

NAPÚT

Irodalom, művészet,
környezet

XVIII. évfolyam 10. szám

A Cédrus Művészeti Alapítvány kiadványa. Megjelenik évente tízszer.

Főszerkesztő: **Szondi György** Szerkesztik: **Bába Szilvia** (művelődés), **Babics Imre** (vers),
Balázs Géza (nyelv-művelés), **Bognár Antal** (évkönyv), **Elek Szilvia** (zene), **Hlavacska András** (műbírálat),
Kovács Ildikó (szöveggondozás), **Sebeők János** (könyvet), **Szondi Bence** (törtélem),

Toot-Holló Tamás (próza), **Wehner Tibor** (művészet).

Napút-kör: **Báthori Csaba**, **Bereményi Géza**, **Csáji László Koppany**, **Doncsev Toso**,
Gráfik Imre, **Jankovics Marcell**, **Dr. Koncz Gábor**, **Radnóti Zsuzsa**,

Rakovszky Zsuzsa, **Szakolczay Lajos**, **Szörényi László** (tiszteletbeli konzulensek).

Alapította: **Masszi Péter**. Lapterv: **Gosztola Gábor**.

Szerkesztőség: 1136 Budapest, Pannónia u. 6.

Telefón: (1) 247-6657 • (30) 511-3762 • E-mail: szony@gmail.com • Honlap: www.naputonline.hu

A Cédrus Művészeti Alapítvány adószáma: 18110661-2-41

Nyomdai kivitelezés: Érdi Rózsa Nyomda. Terjeszti a Hírker Zrt. és az NH Zrt. ISSN: 1419-4082

Aczél Géza költő, irodalomtörténész, szerkesztő	36
Ágoston András hegedűművész	39
Árokszállásy Zoltán újságíró, szerkesztő, műfordító	156
Avanesian Alex újságíró, rendező, dramaturg	168
Balás Eszter szobrászművész	51
Bencze Ilona színművész	154
Benkő Péter színművész	82
Bicsár Vendel üveg- és ötvösművész	19
Birkás István festőművész	17
Böndör Pál író, költő, dramaturg	135
Csaplár Vilmos író	92
Csavlek Etelka énekművész, szoprán, keramikus	79
Cséby Géza műfordító, költő, művelődéskutató	5
Cserna Csaba informatikus, előadóművész, egykoron színművész	111
Demeter József újságíró, író, költő, festőművész	51
Dudás Károly író, újságíró, lapszerkesztő	9
Erdélyi Z. János műfordító, költő	131
Falus András immunológus	85
Farkas Pál szobrászművész	94
Fazekas László labdarúgó, edző	140
Feledy Balázs művészeti író, művészetkritikus	83
Forgács József (Joseph Paul Forgas) szociálpszichológus	77
Földeák Iván műfordító, újságíró, író	37
Fritz Mihály szobrászművész	23
Fröhlich Ida ókortörténész, hebraista	115
Gát György rendező	18
Gór Nagy Mária színművész	67
Hámori Ildikó színművész	14
Hegedűs Erzsébet – Pataki Edit tanár, anyanyelvőr	125
Horváth Anikó csembalóművész, fortepiano-művész	71
Juhász Judit újságíró	162
Káli Király István író, könyvkiadó, mérnök	75
Kecskeméti Sándor keramikus- és szobrászművész	63
Kelecsényi László filmtörténész, író, újságíró	28
Keszeli Ferenc költő, író, újságíró	59
Kiss Endre filozófus, germanista	96
lfj. Kollányi Ágoston rendező, szerkesztő, biológus	123
Kopócsy Judit festő- és textilművész	33
Krajcsovics Éva festőművész	65
Kraszna László klarinétművész	30
Kúnos László műfordító, könyvkiadó	62
Leblanc Győző operaénekes, tenor	42
Lukács Sándor színművész, költő	110
Markó Iván táncművész, koreográfus	43
Maros Gábor színművész, operaénekes, tenor	133
Masát András irodalomtörténész	73
Matkócsik András filmoperatőr	139
Matuz István fuvolaművész, zeneszerző	12

Mihály Tamás basszusgitáros, zeneszerző	130
Miskolczy Ambrus történész	136
Mohai Gábor rádió- és tv-bemondó, előadóművész	143
Mócsi Ferenc író	66
Nagy Bandó András humorista, író	159
Novák László Ferenc etnográfus, muzeológus	53
Oroján István újságíró, festő- és szobrászművész.	24
Pászthy Júlia operaénekes, szoprán	164
Pátkai Tivadar költő	150
Pelsőczy László színművész	104
Pérel Zsuzsa textilművész	102
Perjés Klára műsorvezető, szerkesztő, riporter.	88
Petercsák Tivadar néprajzkutató, muzeológus	46
Piros Ildikó színművész	170
Prutkay Péter grafikusművész	40
Rokay Zoltán teológiai tanár	109
Saitos Lajos költő, szerkesztő	49
S. Sárdi Margit irodalomtörténész, tanár	98
Sáros László György építész, fotográfus	100
Scherer József ipari formatervező	107
Sebő Ferenc előadóművész, zeneszerző, népzene kutató	20
Stefanovits Péter képzőművész	128
Surányi Dezső botanikus, történeti ökológus	26
Szabó Dénes karnagy	31
Szabó Mária tájökölógus, biológus.	166
Szacsvay László színművész, a Nemzet Színésze	148
Szalai Lajos germanista nyelvtörténész, műfordító.	173
Szanyi Péter szobrászművész.	152
Szegő György építész, látvány- és díszlettervező, művészeti író.	170
Székely Orsolya filmrendező, producer, forgatókönyvíró	56
Szelestei Nagy László irodalomtörténész	112
Szmadám György festőművész, író.	141
Szemereki Teréz keramikumművész	118
Szigethy Anna pszichiáter, addiktológus	92
Tábor Ádám költő, esszéíró	114
Tandi Lajos újságíró, művészeti író	34
Tarr Kálmán református lelkész, könyvkiadó	7
B. Tóth László zenei szerkesztő, producer	69
Trencsényi László tanár, pedagógiai kutató, innovációs „vándorköszörűs”.	3
Vidák István textil-, nemez- és népművész	121
Wolf Péter zeneszerző, előadóművész.	90

Burokban és partvonalon (Bognár Antal utószava). . 175

Melléklet

Káva Téka - Napút-füzetek 110.

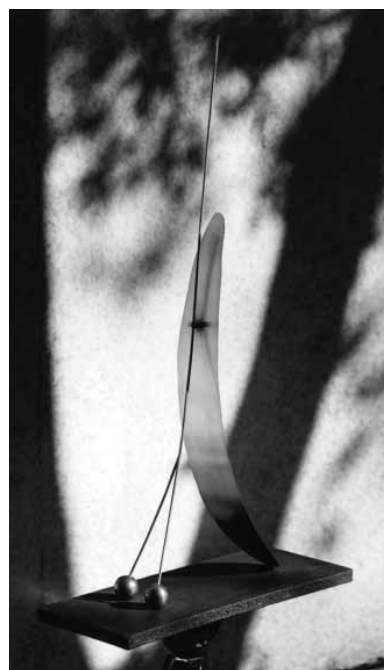
Szepes Erika: Jelentés az Ördöggolyóból

NAPÚT

**Irodalom, művészet,
környezet**

XVIII. évfolyam 10. szám

**Nyolcvankilenc
jeles hetvenes**

BICSÁR VENDEL

HÁRFAVIRÁG

(FOTÓ SZÉLL BALOGH MIHÁLY)

Az igaz ember a Nap útját járja,
tartja a keleti mondás.

Enyhítő kortyokat

kutak kínálnak ez úton.

Haladjunk – kívánjuk kinek-kinek

2017-re is:

a Nap(k)út-műhely munkatársai

Trencsényi László

tanár, pedagógiai kutató, innovációs „vándorköszörűs” (Budapest, 1947. január 6.)

Lassan 70 éve lesz, hogy megszülettem. Némi sietséggel, állítólag hetedik hónapra, 1900 grammal, a csecsemőosztályon két meleg vizes palack közé helyeztek. Mégis úgy képzelem, hogy 1946 nyarán apám hazavitte először a világraszóló infláció után „forintos” fizetését, ennek nagyon megörültek, s a boldog jövőbe vetett hittel bekövetkezett nászban foganhattam.

Mert sürgő-forgó, aktív és optimista ember voltam és maradtam mindvégig. Szüleimnek volt okuk az örömrre, bizakodásra, hiszen csoda, hogy életben maradtak a vészorszak, a főváros ostroma után.

Életem első évei helykereséssel, költözködéssel teltek, Kelenföld, Szabadság-hegy, Szeged, végül – sokáig – Zugló. Apám kapott különböző, jobbára egyetemi (ókortudományi, illetve igazgatási) megbízatásokat ebben a forrongó időben, a család (én a legkisebb fiú voltam bátyám és nővérem mellett) az ő munkahelyeit követte. Anyánk hivatalosan nem dolgozott. Író volt. Később többször nekifutott egy palóc falu modernizációjáról szóló nagyregénynek, ebben nem volt sikere: tündéri realista írói világa nem viselte el e vaskorszakot, áttért a gyerekmesékre, ennek gyakorlatára és elméletére – a modern irodalmi mese egyik megteremtőjeként tartja számon az irodalomtörténet.

Így kerültem iskolába. Az iskola az Abonyi utca és a Cházár András utca sarkán áll ma is (Lajtha Béla gyönyörű, modern-szeccsessziós épülete), de minden tanévben más bélyegző szerepel a bizonyítványomban, kalandos fordulatok után ez az épület adott helyet a Radnóti Miklós gimnáziumnak, eszmélésem helyszínének.

Ennek előtte meghatódtam, amikor felvettek a pajtáscsaládba, két évre rá a Petőfi Sándor úttörőcsapatba, olyannyira, hogy 1957. november 7-én a „vörös nyakkendő becsületének megvédéséért” kaptam Kiváló Úttörőmunkáért elismerést. Ez igaz volt. Sosem hoztam szégyent rá, s '56 decemberében is úgy gondoltam: nyakamba kötöm. (Osztálytársaim támadását megúsztam.)

Szóval jött a gimnázium a maga kamaszos frissességével. Kiváló tanárain jutottak, irodalomból és természettudományokból főként. Sokat köszönhetek nekik, meg annak a kollektívának, amelyet „Dési Huber István alapszervnek” neveztek. (Egyszer megírtam, hogy a székelgyfalvi proletárfestő, iskolánk névadójának korán elhunyt barátja, miért több mint jelképes személy a Kádár-korszak két szakaszának határán.)

Így léptem az egyetemre. Magyar és pedagógia szakra, a pesti bölcsész-karon. Sok jeles tanárom volt, még hallgathattam Bárczi Gézá, Pándi Pált,

* hivatalos titulusa: pedagógus, a fentit ő írta magáról

Szabolcsi Miklóst, Czine Mihályt, Németh G. Bélát és másokat, utóbbiakat legjobb korszakukból, de speciálkollégiumon hallgathattam apám antik folklór speciálkollégiumát is. A pedagógia szakon Takács Etel – ma tanterem névadója munkahelyemen – és Székácsné Vida Mária, a művészetpedagógus Karácsony Sándor-tanítvány tűnt ki korszerűségével. De az egyetem adott módot arra, hogy egyfelől belekóstoljak (volt, amit elhárítottam, volt, amibe szenvedéllyel vettem bele magam) a hatvanas évek végének forrongó diákéletébe. Ám a nagy élmény a Loránd Ferenczel való találkozás volt: inaskodhattam a legendás Kertész utcában! S az egyetemen kívül, az egyetem ellenére megismerhettem a szentlőrinci innovátort, Gáspár Lászlót.

Ám a vörös diplomával, ifjú feleségemmel – reményei ellenére – nem nála helyezkedtem el, hanem egy palócföldi kis faluban vállaltunk tanári munkát – a hetvenes évek falusi világának megannyi kínáló kalandjával. Mint legfiatalabbra, rám bízta az úttörőcsapat vezetését az iskolában. Nem tudták, hogy madarat fogtak. Önfeledten vettem kézbe az alig százfős gyerekközösség ügyeit, a körülmények közt valódi önkormányzattal, a Börzsöny lábától – Éluard-ral szólva – az „emberiség horizontjáig” emelve őket sokszínű tevékenységükkel.

Erre figyelt fel a reformokra készülő országos úttörőközpont. S amikor a helybéli igazgató, a járási pártbizottság bürokratái ellehetetlenítették életünket, „behívtak” a mozgalom apparátusába. A „kulturális élet” koordinációja tartozott hozzám. Boldog időszak, a gyermek amatőr mozgalmak nagy korszaka Keszler Máriával, Debreczeni Tiborral, Hollós Gizivel, Balázs Árpáddal, Farkas Antallal, Gabnai Katival, Mezei Évával, a játszóház, a táncház (Sebőék, Sebestyén Mártaék), a drámapedagógia kezdete, a Móra Kiadó „nagy korszaka”, a 30 ezer példányos *Kincskereső* stb. Sokan emlegetik jó szívvel e korszakot. Nekem talán a csillebérci népművészeti, illetve kultúrhistóriai táborok (így a csodált „ógörög demokráciás” 1983-ban) a legszebb emlékeim.

A tudomány szólított. Aspiráns lettem. Köte Sándor irányított, az ő támogató barátsága mellett Mihály Ottóét kell kiemelnem. A doktori védés után ő szólított reformműhelyébe, az Országos Pedagógiai Intézet „fenegyerekei”, Loránd Ferenc, Pöcze Gábor, Vekerdy Tamás, a két Horváth Attila és mások közé. Ez a csapat folytatta a politikai változások után az új OKI-ban. Ez a csapat hozta létre az iskola humanizálásával, demokratizálásával összefüggő innovációkat segítő Iskolafejlesztési Alapítványt (e tevékenységből a legjelentősebb az ún. Általános Művelődési Központoknak – Vészi János, Csoma Gyula és Jeney Lajos utópiájának – a segítése). Később ez az „okis” csapat „alijázott” a Miskolci Egyetem „zöldmezős beruházással” létrehozott pedagógia tanszékére. (Kollégáim tudtak „úttörős” kötelekeimről, nem csodálkoztak, hogy a mozgalom rendszerváltás utáni stabilizálásában szerepet vállaltam – amíg erre esély volt.)

Így kezdődött kapcsolatom a tanárképzéssel. A miskolci évtized s megannyi más helyen teljesített óraadás után „visszahívott” az ELTE. A neveléstudományi diszciplína megújításában kínált feladatok vártak rám. Közben tettem egy s mászt a magyarországi drámapedagógia fejlődéséért is. A művészeti neveléstől a gyermekkultúráig, az autonóm iskolától az iskolafenntartó helyi/civil társadalmakig, a civil érdekegyeztetésig terjed kutatói, szakírói munkásságom.

1994-ben a Magyar Pedagógiai Társaság főtitkárrá, majd ügyvezető elnök-ké választott. Civil világomnak ez a fókusza ma is. Megannyi fontos „szatellittel”.

1991 és '95 közt „soros elnököltem” a Gyermekekérdekek Magyarországi Fórumát, 2011-ben alapítója voltam a Hálózat a Tanszabadságért mozgalomnak. Ha tehetem, ma is párbeszédet generálok a demokráciáért a Szabadság téren, az Eleven Emlékműnél. Lakóhelyemnek, Pesterzsébetnek – ahol társasházunkban gyerek-lakóbizottságot működtetek – díszpolgára vagyok. Néhány évig „lovag” is voltam. 2016 őszén – tiltakozásul a gyűlöletbeszéd újságírójának elismerése ellen – e kitüntetést visszaküldtem a „feladónak”.

Életem „nyitott tenyér”: sokat publikáltam folyóiratokban, könyvekben, meg-megszóltat a média is.

Trencsényi László

Cséby Géza

műfordító, költő, művelődéskutató (Keszthely, 1947. január 7.)

Roppant hideg január eleje volt, amikor apám nőgyógyász barátja világra segített a keszthelyi kórházban. Úgy tűnik, a hideg fogadtatás ellenére mégiscsak megszerettem ezt a balatoni kisvárost, soha nem is hagytam el végleg.

Alig múltam tízéves, amikor meghalt apám, s attól kezdve anyám nevelt, aki nagyanymmal együtt 1939-ben Varsóból

menekült Magyarországra. Annak idején itt, a Balaton partján ismerkedett meg a keszthelyi, patinás Két Oroszlánhoz címzett gyógyszertár fiatal tulajdonosával. Szerelem, majd házasság lett a találkozás vége...

Családom tapolcai gyökerű, de 1905-től már keszthelyi polgárok. Nagypámat ráadásul a virilisták között tartották számon mint elismert gyógyszerészt és a hévízi gyógyszertár alapítóját. A család megbecsülésnek

örvendett a városban. Ez pedig – noblesse oblige – minden tagját kötelezte a megfelelő és elvárható tisztes magatartásra. Ott hon magyar és lengyel nevelést kaptam. Halhattam magyar dédapámról, aki 1848-ban nemzetőr volt, a lengyel dédapámról, akit a cári önkény büntetésül Szibériába száműzött mint politikai foglyot. És gyakran esett szó lengyel nagy-

apámról és nagybátyámról is, akik a Honi Hadsereg tagjaként haltak hősi halált a második világháború idején. A magyarral együtt tanultam meg a lengyel nyelvet is, ami sokat segített későbbi munkámban. A családuk nagy könyvtára már gyermekkoromtól kezdve rendelkezésemre állt, az ott talált könyvekből sajátítottam el számos olyan dolgot, amit az iskolában sohasem tanítottak, s ami minden kétséget kizárva előnyömre vált.

Általános iskoláimat és a középiskolát is Keszthelyen végeztem. Bár mindig humán beállítottságú voltam, érettségi után mégis a budapesti Pénzügyi és Számviteli Főiskolán kezdtem meg tanulmányaimat. Elvégzése után sikeresen felvételiztem az ELTE BTK népművelés szakára, amikor már a keszthelyi Goldmark Károly Művelődési Központ igazgatója voltam. Később Szegeden doktoráltam, Festetics György grófnak a magyar művelődéstörténetben betöltött szerepéről értekezve. E korról, Keszthely irodalmáról, a Helikoni Ünnepekről, az azon részt vett költőkről már számos tanulmányom, esszém jelent meg. Ugyancsak több írásom látott napvilágot a magyar–lengyel történelmi kapcsolatokról.

Viszonylag későn kezdtem el rendszeresen publikálni, ám első lengyel fordításomat még nyolcadik osztályos koromban közölte a Veszprém Megyei Napló. Természetesen a gyermekrovatban. Aztán még pár kisebb mese, történet következett, amit befogadott a lap, ekkor kaptam első „honoráriumomat” is: egyik tanórán bekopogtatott a lap főszerkesztő-helyettese, és osztálytársaim, tanárom előtt átnyújtotta Cooper *Vadölőjének* akkor éppen friss kiadását. Később, már felnőtt fejjel, legelőbb a Somogy folyóiratban jelentek meg műfordításaim, esszéim, így lettem a folyóirat szerzői gárdájának is tagja. Megalakulása óta, tehát 1993-tól vagyok a Hévíz folyóirat olvasószerkesztője. Megválasztottak a Pannon Tükör folyóirat kiadójának (Pannon Írók Társasága) elnökévé.

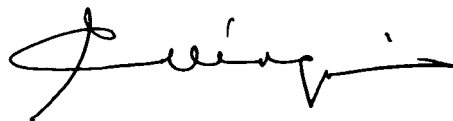
A művelődési központ igazgatójaként szerveztem meg 1982-ben a Balatoni Íróhét 50. évfordulójának kétnapos emlékkonferenciáját. A mintegy harminc megjelent irodalmár, szer-

kesztő között volt Cseres Tibor, Móricz Virág, Galsai Pongrác, Fodor András, Csurka István, Görgey Gábor, Takáts Gyula, Jánossy István, Péntek Imre, Csorba Győző, Tóth Bálint, Bertók László, Nagy Gáspár – aki akkor még írószövetségi titkárként segített a szervezésben. Ez a találkozó mélyen belevésődött emlékezetembe, nemcsak a remek hangulat és előadások kapcsán, de azért is, mert a rendezvényt követően kénytelen voltam számos, erőteljes rosszállást is „besöpörnöm” a helyi és megyei hatalmasságoktól. Nem törődve mindezzel, a következő évben már a magyarországi irodalmi folyóiratok főszerkesztőinek tanácskozását szerveztem meg. Hasonlóan kényes kérdésnek bizonyult a Major-Zala Lajos, Svájcban élő magyar költő által minden év augusztusában Hévízen, saját villájában rendezett összejövetel, amelyet Csokonai Asztaltársaságnak neveztünk el. A felolvasásokat követően Lajos a grillkészítés mesterévé lépett elő, a kis pincei bárban pedig Laczkó András író-szerkesztő töltötte be a barman szerepét. Ezeken az összejöveteleken olykor hatvan-hetven vendég is megjelent, a magyar irodalom, a magyar kultúra színe-java. Ez szinte azonnal felkeltette a megyei nyomozó hatóságok éber figyelmét, pedig már 1985-öt írtunk.

Számos magyar nyelvű folyóiratban, antológiában igyekeztem megismertetni a XX. és XXI. század lengyel költészetét a magyar olvasóval. Több mint kétszáz lengyel író, költő munkáit fordítottam lengyelből magyarra, a lengyel irodalmi kánon jeleseit, Nobel-díjasokat s az új nemzedék tehetséges szerzőit. Részben ennek köszönhetően vagyok rendszeres meghívottja a lengyelországi nemzetközi irodalmi találkozókknak. Többen megkérdezték, ismerve elkötelezettsége-

met Lengyelország iránt, magyarnak vagy lengyelnek érzem inkább magamat? A válasz erre a kérdésre nem is olyan nehéz. Ugyanis felettébb gazdagnak érzem magamat, mert a sors nekem két hazát adott: Magyarországot és Lengyelországot. E két nemzet pedig, ahogy azt Stanisław Worcell

gyönyörűen megfogalmazta: két örök életű tölgy, melyek külön törzset növesztettek, de gyökereik a föld alatt messze futnak, összekapaszkodtak és láthatatlanul egybefonódtak.

Tarr Kálmán

református lelkész, könyvkiadó (Budapest, 1947. január 16.)

Édesapám református lelkész, Édesanyám mélyen hívő asszony volt, és óáltaluk olyan barátok és ismerősök vettek körül (köztük számos kiemelkedő személyiség), akiknek a hiteles-hitvalló élete kora gyermekkorom óta Isten valóságos és hatékony jelenlétéről beszélt. 1970-ben kaptam lelkészi diplomát a Budapesti Református Teológiai Akadémián, majd újságírói képesítést is szereztem, ezután több mint 30 éven át a Református Sajtóosztály jogutódjaként

létrejött Kálvin János Kiadó igazgatója és a Magyar Bibliatársulat főtítkára voltam. E látszólag unalmas, kitérők nélküli életpályának megvolt a maga izgalmassága, mert ebből a több mint harminc évből 14 év a '90 előtti, 18 év pedig az utána következő időszakra esik. Ami alapvetően azt jelenti, hogy igen sok tekintetben van összehasonlítási alapom. Ily módon egy lineárisnak tűnő fejlődési vonalat kellene tudnom meghúzni, hiszen azt mondjuk, hogy '90-nel valami elmúlt, és valami olyan múlt el, ami az egyházra is súlyos hatással volt. '90 után pedig, íme, újjá lett minden. Ennek következtében az egyház is, teljesen szabad körülmények közé kerülván, végre eredeti küldetésének megfelelően, arra koncentrálva végezheti munkáját.

Mégsem tudok egy ilyen lineáris fejlődési vonalat meghúzni, és ez elszorít. Nagyon komolyan azt gondoltam a kilencvenes évek elején, talán csak egy gimnazistához illő lelkesedéssel, valamint az akkori sokéves tapasztalat ellenére, hogy szárnyalni fogunk és csodákat fogunk művelni. A külső körülményekben valóban rengeteg minden változott. Ténylegesen megmutatkoztak a szabadság alapvető jegyei a körülöttünk lévő világban és az egyházon belül is, de lényegében ott tévedtünk valamennyien, hogy azért az emberek nem változnak olyan gyorsan. Erre ma már sokan azt mondják, az eltelt 25-26 évre visszatekintve, hogy annak a mentalitásnak a megváltozása, ami a kilencvenes

éveket megelőző negyven-ötven évben alakult ki (sőt az őszintébbek száz évet is mondanak), ha egyáltalán meg tud változni ebben a sajátos geopolitikai helyzetben, amelyben mi élünk és élünk, minimum négy-öt generáció alatt megy végbe.

Nagyon fontos motívum az életemben, amitől én mindig is boldog voltam, de főként akkor, amikor 1976-ban – már gyakorlott újságíróként – református lelkészként elkezdtem dolgozni a Református Sajtóosztályon, hogy nekem a kollégáimmal szemben az az óriási előnyöm, hogy én mérhető munkaterületen dolgozom. Mert végül is a könyvek megjelennek, a könyvek olyanok, amilyenek, azok valamiképpen minősítik a munkámat, az anyagi gazdálkodást is beleértve. A bevételek és a kiadások, ezek mind mérhető dolgok, nem nagyon vitathatók. Ez a „mérhetőség” örömmel töltött el.

Ugyanakkor meglepő volt számomra, a megjelent könyvek kapcsán mennyire szóródik a vélemény, sőt igen sokan azzal az igénnyel közelítenek a Kálvin Kiadóhoz, hogy a Bibliával ekvivalens értékű könyveket adjon ki. Ez természetesen képtelen igény.

A református keresztyén ember (de persze mindenki más is) az egyház kiadója által kiadott könyveket azért olvassa, hogy a Biblia jobb megértését segítő könyvek által értse azt, ami a Bibliában le van írva, és ki tudja alakítani a saját álláspontját és a saját álláspontjából fakadó keresztyén életgyakorlatát. Azt gondolom, hogy ha az általunk kiadott könyvek valóban így tudtak volna hatni az egyházban, akkor ma sem szellemi, sem lelki értelemben nem ott tartanánk, ahol tartunk. Mert hiszen az elmúlt 25–26 évben jelentősen csökkent az olvasási kedv.

De vajon miért?

Nem óhajtom megfejteni a titkot, mert nem tudom a valódi okát (okait!) annak, ami történik. Abban nem hiszek, hogy az olvasási kedvet a televízió, a számítógép és az internet vették el. Itt az igényeknek a fantasztikus csökkenéséről van szó, ami egy mérhetetlenül összetett probléma. Azokról beszélek, akik magukat hívő református keresztyéneknek vallják. Az én számomra a logikai sorrend úgy indul, hogy a hívő református keresztyén ember, az napi bibliaolvasó. Sokan azt mondják, hogy ez ma már csak ideál, de akkor is jó róla tudnunk, mert akkor legalább tudjuk, mitől térünk el, és tudjuk azt, hogy miből engedünk. Aki nem napi bibliaolvasó református keresztyén, az az én megítélésem szerint hosszú távon nem lehet református keresztyén. Lehet, hogy, ahogy ma szeretik mondani: keresztyén a maga módján vagy ún. kultúrkeresztyén. Az én szent meggyőződésemmel viszont az: a reformáció mindent elkövetett azért, hogy minden népnek és nemzetnek legyen anyanyelvű Bibliája, és ez nem volt véletlen, nem pusztán egyike volt a reformáció alapvető felismeréseinek, hanem a dolog lényegéhez tartozott. Ennek következtében napi bibliaolvasás nélkül nem lehetek református keresztyén! Innentől kezdve külső tényezőkkel nem indokolható az, hogy miért hagy alább az olvasási kedv a református egyházban. Sőt! A napi bibliaolvasás és a szöveg nekünk szóló üzenetének megértése nélkül a vallás, a vallásosság teherré válik, ballasztá, sok-sok egyéb terhünk sorában – azaz kontraproduktív.

Az én hitbeli meggyőződésemmel az, hogy Isten által teremtetett és általa nagyon szeretett gyermek vagyok, akinek „nevet” adott, és ezen a „néven” szólítva

elhívott (névre szóló, személyre szabott feladatot kaptunk, kapunk). Ezért én egy sereg alapvető adottságot az Isten kezéből tartok a magam számára elfogadhatónak. Nem töröm a fejem azon, hogy miért születtem férfinak, miért születtem magyarnak és egyebek. Ennek következtében azt keresem, amióta az eszemet tudom, hogy mi az én dolgom. Kibírní tehát úgy lehetett az én életemet is, hogy végeztem a saját feladatomat, nem óhajtottam „az egész pályát a hátamra venni”.

Azt gondolom, hogy ha mindenki megpróbálná a saját feladatát végezni, sokkal elbírhatóbb lenne az élet. Az embereknek ugyanis a kedvük attól megy el, a keserűség abból származik, hogy számos olyan dologgal foglalkoznak, amiről nincs elég információjuk, és amin úgysem tudnak változtatni. Viszont a folyton panaszkodó, „kávéházi stílus” mérhetetlenül energiarabló.

A fentiek értelmében mondanom kell valamit az elégedettségemről, vagy annak hiányáról. Alapvetően elégedett vagyok! Mindenekelőtt azért, mert Isten arra méltatott, hogy évtizedeken át az Ő írott ígéjének, a magyar nyelvű protestáns Bibliának a szöveggondozásában, kiadásában és terjesztésében részt vehettem.

És ugyancsak elégedett–boldog vagyok, hogy kiadói munkám során több mint 1000 könyvet gondolhattam. Munkám minőségét ítélje meg az olvasó, Isten pedig legyen irgalmas hozzám!

Dudás Károly

író, újságíró, lapszerkesztő (Csantavér, Jugoszlávia – ma: Szerbia, 1947. január 19.)

A hatvanadik is felháborító volt. Akkor most mit mondjak a hetvenedikről?! A hatvanadikon valahogy vigaszt nyújtott a család, vigaszt nyújtottak a barátok, a munkatársak meg a harcostársak, de mi lesz most, a hetvenediken? Lehet ezzel kapcsolatban vigaszt nyújtani, érdemes valamit is mondani?!

„A fél életemet rápazaroltam ezekre a földekre. Fogjam megint az ásót meg a lapátot és menjek neki a vakvilágnak kubikolni? Nekem már csak ez marad a szakmám, a földművelés, ebbe kapaszkodhatok. Valami mégis vigasztal. Mert igaz, hogy nem építettem téglaházat a faluban, nem vettem autót –

Aztán eszembe jut első könyvem, a szociográfiai írásokat tartalmazó *Szakadó* egyik szereplőjének, Varga György Andrásnak – egyébként legkedvesebb riportalanynomnak – egy szép gondolata:

amim van, ennél több már nem lesz nekem. De nézze meg ezeket a mély barázdákat a földemen: én hasítottam őket. Az ágácfákat a tanyám körül: én ültettem őket. Ezen a tájon

rajta van a kezem nyoma és ez kárpótolja az embert.”

Varga György András már rég nem él, de ebbe a gondolatsorba valahogy bele lehet kapaszkodni. Ezen az úton talán el lehet indulni visszafelé. A többi – sok száz – riportalany, novella- vagy regényhős, az elmúlt négy évtizedben írt tíz könyv, a sok-sok közösségi és egyéni vállalás irányába... Az íróvá, az újságíróvá, az elkötelezett közösségi emberré válás csöppet sem egyszerű és kockázatmentes évei, évtizedei felé...

Hogyan lehet mindezt hetven sorba belesűriteni?! Lehet-e egyáltalán?

Azért csak próbáljuk meg.

Mindenekelőtt és mindenekfelett: Csantavér. Az útra bocsátó szülőfalu. A pezsgőkirály, Törley József faluja, no meg persze Matuska Szilveszteré, a biatorbágyi rémé. (A róla szóló regényt végre sikerült befejeznem!) Anyám és apám, nagypapám és nagyanyáim faluja, a feleségemé, a tanítói-mé és iskolatársaimé, ahonnan el lehet indulni. Előbb csak a török temető irányába, ahol a legenda szerint a híres-nevezetes (és győzedelmes – oly kevés győzelem jutott nekünk osztályrészül!) zentai csata egyik mellékcsatája zajlott, aztán persze Szabadkára, Kosztolányi Dezső gimnáziumába, Újvidékre, a magyar tanszékre, s a világ legcsodálatosabb szerkesztőségébe, a Hornyik Miklós által vezetett Képes Ifjúságba (bizony: a mindenre képes Ifjúság!), és egyáltalán nem mellékesen a világ legcsodálatosabb kiskocsmájába, a Kántor Lajos bácsi által kormányzott Dominóba, a közösségi érzést és magyarságot izmosító „népszórakoztatási csúcsintézménybe”, ott, a „szerb Athén” kellős közepén. Aztán el lehet indulni második szülőföldem, a Drávaszög felé, a Szakadóhoz, az al-dunai székelyek közé,

a Muravidékre, s az egész Kárpát-medencébe...

Igen: Csantavér. Az egyik legnagyobb és legmagyarabb falu ott lenn, a Délvidéken. Mátyás király édesanyjának, Szilágyi Erzsébetnek ajándékozta, ő meg reánk hagyta... Hogyan is írtam egykoron? „Csantavér. Csont és vér. Csíker-part. Semmilyen más tájjal össze nem téveszthető. Ha hangosan kiejtem, valahonnan nagyon messziről, valahonnan nagyon mélyről lódobogást hallok, egymásnak csapódó kardok pengését, dárdák és csontok recsegését, keserves halálhörgést, mintha most már gépfegyver-kerepelest is... Katonák jönnek velem szembe a Nagyutcán, ismerem valamenyt: ismeretlen irányba ellépdelnek. Vállukon megcsörren a fegyver. Hova, miért, ki ellen mennek? Ki töröli le édesanyjuk, feleségük, kisgyermekük arcáról a könnyet? Hazaértem, itt-hon vagyok. Odabújok az enyéimhez. Csantavér. Csont és vér. Csíker-part. Rejts el bennünket, embert és nemzetet őrző egykorvolt nádas. Nyomd el a csatamének nyerítését, nádsuhogás.”

Igen: mi ott a Délvidéken megértük azt a huszadik században, amit az elcsatolt nemzetrészek egyike sem a Kárpát-medencében. 1944 őszén és 1945 telén, kora tavaszán Tito partizánjainak állati kegyetlenséggel végrehajtott magyarirtását, aztán a századvégen férfieimbereink ezreinek elhurcolását a délszláv vágóhidakra, a „téves csatatérre”, a katonakoporsók mind gyakoribb hazaérkezését, végül a NATO-bombák „életre szóló” becsapódásait otthonaink közvetlen közelében. Nemcsak az írásaimba, a könyveimbe szívárogtak (mit szívárogtak: ömlöttek!) be ezek az évek, ezek a történések – most, a riasztó nagy hetvenes közeléből visszatekintve, nyugodt lelkiismerettel azt

mondhatom: kisebbségi sorsban élő magyar íróként ott voltam mindenütt, ahol ott kellett lennem. Ahogy minálunk mondják: ahol a part szakadt. Hasztalan próbáltak mindig óvatoskodó tudós tanáraink és kritikusaim felvilágosítani róla, hogy az értelmiséginek, az írástudónak nem ez a dolga. Hanem hogy hűvös fejjel és szívvel, távolságtartó módon szemlélődjék, jegyzeteljen, jelentesse meg könyveit, ez bőven elegendő. Az értelmiségi mindig játékos legyen, ne pedig harcos, mondta egyikük. Lettem volna én is világeletemben játékos, csakhogy a fejünk fölött mindig égett a ház. Oltani kellett a tüzet, s tűzoltás közben igen bajos játékosnak lenni. Jó néhányan úgy gondoltuk, hogy ebben az oltásban nekünk, tűzfelelősöknek mindenképpen részt kell vennünk. A kisebbségi lét szorításában alapítója lettem a délvidéki magyarság első és második önszerveződésének, a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közösségének és a Vajdasági Magyar Szövetségnek – ez utóbbinak a jelen pillanatban is egyik vezetője vagyok; harcostársaimmal ott voltam azon a nevezetes bácskossuthfalvi traktorpótkocsin, ahol csőre töltött fegyverek erdejében akadályoztuk meg kiskatonáink és tartalékosaink vágóhídra hurcolását; akkor emlékeztünk meg nyilvánosan a temetőárokban, téglagyárgödrökben, dögmétemőkben lemeszárolt nemzettársainkról, amikor az még szigorúan tiltva volt; a legzordabb időben, a milosevići diktatúra szuroksötét éveiben, hatalmas ellen-szélben szerkesztettem a délvidéki magyarság hetilapját, a Szabad Hét Napot; kevés híján negyed évszázada alapító elnöke vagyok legtömegesebb kulturális ernyőszervezetünknek, a Vajdasági Magyar Művelődési Szövetségnek...

Nem sok idő jutott tehát, nem sok alkalom mutatkozott a Vajdaságban sokak által követendőnek tartott értelmiségi játékoságra. (Talán csak most, így a vége felé, két kisunokánk, Kata és Lacika ellentmondást nem tűrő parancsszavára.) Magyar írástudók vagyunk, mondta annak idején egy vele készített interjúban legnagyobb írónk, Herceg János, a kisebbségi lét szorításában nem nézhetjük közömbösen és tétlenül népünk sorsának alakulását. Ehhez próbáltam magam tartani az eliramlott évtizedekben.

Ja és persze írtam még több ezer nagyriportot, „szociográfiai etűdöt”, interjút, kommentárt, tárcát, vezércikket, novellát, tíz könyvet. Hitem szerint kisebbségi sorsunk hiteles dokumentumait. Kaptam értük Magyar Örökség díjat, Szabó Zoltán-díjat, Berzsenyi-, Szirmai Károly- és Aracs-díjat... Néháynak a címét talán nem felesleges idejegyezni: *Szakadó, Jártatás, Maradék, Eltévedt mezsgyék, Szórványban, Ketrecbál*, s a legutóbbi válogatott írások gyűjteménye, a *Nem éltünk gyöngyszigeten...* Hát nem bizony.

Legutóbb a magyarkanizsai író-táborban megkérdezték tőlem, hol tartok. Hol tartunk. Befejezésül most sem mondhatok mást, mint amit akkor mondtam.

Ha nem is éltünk, nem is élünk gyöngyszigeten, közösségként és egyénként is valahogy úgy vagyunk vele, mint a Szenteleky Kornél által emlegetett pompeji eb, „aki kandi szemmel nézett bele a lávába, valószínűleg arra gondolt, hogy hátha a láva megkíméli őt, talán megáll előtte”.

Dobó's Károly

Matuz István

fuviolaművész, zeneszerző (Nagykőrös, 1947. január 21.)

Nem születtem muzsikusszaládba. Édesapám a kecskeméti Megyei Bíróságon dolgozott mint jogász, édesanyám – az akkori divatos szóhasználat szerint – „háztartásbeli” volt. 1953-ban kezdtem el az általános iskolát, ugyanakkor azonban a frissen létrejött Állami Zeneiskolába is beírtak a szüleim. Úgyhogy bőven értek zenei impulzusok: az általános iskolában Berényi István kiváló énektanáromtól, aki nagyon lelkes és zeneszerető pedagógus volt, a zeneiskolában pedig dr. Vecseri Zsigmondtól, aki úgy találta, hogy a fuvola nevű hangszerre leszek a legalkalmasabb, s hatéves koromtól kezdve nyolc éven át tanított nagy szakértelemmel és szeretettel. Egyiküknek sem volt nehéz dolga, mert nagyon szerettem az ének-, illetve a fuvolaórákat, s elég nagy léptekkel haladtam. Ebben az is benne volt,

hogy a templomban, ahová rendszeresen jártam ministrálni, sok szép és lenyűgöző orgonazenét hallhattam, sőt magam is elkezdtem az orgonán játszani, amikor azt megengedték. 1961-ben dönteni kellett: vagy a helyi gimnáziumba kerülök, vagy pedig – ha felvesznek – a Szegedi Zeneművészeti Szakiskolába, amely utóbbi lehetőséget fuvolatanárom javasolta, mert úgy látta, hogy alkalmas vagyok zenei pályára, és bizonyára fel fognak venni. Végül is az ő javaslata szerint alakultak a dolgok: 1961 őszén már Szegeden voltam mint a szakiskola fuvola szakos növendéke és a Tömörkény-gimnázium tanulója.

Remek tanáraink voltak a szakiskolában. Közülük főtárgy-tanáromat, dr. Sebestyén Istvánt mindenképpen meg kell említenem, aki – mint édesapám és a nagykőrösi zeneiskolai fuvolatanárom – szintén jogász végzettségű volt, és igen magas szintén játszott fuvolán, olyannyira, hogy még a szegedi szimfonikus zenekar is alkalmazta. Neki is köszönhetem, hogy Szegeden nagyon megszerettem a zenét, azt egyetlen lehetséges hivatásomnak tekintettem, így fel sem merült bennem, hogy a szakiskola után ne a budapesti Zeneakadémiára jelentkezsem. Ehhez nagy önbizalmat és erőt adott az, hogy az 1965-ös budapesti nemzetközi fuvolaversenyen a közép döntőbe jutottam. Ez nagy eredménynek számított, hiszen én voltam a mezőny legfiatalabbja. Kroó György egyik beszámolójában „a jövő nagy reménységének” nevezett. Hartai Ferenc, a Zeneakadémia tanára is felfigyelt rám, aminek az eredménye az lett, hogy 1966 őszén már a Zeneakadémia hallgatója voltam.

A Zeneakadémián 1970 tavaszán nyertem el fuvolaművész-tanári diplomámat, és ősszel már Brüsszelben voltam, a híres konzervatórium hallgatójaként mint a magyar és belga állam ösztöndíjasa,

A Premier Prix-t '71-ben, a Diplome Supérieur-t '72-ben szereztem meg, majd elszerződtem a Liege-i Opera de Wallonie zenekarához. Itt másfél évet

töltöttem, majd a németországi (akkori NSZK) Marlban működő zenekarhoz, a Philharmonia Hungaricához szerződtem mint szólófuvalás, 1975-ben tértem véglegesen haza. A marli zenekarnál töltött másfél évemet illegális külföldi tartózkodásnak tekintette az itthoni hatóság, ezért útleveletem bevonták, s egészen 1978-ig nem utazhattam külföldre, még ún. „baráti” országba sem. Ez alól ’78-ban felmentettek, így eleget tudtam tenni a Pierre Boulez által alapított párizsi IRCAM-kutatóintézet (Institut de Recherche et de Coordination Acoustique/Musique), majd az ugyancsak párizsi székhelyű Ensemble Intercontemporain hangszeregyüttes meghívásának.

Az 1970 és ’78 közötti időszakban több nemzetközi fuvolaversenyen kaptam díjat: Rotterdam (1971), Barcelona (1971), Brüsszel (1971), Royan (1972), La Rochelle (1978). Utóbbi versenydíj következményeképpen itthon az Országos Filharmónia szólistája lettem 1979 és 1990 között, ami évi átlagban 80-90 koncertet jelentett hazai koncerttermekben. Külföldön is gyakran koncerteztem, így Európa szinte minden országában, valamint Japánban, Kubában és az Egyesült Államokban.

Tanári tevékenységem viszonylag korán elkezdődött: már harmadéves zeneakadémiai hallgatóként kezdtem tanítani szülővárosomban, a nagykőrösi Zeneiskolában, majd – Gulyás György legendás iskolaalapító-igazgató-karmester meghívására – a debreceni szakiskolában és a főiskolán. Ez a munkaviszony ötéves külföldi tartózkodásom miatt átmenetileg megszakadt, de 1975-től folytatódik, így a mai napig is a Debreceni Egyetem Zeneművészeti Karának vagyok oktatója egyetemi tanári, 2017-től pedig professor emeritusi minőségben. Emellett konzulensi és/vagy opponensi minőségben gyakran veszek részt a Zeneakadémia doktori iskolájának működésében is.

Még szegedi szakiskolás éveim alatt történt, hogy Prokofjev szonátájának előadására meghívást kaptam Benkő Zoltántól, a kiváló zongoraművésztől, aki akkor a miskolci szakiskola tanára volt. A koncert nagy sikert aratott, igen jó kritikákat kaptunk. Ezután hosszú éveken át Benkő Zoltán volt a partnerem, a nemzetközi versenyeken is ő kísért. Számos koncerten játszottunk együtt, megtanultuk és előadtuk Pierre Boulez híres és nagyon nehéz fuvola-zongora *Szonatináját*, amivel díjat is nyerünk a rotterdami, a royani és a La Rochelle-i versenyen. Gyakran játszottuk egyetlen hangversenyen Bach fuvolaszonátáit, és a szokásos művek mellett folyamatosan bővítettük repertoárunkat újabb és újabb művekkel.

Előadóművészi pályámon különösen fontos eseményeknek számítottak azon koncertsorozatok, amelyeken magyar szerzők fuvoladarabjait adtam elő. Először ez 1977-ban történt, majd 10 évente megismétlődött. A 2016/17-es szezonban immár ötödik alkalommal zajlik ez a hangversenysorozat az ország több városában, legfőképpen Budapesten. Az volt és ma is az a törekvésem, hogy minden egyes magyar művet pályám

során legalább egyszer előadjak. Ez persze csak részben sikerülhet, mert a fuvolairodalom hihetetlen gyorsasággal gyarapodik. Én mindenesetre megpróbálom a lehetetlent, és továbbra is tanulom és – amennyiben lehetőség van rá – előadom a legújabb fuvoladarabokat is.

Pályafutásom során sokféle díjban, kitüntetésben részesültem: Az év hanglemeze (1979), Pro Urbe Budapest díj (1979), Liszt-díj (1981), Lajtha László-éremem (1984), érdemes művész (1986), Doppler-díj (1994), A Magyar Köztársasági Érdemrend lovagkeresztje (2004), Kiváló Művész díj (2005), Kossuth-díj (2010), és ugyanebben az évben szülővárosomban, Nagykőrösön díszpolgárrá választottak. 2015 júniusában tartott székfoglaló hangversenylem nyomán 2015-ben megválasztottak a Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémia rendes tagjává.

Hámori Ildikó

színművész (Budapest, 1947. január 26.)

– *A tekintete lefegyverző: állandóan mosolyog. Ez a mosoly kiegyensúlyozottságot kell hogy jelentsen, derűt.*

– Is. A felmenőimtől örököltém. Az édesapámtól, az édesanyámtól, a nagymamámtól, akikkel sok-sok évig éltem együtt. Most már sajnos régen nincsenek, de a gyermekkoromat és a kezdődő felnőttkoromat

az ő hatásuk alatt töltöttem. A férjem is derűs ember. Próbálom a világból a jót felfogni és a rosszat elhessegetni. Szerintem ez egy túlélési program, és csak így lehet. Ha mindig átéljük a rosszat, akkor úgy maradunk.

– *Valahol azt mondta, hogy a jókedv és a boldogság tanulható dolog. Ebben akkor öröklött és hozzátett érték is van?*

– Igen, de próbálom én is megtanítani rá a családomat. Ők is eszerint

szeretnének élni, és ez nagyon jól van így. Igen érdekes: az ember folyton szomorú emberekkel találkozik, akik nem is értik, hogy miért van valakinek jókedve, vagy miért mosolyog. Egyszerűen azért, mert reggel kisüt a nap. A kis dolgoknak is lehet örülni, és főképpen átélni őket.

– *Beszélt a nagyszülőkről, szülőkről.*

Jól tudom, hogy Önök egy többgenerációs házban éltek együtt?

– Igen, együtt éltünk. Sajnos csak az egyik nagymamámmal, mert a másik három nagyszülőmet nem ismertem. Ők még a születésem előtt meghaltak. Az apai nagymamám nagyon sokáig élt velünk, 95 évesen halt meg, és csodálatos asszony volt. Nagyon sok mindent köszönhetek neki.

– *Abban, hogy olyan korán elkötelezte magát a színimesterségnek,*

hiszen egészen fiatalon – a televíziózás hőskorában – már szerepeket kapott, van valami részük a szülőknek, nagyszülőknek?

– Semmi a világon, semmi! Senki nem volt színész, színház környékén sem dolgozott senki. Nekem volt vonzódásom ehhez, meg valahogy az élet odasodort. Fiatalkoromban – az még nem volt színészet, csak szerepelgettem itt-ott – a véletlen hozta, azután már megdolgoztam érte, hogy odakerülhettem.

– Az előző generációból a családi együttlét is mintha átöröklődött volna: a férje, a lánya és az unokái, ha nem is egy lakásban, de a szomszédban laknak, sokat vannak együtt.

– Nekem ez bevált, és mindenkinek így jó. Ezt nem mindenki érti, vagy furcsának találja, de mi így szocializálódunk, hogy mindig sokan voltunk. Több generáció együtt. Különben ez szabadon választott dolog, akinek nem tetszik, nyugodtan kiléphet, de nekünk, akik így együtt vagyunk, ez így nagyon jó.

– Ezen a hosszú pályafutásán, az életének az állomásain, a minden napjaiban a humora nyilván végigkísérte, de a szerencsének milyen szerepe volt?

– A humor az életben az egyik legfontosabb dolog, mert bizonyos dolgokat csak úgy lehet túlélni, ha az embernek van humorral rálátása. A szerencse meg olyan, hogy hol van, hol nincs. Igen, kell, bizonyára mindenhez kell szerencse. Egy építész-mérnöknek is kell hogy szerencséje legyen abban, hogy éppen milyen megbízást kap, vagy az éppen hogyan sikerül. Igen, a szerencse az jó, ha van az életben.

– Az ön életében volt olyan szerencse, amit ki lehetne emelni?

– Szerencse volt, hogy diploma után Pesten tudtam maradni a Thália Színházban, igen, ez szerencse volt. Szerencse, hogy olyan férjem van, akivel a 45. évünket kezdjük, és Szinetár Miklóssal még mindig jó együtt. Szerencse továbbá, hogy olyan édes, kedves, okos lányunk van, mint amilyen Dóra. Úgyhogy ez mind-mind szerencse.

– Volt-e, kellett hogy legyen – mert tulajdonképpen egy kis számvetésre is kérem ezekkel a kérdésekkel – harc is, amit meg kellett vívnia, vívódások, amelyekből nehéz volt kijönnie?

– Ezekről én nem szoktam beszélni. Nem szeretek önvallomásos mondatokat kiadni, mert ezekhez másnak nemigen van köze, ez az én dolgom. Szemérmes vagyok ilyen szempontból, rendkívül szemérmes! Ha valaki valamit meg akar tudni rólam, és hát elég sok mindent meg lehet tudni, elmehet a színházba, megnézhet akár hány előadásban, ezekben az ember személyisége benne van, és akkor bizonyára kialakul egy kép róla.

– Ezen a hullámhosszon kérdezem, mert egy igen erős mondatával is találkoztam: „a szeretet valójában munka”.

– Így van, ezt most is tartom. Tudniillik ha azt mondom, hogy szeretek, meg hogy a szeretet a legfőbb dolog, az alap. De ha azt mondom, hogy persze, imádom X. Y.-t, már jön is rá a kérdés: tettél érte valamit az életben? Ha nem tettem érte semmit, akkor mit sem ér a szeretetem. Mi az, hogy szeretet? Az, hogy ha nyolcan ebédelünk, és a nyolc ember nem ugyanazt szereti, akkor ötféle ételt főzök. Az is szeretet, ha jön a karácsony, nem az első szembejövő ajándékot veszem meg, hanem kitalálom, hogy neki mire lehet szüksége és minek örülne a legjobban. Ez is szeretet, hogy nem az

John Whiting, Az ördögök, Trokán Péterrel
(Állandó Színház, Zalaegerszeg, 1982,
rend.: Ruszt József)

ajándék értéke a fontos. Azért mondom, hogy ez munka. Szeretet az, ha meglepem a gyerekeimet vagy az unokámat olyasmivel, amit esetleg helyette meg tudok csinálni, és akkor az a szeretet jele, hogy én ezt megtettem.

– Pályájáról ki-ki bőven olvashat, hiszen hallatlan nagy számban szerepelt színházban, filmben, televízióban, természetesen nem ezeknek a leltározását kérném. Csak annyit, melyik néhány volt az, amelyeket meghatározónak tart a színészi pályáján?

– Szerepek?

– Igen.

– Inkább arról kellene beszélni, hogy kikkel találkoztam, akik rám nagy hatást gyakoroltak, és akiknek köszönhetem a pályámat. Legelőször is Békés Andrásnak és Gáti Józsefnek kell köszönnöm, akik a tanáraink voltak, és akik sajnos már nem élnek. Ők ketten nagyon fontosak. Aztán Kazimir Károly, akinek a színházában voltam nyolc évig. Azután kerültem a Nemzeti Színházba, ott Vámos Lászlót szeretném említeni, ő még olyan igazgató volt, aki fontosnak tartotta,

hogy – idézőjelben mondom – „a színészeit megcsinálja”. Tehát úgy adta egymás után a szerepeket, hogy fejlődni lehessen, hogy mindig mást tudjon kipróbálni, hogy előrejusson a pályán. Ez ma már nagyon nehéz, részben mert jóformán nincsenek állandó társulatok, meg ilyesmire már nem is igen figyelnek oda, azt hiszem. Ha csak a körülöttem lévő fiatalokat nézem, akkor erre nemigen figyelnek. Ruszt József még az, akitől nagyon sokat tanultam, és akivel nagyon szerettem dolgozni.

– Említette a fiatalokat, a fiatal színész kollégákat. Tud-e valamilyen tanácsot adni nekik, üzenetet fogalmazni hozzájuk?

– Nem nagyon tudnék. Amikor én választottam ezt a hivatást és színész lettem, akkor ez egy irigylésre méltó, csodálatos pályalehetőség volt. Ma már kevésbé az. Ennek ellenére, a színház, illetve a színpad rendkívül vonzó, és nagyon sokan szeretnének erre a pályára lépni. Ma már nem olyan jó, mint régen volt, sokkal-sokkal nehezebb, azt hiszem. Annyi minden egyéb dolognak kell megfelelni azon kívül, hogy az ember birtokába kerül a mesterségnek, és itt nem a tehetségről beszélek, hanem a szakmai tudásról, ami ma már kevés. Csomó egyéb dolog van, amit, azt hiszem, az én korosztályom nem is tudna már követni, és nem is akar.

(Kérdező: Szondi György)

Birkás István

festőművész (Kunmadaras, 1947. február 1.)

„A Hortobágy széléről származom. Ott voltam gyermek, de felnőtt már városban lettem. Egyszer, egy halottak napján a kötelesség visszavitt őseimhez. Azóta úgy érzem, hogy énem egyik darabja ott maradt.

Hetekig bolyongtam a pusztában. Mentem a Holt-Tisza medrében, követtem a *futó madarak útját*. Le akartam győzni a messzeséget. Vitt a hit, hogy valahol ott a pusztában megtalálhatom a megállt időt, a lehetetlent. A jelenemet cipeltem, de a múltamat kerestem.

A délután lassan behajolt a sötét estébe. Szállt a csillagokba a föld meleg illata. Már átlátszatlan volt az égbolt feketesége. Nyugodtan lélegzett az éjszaka.

Vacogtam az egyedüllét hidegétől, pedig jó társaságban voltam. Elöttem, mögöttem, fölöttem, jobbról, balról körülöleltek a csillagok.

Vakon néztem magam elé. Álom ez? Valóság? Mi történik itt körülöttem? *Előremozdul az idő? Hátra?* A csillagok nem hazudtak nekem ott a pusztában, ők mindent tudnak.

A csillagok azért vannak – a teremtés negyedik napja óta –, hogy tanúi legyenek sorsunknak.

Festő vagyok. Képeim elkerültek a világ sok tájára, de ahogy testem a régi földből való, úgy képeim is annak az ősi tájnak az üzenetét viszik.”*

* *A futó madarak útján*, Árgus Kiadó, 1996

Gát György

rendező (Budapest, 1947. február 5.)

1947-re, mikor megszülettem, már békésebb állapotba került az ország. A romokat még takarítják, de már egy békésebb világba születtem. Anyám gondnoknő lett a vendéglátóipari tröszt-nél. Apám nem nyalogatta sokáig a hadifogságban szerzett sebeit, elhelyezkedett esztergályosnak a Ganz Villamossági Műveknél, és elkezdett tanulni, leginkább éjszaka. Érettségi, műszaki egyetem, közgaz. Így, sorjában. Ezután, ha volt tíz szabad perce, akár állva is elaludt. Fantasztikus ember volt.

Engem, bár erősamú iskolát végeztem, azért inkább a festészet, a művészetek vonzottak. Zűrös tinédzserévek után a Magyar Televízióhoz sikerült bekerülnöm világosítónak. A csodálatos fények, a képek! Jött a kamera. 3. segédopera-

tőr, majd 2., aztán első. Jöhetett a kameramannkodás. Ez is elvitt 14 évet, és szinte állandóan felvételiztem a Színház- és Filmművészeti Főiskolára. A 13. sikertelen kísérlet után lett elegendő! Disszidálás, Svédország.

Ott az első kísérletre felvettek a Svenska Filmintitutetre.

Ekkor jött a telefon. Az utolsó itthoni felvételem mégis sikerült. Pakoltam, hazajöttem. Zűrös főiskolai évek, többször az eltanácsolás határán, de a szonettár mindig megmentett. A vizsgafilmjeim ütősek lettek, az is mindig megvédett... Diploma.

Újra az MTV. Drámai osztály. Asszisztenskedés. Jó mesterek keze alá kerültem: Esztergályos, Nemere, Fejér, Dömölky. Megvetett kirándulások más, bizony lenézett osztályokra a tv-n belül. Küzdelem az önálló rendezés lehetőségéért. Fiatal művészek kísérleti stúdiója (*Az utolsó autóbusz*, pár óra béke). A szórakoztató főosztályon: a *Tiszteletem, főorvos úr!* a csodálatos Kálmán Györggyel, aztán sorban a *Linda*, az *Angyalbőrben*, a *Família Kft.* Közben a drámain – néhány: *Warenné mestersége*, *Szegény Avroszimov*.

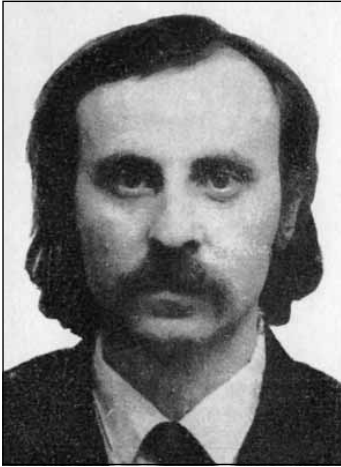
Mára kibővült a repertoár néhány animációs filmmel, és elkezdett izgatni az IT, a CGI, és ez megy a mai napig.

Eközben elszegődtem oktatónak az ELTE esztétika, média és kommunikáció tanszékére.

Ma előkészítek mozifilmeket, tv-sorozatokat, és boldogan, nagy elánnal okítom az ELTE-s nebulókat.

Bicsár Vendel

üveg- és ötvösművész (Bolhó, 1947. február 7.)

1966-ban érettségizett a pécsi Művészeti Gimnáziumban, Lantos Ferenc, Bizse János, Simon Béla és Rétfalvi Sándor tanítványaként. 1971 és 1975 között a Magyar Iparművészeti Főiskola ötvös szakán tanult, ahol Illés Gyula, Pölöskei József, Engelsz József és Csík István voltak a mesterei. 1975 és 1977 között a pécsi Művészeti Szakközépiskola tanára volt.

A Jegenyész Jánossal a Novy Borban (Cseh Köztársaság) rendezett üvegszimpozionon tett látogatása óta, továbbra is aktív ötvösművészi tevékenység mellett, 1992-től foglalkozik üveggel. Fúvott és préselt tárgy-plasztikákat, valamint reliefeket és ólmozott üvegeképeket készít.

A Magyar Népköztársaság Művészeti Alapja, majd a MAOE (1975-től), a Magyar Szépmíves Társaság (1991-től), az MKISZ (1992-től), a Renée Művészeti Társaság (1994-től), a Magyar Üvegművészeti Társaság (1996-tól), a Magyar Ötvösművészek Társasága (2002-től) és a Pécs-Baranya Művészeinek Társasága (2002-től) tagja. 2014-ben Ferenczy-díjat kapott.

most
jöttem
a
remete
Kongresszusiól
oóóóó
vóóóóó
átutató
virágmál
hitelesítő
mosolyogó
a
Kiválóság
Zárókérdés
miért
ragyogó
önellátó
minimál
éltetővel
felváltva
vagy úgy
szabadsgba
éltető
feszítő
hitelesítést

Az üveg

Az üveg
Áttetsző
Hang
Tükörbe
Márt
mint
Emlékek
Rezgése
Hogy a fényt
a
Végtelenből
Kimerje

Bicsár Vendel

Sebő Ferenc

előadóművész, zeneszerző, népzenekutató (Szekszárd, 1947. február 10.)

Fotó: Perger László

Tanulmányaimat Székesfehérvárott kezdtem meg, a gimnáziumi tanulmányok mellett az Állami Zeneiskola növendékeként zongorázni, csellózni tanultam. Budapestre költözésünk után az Eötvös József Gimnáziumban érettségiztem (1965), majd a Budapesti Műszaki Egyetem építészkarán diplomáztam (1970). Német, angol, latin és orosz nyelvet tanultam, ebből az elsőt társalgási szinten beszélem. 1970-ben a Pest Megyei Tanács Tervező Vállalathoz kerültem tervező építészként, majd 1971-től 73-ig az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központjának építészé lettem.

A műegyetemen a szimfonikus zenekarban csellóztam. Itt, a diáktársaságban álltam először közönség elé József Attila-dalaimmal és gitárral kísért népdalfeldolgozásokkal. 1969-ben Berek Kati beépítette dalaimat az Egyetemi Színpadon játszott József Attila-műsorába. Ő hívott a 25. Színházba, ahol építészeti munkám mellett mint zeneszerző, előadó és zenei vezető tevékenykedtem (1970–73). Az ott dolgozó alkotók mellett (Berek Kati, Jancsó Miklós, Györgyfalvy Katalin, Szigeti Károly, Iglódi István) jelentős színházi tapasztalatokra tettem szert.

Évfolyamtársammal, Halmos Bélával megalakítottuk a Sebő-együttest. Újszerű népzenei feldolgozásaim rádiós és televíziós szerepléseink révén hamarosan ismertté tettek bennünket. A Martin György tánckutatónál hallott eredeti népzenei felvételek hatására azonnal bekapcsolódtunk a gyűjtésbe. Célunk nem csupán a gyűjtemények gyarapítása volt, hanem az, hogy a megismert zenéket eredeti formájukban el is játsszuk. Így váltunk a hazai hangszeres népzenei revival és a tánc-házmozgalom elindítóivá.

Tímár Sándor megkeresésére a Bartók Táncegyüttes zenei vezetője lettem, ahol a koreográfiák készítése mellett megkezdtük a néptáncok társastáncszerű tanulmányozását is. Amikor a táncház ötlete fölmerült, már volt annyi tudásunk, hogy a néptáncsal szórakozó fiatalok klubjait szakszerűen beindítsuk. Ezekben – Martin György intenciói szerint – nagy hangsúlyt helyeztünk az oktatásra. Elsőként a Fővárosi Művelődési Ház körtermét sikerült erre a célra megszerezni. Itt alakult ki a táncház életképes változata, a párhuzamos táncoktatással összekötött, nyitott kápos össztáncok helyszíne. Hamarosan megalakult a Sebő-együttes két klubja is: a zártkörű, műegyetemi R-klub és a zuglói Kassák-klub, mely tágabb érdeklődésű közönséget vonzott.

A Kassák-klubban 1973–86-ig tevékenykedtem. A hosszú távra elgondolt megoldások a tánc-házmozgalom hallgatóságos központjává tették ezt a kis zuglói klubkönyvtárat, mely a hazai mellett hamarosan nemzetközi tekintélyre is szert tett. A létrehozott népzenei hangarchívumban az általunk gyűj-

tött eredeti népzenei felvételeket tettük közzé. A Zenetudományi Intézet munkatársai (Vargyas Lajos, Martin György) nem csupán támogatták törekvéseinket, hanem őszinte kritikával felügyelték is. Népi műemlékfelmérési munkával egybekötött nyári táborozásaink a Néprajzi Múzeummal közös szervezésben zajlottak. A munka eredményeit kiállításon mutattuk be. A televízióban készített műsoraim (*Cimbora, Muzsikáló szerszámok, Aprók tánca*) nagyban hozzájárultak a hangszeres népzenei mozgalom szélesedéséhez. A színpadi, rádiós és televíziós közéleti szereplések során szerzett baráti kapcsolatokból alakult ki a Kassák-klub vendégeinek tábora: népművészek, ismert alkotók és közéleti személyiségek látogattak el hozzánk. A táncok közötti beszélgetések, kiállításmegnyitók, előadások olyan természetes szellemi műhelyt hoztak létre, amelyben az irodalom, a zene, a tánc és a képzőművészet egysége egy egész generáció alapélményévé vált.

Az induló mozgalmat ért politikai és szakmai támadások kivédésére a Vitányi Iván vezette Népművelési Intézethez fordultam, és az felkarolta és támogatta ügyünket. 1973–80-ig a Népművelési Intézet kutatási osztályának előadójaként mindenki számára nyitott országos táncházvezető- és zenésztanfolyamot indítottam el. A tanfolyam öt éven át, havi rendszerességgel folyt, egy-egy intenzív nyári táborozással megtoldva, melyet a Kassák-klub tagjaival közösen szerveztünk. A tanfolyamon népművészmesterekkel karöltve oktattuk a táncot, a zenélést, valamint a klubszervezés fortélyait. A híre hamarosan túlnyúlt a határokon is, 1977-től az erdélyiek is megjelentek.

A hetvenes évek végére már az is nyilvánvalóvá vált, hogy a Népművelé-

si Intézet az elért eredmények ellenére sem képes túllépni saját korlátain, ezért az ott folyó munkánk – más, akkor fontosabbnak vélt projektek támogatása miatt – nem intézményesedhet egy népfőiskola-szerű oktatással. Fölvetődött a kérdés – ami manapság is gyakran fölmerül a mozgalomban –, mi lenne célszerűbb: kieroszakolni, hogy a hivatásos zenevilág viselje el a köreikben tanító képzetlen embereket, vagy ezek a speciális népzenei tudással rendelkező zenészek álljanak be és végezzék el hiányzó iskoláikat. Én az utóbbi mellett döntöttem, amikor 1984-ben felnőtt fejjel beiratkoztam a Zeneakadémia Kodály alapított zenetudományi szakára.

Itt – az általános zenetörténeti tanulmányok mellett – a népzene-tudomány legjelesebb képviselőitől tanulhattam (Rajeczky Benjamin, Dobszay László, Vikár László, Kárpáti János, Somfai László). E tanulmányok során vált világossá számomra a népzenei hagyomány és a zenetörténet Kodály által hangsúlyozott szoros egysége, valamint a magyar műveltségben való döntő fontossága.

1989-ben zenetörténet-tanári diplomát kaptam, majd a szakdolgozat (*Vikár Béla népzenei gyűjteménye*) megírása után zenetudósi oklevelet. Ezt követően a Bartók Béla Zeneművészeti Szakközépiskolában, majd a Zeneakadémia zenetudományi szakán tanítottam népzene-t. Mindent elkövettem, hogy zenetudós növendékeim érdeklődését fölkeltssem a zenetörténet e „különleges területe” iránt. Egyidejűleg tudományos kutatói munkát végeztem a Magyar Tudományos Akadémia Zenetudományi Intézetének munkatársaként, egykori tanárain, Dobszay László és Kovács Sándor mellett. Dobszay László irányításával megterveztem és létrehoztam a

Zenetudományi Intézet nagy népzenei gyűjteményének, a Népzenei Típusrendnek a számítógépes nyilván tartását.

1991-től a Magyar Televízióba hívtak megrendelő szerkesztőnek. Több stábot alakítottam ki, amelyeknek munkáját szakmailag felügyelve megszerveztem a népzene, a néptánc és a régizene műfajának képernyőre kerülését. A *Nyitott Stúdió*, a *Zenelánc* című sorozatműsorokban a „revival” együttesekkel készítettem felvételeket. Az *Ó-Európa*, a *Hagyományörzők*, a *Martin György gyűjtéséből* című sorozatok az autentikus hagyományok, a *Musica Historica* és az *Ünnepi ének* című sorozat pedig a historikus zene fórumai voltak.

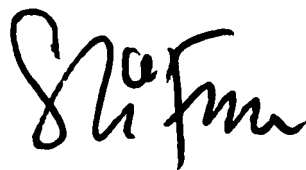
Az MTV sorozatos átszervezéseinek eredményeképpen az ezredforduló után egyre kevesebb népzene kerülhetett a képernyőre. Egyedül a *Hagyományok Háza* című ismeretterjesztő sorozatot sikerült egy darabig képernyőn tartani havonta egy alkalommal, s néhány alkalmi koncertfilm készült revival együttesekkel 2006-ig bezárólag. Ezt követően a Magyar Televízió nem tartott igényt népzenei szerkesztőre.

Külső pályázati pénzből készült 2005-ben az a 24 részes zenetörténeti sorozat, amelyet szerkesztőként és műsorvezetőként is jegyeztem, s *Hajdanában* *danában* címmel a Duna Televízióban futott. Ezt már a ma is működő új együttesemmel (Barvich Iván, Perger László és Orczi Géza közreműködésével) készítettem el.

1996 decemberében felkértek a Magyar Állami Népi Együttes művészeti vezetésére. Ebből a helyzetből már végre alkalmam nyílt az intézményesítési terv újraindítására. Kidol-

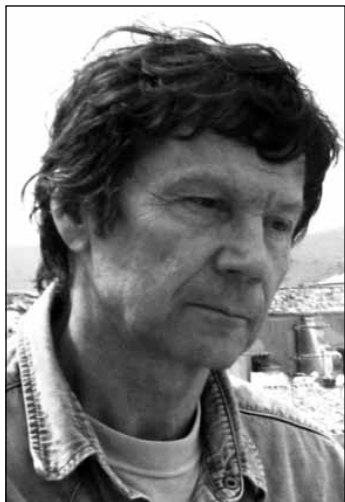
goztam a nemzeti intézmény rangjára emelt együttes új művészeti és működési koncepcióját. Javaslatom lényege szerint, a színházi működés mellé kapcsolódó két új tevékenység (a hagyománygondozás és a közönségszolgálat) lehetővé tette a hagyománygondozás intézményének, a *Hagyományok Házának* hivatalos megalapítását, melynek 2002-ben szakmai igazgatója lettem. Innen mentem nyugdíjba 2006-ban, de sem az együttesi, sem a tudományos munkát nem hagytam abba. A Bartók rádióban Farkas Zoltán felkérésére 2010 óta kétféle heti műsort szerkesztek: *Sebő* címmel általános ismeretterjesztő műsort, és *Népzene – fiatalok hangja* címmel a zeneakadémisták produkcióit népszerűsítem.

Zenei tevékenységemet a Magyar Rádió és a Televízió *nívódíjakkal* jutalmazta. A táncházmozgalom szervezéséért 1978-ban (Tímár Sándorral és Halmos Bélával megosztott) *Állami Díjat* kaptam, 1995-ben a *Magyar Művészetért Alapítvány díját*, majd 1996-ban (ismét Tímár Sándorral és Halmos Bélával megosztva) a Budapest Klub *Planetáris Gondolkodásért díját*. *Budapestért díjat* kaptunk Halmos Bélával megosztva 2000-ben. 2006-ban *Pro Cultura Urbis díjat* és a *Magyar Köztársasági Érdemrend középkeresztje (polgári tagozat)* kitüntetést kaptam. Legújabban 2012-ben *Kossuth-díjjal*, majd 2014-ben a *Nemzet Művésze* kitüntetéssel ismerték el tevékenységemet.

Fritz Mihály

szobrászművész (Marosvásárhely, Románia, 1947. február 18.)

Orvos apám szülővárosomban tanársegéd volt az egyetemen. Kisgyermekkoromat Zilahon töltöttem, általános iskolába Aradon jártam. Máig élő kapcsolatom van a rohamosan fogyó ottani honfitársaimmal. Magyar iskolánk az aradi magyarság kulturális és kapcsolattartó központja. Ott megjelenő könyvekbe, kiadványokba rajzok rendszeresen.

Családunk ötvenöt éve áttelepült Magyarországra. Én akkor kezdtem a középiskolát, mégpedig az éppen alakuló szegedi művészeti gimnáziumban. (A mi első évfolyamunkon osztálytársam volt például a Napút tavalyi kiadványában szereplő Minya Mari is.) Ez a szegedi Tömörkény István Művészeti Szakközépiskola végül is életem fő színtere lett, miután művész-tanárként visszatértem, még jó negyven évig.

Ahogy általában érzik a régi diákok, én is úgy vélem, kiváló tanáraink voltak. Főleg Tóth Sándor szobrász- és Szalay Ferenc festőművész. Meghatározó volt példájuk művészeti szemléletemre. Hogy mire való a művészet, a rajzolás, mennyire eszköze, útja a világ megismerésének, magunkévá tételének, illetve megismertetésének, átadásának.

A Képzőművészeti Főiskolán Pátzay Pál osztályába kerültem, szobrász szakra, noha grafikára jártam a „Tömörkényben”. Jó volt mindkét műfajt gyakorolni.

Utána tehát volt iskolámban tanítottam különböző gyakorlati és elméleti művészeti tárgyakat. Időnként a Pedagógiai Főiskola rajz szakán is. Túl azon, hogy reményeim szerint mondhattam, mutathattam hasznosítható dolgokat diákjaimnak, magamnak is hasznos volt a tanítás. Elmondhatóan, bemutathatóan meg kellett fogalmaznom gondolataimat, frissen tartani mindazt, ami elméletben, gyakorlatban kell a munkához. Emellett a legjobb tanártársakkal voltam együtt, legtöbbször iskola után is. Egyforma művészeti és világnézetünk miatt jó volt velük lenni.

A tanítás mellett maradt idő, energia az alkotómunkára. Köztéri kő-, bronzszobortól az alkalmazott grafikáig. Valahogy úgy alakult, hogy a legtöbb megbízásom érem. Ez a műfaj a rajz és plasztika vegyülete, legalábbis az én felfogásomban. Én pedig egyformán szeretem a kettőt. A sok lehetőség forrása az is, hogy Szegeden létesített éremverdét Szabó Géza ötvösmester, és az éremgyűjtésnek, -csináltatásnak nagy konjunktúrája volt az elmúlt évtizedekben.

Itt tartok most. Művész-pedagógusként nyugdíjas, de szobrászként, nagyapaként, kosarasként, zenekedvelőként lelkesen aktív.

Oroján István

újságíró, festő- és szobrászművész (Battonya, 1947. február 19.)

Anyám elmondása szerint, azon az éjjelen derékig érő hó esett, miközben ő a tisztaszobában világra hozott a baba segítségével. Apám az istállóban várta, hogy bárányszelídségű lova megellje későbbi legszebb, legvadabb lovát. (Ez a két gyönyörű állat sohasem hagyta őt cserben, a „legkeményebb időben” is kihúzták a tengelyig süllyedt szekeret. Üres lett a világ körülöttünk, amikor a téeszcsébe hajtották őket.)

Négyéves voltam, egy képes kalendarium lapjain felfedeztem egy jól fésült, bajuszos, csillagpaszományos férfi fényképét, a másik oldalon egy kopasz fej virított rám, nyálás tinta-ceruzával bajuszt, haját rajzoltam neki, meg csillagokat a vállára. Anyám, látva az akciómat, azonnal tűzbe vetette első értékelhető alkotásomat. Úgy cseperedtem fel, hogy a nagyobb testvéreim rajongó szeretete vett körül. A szűk ruhát és a kötöttségeket a kezdetektől fogva nem szerettem, az óvodából az első napon megszöktem!

Az összevont, négyosztályos helyi román iskolában kezdtem el a betűvetést. Mindjárt az elején egy iskolai kiránduláson súlyos kéztörést

szenvedtem, melynek nyomait ma is viselem.

Szüleim éjt nappallá téve dolgoztak, hogy teljesíteni tudják a beszolgáltatást. A forradalom hírére én vittem a répföldre, nem akarták elhinni a hírnök szavát, csak este, a rádiót hallgatva bizonyosodtak meg a történetekről.

Még kisiskolás koromban történt, hogy egy „tetre menő” focimeccs után, este súlyos beteg lettem, belázasodtam, orvost hívtak. Megállapította, hogy vörhenyes vagyok, hat hétre elzártak a külvilágtól. A nővéremtől kapott színes ceruzák voltak a társaim. Bátyám művészettörténeti tankönyvében felfedeztem Michelangelo Dávidját, rácsodálkoztam és elkezdtem másolni. Sok ceruzarajzot készítettem, napokig ezzel foglalkoztam, lekötött, amit csináltam. Tevékenységemet senki nem értékelte. (Akkor döbbentem rá, milyen óriás „Ő”, amikor 1972-ben életnagyságban találkoztunk.)

Az általános iskola befejeztével apám nem látta kecsegtetőnek a jövőnket, jó bizonyítványom ellenére bognárinasnak adott egy barátja műhelyébe, ahol már kiskoromtól ott-honosan mozogtam. Tudtam bánni a kétkézvonóval, a vésővel és a gyaluval. Valószínű innen eredeztethető a fához való bensőséges viszonyom...

A női nem nyomásának engedve, apám rövid inaskodás után Gyulára hozott, a Román Gimnáziumba és annak internátusába. Nehezen szoktam meg, idegen volt a hely, ridegek voltak a körülmények, hiányzott az otthon melege. Koedukált volt az iskola is, meg a kollégium is, a leányok

és fiúk között – a tiltások ellenére – életre szóló szerelmek szövődtek, amelyek képesek voltak háttérbe szorítani a rideg tartás körülményeit. Az egyetemről akkor kikerült tanár lett az osztályfőnökünk. Elhozta közénk az Eötvös-kollégium friss szellemét, József Attila, Radnóti Miklós és Szabó Lőrinc mellett kezünkbe adta Sánta Ferenc, *Hús óráját* és Fejes Endre *Rozsdatemetőjét*, néhányunknak megvette a Nagyvilágot, amelyben megjelent Szoltsenyicintől az *Ivan Gyenyiszovics egy napja*.

Érettségi után úgy nyertem felvételt Szegeden a főiskolára, román–rajz szakra, egy puha ceruzás rajzzal, hogy addig életemben nem találkoztam rajztanárral. Az első évfolyam végére nagyjából sikerült ledolgoznom a hátrányomat a szakkörösökkel szemben, segítségemre volt ebben Szurómi Pali, a nálamnál jóval idősebb kollégistatárs, és a kollégium inspiráló légköre... Második évfolyamos koromtól a legmagasabb tanulmányi ösztöndíjban részesültem, nyáron dolgoztam is, így önállósítottam magam. Ért még egy kitüntetés: Vinkler László osztályába kerültem. Sokat rajzoltam, érdekelt a világ, amely körülvelt, először Csontváryról készítettem egy dolgozatot, majd *Dante és Giotto a reneszánsz határán* címmel tartottam egy nagyelőadást. Harmadikban megkaptam V. L. mester tanszéki műtermének kulcsát, ahol művein túl, páratlan értékű művészeti könyveket vehettem a kezembe.

1968 tavaszán egyvonalas rajzaimból kiállításom volt a rajz tanszéken, Vinkler László mutatta be munkáimat. Bekapcsolódtunk az egyetem keretein belül működő „Artium Collegium” munkájába is, melyet Vinkler László vezetett, olyan híres személyiségekkel találkozhattunk, mint Németh Lajos,

Pogány Frigyes professzor úr és Borvendég Béla építész. Többször megfordult ott Mezei Árpád művészetszichológus is, emlékszem, egyszer kis, jegyzett Vasarely-műveket is hozott magával. A legnagyobb reveláció az volt, amikor Korniss Dezső festőművész egy bőröndnyi munkával jött el hozzánk, festőállványokon állítottuk ki alkotásait.

1969 tavaszán megházasodtam, gimnáziumi szerelmemet vettem feleségül, Gyulára kerültünk, abba az intézménybe, ahol érettségiztünk. Öt véglegesítették, én szerződéses tanító lettem, mellette rajzot és művészettörténetet oktattam, szakkört vezettem, és rangos kiállításokat rendeztem tanítványaimmal a Gyulai Várban. Újságot írtam (ehhez nem volt affinitásom), majd tördeltem és szerkesztettem. Ez idő tájt sokat jártam Budapestre, lendületben voltam és alkottam. Apám halála után, őseimet követve, méhészkedtem is, összeköttem az 1944-ben megszakadt fonalat, eközben egy csodálatos organikus világot ismertem meg. 1975-ben Békéscsabán, a Tízek Klubjában mutattam be tenyérnyi rajzaimat és festményeimet, a kiállítást V. Kiss Margit rendezte és Fajó János nyitotta meg. Vállalt! Egy csak rá jellemző, egyéni hangú programbeszédet mondott a kiállítás elé. Budapesti útjaimon mindig felkerestem, sokat tanultam tőle. Ő a második mesterem.

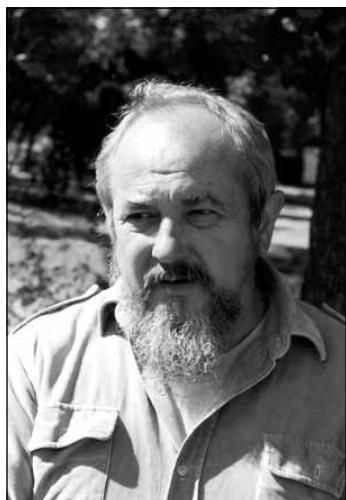
Hátizsákos útjaimat a Velencei Biennálékhoz igazítottam, de elmentem Padovába Giottóért, Firenzébe sokakért, volt szerencsém látni H. Moore monumentális kiállítását a Belvederén. Párizsban, volt tanítványaimmal néztem meg Constantin Brâncuși nagyszabású kiállítását a Pompidou Központban, és a Picasso-gyűjteményt. Hollandiában Rembrandt, Van

Gogh és Mondrian művei kápráztattak el. Többször visszatértem a moldvai kolostorokhoz, sajnos még Athoszra nem jutottam el. Műveimet bemutattam Szegeden, Gyulán, Budapesten, Szentendrén, Aradon, Nagyváradon, Kolozsváron, Brassóban, Zürichben, Rómában, Velencében, Párizsban, Hollandiában és sok más helyen....

Van néhány kitüntetésem is, szívmemhez az egyik legközelebb álló a Szegedi Táblaképfestészeti Biennálé fődíja, melynek átadásakor éppen Bartók Béla *Román táncok* című művét játszotta egy vonósnegyes.

Surányi Dezső

botanikus, történeti ökológus (Csongrád, 1947. március 4.)

Az általános iskolát helyben végeztem el, majd Pannonhalmán a Bencés Gimnáziumban érettségiztem. Sikeres felvételi ellenére nem iratkozhattam be az orvosi egyetemre. Fertődön előbb elvégeztem egy kétéves felsőfokú technikumot, s Cegléden letelepedve, kutatóként kezdtem el dolgozni. Első tudományos munkám angol nyelven 21 éves koromban jelent meg. A családi készségek bennem is megmutatkoztak: az iparosemberek megbecsülése és az íráskészség. Munkám mellett szereztem egyetemi diplomát, és külön engedéllyel az ELTE biológus-stúdióit is látogattam. 1978-ban a gyümölcsstermő növények virágbiológiai törvényszerűségét feltárva doktoráltam. Ettől kezdve rendszeresen publikáltam külföldön, angolul, németül, oroszul, sőt bolgárul is.

1985-ben az addigi munkásságom összefoglalását sikeres kandidátusi védéssel zártam le. Sokat jártam külföldre, és érdeklődésem a szoros értelemben vett agrobiológiai tudományoktól a humán tudományokra is kinyílt. Ebben feltétlenül szerepe volt kiváló gimnáziumi tanáraimnak is, meg a latin és görög nyelv olvasás-szintű ismeretének.

Természetesen mindez csak nyugodt családi háttérrel valósulhatott meg, feleségem pedagógus, és három gyermekünk (programozó matematikus, hulladékgyártási szakmérnök, építész-mérnök) is értelmiségi pályán működik. Az ELTE-n, majd a Kertészeti Egyetemen történeti ökológiát és biológusoknak, agrármérnök-hallgatóknak elemi latin és görög nyelvet is tanítottam éveken keresztül. 1991-ben a szilva ökológiai problémáinak megoldásából az MTA doktora címet is megszereztem. Két egyetemen és két különböző területen (botanika és történeti ökológia) habilitáltam, majd c. egyetemi tanár lettem a Corvinus és a Szent István Egyetemen.

Jelenleg is aktív kutató- és külső oktató-professzor vagyok, részben természettudományos, részben történeti-ökológiai szaktárgyakat tanítok két egyetemen. Voltam Széchenyi professzori ösztöndíjas, s mintegy 30 nemzetközi konferencián tartottam eddig előadást. A tájökológiai és növénybiológiai doktori iskolában rendkívüli tárgyakat vezetek, eddig 3 akadémiai doktori és 21 PhD-értekezés opponense voltam, és többekben bizottsági tagként működtem közre. Jelenleg is 5 doktorandusz hallgatóm dolgozik irányításommal.

1978-ban elsőként az országban munkatársakkal kézikönyvet publikáltam a növényi hormonok és szintetikus vegyületek hatásairól és perspektívájáról a kertészeti növényeken.

Majd a *Szenvedelmes kertész rácsudálkozásai* (Magvető) és a *Magyar biokertek a XVII. században* (Natura) c. kötet szerzett ismertséget. A *Kerti növények regénye* (1985) pedig igazi sikert hozott, eddig az itthoni és külföldi hivatkozások száma meghaladja a másfél ezret. A *Gyümölcsöző sokféleség* (2002) ugyancsak fontos munkám. Az addigi és későbbi munkásságom révén 13 nívódíj, Szocialista Kultúráért, két alkalommal a HNF Kőrös Érdemérem, továbbá a Pro Urbe Cegléd, a Szent Gellért-aranyérem, a Gubody-díj, valamint a Pro Natura és a Prima-díj hozott elismerést.

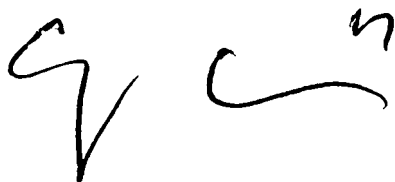
A díjak és a megyei és városi elismerések nem lassították alkotói aktivitásomat. Társszerzővel 1980-ban a *Szilva* és 1981-ben a *Kajszi* könyv jelent meg, több egy- és társszerzős virágbiológiai munka létrejöttében is közreműködtem. Írtam elemi latin és görög nyelvtant biológushallgatóknak, vagy a magyar gyümölcs történeti múltjáról közreadott egyetemi jegyzetet. Sorra jelentek meg olyan szakkönyvek, amelyekben a történeti részeket írtam (kajszibarack, cseresznye és meggy, őszibarack, szilva, héjas gyümölcsűek). Részben írtam és szerkesztettem a legutóbbi *Szilva* (2006) és *Alma* (2013) köteteket, a *Sárgabarack* (2011) és a készülő *Szilva* (2017) új kultúrflóra fő szerzője és szerkesztője vagyok.

A Magyar Biológiai Társaságnak 1969-től tagja, a hetvenes évektől különféle funkciókban tisztségviselője, jelenleg a 3. négyéves ciklusban elnöke vagyok. Ugyancsak elnöke a Magyar Őstörténeti Munkabizottság Egyesületnek, az Eleinknek pedig főszerkesztője. Aktívan dolgozom a TIT Szövetségben és a Teleki László Egyesületben is, a felsorolt helyeken rendszeresen konferenciák, szimpóziumok, diskurzusok szervezőjeként. Közéleti szerepvállalásom mellett, munkásságomnak fontos része bizonyos egyháztörténeti (két ceglédi egyházközség története, út menti keresztek Cegléden) témák megjelentetése. Továbbá agrártörténeti-néprajzi kérdésekkel is foglalkozom (az eperfa eredete, az alföldi tanyák pannóniai eredeztetése stb.), melyekben adott növénykultúra történetét és hatását vizsgálom a társadalom életére.

Kultúrtörténeti kutatásaimban jelenleg is sajátos kérdések szerepelnek: az *Iliász* és az *Odüsszeia* növényvilága, továbbá a *Biblia* mint természettudományos forrásmű (mindkettőben könyvem is megjelent). Felismerve a természetes és kultúrvegetáció szoros összefüggésének következményeit, a géncentrumok – s a belőlük elterjedt fajok – történeti elemzése lehetőséget kínált, egyben alkalmat a selyemút természetrajzának (kultúrnövények elterjedése) és a korai magyar őstörténet bizonyos kritikus pontjainak természeti képek oldaláról való vizsgálatára. Legutóbb a közép-ázsiai vadalmák, a sárgabarack, a szilva és a

meggy eredete olyan következtetésekre vezetett, amelyek nem egyeznek meg a ma sokak által vallott őshaza-nézetekkel.

E körben több kismonográfiám jelent meg társszerzővel a New York-i Wiley and Sons Kiadó gondozásában, majd e kismonográfiák egyetlen kötetben is. A természettudományos érdeklődést fenntartva, jelenleg azt a kérdést vizsgálom a történeti források alapján, hogy a természeti környezet spontán vagy más (katasztrófák, antropogén hatások okozta) változásai miként képesek befolyásolni a civilizációk történetét. Néhány nagyobb történeti panel ismerete révén, főként a Kárpát-medence környezeti változásaira – és korai történetünk helyszíneinek különbségeire – összpontosul ma a figyelmem.

Kelecsényi László

filmtörténész, író, újságíró (Budapest, 1947. március 6.)

– Na ne! Hagyj békén ezzel az ötlettel. Nem elég, hogy annyi, amennyi, még emlékeztetsz is rá?

– Miért ne? Csak van annyi fontos emléked, élettanulságod, amit megoszt-hatsz velünk.

– Biztosan lenne, de az nem érdekel.

– Hogyan? Hát mi érdekel?

– Ami lesz, ami még lehetek.

– Mi akarnál még lenni?

– Hú, ha azt elmondanám, egy toronyba zárnának – ahogy Krúdy írta.

– Na, éppen róla is beszélhetnél, hiszen rengeteg időt töltöttél vele.

– Még annál is többet, szellemi energiákat, anyagiakat, mindent.

– Akkor mi a gondod?

– Az, hogy túl vagyok rajta. Ellép-tem, leléptem, megléptem – szöke-vény vagyok.

– Na jó, Krúdyt ott lehet hagyni, bár szerintem kár, de a saját életedből nem szökhetsz meg.

– De meg lehet próbálni.

– Nem értelek, hová szöknél? A házából, a hivatásod-ból? Honnét?

– Ezekből éppen-séggel nem, még a szülővárosomból sem, de a rám ragadt szerepekből igen.

– Mik azok?

– Az örökös jófiúságból, az állandó megfelelési kényszerekből, az elvárások rengetegéből.

– Jól értem, te valamiféle rabságban élted le ezeket az évtizedeket?

– Valamelyest igen. Pedig megkaptam az élettől a ziccereket, csak éppen akkor és ott nem rúgtam a hálóból őket.

– Most abban a formában vagy?

- Igyekszem.
- Sokat hagyta ki?
- Nem tudom, hogy nem éppen így volt-e a jó. Lehet, hogy ha az élet gólkirálya lettem volna, már nem élnék. Akkor korábban betelt volna körülöttem minden, és ma már nem lenne min ábrándozni.
- Min ábrándozol? Van bakancs-listád?
- Egyszer elkezdtem, de csak hülyeségek jutottak eszembe. Persze most mondhatnám azt, amit egy nyolcvanas éveiben járó magyar filozófus: hogy azok a legfontosabb művei, amiket még nem írt meg.
- Mi várható még tőled?
- Kicsit ravatalozószagú a kérdésed...
- Bocsánat! Mik a terveid? Így szebb? Látom, újabban színdarabokat írsz, folytatod a regénytrilógiád, továbbra is tanítasz – nem középiskolás fokon. Ez csak nem kényszer?
- Nem ám! De elég későn jutottam el a szabadság e fokára, hogy ezek tökéletes nonchalance-szal működjenek.
- Mi hiányzott eddig?
- Lehet, hogy én magam voltam önmagam legnagyobb akadály.
- Nem vagy te skizofrén?

- Ha ez az, akkor boldogan vállalom! De azt hiszem, csak annyi, hogy merek is, és válaszolok is. Nem várok arra, hogy kérdezzenek.

- Szóval én most fölösleges vagyok itt?

- Ezt egy szóval sem mondtam.

- Csak érzékeltetted.

- „Merj!” – írta Kosztolányi egy Esti Kornél-sztori végén. Merj, mert késő lesz.

- Most sem értem, mi tartott vissza eddig.

- Talán a gátlásaim, a jólneveltségem, a belém plántált kötelességtudat. Mert úgy éltem, hogy mindent be kell fejezni. Mert nem szálltam le a buszról annál a megállónál, ahol valami szépet és izgalmasat láttam az ablakból.

- Mostanában már leszállsz?

- Le bizony! Ezzel aztán lerombolom a rólam alkotott eddigi, hamis képet, de nem bánom.

- Ezt a beszélgetést tegyük bele ebbe az ünnepi mustrába?!

- Ha megvan a sorok száma, miért ne!

Kerekeszki László

Kraszna László

klarinétművész (Budapest, 1947. március 6.)

Minden olvasótól elnézést kérek a formabontásért, hogy a házastárs jogán, férjem helyett én írom meg a vallomását. Őt erre nem tudtam volna rávenni. Amikor a Bartók Béla Zeneművészeti Szakközépiskola (konzi) tanára volt, az 50. és 60. születésnapjára kollégái, barátai, akkori és volt növendékei olyan hatalmas, szülinapi tortás bulit, meglepetéskoncertet szerveztek, hogy megtelt a konzi nagyterme. Később, amikor ott megszűnt a tanári állása, búcsúztatására ismét rengetegen összejöttek, és a gyönyörű, méltató beszédek megköszönve, magáról csak annyit mondott: „én csak tettem a dolgomat.”

Zenei pályájának indulása nem volt szokványos. Miután zongoristaként elvégezte a konzit, 4 év klarinéttanulás után felvették a Zeneaka-

démia klarinét szakára. Diploma után Szegeden tanított a szakiskolában és a főiskolán, ahol szólista és kamaramuzsikusként aktívan részt vett a város koncertéletében. Közben a Budapesti MÁV Szimfonikusok klarinétosa lett, majd az Állami Hangversenyzenekar zenekari művészeként majd az egész világot bejárta.

Tanári pályáját a Budapesti Bartók B. Szakközépiskolában folytatta, ahol évről évre sikeresebb, ma már országszerte ismert klarinéttanár lett. Tanítványai megtalálhatók szerte az országban, sőt a világ számos helyén, szólistaként, zenekarokban, tanárként alsó, közép- és felső fokon. Nyugdíj mellett is tanít még a Weiner Szakközépiskolában, és meghívták klasszikusklarinét-tanárnak a Snétberger Központba, ahol hátrányos helyzetű, tehetséges, túlnyomórészt roma fiatal muzsikuskok igényes oktatásával foglalkoznak. Mindig különös érzéke volt ahhoz, hogy a növendékeiből kihozza a maximumot. Sorsukat szívén viseli, apai felelősséggel irányítja, tereli őket. Mindig csak az ő érdeküket tartja szem előtt, nem törődik a maga dicsőségével. A Weiner konziban most is van egy 13 éves, rendkívül tehetséges tanítványa, aki Laci irányítása alatt már három nemzetközi zenei versenyt nyert, és most fog felvételizni a Zeneakadémia különleges tehetségek osztályába.

Laci zseniális tanár, de ő erről szégyellne beszélni. Nagyszerű zenekari muzsikusk volt aktív korában, gyönyörű basszusklarinét szólókat játszott az Állami Hangversenyzenekarban, de a legművészibb fokra a

tanítását fejlesztette. Erről csak a kollégái, barátai és tanítványai tudnak, nincs szétkürtölve a médiában.

Mindig tudtam, hogy csodálatos férjem van, ezért fogtam egy könyv írásába a 2000-es évek elején. Volt növendékeivel készítettem riportokat; sokszínű egyénisége, pedagógiai zsenialitása, emberi nagysága azokban az őszinte, szeretetteljes vallomásokban nyilvánul meg igazán. Remélem, az is nyilvánosságra kerül egyszer.

Krasznáné Gál Márta

Krasznáné Gál Márta

Őszintén köszönöm ezeket a szép sorokat kedves feleségemnek!! Közelgő hetvenedik születésnapomra szép ajándékot kaptam ezzel az írással. Mindig tudtam, hogy a számomra nehéz dolgokban csak reá számíthatok!

Krasznáné Gál Márta

Szabó Dénes

karnagy (Makó, 1947. március 6.)

Hongkongban, egy nemzetközi kórusverseny és fesztivál keretében, a Kórusok Világszervezete nevében 2013 nyarán látványos külsőségek közepette életműdíjjal jutalmaztak. Meglehetősen váratlanul ért ez a kitüntetés, nem is voltam elragadtatva az „életmű” kifejezéstől: ez többnyire valaminek a befejezését vagy az alkotás lezárását jelenti. Így a megengedett rövid köszönőbeszédben tréfás javaslatot tettem: ese-

temben nevezzük át fél életműnek. Annál is inkább, mert még egyáltalán nem foglalkoztatott, hogy a Nyíregyházi Cantemus Kórusban befejezzem tevékenységemet.

Több mint 40 évvel ezelőtt kezdődött a sikertörténet a Cantemus gyermekkarral és a Pro Musica leánykarral. Számos nemzetközi versenyen és fesztiválon, több mint 100 különböző díjat elnyerve (köztük nagydíjak, olimpiai bajnokságok stb. – már felsorolni is szerénytelenségnek tűnik), megalakult a Nyíregyházi Cantemus Kórus mint intézmény.

Beutazva az egész világot (csak néhány országot említek: Kanada, Egyesült Államok, Venezuela, Ausztrália, Kína, Japán, Oroszország és szinte minden

európai ország), megszámlálhatatlan sikeres hazai és külföldi hangverseny után döntött úgy a magyar állam, hogy a Nyíregyházi Cantemus Kórust nemzeti együttesé nyilvánítja.

Ezek után gondolhatnánk, hogy ez egy tudatos, mondjuk a születéstől kezdve szépen megtervezett karriertörténet. Ismerjük a szokásos életrajzokat: „már kora gyermekkorában megmutatkoztak kiemelkedő zenei képességei...” – de nem ez az igazság. Leginkább a labda és a sport iránti vonzalom vagy a kreatív csínytevés területén jeleskedtem.

Az életút további része véletlenek sorsszerű sorozata.

Makón, ötgyermekes református lelkészcsaládban nevelkedtem. Hál' Istennek, értelmiségi környezetben, azokban az időkben szitokszóként kezelt polgári elvárásokkal. Sok könyv, zene társaságában, negyedik gyermekként. Klarinétózni, majd fuvolázni taníttattak különösebb cél nélkül, pusztán családi, polgári szokásjog alapján.

A fordulatot '56 hozta. Az ezt követő vészterhes években, a családot ért retorziók miatt a továbbtanulás egyetlen menekülési útvonala az ideológiától talán távolabb eső zenei pálya lehetett. Tizenöt éves koromban Szegedre kerültem, a konzervatóriumba, ott találkoztam több, hasonló „menekült” társammal, kiváló emberekkel. Egyedülálló módon, egy osztályból azóta hárman is Kossuth-díjas művészek lettek: Matuz István fuvolaművész, Onczay Csaba csellóművész. Tőlem eltérően, ők tudatosan építették a legmagasabb díjhoz vezető útjukat, én viszont perspektívák nélkül, a véletlennek köszönhetően, egy nyíregyházi általános iskolában lettem énektanár.

Tanulóéveim során a szokásos kérdésre – „mi leszel, ha nagy leszel?” – sosem tudtam a választ. Azt igen, hogy mi nem szeretnék lenni: általános iskolai énektanár. Ez itt a sors fintora! Ebben az iskolában ismerkedtem meg igazából a „Kodály-módszerrel”. Ez meg a sors ajándéka! Találkoztam azokkal a gyerekekkel, akik kiskoruktól kezdve kodályi minőségben nevelkednek. Elhatároló élmény volt.

1969-től már őket szolgálom, együtt gondolkodásunk, bizalmuk és szeretetük és a jól elvégzett munka építette egy nem tervezett, de irigylésre méltó életpálya útjait. Ma már a Kossuth-díj mellett a Magyar Művészeti Akadémia rendes tagja és a Nemzet Művésze kitüntetés birtokában folytatom a „fél életművem”.

A mottó:

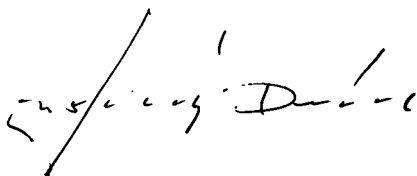
„Akarom, mert ez bús merészség,

Akarom, mert világ csodája:

Valaki az Értől indul el

S befut a szent, nagy Óceánba.”

(Ady Endre)

Kopócsy Judit

festő- és textilművész (Debrecen, 1947. március 8.)

Néhány éve a Magyar Festők Társasága megrendezte a *Dezertőrök kiállítását*. Azokét, akik a Magyar Iparművészeti Főiskoláról (ma: MOME) kijöve nem iparművészeti álmaikat szőtték tovább, hanem a képzőművészek berkeibe dezertáltak.

A lépés megtétele a kiállításához képest régen volt, addigra már mindannyian remekül éreztük a múltba távolodott alma materünk utóhatását mint inspiráló erőt, hogy rátaláljunk a saját útjainkra, nem fékező, önbizalomvesztő gyötrelemként, hanem a másság, a másfajta alaptudás birtokában, kiegészülve az anyagszeretettel, ami az én esetemben a textil volt. Kárpítszövő (gobelin) szakon végeztem 1975-ben. Azt nem mondhatom, hogy soha nem szövök azóta, de nem állíthatom azt sem, hogy textilművész volnék. Utat azért nem tévesztettem, mert már a főiskola előtt is festőféle voltam. A Vasutas Képzőművész Körben Kling György, a nagyszerű festőművész még mondta is a felvételi előtt: „Jó, ha felvesznek, de nem veszítesz, ha nem.” Így hát vidáman, könnyedén felvételiztem, hiszen úgyis... Nagyon boldog évek voltak ezután. A szövés is tetszett, a rajzolás és a festés is, és sokat jelentett az akkori szellemi légkör, a nagyon művelt tanárok (Pogány Frigyes, Újvári Béla, Vámosy Ferenc, Gulyás Dönci tanár úr stb.) órái.

És a társak! Kis létszámban voltunk, ezért könnyen barátkoztunk: mindenki köszönt mindenkinek (!).

A legfontosabb a későbbi pályámon ezeken túl az a felszabadító érzés, amit az anyagokkal való játék adott. Egyre jobban éreztem, hogy a hagyományos festés helyett, amit a 20. század már felfedezett, mindezt lehet használni, ami inspiráló, asszociatív, és saját magamat is, álmaimat, elvarázsolódásaimat előhívja. Visszatálaltam ahhoz a magamhoz, aki gyerekkoromban is lehettem: az emlékeimet állandóan és különös módon felidéző, átalakító, csendes kalandozó. Kollázsokat készítettem, képeket vegyes technikával, intimeket, kisméretűeket (a főiskolán nagyokat). Mindenféle hulladék anyagot jelként, kiegészítő kompozíciós elemként rendeztem bele a képekbe, melyeket sokszor az enyészet, a romok, töredékek, eltűnés, a jelként maradás, a véletlen nyomhagyás, kitalált történetek, helyzetek, feltételezések ihlettek. A képzeletemet sokszor szakadt papíron egy mondat töredéke, bizonyos szövegek, betűk, kézírások, a zene, egy-egy elhangzott mondat is megindította.

2011-ben megkaptam a Római Magyar Akadémia ösztöndíját, mellyel két hónapig gondtalanul gyűjtöttem az élményeket. Elsősorban az ókori, kora keresztény Róma érdekelt. Megtaláltam a kopott téglafalakat, firkákat, az egykor élt ember keze nyomait, az enyészetet, ahol a természet veszi vissza a „jogait”. Képzeletemben felidéződtek az emberi világ történetei, a hétköznapiak, a drámák, a korábban

éltek véleménye, üzenetei, és ezek a dokumentumok inspirációt jelentenek – mint mindig – a festézetemben. Azóta az élmények még mindig hatnak, és olykor képpé alakulnak. Ami leszűrődött, az a múltnak és a jelennek olyan összekapcsolódásává vált, ami egyre inkább foglalkoztat. A régi, épített kultúra és a természet okozta enyészet jól látható idővé változtatta, amit korábban észleltem. Ez az időmúlás a természetben lassú és végtelen időt sejtet. És ez válik számomra szinte diadalmas érzéssé: így működik a teremtet világ, s benne én magam: voltam, vagyok, leszek, de máshogyan.

Kapócsy Judit

Tandi Lajos

újságíró, művészeti író (Gyoma, 1947. március 8.)

A közelmúltban egy tudományos kutató kimerítő és pontosító levelet küldött részemre a Szeged folyóiratban közölt egyik 1956-os visszaemlékezés kapcsán. Sorra javította az emlékező dátumait, helyesbítette a helyszíneket, kiigazította a történések menetét, átírta a neveket, és végül konklúziójában megemlítette, hogy nem szabadna egy felelős és magára valamit adó folyóiratnak ellenőrzés – hogy ne mondjam, cenzúra – nélkül emlékező cikkeket közölnie. Komolyan elgondolkodtatott figyelmeztetése. Mindenekelőtt azért, mert vajon hányan élnek még azok közül, akik személyesen és sorsszerűen éltek át az eseményeket; vajon hányan lehetnek, akik hozzájutottak a fél évszázaddal ezelőtti hitelesített dokumentumokhoz; s van-e, ki megmondja, hány műalkotás – vers, próza, rajz, film,

fotó – idézi a korabeli eseményeket?! Vajon összerakható-e az a mozaikkép, amely közelít 1956 történelmi napjainak értékeléséhez a történettudomány, a nemzeti emlékezet és a művészi ábrázolás szentháromságában?

Kételyeim ma, több mint fél évszázad múltán, erősebbek, mint valaha. A történészek, kutatók, levéltárosok egyre több dokumentumot tárnak a nyilvánosság elé, az idősödő emlékezők egyre határozottabban képviselik saját, szubjektív látásmódjukat, a művészetek világában a megközelítések ellentétei időről időre vihart kavarnak. Van-e igazság ötvenhat ügyében? Lehet-e objektív képünk hat évtized elteltével? Kinek higgyen az érdeklődő polgár: a tendenciákat objektíven vizsgáló történészi megállapításoknak; az emlékezők földközeli magántörténelmének; esetleg a művészetek áttételesen fogalmazott absztrakcióinak? A válasz nem könnyű, s ez a jubileumi év sem döntötte el egyértel-

műen, hogyan is viszonyuljunk 1956 eseményeihez, tanulságaihoz, végkifejletéhez, szereplőihöz, hazai és nemzetközi hatásaihoz.

Magam 1956 ügyében nem vagyok kompetens, hiszen az akkori eseményeket a történések periferiáján, kilencévesen, egy gyomai tanítói lakásban éltem át. Ám ha néhány emlékfoszlányt egymás mellé teszek, valamiféle értékorientáció mégiscsak kikövetkeztethető. Emlékezetemben kimerevedik egy kép: a gyomai főtéren apám és anyám kezét fogva hallgatom egy bőrkabátos, hórihorgas fiatalember üvöltő szózatát, amint a *Talpra magyart* szavalta a református templom kertszegletében álló első világháborús emlékmű előtt; aztán egy nap múltán anyámék rémült suttogásai adták tovább a hírt, valakit lelőttek a rendőrség előtt; néhány nappal később a másik tanítói lakásból zokogva szaladt hozzánk Mufi néni, hogy Béla bácsit elvitték az ávosok; aztán egyszer csak a negyedik A osztályban megjelent néhány szomorú szemű fiú, egyforma barna bakancsban és kék mackóruhában – kiderült, árván maradtak, szüleiket elvesztették a fővárosi zavargásokban. Baracsi Béla nálunk töltött két hónapot (ugyanazt kapta karácsonyra, mint mi, meleg zoknit, színes ceruzát és egy narancsot, de nem sokkal később összegyűjtötték és állami intézetbe vitték őket). Aztán, már úgy december elején, keresztapáméknál összegyűlt a nagy család, s míg testvéreim és unokatestvéreim szinte nyáladzva aludtak, én rémült figyelemmel tapadtam az ajtón átszűrődő hangokra: menjünk vagy maradjunk?! Maradtunk. Aztán december 20-a táján Erdőkertesre utaztunk, keresztanyámékhoz, akik karácsonyi ajándékul nekünk adták „világvevő” rádiójukat. A Keletiből induló vonatra épphogy felfértünk, a fürkék annyira tömve voltak, hogy hiába jajveszékelték egyesek, kénytelenek voltak maguk alá piszkítani. Számomra ennyi ötvenhat élménye, a többi: vallomások, műalkotások, tudományos munkák összessége.

A fent említett levél, személyes élményeken túl, néhai Kristó Gyula akadémikus barátom figyelmeztetését idézi. Mint mondtam, egy magára valamit adó nemzetnek éppolyan nagy szüksége van a tudomány megállapításaira, mint a mítoszokra, legendákra, anekdotákra, mesékre, vagy éppen a művészet alkotásaira. A történettudománynak az a dolga – fejtette ki –, hogy minden rendelkezésre álló adat, tény és dokumentum birtokában vállalkozzon a rendteremtésre, az elemzésekre, az összehasonlításokra és következtetésekre. De – tette hozzá – az egymást váltó generációknak szükségük van a legendákra, a mítoszokra, az eseményekhez és személyekhez kötődő anekdotákra, népi emlékekre, a nemzet legendáriumára. És ehhez harmadikként csatlakozik a művészet, mely sajátos eszközeivel, absztrakt módon idézi meg mindazt, amit a kutatás föltár és a memória bővít. E szentháromságnak akkor van harmóniája, ha az első betartja a tudományosság minden kritériumát, a második az egyéni élmények, szubjektív szempontok, egyedi indulatok világából nem követeli ki az abszolút igazság kimondásának igényét, a harmadik pedig kiállja a művészi hitelesség próbáját.

Aczél Géza

költő, irodalomtörténész, szerkesztő (Ajak, 1947. március 9.)

hetven éve a keleti széleken, ajakon, a jegyzői lakásban egy eszelősnek indult diktatúrában kezdtem * a menekülő sógoroktól nemrég megszökött, jegyzővé lett apám és anyám meleg öle örködött felettem * a hétköznapiak nyomorából persze semmit sem láttam, a falusi udvaron előbb gőgcséltem, majd jókat szaladgáltam * s ez a

kontrasztot képző boldog önfeledtség meglehetősen sokáig tartott * pénzügyi tanácsossá lett apámmal családkunk pár év múlva vásárosnaménynál érte el a szamost, a krasznát és a homokos fővenyéről egykor híres tiszapartot * e vizek mellett illetet volna megtanulni úszni, ám engem akkor jobban érdekelt az ajándékba kapott roller, életem egyetlen járműve, és ártatlan kezemben a csúzli * innen már nagy ugrásnak számított a poros ötvenes években is a megyeszékhely, nyíregyháza * jó tanuló diákként kezdtem eljárni az iskolába * de azért a nagy élmények az állandó foci, a szemben épülő stadion, sóstóig a vadregényes bolyongások, mivel ott laktunk az erdőszélen * utólag viszont enyhe vétek, hogy a tanulást félvállról vettem * megtévesztett, hogy az ötösök hamar gyülekeztek megettem * csak később szorított meg a felszínesség önvádja * ez az önvád különben eszmélkedésem óta azért enyhe, mert morális szinten szinte végig bele voltam a szálnalmas politikai örvényekbe kesered-

ve * előbb óriás barokk emelvénye előtt kellett zászlókat lobogtatnia az annyira-amennyire becsületes népek * majd némi rendszerváltó illúzió után, melyben rövid ideig magam is aktívá lettem, napjainkig ért el a korrupciós gőg, a hatalmi éhség és az ezeket már túl nem élhető enyészet * közben következett a debreceni egyetem,

hol nagyon vágytam a latin szakra * ám a kor szelleme ambícióimat az orosz kurzusra hagyta * persze ez csak egy kedélytelen dimenzió, de ott van még a család és a szakma * olcsójánosként, a részleteket nem fokozva, úgy ütöm el a dolgot, hogy két feleség, négy gyermek, nyolc unoka az, ami a kiegyensúlyozott érzelmi alapokat adja * nagy örömmel és némi csalódással, de ezekben a felelősségnél nem állok háttal * mivel gyarlók vagyunk mindnyájan, s nincsenek receptek * ebben az összefüggésben pedig mindig idegesítettek a szemforgató vallásos intézmények és a szentek * no de végül a szakmáról is valamit * itt kamaszkori próbálkozásaim óta az önkifejezés vágya rendre int * többnyire mértéktartó szerényen, ritkán begőzölve, elérhetetlen szellemi kalandokra vágyva * megboldogult esterházy barátom mondta gyakran, ez tud valamit, amit más nem, de alkatilag menedzselhetetlen, innen a magánya * egyszóval létezett nyugat-imádat, majd az avantgárd lá-

zadó dacossága, hol kétely nélkül csodálkoztam rá kosztolányira, majd kassákra * ám idővel a tudományos érdeklődés elfogyott * az ízlésterror és az áltudományosság kételye bennem egyre gyakrabban fellobog * legyek bár szerkesztő majd negyven évig * a határozottság óvatos kérdőjele akkor is megérint * de tegyük gyorsan hozzá, eközben mindig magamat is értve * az én eszmém az, hogy ilyen bonyolultan nézzünk az egészre * ezek után maradt még bennem némi líra * az epigonság útvesztőin átbolladozva ezekben az élmény talán már eredeti

módon van megírva * öntörvényűen, ha tetszik másoknak, ha nem * ennyi tehetség adódott, mást nem tehettek * végül a szokatlan tematikára, a hetven évre visszatérve * kívánom, hogy hosszan éljen még évjáratom reménye * s az utolsónak maradt ne felejtse el a villanyt lekapcsolni * mit tagadjam, némi fenntartások után pár sorban jólesett e bővli

Arul Giza

Földeák Iván

műfordító, újságíró, író (Budapest, 1947. március 13.)

Erzsébeten születtem, az egyik legprolibb budapesti kerületben. Ott, ahol édesapám, Földeák János, az író 1945 után folyóiratot szerkesztett, majd miután Lukács György az esztéticizmus magaslatáról az úgynevezett „munkás írókat” kipaterolta az irodalomból, részt vett az ország-megújító munkában, papírgyárakat államosított, kiadót vezetett, végül az Irodalmi Alapban, még most is úgy tűnik, hogy közmegelegedésre osztotta szét a pénzt a rászoruló íróknak. Több ezer kötetes könyvtára volt az első, amit megismertem a világból. Természetes, hogy a bölcsészkarra jelentkeztem, s természetes, hogy apám nem intézte el felmentésemet a seregből, így 11 hónapot lehúztam Kalocsán, majd öt évet a bölcsészkar ma már a piaristáknak visszaadott

épületében. Nagyszerű tanáraim voltak, felsorolni nehéz lenne őket, olyanok, mint a nyelvész Bárczi Géza, akinél a négyes volt a legjobb jegy, vagy a lángolóan lelkes és empatikus Király István.

Pályámat külügyéerként kezdtem a Magyar Írók Szövetsége nemzetközi osztályán. Olyan elnökök és vezetők keze alatt dolgoztam, mint Darvas József, Doboz Imre, Hubay Miklós, Cseres Tibor, Jókai Anna, vagy a feledhetetlenül emberséges Göncz Árpád. Utaztattam és fogadtam írókat a mi kis szocialista világunkból, de szerveztünk százfős nemzetközi írótalálkozókat is. Ekkor kezdtem el fordítani és írogatni is. Huszonhárom esztendő töltem az írók nagy,

de rokonszenvesen békétlen családjában. Jó volt, a szép emlékek kísérek és kísértének ma is, ám a változások hevében egy rendszerváltó váteszi költő rájött – isten nyugosztalja már –, hogy egy baloldali író gyereke még ott van az írók nemes egyletében. Addigra már megjelent több tucat könyv a fordításomban, több száz cikk, két világnyelven beszéltem, az apparátusban egyedül én voltam tagja a szövetségnek, de ez sem volt elég. Mint felriasztott madár a fészkeből, repültem ki a való világba. Az akkortájt nagyon is megváltozott „valóba”. Kétségbeesetten láttam, hogy összeomlott a kulturális intézményrendszer alattunk. Pár év értelmiségi hányódás következett. Vámosokat tanítottam angolra, majd a Magyar PEN Club ügyvezető titkára voltam a nagyszerű és humánus Hubay Miklós oldalán. Szégyenszemre bestseller műveket fordítottam angolból, meg álnéven enyhén erotikus szerelmes történeteket írtam szakmányban – élni kellett. Végül a szükség arra késztetett, hogy pályát váltsak. Szerencsém volt, egzisztenciálisan. Felvettek a Magyar Országgyűlés sajtóirodájára tanácsosnak. Idővel már „főtanácsokat” osztogattam, s szerény irodalmi talentumomat aprópénzre váltva, kommunikéket fabrikáltam elnöki találkozókról, bizottsági ülésekről és külföldi delegációk szívdobogtatóan izgalmas programjáról. Közben – miután aláírtam a némasági fogadalmat: csak olyat írhattam, aminek nincs köze a politikához – az ifjúságnak fabrikáltam művelődéstörténeti cikkeket irodalomról, történelemről. Idővel az egyik vezető magyar ifjúsági folyóiratban lettem rendszeres szerző. Írtam Petőfi bohózatba illő újratemetéséről, Oscar Wilde kacskaringós életéről, Puskin párbajának kulisszatitkairól, s minden magyar és világirodalmi érdekességről, ami tágíthatja az olvasástól szép lassan elszokó fiatalok elméjét. Az is meglepett, hogy mennyire keveset tudnak a világról, ami körülveszi őket. Szórakoztató formában próbáltam okítani őket egy kis könyvvel, 100 közéletet érintő kérdésre adott válasszal, majd a magyar hadtörténetet végigbarangolva, a NATO rejtelseit szellőztettem meg, végül az Európai Unióról szóló könyvem segédkönyv lett a gimnáziumokban. Közben megváltam a hazai parlamenttől, a sors kirepített Brüsszelbe, ahol szintén sajtótitkárkodtam.

Telt-múlt az idő. Nagy elődeim és kortársaim sorra eltávoztak, ki a Parnaszusra, ki a feledésbe, s miközben Brüsszelből küldözgettem a közleményeket, ismét felfedeztek mint fordítót. Fordításaimat újra kiadták, majd hazatérve már újult lelkesedéssel, de kissé csökkent energiával vettem bele magam ismét az orosz irodalom fordításába.

Mit írhatnék még? Másfél méter az általam fordított és írott művek hossza a könyvtárszobám egyik polcán. Cikkeim, tanulmányaim több dossziében porosodnak a pincében, illetve külső winchesterre másolva állnak ellen az enyészetnek. Hetvenéves leszek. Örülök, hogy élek. Örülök, hogy még tudok dolgozni. Örülök, hogy vannak még elvetemült és elszánt, semmitől vissza nem riadó barátai a literatúrának, és dolgozhatok, bár egyre szűkebben, de van hová írnom, fordítanom. Örülök, hogy vannak, akik még olvasnak, könyvet, nyomtatott szöveget vesznek a kezükbe, köztük a fordításaimat is. Köszönet jár nekik ezért a megtiszteltetésért, az érdeklődésért, a megbecsülésért. Amíg lehet, nem szeretném kiábrándítani, inkább szolgálni őket.

Felcsúsz János

Ágoston András

hegedűművész (Kolozsvár, Románia, 1947. március 17.)

1991-ben elhagytam szülővárosomat, Kolozsvárt, és a szülői házat, melyben 44 évig éltem. A Philharmonia Hungarica meghívásának eleget téve, Marlban (Észak-Rajna-Vesztfália) telepedtem le, és részben lemondva a szólista karrierról, a zenekar első koncertmestere lettem. Régi és új barátokra találtam, akiknek a segítségével nehéz lett volna átvészelnem a kezdeti nehézségeket és a kb. tíz évvel későbbi lelki megpróbáltatásokat

a zenekar megszüntetése miatt. A zenekar német támogatói és a német közönség a lehetetlent megpróbálva állt ki mellettünk-értünk, de nem volt mit tenni, a „vasfüggöny” lehullása magával rántotta a zenekart is, már nem volt többé sikk a „magyar gyerek megvágta, német gyerek gyógyítja” dal hangoztatása. Mindeközben azért volt alkalmam szólistaként is fellépni, Magyarországon is, meg a világ más országaiban, Európa majd minden országában, de Kínában, Japánban, az USA több államában, és persze Románia városaiban. Amikor csak lehetett, rohantunk Budapestre, hol koncertezni, hol meg csak megélni a számunkra legszebb fővárosát a világnak. Most, 2012 óta Fehérvárcsurgó Öreghegyen élvezem nyugdíjas éveimet, kötetlenségben, a természet iránti szeretet jegyében, család, kutyák, macskák társaságában, mindennap értékelve azt, hogy azt csinállok, amit akarok, és főleg: amit nem akarok csinálni, azt nem is teszem.

Ágoston András

Prutkay Péter

grafikusművész (Budapest, 1947. március 24.)

„Nehéz családi helyzetben Prutkay Péter Budapesten 1961 és 1965 között vendéglátóipari szakközépiskolát végzett, de néhány év múltán érdeklődése a képzőművészet felé fordult. Figuránsként, fotóskísérőként, gyémántcsiszolóként, kirakatrendező dekorációs grafikusként dolgozott, s mindezenközben az otthoni könyvekben, albumokban fedezte fel Dürer,

Goya, Hogarth, Brueghel, Bosch és Csontváry művészetét. E művészek alkotásai összefüggéseket mutattak, párhuzamokat jelöltek meg számára a kor jelenségeivel és életérzésével. Mint sok más fiatal, ő is elkezdett rajzolgatni. 1969-ben Csáji Attila festőművész meghívta a *Szürenon* című tárlatra, ahol nála jóval idősebb progresszív törekvésű képzőművészek is kiállítottak. A zuglói Kassák Lajos Művelődési Házban rendezett tárlaton egy szürreális, 2×1×1 m-es dobozba foglalt szobainterieurt és két grafikát állított ki. A dobozművet a nagy hatalmú »szervek« három nap múltán lebontatták. Ez megerősítette abban, hogy jó úton jár. 1970-ben Szemadám György festőművész meghívta a Fővárosi Állat- és Növénykertben rendezett No.1 csoport kiállítására, majd 1971–72-ben a balatonboglári Kápolnatárlatokon való bemutatkozásokra is felkérést kapott. Közben a sokszorosító grafikai technikák is foglalkoztatták, a különböző réz-

karc-eljárások, majd a szita-technika alkalmazásának technikai ismereteit könyvekből és tapasztalati úton sajátította el. Pályája kezdetén elsősorban sokszorosító grafikai technikákkal alkotta meg műveit: rézkarcokat, litográfiákat, fametszeteket, szerigrafákat készített, de kezdetektől foglalkoztatta a tárgyformálás lehetősége is: a térplasztika, az objekt-,

illetve dobozművészet is. (...)

Művészetében 2006-ban nagy fordulat következett be: a történelemidőző művek megalkotása, a művész és a történelem esztétikai szintű találkozása mellett ugyanis létrejött a művész és a jelenkori történelem váratlan, személyes, megrendítő találkozása is, amelynek következményeként Prutkay Péter grafikusművészből mintegy villámcsapásra egykori grafikusművésszé lett: 2006 óta műhelyében már csak és kizárólagosan képtártyak, tárgykollázsok, domborművek és dobozművek születnek meg.” (Mezei Ottó)

*

„A 'kép a képben' egy jó ideje foglalkoztat. Ezek a munkák, ezek az objektok családi, rokoni hagyatékokból származó, ismerősöktől kapott és megvásárolt tárgyakból és megrendítő, begyűjtött fotográfiákból készültek, amelyeket állagmegőrzésre a hálás utókornak szánok: hogy úgy

jelenjenek meg, mintha dobozba zárván egy polgári vagy egy falusi család meszelt falán lennének. Lehet, hogy túlsúfoltnak tűnnek, de ez így van jól, szeretteinkre nap mint nap így kell emlékeznünk s így kell emlékeztetnünk. Tárgyi emlékeket is kiteszek vitrinbe, például egy olyan magyar királyi honvédségi vezérkari csákót, amely 1900 és 1918 között volt szolgálatban – ezt még Apám gyűjtötte be hatvan évvel ezelőtt valamelyik leányözvegyági rokontól –, de sajnos papíralapú dokumentáció nem maradt utána, a történelem viharai elsodorták, vagy a zaklatásos időkben egyszerűen elégették. Kiteszek még hadifogoly-munkákat: lőszerhüvelyekből kalapált virágvázát, puskalószerekből és srapelgránátból összeapplikált kalamárist, talpas fészületet puskalószerekből összeforrasztva, puskaszuronyból készült gyertyatartót és még egyéb kreatív módon készített, polgári használatra szánt megszelídített, gyilkos tárgyakat.

(...)

Munkáimban újra meg újra visszatér a történelem: korábban grafikáimon, s újabban, mintegy tíz esztendeje objektjeimen, a dobozokba zárt képekből és tárgyakból szerkesztett kollázsaimon is megjelennek az 1848–49-es forradalom és szabadságharc szereplői és motívumai, a kommunista rendszer sötét korszakának véres kezű diktátorai, embertelen történései és jelenségei, s a magyar történelem oly tragikus következményeket hozó fejezete, az első világháború eseményei is. Az első „nagy háború” kitörésének 100. évfordulójára készített festészeti-grafikai-szobrászati kompozícióm (*A Nagy Háború – Hősök emlékére 1914–2014*) is eredeti képek és rekvizitumok, domborművek, jelvények, kitüntetések, szobrocskák, töl-

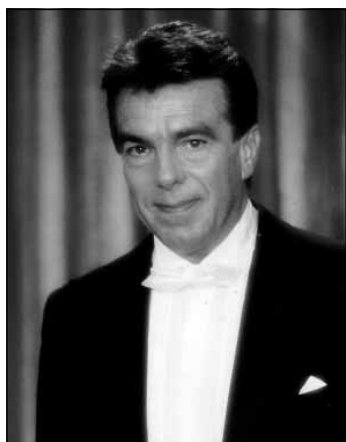
tényhüvelyek felhasználásával készült. Az elmosódó, elfolyó vörös és kék foltcsíkokkal megfestett, a sebesültek vérrrel átitatott ruházatára emlékeztető háttér előtt megjelenő kép- és tárgyegyüttes összetevőit tanulmányozva, szándékaim szerint az Európát és Magyarországot megrendítő, 15 millió ember halálát hozó 4 drámai év történetét olvashatja le a szemlélő. Felülről lefelé, balról jobbra haladva egymást követve feltűnik a Ferenc Józsefet és a császári család tagjainak portréit hordozó csinos legyező alatt a világháborút kirobbantó merénylet megjelenítése, a Ferenc Ferdinánd trónörökös szarajevói meggyilkolásának jelene, majd a tüzérségi lövegek, az Európa adriai térségét megrajzoló térkép és a tábori levelezőlap, a kitüntetések és az emlékérmek, a rajzolt és a domborművű csatajelenetek, a gyermekek katonásdi-játékát ábrázoló megsárgult fotó és a fronton elesett katona fotográfiája, a töltenyhüvely és a szeretteit sirató kislány szobra. Ezek a képek és fotók, szobrocskák és domborművek mindazokra az értelmetlen erőfeszítésekre és embertelen szenvedésekre, és azokra a hatalmas veszteségekre emlékeztetnek, amelyeket a háború alatt és után Magyarország elszenvedett. A kompozíció jobb alsó sarkába egy öreg honvéd fekvő, felfelé tekintő domborművű megidézése került, amelyről nem tudható, hogy még a valóságos, vagy már az égi csataterek felé fordítja arcát és tekintetét, az Istenhez fohászzkodva, hogy vessen már véget ennek a borzalomnak. XX–XXI. századi tanúként tudhatjuk: az első világháborús borzalom 1918-ban véget ért ugyan, de alig két évtizeddel később újabb vézskorszak köszöntött Magyarországra, Európára és a világra. E mű történelemre utaló tükröztesével, szerény művészi-dokumenta-

tív eszközeivel talán megakadályozhatom a múlt tragikus történéseinek a passzív feledés homályába hulló, és megindíthatom az emlékezés pozitív jövőbe ívelő folyamatait.”

PRUTWY PETER

Leblanc Győző

operaénekes, tenor (Nagytétény, 1947. március 28.)

Nekrológ egy csodálatos műfajért! 1975 augusztusában ért az a megtiszteltetés, hogy a Magyar Állami Operaház magánénekesé lehettem. A következő 30 évben végigénekelhettem az operairodalom legszebb tenor szerepeit Fausttól a Bánk Bánig. Mint ilyen a kulturális életünk minden pozitív és negatív hatását saját életemen tapasztalhattam.

A XX. század hetvenes éveinek második felében és a nyolcvanas években a kádári kultúrpolitika, Aczél György által vezetve, összes negatívuma, cenzúrája és részrehajlása ellenére, pozitív képet mutat a magyar és világkultúra tekintetében. A Magyar Állami Operaház, a színházak, a hangversenytermek, a Magyar Rádió és főleg

a Televízió magas színvonalon működtek. Például: kiemelve a televíziót, mely a legnagyobb hatással volt a tömegekre – lévén egy, maximum két csatorna –, a *Zenés Tv Színház*on keresztül is kitűnő előadásokkal szórakoztatta a népet.

Operaénekeségem mellett a méltán híres operettel is végigjárhattam a világot. Bátran kijelenthetem, hogy ez az a magyar műfaj, amelyet nekünk az idők végéig éltetnünk kötelességünk, mert ebben világnagyságok vagyunk! Kálmán Imre, Lehár Ferenc olyan értéket képviselnek, mint Verdi vagy Puccini. Amíg e két operai nagyság művei élnek, és érző ember lesz a földön, addig Lehár és Kálmán zenéinek is élniük kell!

Tapasztalatból tudom, hogy Japántól Amerikáig, Ausztráliától Németországig – és nemcsak a magyar ajkú közönség – kitörő lelkesedéssel fogadják e műfajt. Például a kissé hűvös svájci, osztrák, vagy a frankfurti Alteoper elegáns közönsége lábukkal dübögve, kiabálva vastapssal jutalmazza előadásainkat. Ha a világslágereket: *Marica belépő, Haj-hó, Hej, cigány, Vágyom egy nő után, Mondd meg, hogy imádom* – legalább kétszer nem ismételtük, akkor aznap megbuktunk.

Ennek a hatalmas karriernek egy veszélyét látom: a mai rendezők olyan módon „modernizálják” az operetteket, hogy már elvesz a mű szellemisége, erkölcsi tisztasága, sőt a zenéje is. Nem a művek portalanítása, a régi szövegek megújítása ellen vagyok, csak amikor olyan változtatásokat látok, amelyek a mű stílusát érintik, ezzel a halálát is megteremtik.

Például: – nem lehet a Csárdáskirálynő fenekére ütni;

Katona József, Bánk bán
(Operaház)

– Lippert-Weilersheim herceg nem fetreng-
het részegen az asztal alatt; stb.

Ezeket a műveket a múlt század elején írták, akkor még az erkölcsi tisztaság magasabb színvonalon állt, ezt kéne tükröznie a mai ifjúság felé a XXI. század színházának is, és nem levinni „gagyiba”, maiba.

A múlt század elején az Orfeumban elegáns, frakkos, fehér kesztyűs urak plátói módon imádták a primadonnát, kifogták a lovakat a kocsijából, és pezsgőt ittak a cipőjéből. Az Orfeum pedig elegáns színházterem, és nem sarki kocsma volt.

Remélem, hogy jönnek még olyan színházi vezetők, akik ha másként nem, olvasmányaikból felidéznek és visszaemelik méltó tisztaságába ezt a műfajt, amit csak mi, magyarok tudunk olyan tűzzel, vérrel, szívvel előadni, ahogy a világon senki, és akkor még 200-300 évig felemelő színházi élmény maradhat ez a több mint 100 évet megért csodálatos műfaj.

László Góspál

Markó Iván

táncművész, koreográfus (Balassagyarmat, 1947. március 29.)

Az ötvenes évek elején nem volt divat zsidónak lenni.

Anyai nagyapám, Fleischer Mór ortodox hite meghatározta az egész család szellemi, érzelmi életét. Igen, az egész családot, mert együtt laktunk tizenegyen Budapest szívében, a Hajós utcában, egy kopott bérlekásban.

1952 telén, karácsony előestéjén óriási

pelyhekben hullott a hó. Nagyapám a huzatos kapualjban, kis asztalkán árulta Márta nagynéném festett díszdobozait, de nem járt már az utcán senki, csak én húzogattam magam után kis faszánkómat a térdig érő, magas hóban.

Csodáltam őt!

Egyenes tartását, szikár soványságát, igaz, fél gyomrát már megették a rák. Kiugró

pofacsontja, nemes orra, világosszürke szeme, dús, fehér, felfelé pödört bajusza a szép magyar öregember képét sugározták. Négyéves koromban vitt el először a Dessewffy utcai imaházba.

Néhány nagyon idős ortodox zsidó járt oda, akik nem féltek Rákosi és bűntársai uralmától és tetteitől, de teljes lényükkel félték, szerették a Mindenhatót, és meg akartak felelni Neki. A Tóraszekrény előtt fejükre tették az imasálat, és elkezdtek fohászkodni. Megdöbbenve láttam, hogy az én szép magyar ember nagyapám arcát és testét előnti sok ezer év fájdalma, meggörnyed és sír.

Igen, volt miért sírni.

Nincs kegyetlenebb egy szülő számára, mint elveszíteni gyermekét.

Lili lányát és Judit unokáját a haláltábor emésztette el. Mucu fiát munkaszolgálatosként belelőtték a saját kezével megásott sírba.

Az imaházban a pislákoló fények, az idős emberek ruhájának dohos szaga, a magányt sugárzó, nyirkos falak félelemmel töltöttek el.

Este, otthon, a kis vaskályhában izzott a szén, és kitaláltam egy mesét. Így hangzik: A Mindenható kezét homlokomon tartja. Ha rossz vagyok, felemeli az egyik ujját, ha még rosszabb, a másodikat, harmadikat, negyediket, de az ötödiket mindig magamon érzem.

Igen: ez az erőm a mai napig!

Guttman Amália nagymamám Tokajban született, szegény, gazdálkodó zsidók ötödik gyermekeként. Teste két gömböt formált, egy nagyobbat és egy kisebbet. A kisebbiken, vagyis az arcán két kerek, szúrós szem nézett rám. Esténként az ágyam szélén ült, és a munkától fájdalmasan eltorzult ujjával, recés tenyerével simogatta a takaró alól kilógó lábfejemet.

Mesélt Ábrahámról, Jákobról, Józsefről, Mózesről, az Ótestamentum hőseiről, akik keresték és megtalálták az Istent. Lenyűgözött József, az álomlátó története, szépsége, tehetsége, apjának iránta érzett határtalan szeretete, és a bűne, végtelen hiúsága, amely irigységet, gyilkos indulatokat gerjesztett féltestvéreiben. A Mindenható először megbüntette, majd felemelte, és családjának, nemzetségének megmentőjévé tette. Józseffel azonosultam gyermekként és később felnőttként, de a vágyam, hogy színpadon megjelenítsem, nem adatott meg nekem.

A nemzetközi szakkritikusok voksolása alapján már az első évadban a világ tíz legjobb táncosa közé választották a *Tűzmadár* megformálásáért

Hosszú évtizedek álmodozása után megszületett az előadás, ahol Jákobot, József apját táncolhattam. A táncdráma három hónapig tartó próbáin örömmel és félelemmel tapasztaltam, hogy a már nem e világon létező szeretteim mellettem vannak. Suttognak és irányítanak, segítenek és az örületbe kergetnek. Az első színpadi próbán, amikor életre kelt a koreográfia, eltűntek. Az őseim műve a *József és testvérei* táncdráma. A mai napig visszavárom őket!

Édesapám, Markó Pál egy dúsgazdag nagypolgári család fekete báránya

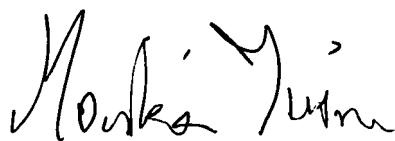
volt. Nagybátyja, Tieberger Imre – a család feje és eltartója – Európa talán legjelentősebb ékszerésze volt. Horthy Miklós kormányzó főtanácsosa, ugyanakkor a magyar zsidóság vallási és kulturális örökségének támogatója. Valamennyien a kasztjából, mint Goldberger Leó vagy Weiss Manfred, abban bíztak, hogy a zsidótörvények ellenére az államfő védőszárnyai alatt nem érheti őket bántódás. Tévedtek. A német csapatok bevonulása és a nyilasok hatalomra jutása kapkodó lépésekre kényszerítették apám nagybátyját. A németeknek fizetett hatalmas összeg ellenében a feleségét József főherceg ékszereivel felstafírozva repülőgépen Amerikába mentette. A náci Tieberger Imrétől az életéért teljes briliánskészletét követelték. Másnap több kiló drágakővel megjelent a repülőtéren, és ott a Gestapo a kétszeresét követelte a csillogó köveknek. Tudta, hogy ezt nem tudja teljesíteni. Hazament egyik bérházának harmadik emeleti lakásába, és várta a végzetét. Amikor megszólalt a lakáscsengő, kiugrott az ablakon. Szörnyethalt.

Apám csodálatosan hegedült. Újságíró volt az Est Lapoknál. Imádta a nőket. Lógott a szájából a szivar, és minden pénzét elvesztette lóversenyen. A nagypolgári család úgy döntött, hogy el kell hagynia Magyarországot. Minél messzebb, annál jobb. Dél-Amerikába, Kolumbiába küldték egy kisebb vagyonnal a zsebében. A hajóút végére ebből nem maradt szinte semmi. A szerencsejáték és a nők. Mit tehetett, szalontáncanár lett

Bogotában. Ott, ahol a nőknek és a férfiaknak vérében van a tánc, megtanította őket az európai merevség és hamis illendőség szokásaira. Dőlt a pénz – de nem eléggé. Mindent elvitt a szenvedély, ahogy ma mondjuk: a függőség. Utolsó lehetőségként úgy döntött, szembenéz félelmével, vagyis a halállal. Elvállalta egy harminc méter magas templomtorony gömbjének bearanyozását. Rettegett a magasságtól. Az utolsó pillanatban az aranyfestékes vödört rádobta a gömbre. Leérkezett a földre épségben, és a félelem béréből azonnal megvette a hajójegyet Európába. A háború kezdetétől hazájában gyakran szembesült az emberiség rémével vagy tán jótevőjével, a halállal. Édesanyámat a vészkorszak utolsó évében, az utcán látta meg.

Követte, és rögtön érezte, hogy csak Ő válthatja meg. Három hónap múltán feleségül vette. Fél évre rá megfogantam. 1947. március 29-én megszülettem, a Kos jegyében.

Köztudott, hogy a Kos fejével megy a falnak. Igen sokszor megtapasztaltam, de azt is, hogy átmegyek rajta. Homlokomon lassan csordogál a vér a szám felé. Az íze édes, keserű, émeletlyító, életet adó.

(Részlet A magány mosolya
[Táncvilág Nonprofit Kft., 2014]
című kötetből)

Petercsák Tivadar

néprajzkutató, muzeológus (Filkeháza, 1947. március 29.)

A 70. év küszöbéről visszatekintve úgy érzem, hogy voltak az életemet meghatározó tényezők és személyek, érkeztek hívások, amelyek alakították pályámat. Így fontos szerepe volt annak, hogy egy kis hegyközi faluban felnőve megtapasztaltam a tradicionális paraszti kultúra még élő jelenségeit. Szüleim tíz-egynéhány hold földön gazdálkodtak, s magam is részt vettem az aratásban, petróleumlámpa fényénél tanultam, osztatlan iskolában, karácsonykor kántálni jártam a faluban, ministráltam a templomban, a kukoricafosztóban hallgattam a meséket, boszorkányokról szóló történeteket. Sátoraljaújhegyen jártam gimnáziumba, ahol osztályfőnökünk,

Kováts Dániel néprajzi szakkört indított, melynek én is tagja lettem. A tanár úr kiváló érzéssel ébresztette fel bennünk a szülőföld és lakóhely iránti érdeklődést. Az ő indíttatására választottam élethivatásomul a néprajzkutatói pályát, dolgoztam múzeumokban, és közben fontos volt a megszerzett ismeretek átadása, a tanítás is.

Egy év katonáskodás után a Debreceni Egyetem néprajzi tanszékén olyan kiváló tanároktól tanulhattam, mint Gunda Béla és Ujváry Zoltán. 1971-ben kaptam kézhez etnográfusi, történelem szakos középiskolai tanári és népművelési előadói diplomámat. Gunda professzor ösztönzésére kezdtem már az egyetemen feldolgozni a hegyközi szlovák falvak vándoriparosainak, a drótosoknak és ablakosoknak az ősi mesterségét.

További életemben meghatározóak voltak a várak és múzeumok. Már gyerekként figyelhettem a sziklacsúcon álló és a hegyközi medence településeit vigyázó füzéri várat, majd a pataki Rákóczi Múzeum, a szerencsi Zempléni Múzeum és az egri Dobó István Vármúzeum következett. Mindegyik egy-egy jelentős várban működik, a magyar történelem fontos korszakainak emlékeit őrzi. Boldog voltam, hogy ezekben dolgozhattam, gyűjteményeiket gyarapíthattam, illetve munkatársaimmal a látogatóknak maradandó élményt nyújtó kiállítások, programok szervezésében vehettem részt. 1971–1975 között Sárospatakon élve sok időt tölthettem a környék falvaiban, festett bútorokat, népi textíliákat, vándoriparosi felszereléseket gyűjtöttem. Itt kezdtem foglalkozni a paraszti gazdálkodás és a népi erdőhasználat feldolgozásával, ami a Zempléni-hegységben az életmódot alapvetően meghatározó tényező volt. Az abaúji Hegyközi-ről írt kismonográfiában foglaltam össze a tájegység néprajzi jellemzőit, és szülőfalum népszokásairól is megjelent könyvem. Ekkor házasodtunk össze az egyetemen megismert párommal, Énekes Mártával, akivel ezt követően közösen alakítottuk életünket.

1975-ben egykori tanárom, Szabadfalvi József megyei múzeumigazgató hívott Szerencsre, ahol – mivel feleségem a gimnáziumban történelmet

és orosz tanított – szolgálati lakást is kaptunk. Ez kilátástalan pataki lakáshelyzetünk után óriási előrelépést jelentett. Itt egy „egyszemélyes múzeum” igazgatója voltam, és tevékenységem sajátos vonulata a hatalmas képeslevezőlap-gyűjtemény feldolgozása, állandó kiállítás rendezése. Magyarországon elsőként készítettem monográfiát a műfaj művelődéstörténeti vonatkozásairól és a tudományos kutatásban való hasznosítása lehetőségeiről. Szerencséről irányítottam a ruszin lakosságú Komlóska tájházának berendezését. 1980-ban született fiunk, Balázs, aki azonban már véglegessé vált „állomáshelyünkön”, Egerben nőtt fel.

Ide Bodó Sándor igazgató hívására érkeztünk. Ismét egy vár, a magyar nemzettudatban a hazafiság és a hősiek helytállás szimbólumának tekintett egri erődítményben működő Dobó István Vármúzeum lett a munkahelyem. Előbb osztályvezetőként, majd tudományos titkárként és múzeumigazgató-helyettesként dolgoztam, 1989-től pedig megyei múzeumigazgatóként vezettem a vármúzeumot és a Heves Megyei Múzeumi Szervezetet. Egyszerre kellett gondoskodni munkatársaimmal az évi 400-500 ezer látogató érdeklődésének kielégítéséről, a műemléki objektum állagmegóvásáról és a megye régészeti, történeti, néprajzi értékeinek gyarapításáról, megőrzéséről. Új műtárgybázist hoztunk létre Egerben, és korszerűsítettük a központi restaurátorműhelyt. Sikeresen végeztük a nagyberuházásokhoz kapcsolódó megelőző régészeti feltárásokat, és holland, spanyol múzeumokkal együttműködve részt vettünk az *Early farmers in Europe* c. komplex tudományos, muzeológiai és közművelődési projektben. Folytattuk a 16–17. századi végvárrendszerrel foglalkozó konferenciasorozatot, koordináltuk a hazai Gárdonyi-kutatásokat. A *Tradíció és továbbélés* program keretében vizsgáltuk a tárgyalkotó népművészet megyei hagyományait és mai megjelenési formáit. A kutatás eredményeit kiállítások, adatbázisok, konferencia és a *Heves megye népművészete* c. kötet reprezentálja.

A rendszerváltozás után vált lehetővé, hogy a térség turisztikai vonzerejét növelő beruházások, vállalkozások és programok felé nyissunk, illetve bővítsük a vár látványelemeit. Az Éremverde, az Ispotály-pince, az Egri csillagok pannotikum, a Végvári vigasságok történelmi fesztivál, a diákok nyári Vártábora, a 2005-ben megnyitott Dobó-bástya konferenciaterme és 21. századi színvonalú kiállítóterei, a történelmi őrsekváltás, ágyúmásolatok és időutazás a kazamatákban mind-mind a történelmi környezet adottságainak a hasznosítását és a vár „élővé tételét” jelentették. Folytattuk a múzeum állandó kiállításainak a megújítását, és a szélesedő nemzetközi kapcsolatok eredményeként többek között görög és etruszk vázákrol, a párizsi divatról, az Andrásnyak főúri terítkeiről rendeztünk kiállítást francia és szlovákiai múzeumok anyagából. Mi pedig Finnországtól az Egyesült Államokig bemutathattuk a magyar népművészet kincseit, és számos külföldi tárlatra kölcsönöztünk műtárgyakat.

Az igazgatói munka mellett is fontosnak tartottam a tudományos kutatást. Korábbi témáim közül az Északi-középhegység vidékén folytattam az erdő szerepének, a paraszti erdőhasználatnak a vizsgálatát. Ebből készült el kandidátusi disszertációm, amely a védést követően meg is jelent. A népi erdőgazdálkodást dolgoztam fel a *Palócok* c. monográfiában és a *Magyar néprajz* kézikönyv *Gazdálkodás* kötete számára. Az erdők történeti-néprajzi vizsgálata fordította a

figyelmemet a tradicionális gazdasági közösségek felé. Egy kismonográfiában ezek Heves megyei formációit publikáltam, akadémiai doktori disszertációmban és a megjelent kötetben pedig országos kitekintéssel dolgoztam fel az erdő- és legelőközösségek történeti típusait Észak-Magyarországon. A feudálizmusban a helyi szokásjog alapján, később a polgári törvények által szabályozottan működő agrárközösségek történeti tapasztalatai jól hasznosíthatók a jelenkori mezőgazdasági szervezetek kereteinek megújításához. Ezekre a kutatásokra, a publikációk megírására főként esténként és hétvégeken volt lehetőségem. A családi együttlétet, kikapcsolódást a horgászat, a közös hazai és külföldi utazások, nyári pihenések jelentették.

2009-ben vonultam nyugdíjba, és akkor egy újabb hívás érkezett Hauser Zoltántól, az Eszterházy Károly Főiskola rektorától, hogy vegyek részt a kulturális örökség mesterszak megalapításában. Múzeumi munkám mellett 1989-től a néprajz alapjaira oktattam a történelem szakosokat, szerettem ezt a munkát, így örömmel mondtam igent a felkérésre. Egyetemi tanárként örökségi gyűjteményszervező és borkultúra szakirányon adhattam át közgyűjteményi és néprajzi kutatási tapasztalataimat a hallgatóknak, s emellett a Történettudományi Intézetben is voltak agrártörténeti, néprajzi kurzusaim. Pedagóguscsaládunkban – feleségem mellett fiam is középiskolai tanár – így lettem én is óraadóból főhivatású tanár.

Jelenleg az oktatást abbahagyva bőven jut időm a félbemaradt kutatások befejezésére és újabb témák feldolgozására. Így jelent meg a közelmúltban egy több évszázados és húsz éve felújított egri tisztséget, a fertálmesterséget bemutató könyvem. Ennek megírására az is inspirált, hogy 2012-ben Eger egyik városrészében engem is megválasztottak. Társaimmal együtt ily módon is van lehetőségünk a helyi értékek megőrzése, népszerűsítése és negyedünk, valamint a rászorulóik érdekében tevékenykedni.

Saitos Lajos

költő, szerkesztő (Soponya, 1947. április 3.)

Fotó: Simon Erika

Ezt is megértem, ha nem is éppen szőrös fejjel, mert hisz' sok hajam kihullott, remélem: a „tudományokért”. Sétálok unokámmal a pesti Duna-parton, s azt kérdezi: hová lett a hajam. – Elvitte a szél – válaszolom. – A Dunába is...? – Hát, ha erre jártam, oda is...

Volt az egykori Új Írásnak egy, évfolyamokon át tartó rovata, *Pályám emlékezete* címmel, melyben lapról lapra neves írók, költők, művészek vallottak életpályájuk alakulásáról. Azt hiszem, a Napút szerkesztősége hasonló nemes missziót teljesít immáron két évtizede a „hetvenkedők” évkönyvsorozatával.

Igen: áprilisban idestova magam is hetven leszek... (Egy napon születtem többek közt Verseghy Ferencsel, Szemlér Ferencsel, Hubay Miklóssal, Gömöri Györggyel és Farkas Árpáddal, hogy csak a legismertebb elődöket és kortársakat említsem.) S ugyanezen a napon született apám is, akit ráadásul úgy hívtak, mint jómagamat...

Iskolásként szülőfalumban, Soponyán ismertem meg az első élő költőt, Takács Imrét, aki a gyermekvárosban volt nevelőtanár. S ugyancsak itt találkozhattam az első fiatal költővel, Bella

Istvánnal is egy könyvheti rendezvényen, ekkor jelent meg *Szaggyatott világ* című könyve.

Középiskolásként (Dolgozók Gimnáziuma, Székesfehérvár) Sobor Antal író volt a magyartanárom, akinek első írásaim megjelentetését köszönhetem. Felmérő dolgozatot íratott az osztállyal, s én saját „gondolataimmal” tarkítottam a lapokat... Meg is kérdezte, honnan valók ezek az „idézetek”. Elárultam, hogy az enyéme, ilyeneket írok. Arra biztatott, hogy legközelebb vigyek néki írásaimból, s megpróbál belőlük közölni néhányat a megyei lap hétvégi mellékletében, amelynek külsős szerkesztője is volt. Sikerült. Azonban kétéves katonai szolgálatom után kezdtem igazán publikálni, ekkor már az Ifjúsági Magazin is közölt tőlem verseket.

Költőtársnak elsőként Csanádi Imre titulált, akinek Bódás János lelkes-költő mutatott be, miután már megjelenhettem társaságukban egy-egy helyi antológiában. Ezekbe a kiadványokba mi, akkori fiatalok, jelíges pályázat útján kerülhattunk be... Egy alkalommal Kalász Márton, aki éppen Fehérvárott élt, azt mondta: olvastam a verseidet, megismertelek a stílusodról...

Az első irodalmi lap az Életünk volt, ahol megjelenhettem. A vasi antológia ekkor avanszált folyóirattá több dunántúli megye, közte Fejér támogatásával. Takács Imre szólt néhányunknak, itt a lehetőség, küldjünk kéziratot a szerkesztőségnek, s mértessünk meg idegenben is.

Álmos István barátom úgy vélte, verseim akár a Vigiliában is megállnák a helyüket. S vettem a bátorságot,

felkerestem Rónay Györgyöt, elsősorban azért, hogy az Élet és Irodalom Új Hang rovatában, ha verseim alapján érdemesnek tart, legyen szíves engem bemutatni. Rónay vállalta, ám ebből a közlésből nem lett semmi... Eltelt fél év, s érdeklődtem verseim sorsa felől, azt mondta: „Ne haragudjon, komolytalanok az ÉS-nél, de majd közlöm a Vigiliában.” Ekkor jártam újságíró-iskolába... Megyek újra Rónayhoz, hogy meghalt Fehérváron munkatársuk, Szarka Géza, a régi Vörösmarty Társaság alapító elnöke, akivel egy házban laktam... – Írja meg a nekrológját! – bökött felém... Csak annyit kérdeztem, mekkora legyen a terjedelem... – Másfél flekk – mondta. S betűhűen közölte a következő lapszámban, monogramommal. No, én ettől koldultam: nem kaphattam újságírói állást azokban az években... S minden rosszban van valami jó: a Jelenkor meg azért közölt, mert már a Vigiliában is megjelentem.

Pályakezddőként bekerültem a fővárosi Fiatal Művészek Klubja egyik (a *Szignál* c.) antológiájába, 1300 pályázó közül tizenhárom költőtársammal, néhány prózás társaságában. A zsűriben Ratkó József és Vasy Géza voltak a bírálóink.

Idehaza pedig rendszeres látogatói lehettünk a Közép-dunántúli Írócsoport összejöveteleinek, amelyet Takács Imre vezetett. Egyszer arról beszélt nekem Imre: azért nem tudnak közölni engem bizonyos lapok, mert mint deklasszált „elem”, nem vagyok eléggé elkötelezett. Erre a kijelentésre meg Ízes Miska barátom azzal vigasztalt: „Nem baj, a szépségkeltés is elkötelezettség.”

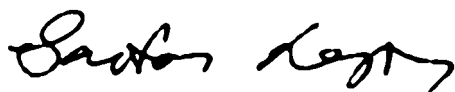
Így, ilyen bakugrásokkal jutottam/jutottunk el a rendszerváltásig/-váltó-

tatásig, amikor több lapalapításban is részt vehettem. Egyik ilyen újság az Új Hírek volt. Soha annyi író-költő nem leledzett még szerkesztőségben, mint ennél a többmegyés napilapnál. A legendás Illés Sándor főszerkesztő mellett dolgozott Szapudi András író, helyettes főszerkesztőként. A vezető lapszerkesztők közt pedig ott volt Péntek Imre, Vaderna Jóska, a délvidéki Fenyvesi Ottó és az erdélyi Pethő László is. Nagy volt a kihívás, aztán a lap megszűnése után megmaradt a költői barátság közöttünk.

Írói-költői pályám alakulásában más tényezők is közrejátszottak. Például fiatalon Pestig szerettem volna jutni... Bella Pista figyelmeztetett, hogy itt el is lehet ám veszni... Nagyon megszívelhettem, mert befolyásolt döntésemben... Ha el is lehet veszni Pesten, akkor maradok Fehérváron, vállalva a vidékiséget minden hátrányát, előnyét... Lehet, hogy helyesen döntöttem, hiszen a velem együtt indulók közül annyi meg annyi pályatársam jutott ama sorsra. Jómagam meg kitartásomnak köszönhetően jutottam ötről a hatra; megjelenhettek könyveim is, s nem egy folyóirat fogadott és tartott meg munkatársának.

Az olvasónak pedig, aki idáig jutott az olvasásban, tiszteletem jeléül idemásolom egyik négysoros versemet:

*Ereim drótsövények,
önmagam foglya vagyok.
Hiába szökéseim –
halállal szabadulok.*

Balás Eszter

szobrászművész (Budapest, 1947. április 9.)

Én a Világot gazdagnak látom, nézek jobbra, nézek balra, felfelé, lefelé, és ezt megpróbálom megfogalmazni.

Balás Eszter

王

Demeter József

újságíró, író, költő, festőművész (Magyardellő, Románia, 1947. április 9.)

Sokszor neveztek már polihisztornak. Hírességek. Is. „DeJó ballószögi székelynek, polihisztornak” a Petőfi Népe (Bács-Kiskun megye) egykori főszerkesztője, Hámori Zoltán keresztelt (előszőr). Nem kenyerem a szerénység (álszerénység), de! Inkább prolihisztornak titulálnám magam, mint annyian... Nem sorolom fel tehát, mi minden fog-

lalkoztat, 1990-től, Magyarországra költözésünk óta. A firkászságon kívül.

Újságíróként leszázalékolt nyög-díjasként. Egy jó szándékú kritikus kiszámolta, ezért nevezett „tízpróbás-

nak”. Az egyik ilyen színes „próba” az itt közölt *Sárga irigység* című festményem. Hogy mért pont ezt? Mindenkinek jólesik a dicséret. Ettől viszont...

Apai Gyárfás nagypapám szerint a legrosszabb emberi tulajdonság az irigység. És azóta, több mint fél évszázad elteltével, többszörösére fokozódott. Főleg a fordulat

után... Az ő idejében, aki csak kiejtette a száján ezt a szót, mondatot („jaj, hogy irigyellek”), azt az első figyelmeztetés után kizavarta a portájáról, a házból, még a papot is. Mondván,

ezt a szót az én családom nem ismeri. Ragályos. Említeni se szabad, nehogy az ördög megjelenjen a falon.

Magyarországon, sztárriporter, főműsoridőben, néhány éve, egy híres kislányt faggatott. Záró kérdése: „Mondd, az osztálytársaid irigykednek rád, a nagyon szép eredményeidért?”

Nem azt kérdi, hogy: büszkéek rád? Tanulj, tinó!...

Jószívű volt nagyapám, de szigorú. Kövér, zsíros földdel mosta az orcáját – Maros-víz után. Így fertőtlenített. A barázdában. Meg is kóstolta. Nem Márquez-től leste el... Istent sajátosan félt. Nem hitt a feltámadásban, „az Istennek se”. Én? A halál torkában tértem meg. (Nem repülőgépen.) Azóta nem kételkedem Istenben. Igyekezem őszintén hinni.

Hajtűkanyar. Anyósülésen – feleségem. Csúszós út. „NE MOZGASD A VOLÁNT”, hallom a mély, belső hangot. Nem mozgattam... Farolt az amúgy nagyon jól muzsikáló Suzuki, és! A halálmély, fenyves, sziklás szakadék fölött hirtelen megállt. Lenéztem. Felnéztem... Kinyílt a kocsí teteje. Az ég is. Nagy, fényes-fekete betűk sora – egyenként jelent meg, függőlegesen:

ISTEN UJJA ÁLLÍTOTTA MEG A KOSCIDAT!

A bal első kerék fölött – a jobb a levegőben – ért véget a szöveg. Mély, öblös, isteni hang kísért. Szípkázó fényben. Nem is a kocsiból, mint inkább a halálból való kiszállás után, vizsgálódom... A bal első kerék előtti zöld fűcsomóban másfél arasznyi ép facsonk. Keréknyom szélességű: ISTEN UJJA! Ekkor tértem meg. Láttam a Jóistent. A XXI. század elején. Ez volt életem legmeredekebb fordulata. Látomás, ami igaznak bizonyult. Na-

gyon igaznak. Ilyen még a mesékben sincs... Csak a valóságban. Erről részletesen az NKA-pályázatos, *Csingeráj* című regényemben írtam (Hungarvox Kiadó, Budapest, 2015).

Gratulálok a NAPÚT-nak! Minden „hetvenkedőnek”. A ’46-ban született, tavalyi hetvenes, Cs. Varga István Jókai Annát idézi: „A művészet szent dolog, nincs művész hit nélkül. Isten megkerülhetetlen.”

Két másik hetvenes, ugyanonnan:

1. Gittai István: „Vajon mitől és miért renyhül, sivatagosodik az olvasói kíváncsiság manapság? Akár abba is hagyhatnám a tollnokoskodást, ha tudnám...”

2. Benedek Miklós: „De nem nekem kellene erről írni, nem vagyok író. Színész leszek.”

Nos, én vajon mi leszek? Semmi? Mert még a semmi(sége)t se tudom abbahagyni.

Ez viszont nem semmi: Karl von Frisch Nobel-díjas tudós kimutatta, hogy a méhek nyelve, genetikai „programozása” vidékenként, országonként mást-mást jelent, összeeresztve pusztítani kezdték egymást. Világok világa! Ezek szerint a méhek – nemzetiek? „Nacionalisták”? A legszorgalmasabb lények... Halld hát, Európa! Az is kiderülhet, hogy ráadásul még keresztények is? A méhek! Jómagam persze azok pártján vagyok, akik azt hirdetik, magyarnak nem születni, hanem lenni kell. Nevel(tet)és kérdése. Lásd a janicárokat!

A Nobel-díjas után egy másik „kivülálló”, a marosvásárhelyi költő, Hodos László XX. századi sorai jutnak eszembe, valahogy így hangzik: „Állítátok meg a Földet, ki akarok szállni, szállni...”, de! Senki, semmi nem állítja meg – egyelőre. A „sofőr”, a pilóta vagy az asztronauta süket.

ÉLET, HOL A TE FULLÁNKOD?

Mióta viszont költő a költő, tisztelet a... kivételnek, csak költ, költ, egyikük sem tudja abbahagyni, és! Forog – visszafelé a Föld... Előre... Saját halálába. Utasaival. A migránsokkal, mindenkivel, hacsak, lásd csak – versikémet:

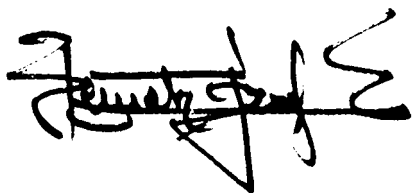
*MÜNCHHAUSEN
(bővített változat)*

*Makulátlan ember –
Jézuson kívül –
Nem volt, nincs, és! Nem is
Lesz soha... Azon egyszerű
Oknál fogva, hogy ezt
Mindenki tudja.
A saját hajánál fogva.
A Föld is talán – saját
Zöld hajánál fogva...*

Tizenegy könyvem látott napvilágot... Kettő Romániában, a többi Magyarországon.

DeJó-ként jegyzem rajzaimat, festményeimet. Nevem, a fentiek szerint, először jelenik meg – így.

Legjobb „eredményeimet” szülő-edzőként, házitanítóként értem el; asztaliteniszező fiam, Lehel – egykori válogatott – többszörös magyar és egyszeres osztrák bajnok, fontos hazai és külföldi versenyek győztese, díjazottja, nagyobbik fiam, József kétdiplomás, Budapesten, országos intézménynél osztályvezető.

Novák László Ferenc

etnográfus, muzeológus (Irsa, 1947. április 10.)

Én még Irsán születtem (1950-ben egyesítették szülőfalumat Albertivel), iparoscsaládban, édesapám, Novák Novák órás- és ékszerész-mester volt. A monori József Attila Gimnáziumban érettségiztem 1965-ben, majd – mivel nem vettek fel az egyetemre „egyéb származásom” miatt – ötvös-ezüstműves szakmát tanultam az Állami Pénzverőben. Felszabadulásom, segéddé válásom után elhagytam a szakmámat 1967-ben, mivel felvételt nyertem a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem (KLTE) történelem-földrajz szakára (az *Angol beteg* c. filmből is ismeretes Kádár László geográfus-professzor földrajzból, Rácz István történész-docens történelemből vizsgáztatott), felvettem a néprajz

szakot is Gunda Béla professzor és Ujváry Zoltán – akkor még adjunktus – bátorítására: 1972-ben kaptam meg az egyetemi diplomámat Rapcsák András rektor kezéből.

Tekintettel arra, hogy még gimnazista koromban rendszeres és meghívott látogatója lehettem a ceglédi Kossuth Múzeumnak, a Pest Megyei Múzeumszervezet – a volt ceglédi múzeumigazgatóból lett megyei múzeumigazgató, dr. Ikvai Nándor – felkérésére vállaltam el Nagykőrösön az Arany János Múzeum igazgatói és egyben néprajzos muzeológusi állását. A körülmények hatására – sokrétű munkám jóvoltából – szükségszerűen váltam interdiszciplináris muzeológussá. Közel fél évszázadot töltöttem Nagykőrösön a pályámon. Kálnoki-Gyöngyössy Márton legutolsó megyei múzeumigazgató azonban – érdemeim elismerése nélkül – nyugdíjba küldött 2010-ben.

Fő feladatomban volt a múzeum műemlék épületének – 1848-as huszárkaszárnya – teljes műszaki felújítása, korszerűsítése, előkészítése az új állandó kiállítás számára, a raktárrend kialakítása a jelentős – régészeti, numizmatikai, néprajzi, irodalomtörténeti, történeti, művészettörténeti – gyűjtemények számára. Jelentős történeti-néprajzi, irodalomtörténeti kutatásba kezdtem. Majlát Jolán és Márkus István kutatásait túlhaladva feltártam Nagykőrös történeti múltját, széles körű tárgy- és dokumentumgyűjtést végeztem. A tudományos munka eredményeként nyitottuk meg a múzeum alapításának 50. évfordulója tiszteletére 1978-ban a „*Hej, Nagykőrös híres város...!*” című komplex, régészeti, történeti, néprajzi, irodalomtörténeti állandó kiállítást, az egykori jeles („híres”) mezőváros kiállítási monográfiáját. Néprajzoscént különös figyelmet szenteltem a fejfakultusznak (még gimnazistaként fényképeztem az irsai, alberti, pilisi evangélikus temetők gazdag fejfaanyagát a ceglédi múzeum számára), a Duna-Tisza köze félszáz protestáns helységéből gyűjtöttem – mentettem meg a pusztulástól – fejfákat, amelyeket az 1979-ben megnyitott, *Fejfák a Duna-Tisza közén* című állandó népművészeti kiállításban mutattam be.

A gyűjteményfejlesztés, tematikus kiállítások rendezése, ismeretterjesztő előadások mellett a tudományos kutatásokra összpontosítottam. Kezdetben a Három Várost vizsgáltam (megyei feladatként a Börzsönyt, Tápióságot is), de fokozatosan kiterjedt kutatómunkám az egész Alföldre – a fejfákat illetően az egész Kárpát-Európára –, valamint Gömörre. Ez utóbbi a KLTE, majd Debreceni Egyetem néprajzi tanszék (melynek ma is külső munkatársa vagyok) kutatási programja keretében. Fő kutatási területeim közé tartozik a település-néprajz, hagyományos építészet, népművészet, paraszti gazdálkodás, folklór, különös tekintettel a fejfakultusra.

Munkásságom eredményeként 1974-ben egyetemi doktori címet kaptam, 1987-ben az MTA kandidátusa, 1996-ban az MTA doktora tudományos fokozatot szereztem meg. Több száz tudományos értekezésem, köztük negyedszáz önálló könyvem jelent meg (kiemelem közülük a *Nagykőrös város monográfiája I.*, 1994, *A Három Város építésze*, 1989, *Fejfa monográfia*, 2005, *A Három Város néprajza*, 2015 című könyvemet).

Az Arany János Múzeumot és Nagykőrös városát a tudományosság körpontjába emeltem: 1980-tól rendszeresen szerveztem interdiszciplináris konferenciákat az Alföld-kutatás (település, építészet, folklór, társadalom, gazdálkodás, területi kapcsolatok), a '48-as örökség jegyében (a múzeum épülete volt a főtiszti szárnya annak a kaszárnyának, ahol 1848 őszén toborozták a 13. Hunyadi és 16. Károlyi honvéd huszárezredeket), s különös tekintettel az Arany-kultusra.

A múzeum négy kiadványsorozatát indítottam meg. Az Arany János Múzeum Közleményei (Acta) 14, az Arany János Múzeum Kismonográfiái 16, az Arany János Múzeum Kiállítási Monográfiái 4, az Archívum sorozat 3 kötetét jelentettem meg. Valamennyi kötet a jeles mezőváros Nagykőrös, a Három Város részét alkotó Kecskemét és Cegléd történetét, néprajzát, az Arany János Múzeum gazdag tárgyi és dokumentációs gyűjteményeit s a konferenciák anyagát teszi közkinccsé, úgyszintén Arany János emlékeit, emlékezetét.

Mint az Arany János Társaság elnöke is, tudományos munkásságomban, publikációimban, tematikus kiállítások megrendezésében kiemelten foglalkoztam Arany János nagykőrösi korszakával. Nemzetünk halhatatlan költője tiszteletére rendeztem meg – az országos csendet megtörve – 1982-ben Arany János halálának centenáris emlékeztetését, konferenciával, tanulmánykötettel, a múzeumban őrzött Arany-kéziratok facsimile kiadásával, Borsos Miklós szobrászművész Arany-emlékplakettjével, valamint az Arany János Országos Középiskolai Balladamondó Verseny megszervezésével. Szerepet vállaltam Nagykőrös és Nagyszalonta ikervárosi kapcsolatának megteremtésében, melynek alapkövei az Arany János Múzeum és az Arany Emlékmúzeum. A költő születésének 175. évfordulójára öntettem bronzba és – a politikai nehézségek ellenére – szállítottam ki Nagyszalontára 1992-ben a szalontai kötődésű Kiss István szobrászművész ülő Arany János-szobrát, majd a magyar oktatás milléniuma tiszteletére az Arany János Múzeum nemzeti emlékhely előtérképében – a múzeum előtt – a *Nagy tanári kar* szoborcsoportot. Varga Imre szobrászművész önzetlen támogatásával készítette el Arany János és hat akadémikus kőrösi tanártársa bronzszobrát. Ugyancsak itt avattuk fel 1996. augusztus 20-án Varga Imre a Bor-Kalán honfoglaló nemzetséget szimbolizáló szobrát katonai tiszteletadással, a honfoglalás millecentenáriumára alkalmából.

Erre a nagyszerű nemzeti ünnepünkre való készülődéssel sikerült a múzeum főépületét műemlékileg helyreállíttatnom. Az épület nyugati végéből az 1940-es évek végén húsz métert leromboltak, s minthogy a Magyar Honvédség, vállalta a fővédnökséget a nemzeti emlékhely felett, a ceglédi katonák segítkeztek az építkezésben.

Múzeumigazgatási, muzeológusi munkásságomban alapvetően arra törekedtem, hogy az Arany János Múzeum méltóan őrizze Arany János kultuszát – ezáltal is emelje Nagykőrös jó hírét –, feltárja Nagykőrös mezőváros és az Alföld széles körű történeti-néprajzi múltját, kultúráját. Hitvallásom, hogy a tudományosságnak három alappillére van: 1. akadémiai intézetek; 2. egyetemek és főiskolák, 3. múzeumok. A múzeumok különös tudományos jelentőségét az emeli, hogy falaik között olyan tudományos munkának kell folynia, amely a gyűjteményi anyag (tárgyak, dokumentumok) feltárása, feldolgozása mellett az egyes tudományszakok magas szintű – elméleti – művelésének lehetőségét biztosítja. Valóságosan is szintézis-tudományt képvisel a múzeum mint intézmény.

Dr. Németh László Ferenc

Székely Orsolya

filmrendező, producer, forgatókönyvíró (Budapest, 1947. április 11.)

a siménfalviak közül

53 éve vagyok filmes, így az alábbi életrajzi töredéket is egy mozgóképes megfogalmazás lehetséges narratívájaként kérem olvasni!

TÉRIDŐBEN

Megfontolásra:

A valóság változásának két jellemzője van, a tér és az idő.

A PONT – kiterjedés nélküli térbeli egység.

A TÉR – pontok halmaza.

A PILLANAT – kiterjedés nélküli időbeli egység.

AZ IDŐ – pillanatok halmaza.

A jelennek nincs időtartama.

HÁRMAN VAGYOK

Sejt-tudat. Több ezer év telt el, míg ráakadtak erre a kifejezésre.

En már ingyen kaptam, magyar-zatként.

Ugyanabban a pillanattöredékben hárman testesülök. Az egyiknek sikerül magába zárnia a másik kettőt.

Nyári ég, reggel. Milyen kék! A föld ütését csak hallom. A ló továbblépve megbotlik bennem, ahogy leájulok róla. Nagyon vigyáz, ő is megijedt. Nem érzek semmit. Az ég...

– Na, keljen csak fel! – Az edző visszavezeti hozzám a lovat. A térdemnél támasztva visszalök a nyeregbe. Napközben csak négykézláb állva nyugszik a farokcsigolya felől terjengő fájdalom. Így írjuk a gyöngyösi szalodában a *Próféta voltál, szívem...* forgatókönyvét.

Közben magam is írok egyet. Az elsőt.

Fellibbenő celofán... Kiskrapek nézi... Lekering. Feldobja, lebben. Fújva siklik, vérré csörren.

Széken áll. – Száll, száll... Asztalra pipiskedik, madár. Mászik az ablakba – előtte rács.

Rojtos csillag hull. Kőkönyv, béka-nyál cérnaszál, kivágós papírmihály, zsebkendő-ernyő, mackósál. Virágzik az úttest. Voltkirály.

Zolnayval álltunk az ötödik emeleti ablakban. Előttünk tágas tér. Az Irányi utcai iskola udvara, akácfákkal. Közvetlenül alattunk, a Nyáry Pál utca – Kaas Ivor, jobban mondva „Kászivor” utca, ahogy arisztokratikusan fehér hajú nagyanyám nevezte – másik oldalán a tornaterem. Lapos teteje csak az első emeletig ér. Négyéves vagyok, amikor egy félórára egyedül maradtunk a hatéves bátyámmal. Neki volt egy kis piros celofándarabkája...

A Jancsibabát is olyan messzire sikerült kidobni a rács nyílásán, hogy éveken át a tornaterem tetején lepte be a hó. Amikor Mami hazaért, én

gyorsan elmentem a WC-re, és utána jól felhúztam a tominadrágomat, hogy ne kaphassak ki. Ő hazafelé jövet látta, hogy a színes aszfaltról a pöndörített nagy bajszerű utcaseprő bácsi gyűjtögeti a játékainkat. Lovas kocsi nem jött arra éppen, így mindent fel tudott szedni.

– Itt a helyzet! Ezt írd meg!

Rezzent valami. Hát ilyen az, amiből film lehet...?

A farokcsigolyám már máskor is fájt. Félbevágott hagymát tettek rá csirizzel megtöltve. Ezzel kellett hason feküdni. Reggelre kifakadt.

Most kezdődik előlről. Iszonyú büdös. Béla bácsi, a gyerekorvos azt mondja, hogy – sebészet! Ez nem tályog, mint a könyökömön, ami lyukat hagyott maga után. Ez valami más.

Januárban műtenek. Az ébredés végtelen fehérsége.

8 cm hosszú lábakkal a csigolyák között tekergő dermoid ciszta. Vagyis a csigolyák között maradt az egyik ikertestvérem.

25 évvel később nyílik az intenzív szoba ajtaja. Az orvos csak a fejét dugja be.

– Nyertünk! A szövettan negatív!

Egy percig sem volt kétségem. Bár feketén nyirkos a pillanatokra bevillanó ébredés. Nem tudok szabaddulni a hasamban nyersen terjengő teknőszerű állapottól, amire tonnányi teher nehezedik. Ez a végső fájdalom. Remegve süllyedek a megállíthatatlan hidegrázásban. Félhomály. A nővér a fejemnél felállított gépeken kattogtat. – Fázom... – Takarókat terít rám. – Jelezze, ha fájdalma van! – Nagyon fáj...

Már adja is a fájdalomcsillapítót. Időnként felriaszt halk kérdegetéseivel. Hajnalban arra ébrednek, hogy az orvos ül az ágyam szélén és néz.

A műtét előtti este beszélgettünk. Türelmesen. Elmeséltem, hogy talál-

koztam egy sashalmi teraszon a tatár kézrátevős nővel. Éppen csomagolt, indult vissza Kijevbe. Akkor már átjárhattak ide, Magyarországra. Beszéltek, hogy ők párban Volkovval agyvérzést is el tudtak állítani Brezsnyev repülőgépén. Még kiolvasott, pedig a hidegben magamon hagytam a közép-ázsiai, sárga csíkos kaftánomat, amelyet a moszkvai kollégiumban kinnáltak eladásra.

– ...a bal nagylábujján be van nőve a köröm, a bal térde... ha hamarabb szólt volna nekem, el tudtam volna intézni, hogy legyen gyereke, a jobb hátsó felső foga fáj, de az elmúlik, és ne izguljon, nem rákos.

Azt nem részletezte, hogy mitől nincs gyerekem, csak kék szeműen mosolygott.

– Holnap semmin se lepődjön meg! – mondtam az orvosnak.

Találtak egy másfél férfiökölnyi szörnyűséget, amely vékony szálon lógott a méhről.

Ő volt a másik, akin magamba zárva győzedelmeskedtem.

ELSŐ SZERELEM

A Marika öléből látom, hogy milyen az.

Érik a cseresznye... Lovas kocsival utazunk a fák alatt... Ébresztgetnek.

– Megérkeztünk! – Kőoszlopok között rácsos vaskapu, félig nyitva. – Itt fogunk nyaralni!

Kisjutka és Péter tízévesek. Az ő anyukájuk a Jutka néni és az Alinka néni, az apukájuk a Béla bácsi és a Laci bácsi. A testvérük az Alinka és a Kristóf. Mi mindig együtt vagyunk. Béla bácsi orvos. Laci bácsi fekete autóval jött a gesztenyefák alatt.

Kisjutkaéknak nagy, piros csíkos, felfújható labdájuk van, de ők a másik szobában alszanak.

István, az apostoli király
(1999, Tahi, fotó: Szamódy Zsolt)

Nekünk Dizsivel, Alinkával közös a bilink. Aztán autóval meghozzák a Kristófot is, és ott hagyják a mi szobánkban. Téglával feltámasztott ruganyon alhat ő is. Pedig ő még nálam is kisebb. Ő még csak kétéves, én már kettő és fél. Hosszú, szőke, göndör haja van.

Fehér alulgombolósban áll a nyitott kapuszárny másik oldalán. Nagyon kell rá vigyázzak. Átszaladok. Tuszkolom, hogy – álljon hátrább! Szót fogad. De beszélni még nem tud.

Együtt várjuk, hogy Alinka beforduljon a kapun a biciklivel. Béla bácsi hozta neki a háború előtti biciklit, mert ő már ötéves.

Másnap Jutka néni elviszi Kristófot a borbélyhoz. Nyár van. Kopaszra nyírvan hozza haza.

Én vigasztalhatatlanul siratom. Jutka néni kegyetlen.

– ...hogy gondolod!? Egy fiúnak nem lehet hosszú haja!

Amerikában később mégis megővesztette, amikor hippí lett Woodstockban.

Piros-fekete kockás aranyásókabátokban állt a Ferenciek terén, a templom előtt.

Mi ezt a régi nevet használtuk. Odáig kísérhetett minket a Kossuth Lajos utca 4.-től. Ő harmadikos volt,

én negyedikes. Papi fogta a kezem. Azért voltunk náluk, hogy kétszáz forintot adjon a Jancsi bácsinak és az Alinka néninek, hogy másnap el tudjanak indulni. Ők disszidálnak. Mi maradunk.

Négyen ültünk a nagyszobában, amikor megkérdezte a Papi, hogy elmenjünk-e mi is? Én azt mondtam, hogy – szeretem nézni a leányfalusi diófákat!

Később, amikor a Czinege a hegyen katonákkal megépíttette a világját, nem értek el az úton a teherautók, és az összes diófát kivágták.

Még a gimnáziumban is megvolt a zöld ceruza, radírral a végén, amit búcsúzóul a templom előtt kaptam.

Nagy sokára jött egy levél, amelyben Kristóf is írt. – Tanulj meg angolul! Majd 17 éves korodban kihozatlak ide, Amerikába, és elveszlek feleségül. Gyűjtök sok pénzt, és küldök járós babát.

Huszonhárom év múlva jött haza. Hivatalosan jött, három napra, egy idősebb bankszakemberrel.

Hajón utazunk Leányfalura. Útközben meséli, hogy a Feketéhez jöttek, a Nemzeti Bankba, kölcsönkérni Magyarország aranytartalékát. – Ez egy jó biznisz!

Az arany itt ül a pincében, ők pedig fizetnek azért, hogy azt mondhasák, ez az ő fedezetük. Nemesfémekkel kereskedő bankban dolgozott. Nem voltam biztos benne, hogy jól értem. De az út sikeres volt.

A pénzügyi válság csak harminc évvel később robbant ki.

Kristóf is tönkrement, de arra még volt esélye, hogy a kétezzer-ötszáz dolláros nyugdíjából Pesten egy, a gyerekkori nagypolgári lakáshoz hasonló térben még egyszer próbálkozzon.

Bár a woodstocki nyaraló, ahol a saját erdején átvezető négy kilométer-

res útról traktorral kellett télen a havat letolnia, és a 12 fürdőszobás városi lakóház emléke folyamatosan jelen lévő megszégyenüléssé betonozódott.

A hazatelepüléshez meg kellett volna szereznie a magyar állampolgárságot.

Amikor disszidáltak, a nevelőpapa minden táborban azt hazudta, hogy ő maga a Törzs Tibor, a „fia” pedig a Törzs Kristóf. Csak hát ilyen anyakönyv nincs. Ő Nagy Kristófnak szüle-

tett. Negyven évig ezen a néven nem is kereste senki.

Nekem mindegy, csak jöjjön már – hogy legyen még időnk...!

Olyan életbiztosítást kötött, ami egy bizonyos idő után öngyilkosság esetén is fizet a családtagoknak.

Így juttatta őket 5 millió dollárhoz.

hehehe

Keszeli Ferenc

költő, író, újságíró (Pozsony, Csehszlovákia – ma: Szlovákia, 1947. április 14.)

A második világháború utáni Csehszlovákiában a magyar szülő gyermeke csak háborús bűnösként láthatta meg a napvilágot. A köldökzsinórt még el sem vágták, az újszülöttet még meg sem fürdették, a háborús bűnjel, mint az anyajegy, már ott volt a homlokán. Joga, állampolgársága nem volt. Amikor magyarul kezdett gügyögni, tiltott nyelven gügyögött, jogfosztott volt és hontalan, kollektív bűnös, mint a szülei, nagyszülei, akiket Csehországba deportáltak cselédnek, vagy a lakosságcsere keretében Magyarországra hurcoltak, mert Csehszlovákia, az ifjú állam a határain belül sem magyart, sem németet nem kívánt megtűrni. Mellesleg: a „tisztá” szláv nemzetállam eszménye bőséges zsákmányt hozott a konyhára, de ők nem érték be ennyivel: a lelkünk is kellett nekik.

És történt mindez Edvard Beneš elnök 1945-ben keltezett dekrétumainak jegyében. Beneš, Csehszlovákia második elnöke nyíltan bevallotta: „Én nem az igazságra törekszem, hanem politizálok, ezért az állam érdekében és személyes érdekemben tudatosan követek el jogtalanságokat.” Beneš szelleme él, dekrétumai azóta is hatályosak. Hogy így van, hogy az időközben önállóvá lett Szlovákiában így is maradjon, 2007-ben a szlovák parlament megerősítette Beneš dekrétumait, emlékeztetve engem arra, hogy nincs, nem is volt soha hazám, hogy ott, ahol hetven éve élek, sosem bocsátják meg a magyarságomat, azt, hogy magyarul beszélek, írok, olvasok, imádkozom, gondolkodom és álmodom. Mindezt furcsállják, sokakat ingerel, pedig nem én tehetek róla, hogy

a szlovák alkotmány szerint magyarként Szlovákiában nem vagyok államalkotó. A többségi közeg mégis sérelmezi, ha azt mondom: nekem nincs hazám.

Három évvel korábban, az anyaországi népszavazáskor másfél millió magyarországi ember is úgy gondolta, hogy az anyaországban kettős állampolgárként még csak „félíg se” lehessek államalkotó.

1947 tavaszán születtem Pozsonyban. A deportálások és a lakosságcsere forgatagának áramszünetében az anyám, a falusi fiatalasszony egy Pozsony peremén veszteglő marhavagonban vajúdni kezdett, végül egy pozsonyi kórházba került. Nem tőle tudom, nem is az apámtól, mert a felvidéki magyar falvakban, így szüleim szülőfalujában is, ekkor már tabu volt a múlt. Azért nem beszéltek róla, mert az akkori jelen már történelem volt, a felvidéki magyarság szenvedéstörténetének keserves időszaka, amikor a trianoni békediktátum óta eltelt éveket nem évszámokkal emlegették, hanem azt mondták: „a csehek alatt” és „a magyarok alatt”. Ők szégyellték azt, amit mások tettek velük. A magyar iskola meg pláne nem tanított a múltról, még Mátyás királyról sem, pedig Vágkirályfán, a falumban arról szólt a mese, hogy állt ott hajdan egy nagy fa, amelyik alatt az igazságos király megpihent. Innen a falu neve is.

A dicső csehszlovák múltról, a Szovjetunióról és a kommunizmus áldásairól harsogó szlovákiai magyar tankönyveken kívül kezembe kerültek más könyvek is. Az *Öreg néne őzikéje*, Petőfi versei, a *Misi Mókus kalandjai*, a *Rádi Jóska*, a *Buda hőse*, a *Téli berek*, aztán az *Egri csillagok* és *A Pál utcai fiúk*. És Arany-versek anyám szájából, bakanóták és érzelgős műdalok apáméból, egy csehszlovák földrajzi atlasz. Anyai nagyanyám Balzacot, Móriczot, Stendhalt olvasott. Én most Pázmányt, Márait, Hamvast és újra Móriczot... Öregapáim a Szabad Európát hallgatták, néhány utcabeli gyerek szlovák iskolába járt, gyalázatos szegénységben éltünk. Ekkor kezdett bennem összeállni az ellentmondásos kép: magyarok vagyunk, de Csehszlovákiában lakunk, Magyarország egy másik ország. Hogy lehet ez? Senki sem válaszolt, mindenki félt.

Tizenhat évesen, a galántai gimnáziumból – a verseim miatt – kirúgott, s immár Párkányban időző diákként ültem a csonka híd alatt, néztem az esztergomi bazilikát, de még mindig nem értettem: hogy is van ez? Ott, a parton még mindig csak azt tudtam: ez itt a határ. De mi az, hogy határ? Miért járhatatlan a híd? Nem sokkal később eljutottam Budapestre. Nyári reggel léptem ki a Nyugatiból a Nagykörútra. Ragyogott a nap, öntözőkocsi döcögött el a lábam előtt. Mámorosan indultam el balra, arra, amerre hosszabbnak látszott a Nagykörút. A Hungáriához érven nagyot dobbant a szívem; tudtam a régi nevét: New York. A Dohány utcai oldalról félve lestem át az üvegen, melynek túloldalán, „kézfogásnyi” távolságra egy magyar költő ült, Zelk Zoltán. Megijedtem, mert addig azt hittem, hogy ő már nem él. Kézmozdulattal invitált, menjek be, üljek le. Remegő lábakkal ültem az asztalához. Később, amikor már törzsvendég voltam a Hungáriában, Zelk elmondta: azért hívott be, mert látszott rajtam, hogy a Felvidékről jöttem. Nem értettem. Ma már tudom, hogy van felvidéki jelleg: az egyik elszlovákosodik, a másik magyar marad. Az elmúlt népszámlálási ciklusban száztízezerrel lettünk kevesebben. És megosztottak lettünk. Lám, magányosan is többes számban beszélek magunkról. Okkal-e?

Hetven év múltán ezen már nem csodálkozom, a természet csodáin, viszont egyre többet csodálkozom és háborgok az ember cselekedetein, a világ romlá-

sa láttán. Nem értem, miért történik az anyanyelvemmel az, ami történik, amit a nagyokosok azzal magyaráznak, hogy „a nyelv változik”. Így ne változzon! A rendet szeretem, a trendet megvetem. És megvetem az árulókat, akiknek Márai Sándor bölcs mondása szerint hadiállapotban golyó, békeidőben megvetés jár.

Hetven év alatt sokféle ember jött szembe, ment el mellettem, társult hozzám. A legtöbbje már nem is él. Aki elárult, bemocskolt, meglopott és vádakat koholt ellenem, az él és virul, pedig pirulnia illenék. Nem pirul, nem is a máglyán végzi. Pedig okkal sejthető: az éden, a purgatórium és a pokol itt van, a Földön. Előző életeinket is itt, a Földön éltük. Hetvenévesen az ember már kellő gyanakvással nézi az arcokat, és nem „szelfizik”. Hetvenévesen az ember lehessen büszke arra, hogy senkit nem árult el, hogy senkiről nem írt jelentéseket, hogy nem mosolyogta végig az életét... Nem lehet mindig mosolyogni. Nem is szabad, hiszen még nem vagyunk teljesen amerikaiak... – de ami késik, nem múlik. Itt már a magyar is tömegével ökölpacsizik, tetováltat, festi magát, mindennek jelzője a „király” – majmol, mert majom akar lenni. Mi is úgy lettünk csehszlovákok, hogy ki sem tettük a lábunkat a házból. Minket tettek ki a házból: a nagyapáinkat, gyerekestül. Ezek a gyerekek voltak apáink, az anyáink, akiktől a nyelvünket kaptuk, a sokak által elkótyavetyélt anyanyelvünket, Arany János nyelvét... Mint Márainak, nekem is ez a nyelv lett a hazám. Ezt úgy tudom meghálálni, hogy hűséges maradok hozzá. Egy ideje már meg se szólalok más nyelven, csak magyarul. Igaz, alig van kihez szólnom. Visszavonulva és kirekesztve, szinte szótlanul élek. Ha mondandóm van, leírom, de sem a módját, sem a környezetét nem keresem annak, hogy meg is osszam valakivel. Nem a szemérmesség, hanem a más ízlés okán. Az emberek most mindent megosztanak. Meg kéne írni végre a regényt. Mesélni kellene, elmondani, hogy volt egyszer egy népközösség, közel egymilliós lélekszámban, a felére zsugorodott, összement, mint az első mosás során az új gatya. Hogyan történhetett ez? A választ, a vádakat és a mentségeket nem elég az emberi sorsokban keresni. Vajon a többségi közeg ereje volt-e nagyobb, vagy a kisebbség gyengesége?

Húsz éve egy csallóközi magyar iskolában a tanító néni megkérdezte a gyerekeket, vajon tudják-e, hogy mikor született Keszeli Ferenc, akinek a verseit szavalják. Az egyik gyerek azt válaszolta, hogy én Arany Jánossal jártam egy iskolába. A másik ezt cáfolta, azt állította, hogy Keszeli Ferenc ugyanakkor esett el a csatában, amikor Petőfi Sándor. A harmadik, egy ismerősöm kislánya hevesen tiltakozott, mondván, ez nem igaz, hiszen „én személyesen ismerem a Feri bácsit”. Még a címemet is megmondta, mert „az apuval sokszor voltam náluk”. Az akkori kislány azt is tudta, hogy szakállam van. Igen, régen van szakállam. Igaz, nem hetven éve... Annál régebben, de ez a szakáll még mindig nem ér a földig.

Keszeli Ferenc

Kúnos László

műfordító, könyvkiadó (Budapest, 1947. április 19.)

(Kezdetek.) Gimnazista koromban építész-mérnöknek készültem. Arany János költészete és a magyartanárom hatása terelt a bölcsészet felé. Magyar és angol szakra jelentkeztem. Nem vettek fel, két évig nyomdászinas voltam, első diplomám az ofszet gépmesteri oklevél. Az egyetemen a szellemi inspirációt nem a magyar irodalmi tanszé-

kek jelentették – pedig Balassi és Pázmány vonzott az egyetemre –, hanem az angol szak. Másodéves koromban elkezdtem norvégul tanulni, majd harmadik szakként felvettem a skandinavisztikát, ahol azután izlandi, svéd és dán nyelvet és irodalmat is tanultam.

(Tanár.) Végzés után tanársegéd lettem az ELTE BTK angol tanszékén, többféle kurzust tartottam, és kidolgoztam két új tárgy anyagát. Ezt a két, kimeríthetetlenül izgalmas tárgyat – bevezetés a brit festészetbe és a brit építészetbe – 15 évig főállásban, aztán másodállásban tanítottam, és mint a tanszék címzetes docense óradóként ma is tanítom. Az egyetemen szemeszterben számolunk: tíz félévig voltam diák, tanárként az idei a 88. félévem. (Nagyapám, Kúnos Ignác turkológus száz félévet tanított ugyanitt; próbálom utolérni.)

(Műfordító.) Lefordítottam mintegy száz könyvet svéd, dán, norvég és angol nyelvből, köztük olyan nagyszerű írók fontos prózai műveit, mint Henrik Ibsen, August Strindberg, Selma

Lagerlöf, Harry Martinson, Eyvind Johnson, Ingmar Bergman, P. O. Enquist, D. M. Thomas, Bruno Bettelheim, Georg Klein. Több tucat klasszikus (Holberg, Ibsen, Strindberg) és modern (Bergman, Enquist, Lindgren, Vizki, Jepsen, C. Churchill stb.) drámát fordítottam skandináv nyelvekből és angolból, és az évek során mintegy hetven

fordításomat mutatták be budapesti és vidéki színházak.

(Könyvkiadó.) 1987-ben kerültem a Corvina Könyvkiadóba, először mint az idegen nyelvű részleg főszerkesztője. 2003 óta vagyok a kiadó igazgatója. A Corvina „non-fiction” kiadó, kicsi, de kitűnő kollektívája elsősorban ismeretterjesztő jellegű könyveket gondoz, a művelt nagyközönségnek szóló művészeti és kultúrtörténeti munkákat. Itt szakmai életem minden alkotóelemének hasznát veszem: az egykori építészeti aspirációnak, a nyomdászat ismeretének, az egyetemi szakjaim nyelvi és irodalmi alapjainak, a műfordítói és tanári tapasztalatoknak.

(Köszönet.) Mindenkinek, akitől szakmai bátorítást kaptam: gimnáziumi magyartanáromnak, Käfer Istvánnak, aki „felfedezett”; András T. Lászlónak és Ruttkay Kálmánnak, akik az angol tanszéken megmutatták, milyen az igazi egyetem; Bernáth Istvánnak, aki bevezetett a skandinavisztikába; Bart Istvánnak, aki elindított a műfordítói pályán; ifjúkori önképzők-

rünk, a Parnasszus tagjainak: Géher Istvánnak, Várady Szabolcsnak, Nádasdy Ádámnak, Takács Ferencnek, Dávidházi Péternek, Ferencz Győzőnek, valamint a mestereknek – Mándy Ivánnak, Göncz Árpádnak, Koltai Ta-

másnak, Lator Lászlónak, Esterházy Péternek –, akik elismerésükkel befogadtak a céh tagjai közé.

Künn, Lialó

Kecskeméti Sándor

keramikus- és szobrászművész (Gyula, 1947. április 21.)

Fotó: Kecskeméti Dávid

Az élet lehajló ágában visszagondolni és röviden összefoglalni, amit megélhettem és amit meg kellett élnem – nem egyszerű.

Nekem, mint mindenkinél, a gyermekkor meghatározó: az indítás, hogy mit hozunk magunkkal, és hogyan sáfárkodunk vele.

Iparoscsaládba születtem Gyulán. Anyai nagyapám, Stéberl András hentesmesterként, világhírűvé vált termékeivel, a mai napig megalapozta a város hírnevét. A család az 1950-es években meg is kapta „jutalmát”, a városból menekülni kényszerítettek minket. Kaposvár fogadott be bennünket. Mozgalmas idők, szegénység, 1956. Ebben a somogyi

városházában töltöttem iskolás- és gimnáziumi éveimet. Talán ötödik osztályos lehettem, amikor eldőlt pályaválasztásom. Fiatal rajztanárom, Lóránt János Demeter, ma már nemzetközi hírnő festő, egy életre irányt adott. Az 1960-as évek szürkeségében Rippl-Rónai, Vaszary, Gerő Kázmér, Martyn Ferenc, Bors István, Lóránt János városa az akkori viszonyokhoz képest pezsgő művészeti életérzést adott nekem. Gimnáziumi öreg tanáraink a „klasszikus” műveltség irányába tereltek. Háromszor felvételiztem – tudatosan az Iparművészeti Főiskolára. Ez idő alatt fazekasmesterséget tanultam, az itt szerzett tudással a későbbiekben kenyérkeresővé lettem. Így a főiskolán a kerámia szakra kerültem, ami a szabadság szigete volt, köszönhetően Nagy Z. Gács György és Csekovszky Árpád emberségének.

Én mindig vonzódtam a földhöz és a tűzhöz, az agyag szobrászi megfogalmazása érdekelt. Diplomám megszerzése után részt vettem a magyar szimpóziumok munkájában, és nagyon értékes emberekkel találkoztam. Az 1970-es évek közepétől a monumentalitás volt érdeklődésem középpontjában. 1979-ben hat hónapos ösztöndíjat nyertem az akkori NDK-ba. Ez az idő jelentős volt a német nyelvtudásom tökéletesítésében is. 1983-tól a Magyar Televízióban Rajnai András filmjeihez terveztem és készítettem díszleteket. A nyolcvanas években Pécsen több biennálédíjat kaptam. 1984-ben a Nemzet-

közi Kerámia Akadémia (AIC) magyarországi közgyűlése tagjává választott. Ez döntő fordulatot hozott életembe. Az ismeretlen nyugati világból személyesen találkozhattam művészekkel, és barátságokat köthettem velük.

Külön bekezdésben kell írnom a Kecskeméti Nemzetközi Kerámia Stúdióról és alapítójáról. Az 1970-es évek közepén Probstner János meg tudta valósítani azt az álmát, ami az akkori időben a világon szinte egyedülálló gondolat volt. A szocializmus bezárt világára vágott egy ablakot a nemzetközi kerámiastúdióval. Jó érzékkel látta meg, hogy az akkori politikát a kerámia mint művészet nem érdekelte. A stúdió nyitott volt Keletre-Nyugatra, így a világ minden tájáról érkező és a stúdióban alkotó művészeknek nemzetközi fórumává vált. Probstner János tett a legtöbbet a magyar kerámiáért, és ez elvitathatatlan tőle. Nekem János barátsága, nagyvonalú támogatása sokszor a sikereimet alapozta meg. A stúdió adta lehetőségekkel jöttek létre azok a szobraim, melyek a későbbiekben közterületekre kerültek, akár agyagból, akár bronzból, kőből. A stúdióban kötött szakmai ismeretségek lehetővé tették, hogy munkámmal nemzetközi szinten is megjelenhettem.

1986-ban Münchenben bajor állami díjat kaptam, ezután kitágultak a lehetőségeim az akkori NSZK-ban is. 1988-ban a Magyar Állami Operaházban Szinétár Miklós felkérésére elkészítettem Wagner *Tannhäuser* című operájának látvány- és díszletterveit. 1989-ben ösztöndíjjal Hollandiában dolgoztam, ugyanebben az évben itthon Munkácsy-díjat kaptam. 1990-ben életem és munkásságom fordulatot vett. Egy augsburgi építésszel pályázatot nyertünk egy németországi faluközpont felépítésére. Azt hiszem, ritka az az eset, amikor az építész és a társművész a kezdetektől a megvalósításig közösen gondolkodik és alkot. Ettől az időtől kezdve kétlakivá váltam, Magyarországon és Németországban élek felváltva, és máig tevékenyen alkotok. Munkáim, melyek főleg köztereken vannak, szándékom szerint az élet minőségét kívánják javítani mindenütt. Remélem, hogy amikor már az alkotó neve feledésbe merül, akkor is tudni fogják majd munkáimról, hogy egy magyar szobrász dolgozott itt és alkotta ezeket.

Életem sok munkával járó, nagy szerencséje, hogy maradandó munkáimmal több országban köztereken, múzeumokban és gyűjteményekben jelen lehetek. Ami a jövőt illeti, még nem tudok múlt időben írni.

Nulla dies sine linea!

Krajcsovics Éva

festőművész (Budapest, 1947. április 21.)

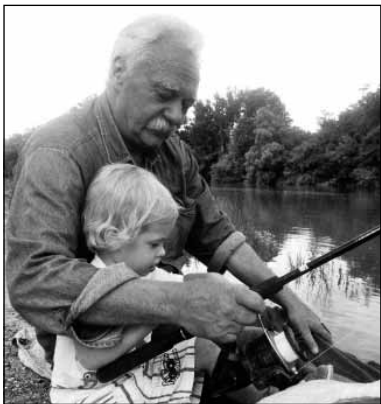

Úgy vélem, ha valami, néha talán csak egy véletlen folytán képesek vagyunk elindulni egy határozott irányba, a sors kegyes lesz hozzánk, segít minket. Három-négy évesen egy betegség után dadogós lettem, ezzel nehéz volt együtt lenni, de ha papír és ceruza került elé, az mintha segített volna. Teltek az évek, és lassan elrendeződtek a dolgok. Festő lehettem, ezzel mintha a menny szakadt volna rám, és vele hatalmas felelősség, mert lehetőséget kaptam a nyomhagyásra. Azóta sok év eltelt, de ez az érzés szinte változatlan, mert ma is úgy állok az üres vászon elé, mintha oltár

lenne. Patetikusan hangzik? Lehet; de hálát kell éreznem, mert olyan sorsot kaptam, amit nem álmodhattam magamnak, és mert minden akadály ellenére ezen az úton tudtam maradni, együtt azzal a régi érzéssel, ami végig velem volt, és ma is velem van. Ha az ember szoros felelősséget érez, akkor irreálisan nagyok az elvárásai magával szemben, amiknek a mindennapokban szinte lehetetlen megfelelni; ez sok kikerülhetetlen nehézséget jelent. Hogy mindezekkel és a képeimmel hol tartok most, nem tudhatom pontosan; de szeretnék abban reménykedni, hogy a számomra látható utat még bejárhatom. Nincs annál biztatóbb, mint reggel azzal a gondolattal ébredni, hogy ugyanazt tehetem, amit előző nap, festhetek; és talán ma lesz az a nap, amikor sikerül megtalálnom a Képet.

Mócsi Ferenc

író (Debrecen, 1947. április 26.)

Kamaszkoromban gyakran megfordult a fejemben, hogy az emberiség történelmének miccsoda unalmas korszakában kell élnem. Valahogy jobban éreztem volna magam a klasszikus görög demokrácia, a reneszánsz, a felvilágosodás vagy a magyar reformkor korában. Hosszú évtizedek során éreztem, tapasztaltam, majd értettem meg, hogy az idő, melyben élnem adatott, az *emberi nem krízisének* kora. Soha korábban nem volt ilyen tudásunk, nem voltak ilyen eszközeink sem a gyógyításra, sem a pusztításra, sem a gyógyulásra, sem a pusztulásra; arra, hogy poraink összerakhatatlanul szóródjanak szét a véges vagy végtelen semmiben.

Hosszabb ideje tudom azt is, hogy a hely, ahol élek, az korunk talán legizgalmasabb terepe; egyre több jel mutat arra, hogy Kelet-Közép-Európa, s benne hazánk kulcsszerepet játszik az Egyén és a Közösség szabadságáért, méltóságának helyreállításáért, megteremtéséért vívott küzdelemben. A világnak, Európának azon a fertályán élünk, ahol az emberek hét, illetve négy és fél évtizeden keresztül, különböző mértékben ugyan, de meg voltak fosztva tényleges állampolgári jogaiktól, s a magyarok nemzeti létüket sem élhették meg szabadon.

A kelet-európai értelmiség számára hozadékként – a két világrend megéléséből fakadóan – maradt a tapasztalat, amilyennel Amerika vagy Nyugat-Európa nem rendelkezik. E tapasztalatból, másfajta tudásból olyan – nem utolsósorban erkölcsi – tőke kovácsolható, mely az egész emberiség számára kamatozhat.

Ma már az írást tartom a legfontosabb feladatommak. Rengeteg tapasztalatra tettem szert az elmúlt ötven év során. Húszéves koromtól számos társadalmi szervezet, kör, mozgalom munkájában vettem részt. Adminisztratív hatalommal rendelkező vezető soha nem, választott vezető – ha mégoly szűk körben is – nemegyszer voltam. Ha úgy láttam, hogy jó ügyekért tehetek – minőség, szabadság, nemzet –, szerveztem, szervezkedtem, szóltam (ELTE Irodalmi Alkotóköre, Magyar Írók Szövetsége KISZ-alapszervezete, Fiatal Írók József Attila Köre, Olvasó Népert Mozgalom, Hazafias Népfront, Olvasótábori Mozgalom, Széchenyi Társaság, Magyar Néppárt, Széchenyi Kör – New Brunswick, New Jersey, USA –, Magyar Szellemi Védegylet, Százak Tanácsa).

Egyéni boldogulásom ügyét soha nem helyeztem a közösségi érdek elé, és ez ma jó érzéssel tölt el, nagyon mély nyugalmat ad. Most annak érzem szükségét, idejét, hogy mindazon eseményeket, melyeknek részese voltam, mindazon gondolatokat, melyek foglalkoztattak, mindazon embereket, kiket megismertem – jókat és rosszakat –, az ősz nyugalmával s talán némi bölcsességgel biztos helyre – regénybe, novellába – menekítsem.

Gór Nagy Mária

színművész (Cegléd, 1947. május 3.)

Édesanyám varrónő, édesapám villanyszerelő volt. Négyen voltunk testvérek: bátyám, nővérem, húgom és én. Csodálatos gyermekkorom volt. A szereplési vágy korán kiütközött bennem, emlékszem, édesanyámnak sajnos nagyon sokszor okoztam bánatot, mert a kuncsaftjai elkészült, gyönyörű ruháit nemegyszer megnyirbáltam, és jelmezeket csináltam belőlük. A környékbeli gyerekeket összegyűjtöttem, és színházast játszottam velük, természetesen mindig én voltam a rendező. Ruhaátalakító akcióim természetesen büntetést vontak maguk után, de ez nem szegte kedvem.

Szüleim vallásos nevelésben részesítettek, amiért hálás vagyok nekik, mert a hitem sok nehézségen átsegített az életben. 12 éves lehettem, amikor édesapám megvette első televíziókat, ami eldöntötte a karrieremet. Egyik este a *Tojás* című színdarabot közvetítették a Pécsi Nemzeti Színházból Kálmán György főszereplésével. Villámcsapásként ért a felismerés: a színészi pályára születtem, nekem játszanom kell, és vele mindenképpen együtt kell játszanom.

Érettségi után jelentkeztem a Színművészeti Főiskolára, elsőre felvettek. Mái is azt hiszem, hogy főleg az elszántságom miatt. Osztályfőnököm Szinetár Mikós volt, rengeteget tanultam tőle. Tizenketten voltunk az osztályban, csak néhány név: Shütz Ila, Jobba Gabi, Monori Lili, Benkő Péter, Vallai Péter, Benedek Miklós, Körtvélyessy Zsolt... – mind a pálya jeles művészei. A főiskolán már másodév végén felfigyeltek rám a filmesek és a tévések. Onnantól szinte le sem jöttem a képernyőről. Sok-sok főszerepet játszottam, olyan csodálatos partnerekkel, mint Kiss Manyi, Dajka Margit, Mészáros Ági, Latinovits Zoltán, Gábor Miklós, Páger Antal, Garas Dezső, Bujtor István, Mensáros László – és még sokáig sorolhatnám a szakma kiválóságait. Főiskolai gyakorlati éveimet a Nemzeti Színházban töltöttem, ahol végre teljesült az álmom: Kálmán György partnere lehettem.

(*Magánélet.*) Első férjemtől, Szurdi Miklóstól két fiam született, Tamás és András. Tíz év után elváltunk, és ekkor találkoztam az igazival: Gulyás Budával 1981 karácsonyán esküdtünk, és azóta jóban-rosszban együtt vagyunk. Tamás fiunk három unokával ajándékozott meg bennünket.

(*Vissza a pályához.*) Egy év nemzeti színházi tagság után a Thália Színházba szerződtem, ahol Kazimir Károly volt az igazgató. Csaknem mindennap játszottam: filmek, tv-filmek, színház. Volt, hogy a produkciós autóban aludtam, amely az egyik helyszínről vitt át a másikba. Később a gyerekek miatt egy kicsit vissza kellett venni, de nemegyszer alakult úgy, hogy őket is vinnem kellett magammal, így aztán bekerültek tv-filmekbe vagy színházi produkciókba. Igazi bohém

család voltunk, gyerekeink is imádták ezt az életformát. Színházi előadást is rendeztem, az *Imádok férjhez menni* című zenés játékot a békéscsabai Jókai Színházban. Nagy siker volt, a színészek és a nézők is nagyon szerették. Már jóval előtte elkezdtem érezni, hogy igazából a másik oldalon van a helyem. Minden szabad időmet a nézőtéren töltöttem próbákat nézve. Először a főiskolások, majd később a kollégák is egyre több szakmai tanácsot kértek tőlem, ami nagyon megtisztelő volt számomra.

1984. január negyedikén, csaknem egy év alapos előkészítés után (többek között az akkori rendszer bürokráciájával és gáncsokodásaival megküzdve), megalapítottam a GNM Színitanodát olyan művésztársakkal, mint Mensáros László, Schubert Éva,

Szurdi Miklós, Verebes István, Konrád Antal, Zsoldos Márta logopédus, Bretus Mária balettművész. Nem volt tandíj, sem tanári fizetés, egy pici, 38 négyzetméteres lakásban kezdődött. Mi festettük ki a gyerekekkel, lomtanításból szereztünk székeket, azokat lefestettük, felújítottuk, színpadot ácsoltunk. Nem kellett hirdetést feladnunk, mert hírünk szájhagyomány útján gyorsan terjedt, és egyre több fiatal jelentkezett, hogy a tanodába szeretne járni. Később nemzetközi fesztiválokra kaptunk meghívást. Avignonban Akutagava *A vihar kapujában* című darabjával arattunk sikert, később Stuttgartban, Szicíliában a *Koldusoperával*, Indiában mozgásszínházi produkciónkkal nyertünk díjat. 1990-ben a liverpooli nemzetközi fesztiválon Paul Foster *Színezüst csehó* című darabjával arattunk átütő sikert, ami meghozta számunkra a komoly nemzetközi elismerést. Hála istennek, már komoly támogatóink is voltak, így 1993-ban meg tudtuk venni a *Grease* című musical magyarországi játszási jogát, ami elsőpró siker lett. 300 zsúfolt házas előadást játszottunk a mostani Újszínházban, majd a Tháliában. Ezt követte 1996-ban a *Hair* bemutatója Székesfehérváron, amikor is Bujtor István volt a színház művészeti vezetője. A darab társszerzője, James Rado ideutazott megnézni a bemutatót. Az előadás végén letérdelt és megcsókolta a színpadot, majd a tv kulturális magazinjának úgy nyilatkozott, hogy az általa látott *Hair*-előadások közül messze a Tanodáé volt a legszínvonalasabb. Hát megérte. Bujtor István abban az évben az egész végzős osztályt szerződtette. Belőlük lett az első önálló társulat, mert addig a Vörösmarty Színház csak befogadó színházként működött. Bujtor István nem sok embert tisztelt meg a barátságával. Büszke vagyok rá, hogy a barátai közé tartoztam. Barátsága meghatározó volt az életemben. Rengeteg szakmai és emberi segítséget kaptam tőle. Ahogy fokozatosan „átálltam” a színészi hivatásról a színésznevelésre, az utolsó két évben már csak az ő filmjeiben vállaltam szerepeket.

Az itt járt *Mátyás Király* (Mikszáth Kálmán *Szelistyei asszonyok* című regénye nyomán, rend.: Sándor Pál) című zenés tévéfilmben Bánsági Ildikó, Kern András és Bodnár Erika partnereként. (A fotó pikantériája, hogy Vucát, az egyetlen szelistyei szüzlányt játszottam, és a forgatás előtt két nappal derült ki, hogy terhes vagyok első gyermekemmel. A forgatás hat hónapig tartott, szerencsére a nézők számára nem derült ki az állapotom.)

Ma már a Tanoda a hivatásom, az élet ezt elrendezte. Egy igazán sikeres színészi pálya után, úgy érzem, ez méltó folytatás. Van mit átadnom a fiataloknak, többek között, hogy hogyan dolgozzák fel a kudarcokat – és ami még nehezebb: a sikereket. Szakmai etikára nevelem őket szeretettel és megértéssel. Néha úgy szoktam gondolni magamra, mint egy százgyerekes anyára. Végtelen boldogsággal tölt el az a tudat, hogy a több mint három évtized alatt mennyi tehetséges növendék került ki a Tanodából, és nincs olyan színház az országban, melynek tagjai között ne lenne számos volt tanodás, komoly szakmai sikereket aratva. Nekem mindegyik gyerek fontos, mindegyikre büszke vagyok, nemcsak azokra, akik a pályán vannak, hanem azokra is, akik más szakmákban érvényesültek. És hogy ezzel ők is így vannak, arra jó példa volt a Tanoda 30. születésnapja, ahova több mint százan jöttek el Budapestről, vidékről, külföldről – olyanok voltunk, mint egy igazi család.

Visszatekintve: sikeres színészi pályám után a Tanodáért keményen meg kellett harcolnom. A kezdeti időben nem egy támadás ért, amit főleg az irigységnek lehetett betudni. De semmi nem tudta elvenni a kedvem, mert rengeteg segítséget is kaptam művésztanáraitól, kollégáimtól és családomtól, s végül 1993-ban megkaptuk az állami feladatot ellátó oktatási intézmény rangját. A Tanoda hivatalos neve ma GNM Színitanoda Egyesület Művészeti Szakgimnázium.

B. Tóth László

zenei szerkesztő, producer (Budapest, 1947. május 5.)

Kimondani is vicces, de – egy híján – 70 éve születtem!

Bár ott voltam, jöttem, de senki nem kérdezett meg, hogy erről mi a véleményem. Ma úgy gondolom, a beleegyezésem adtam volna, ha kérdeznék.

Állítólag, szüleim szerint, nem sírtam, csendben tűrtem az állapotot, ami maga az elfogadása a helyzetnek. Ami az időjárást illeti, csendes, nyugodt,

bár időnként felhős, de túlnyomórészt napos idő volt. Ezt Németh Lajostól, a kiváló meteorológustól tudom, hivatalos dokumentumokkal igazolta is az időjárás aznapi állását.

Korai éveimben főképpen ettem, ittam, nőttem és hasonlítottam, illetve, ha valami nem tetszett, bömböltem. Az óvodát kihagytam, Nagyinál voltam. Serdülve iskolába jártam: az első négy oszt-

tályt a Vendelben (tanítóképző volt, ha-ha-ha), aztán a felső tagozatot a Mester u. 19.-ben tudtam le.

Ez idő tájt 3 Ft volt a „szabad” tej literre, 40 fillér a pacsni és 60 fillér a tantusz.

Szüleimnek már volt telefonja, egy nagy, fekete, betárcsázós, és ennek tartozéka volt egy egész nap dumáló iker. Abban az időben fővonalról csak álmodozni lehetett. Apám szerint ez így volt jó, hiszen így kevesebb volt az otthoni telefonszámla.

Megannyi kaland után, amin átmasíroztunk... – az általános iskola évei után felvétellel az Irinyi János Vegyipari Szakközépiskolába kerültem, és itt már igazán nagyfiúnak éreztem magam. Vegyes osztály, jó csajok, újabb kalandok – isteni volt! Még az sem zavart, hogy néha tanulni kellett. Megalakítottuk az osztály és egyúttal az iskola zenekarát, amelyben én doboltam, Ihász Gabi barátom énekelt és gitározott, Bódi Laci pedig zongorázott. Nagyon jók voltunk! A dobfelszerelésem némi kívánnivalót hagyott maga után, ugyanis mindössze két székéből állt... – de kit zavart ez!

Érettségi... szakmunkásképző... Így lettem rádió- és televízió-műszerész. Orion, BHG, aztán Gelka a Ráday 16.-ban. Az akkori zenei világ oda hordta a magnóit javítani, Zoránnal az élen. Volt ott minden: az átkos Nyugat termékei mellett a hazai márkák: Tetra, Mambo, vagy éppen a csehek büszkesége, a Tesla-sorozat. Nem unatkoztunk! És akkor még nem említettem a kor rádióit és tévéit...

Egyre közelebb kerültem a zenéhez, és egy kiváló hangszerhez, a saxofonhoz. Ahogy mondani szokták, a hangszer győzött, és én feladtam. Egy Szörényi-idézet a korból: a magyar beat akkor indult igazán fejlődésnek, amikor B. Tóth letette a hangszert. (C-c-c.)

Ha így nem, akkor másképpen...

Magnós klub az FMH-ban, amit Keresztes Tibor (Cintula) talált ki. Innen már csak egy lépés volt a rádió.

Próbafelvétel Komjáthynál, majd önálló 10 perc a *Csak fiataloknak*-ban. Aztán jött az első saját műsor, a *Popműhely*, majd a *Szombat esti disco*, végül 24 évig minden vasárnap a *Poptarisznya*. Ezzel párhuzamosan tévéműsorok: *20 a csúcson*, *1 millió fontos hangjeggy* stb.

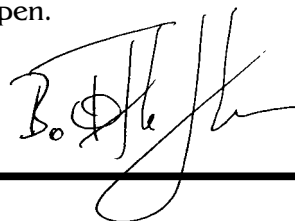
ORI-vizsga műsorvezetésből és a sztárokkal országos turnék. Csak néhány név a sokból: Corvina, Koncz Zsuzsa, Fonográf, Piramis, Skorpió, Omega stb., stb., stb.

És jött a mindenkori nagy szerelem, a Calypso Rádió, és hozzá a zseniális műsorvezetők és hatalmas ötleteik. Nekem csak kitalálnom kellett, ők vitték a boltot a hátukon. Nyugodtan mondhatom, mi akkor, 1989–2002 között mindent kitaláltunk és megcsináltunk, amiből a mai több száz rádió él.

Az eltelt években csináltam 35 saját lemezt és jó néhányat szerkesztettem, írtam egy könyvet *A nevem B. Tóth László* címmel. Volt és van időm a sportra: teniszre, vitorlázásra.

A lányom 37 éves. Ahogy mondani szokták, a popszakma nem kedvez a klasszikus családi életnek. Nősültem és elváltam, aztán nősültem és elváltam, aztán nősültem – és már nem szeretnék elválni. Ennyit a magánéletemről, és nem többet, mert annak minden jó vagy kevésbé jó oldala szigorúan magánügy.

70 év, az 70 év... Még nem öszszegzem, még tervek vannak, de ha előlről kezdhetném, tuti, hogy nem élnék másképpen.

Horváth Anikó

csembalóművész, fortepiano-művész (Győr, 1947. május 7.)

Fotó: Pető Zsuzsa

Győrött születtem tanár szülők második gyerekeként. Apám technikatörténészként könyveket-cikkeket írt, egész nap kopogott az írógép; anyukám dolgozatokat hozott haza; mi meg szabadon éltük a kertvárosi gyerekek vidám életét. Esti baráti-rokoni társaságok, bakonyi kirándulások, koncertek a konziban, operett-előadások a színházban, rengeteg könyv – az egyszerű, de harmonikus mindennapokban azért kihallottam szüleim suttogásából a félelmet. Ismerő-

sők elhurcolása, a falusi rokonok panaszai, apám könyv- és térképégetései, a titokban való templomba járás, az „erről nem szabad beszélni” tilalma hatotta át első éveimet. Az '56-os forradalom szüleim és barátaiak addig elképzelhetetlen, euforikus örömet hozta, a november 4-i tragédia pedig a legfeketebb gyászt.

A zongoratanulás természetes volt, a kottafejek barátságosak, a közös éneklések otthonosak, a szereplések magától értetődőek. Így volt ez Budapestre költözésünk után is – így hát fel sem merült más hivatás számomra, mint a zene. A Bartók Konzervatórium és Zenegimnázium mellett 15 évesen bekerültem egy remek zenésztársaságba, az Óbudai Kamarazenekarba. Karmesterünk, Till Ottó a legkiválóbb pedagógus volt, akit ismertem, összetartott egy kis közösséget, ahol lelkes, tehetséges fiatalok zenéltek együtt. Zongorán játszottam a barokk szerzők mindenféle műfajú remekeit: concerto grossókat, versenyműveket, kantátákat, s magam is előadtam Bach zongoraversenyeit, sőt klasszikus, romantikus, kortárs darabokat is.

Nagy iskola volt: stílusokat, mestereket megismerni, alkalmazkodni zenésztársakhoz, utazni, fellépni, változó körülmények között figyelni, helytállni. Később a csembalóhoz való azonnali vonzódásom innen is eredhetett, hisz a zenekarban a barokk zene minden jellemzője a sajátommá vált, szerettem, s éreztem: ezt akarom csinálni! De egyelőre még zongora szakos konzervatóriumi, majd zeneakadémiai hallgató voltam, sikerekkel és csalódásokkal, magamban, tanároknál, diáktársakban.

Negyedikben lehetett a csembalót (mely nekem ekkorra már rég áhított hangszerálmom volt) fakultatív tárgyként felvenni, s az első órák mesteremmel, Sebestyén Jánossal eldöntötték a sorsomat! Sose felejtem a belefelejtkezős, többórás gyakorlásokat, János lelkesedését egy jól sikerült részlet hallatán, a Bach-művek felfedezésének élményét! 26 évesen egy nagy párizsi csembalóverseny 2. nagydíját nyertem el, s itthon és külföldön is egyre többet szerepeltem, sőt hamar szólólemezeket készítettem – jelentős visszhanggal.

Két együttessel adódtak szebbnél szebb feladatok: Péteri Judittal csembalóduót alakítottunk, Pröhle Henrikkal és Kiss Domonkos Judittal pedig a Buda-

pesti Bach Triót. Velük mintegy húsz évig jártuk Németország, Svájc, Ausztria hangversenytermeit, templomait; gyönyörű tájakat, érdekes embereket ismerhettünk meg. A kamarazenélés, a változatos repertoár, az élményszerű utazások egyaránt bővítették szakmai tapasztalataimat és világlátásomat. Nyári kurzusokat vezettem a soproni Régi Zenei Napokon, s ez már előrevetítette későbbi tanári pályám fontosságát.

1970-ben férjhez mentem, társam, Vadász Antal kitűnő muzsikusz, az operaház klarinétosa volt. Neki óriási, áldozatos szerepe volt művészi pályám alakulásában is, mert akkorra már csak az ún. kópiahangszereken való interpretáció volt elfogadott a régizene világában; ezért ő három gyönyörű csembalót épített nekem. Két lányunk született, életünkben váltakoztak a mozgalmas, elfoglalt, utazásokkal teli időszakok és a csendesebb, többnyire a Balatonon töltött családi együttlétek. Szüleim elvesztése, férjem hosszú betegsége, majd halála lesújtott és néhány éves visszavonulásra készítetett. A Zeneakadémián fokozatosan átvettem Sebestyén professzor munkáját, és nagy kedvvel vettem magam a csembalótanításba. Szerettem a szervezési feladatokat, két nagyszabású csembalófesztivált hoztam létre, és a Zeneakadémián is minden évre jutott több különleges koncertprogram. Megszületett a Clavicembalo Alapítvány, amely főleg a fiatalokat segítette szerepléshez, ösztöndíjhoz.

Két óriási személyiség volt (sőt van) döntő hatással gondolkodásomra, fejlődésemre: Nikolaus Harnoncourt és Johann Sonnleitner. A zenéről és a világról alkotott tudásuk, áttekintésük, szemléletük lenyűgöz, s – szerény tanítványként – próbálom a tőlük kapott kincseket továbbadni.

Elgondolkozom, miben áll pályám legfőbb szépsége? Bizonyos, hogy nem a nyilvános szereplésben, az ismertségben – hanem a felkészülésben, a gyakorlásban-próbálkozásban, az előadás csiszolásában. Az elmélyülést, a szellemi felismerések élményét átélni nagy ajándék – érvényes ez főleg a Bach zenéjével való napi kapcsolatra! Számomra igazi életfeladat áttekinteni, megérteni próbálni mondanivalójának többretegűségét, szerkesztésének leleményességét, alkotásainak felfoghatatlan tökéletességét.

Amikor a barokkban gyökerező, de már a korai klasszikát képviselő Haydn-szonátákkal ismerkedtem, felmerült: ezeket már a 18. század végének billentyűs hangszerén, a fortepianón (magyarul korai zongorán) kéne játszani. Egy ilyen hangszer megvételével új korszak köszöntött világomba: a kor magyarországi kismestereinek színes zenei nyelve, gazdag életműve. Fusz János, J. Spech, F. X. Kleinheinz, Druschetzky Magyarországon éltek, mégsem ismerjük eléggé zenéjüket – megpróbáltam hát e hiányt pótolni koncertekkel, cikkekkel, CD-felvételekkel. Későbbi stílusok felé fordulván, Elek Szilviával, kiváló zongorista-csembalista-zeneszerző-drámaíró kolléganőmmel „felfedeztük” a 19. századi négykezes magyar zongorazenét. Ez a munka rengeteg örömet szerez, és ráébreszt: mennyi feladat vár még ránk, muzsikuszokra a magyar zenetörténet valódi megismertetése terén. A tanítást a Zeneakadémián átadtam Dobozy Borbálának, legkedvesebb barátnőmnnek, harcostársamnak sok nemes ügyben.

Ismét van társam: Jeszenszky Sándor mérnök, technikatörténész, akivel azonos lelki-szellemi hullámhosszon vagyunk, olvasmányaink, utazásaink, barátaink tartalmassá teszik közös életünket. A zenén és az emberi kapcsolata-

tokon túl nem kevés feladat vár: hat unokám, akiket szerethetek! Ez erőt ad a mindennapokhoz, az előretekintéshez, és talán segít a „summázásban” is – valahogy így: sok munka, sok tanulás, gazdag és szép élmények egyfelől, csalódások, szomorúságok másfelől; állandó egyensúly- és tanulságkeresésben telt a 70 év. Megadatott – amiért nem győzők hálás lenni –, hogy örök értékekkel foglalkozhattam, s lehetőségem volt megtapasztalni a művészetek, a természet, a vallás szépségeit, magasrendűségét!

Hawthorne Árpád

Masát András

irodalomtörténész (Niederpöcking, Ausztria, 1947. május 8.)

Nehéz kimondani, de, igen, 2017-ben 70 leszek. Ilyenkor már mindenki – tudatosan vagy ösztönösen – a saját „mítoszát” építi, a maga kis mikrokozmoszát rekonstruálja vagy éppen konstruálja; a párbeszédekben egyre több a visszaemlékezés, az anekdotázás, és egyre kevesebb a jövő formálásának igénye.

Feleségem orvoskollégája egyszer – úgy 30 éve – azt mondta hozzám fordulva, hogy milyen jó nekem, hiszen mint egyetemi oktató mindig fiatalok között vagyok, és ráadásul egészségesekkel körülvéve. Erre akkor csupán rábólintottam, és csak az évek múltával fogtam fel ennek a jelentőségét. Ugyanígy annak is, hogy bár sokszor nehéz körülmények között, de mégiscsak azt csinálhattam

egész életemben, amihez kedvem volt: irodalommal, nyelvekkel foglalkozhattam, olvashattam, és mindig fiatalokkal lehettem közvetlen kapcsolatban, az egyetemi tanítás és közvetlen munkatársaim révén.

Három fázisra bontanám meglehetősen szerteágazó életpályámat: a fiataalkori (szakmai) szerelem időszakában, a felnőtt élet és az érett kor középpontjában más és más állt.

(Kőszeg, Szeged, Greifswald, Szeged, Budapest.) Szombathelyen végeztem az általános iskolát, utána pedig a kőszegi Jurisich Miklós Gimnáziumban tanultam, amelynek akkor (még) volt egy német nyelvű tagozata. Itt a német irodalom- és nyelvi órákon kívül a történelmet tanultuk németül. Ez igazi kihívás volt, diáknak és tanárnak egyaránt, de későbbi némettudásunkat itt alapozhattuk meg. Érettségi után világos volt a továbblépés iránya: magyar-német szakosnak jelentkeztem Szegedre. Az 1967/68-as tanévben ösztöndíjat kaptam az akkori NDK-ba, Greifswaldba. A régi egyetemi város patinájával és egyetemi légkörével, a diákkocsmákkal – ugyanakkor az NDK-ideológiával – nagy és összetett élményt jelentett, de a

legnagyobb élmény a tanév vége felé ért, amikor egy gyönyörű és okos orvostanhallgató-nővel ismerkedtem meg egy magyar diáklátogatás kapcsán. A találkozás végzetesnek bizonyult: máig is együtt élünk, immáron 45 évi házasság után; két kitűnő fiunk van és 5 pompás unokánk. Diploma után, immáron tanársegédként, két éves ösztöndíjat kaptam, melyet a greifswaldi Észak-európai Intézetben töltöttem északi nyelvek és irodalmak (elsősorban a norvég) tanulmányozásával.

(*Budapest, Norvégia.*) Hazatérésem után nemsokára az ELTE-n találtam magam, ahol dékánhelyettesként, majd rektorhelyettesként ténykedve alkalmam nyílt megvalósítani legfőbb hosszú távú tervemet, megalapítani a Germanisztikai Intézeten belül a skandináv nyelvek és irodalmak tanszékét, mely ma már egy nagy hallgatói létszámmal működő intézmény. Rendkívüli energiákkal és jó munkatársakkal körülvéve értük el az új diszciplína és egyetemi egység hazai és nemzetközi elismertségét, közben pedig nemcsak a távoli ország irodalmát, történetét sikerült mindinkább megérte(t)nem, hanem a mentalitását, így mindennek-előtt a természet és minden egyes embertárs iránti rendkívüli alázatot és figyelmet.

(*Budapest–Berlin–Budapest.*) Berlini (de a skandinavisztika területére szóló) vendégprofesszorság után kaptam felkérést a Collegium Hungaricum Berlin vezetésére. Kezdeti szkepticizmusom mindinkább lelkesedésbe váltott, és 8 évig élveztem a magyar–német (berlini) kulturális és tudományos kapcsolatok szervezésével, koordinálásával kapcsolatos kihívásokat. A nyolcadik év végén adhattuk át a régi telken az új Collegium Hungaricum modern épületét.

Hazatérve az Andrassy Gyula Budapesti Német Nyelvű Egyetem rektora-ként tulajdonképpen hasonló a feladatom: a német nyelvű tudástranszfer elősegítése, mindkét irányba.

Boldog és elégedett ember vagyok: családi hátterem mellett mindhárom életszakasz tevékenysége után magas kitüntetések vehettem át (Magyar Köztársaság Érdemrend tisztikeresztje, a Német Szövetségi Köztársaság Nagy Érdemkeresztje és a Norvég Királyi Érdemrend lovagja címet).

Életem minden évének örültem és örülök; köszönöm a 69,5 évet, és alázattal idézem József Attilát: „És ámulok, hogy elmulok.”

Káli Király István

író, könyvkiadó, mérnök (Marosvásárhely, Románia, 1947. május 10.)

1947 májusában indultam, akkor kaptam ajándékba azt a csodát, amit magyarul életnek mondunk-írunk. A Király név járt vele, mellé meg az István (a hatalmi rend folytán Stefánként jegyezték be), amelyek többé-kevésbé megkülönböztettek másoktól. Egy szoba-konyha volt eleinte a birodalmam. Ez aztán fokozatosan kiterjedt a házat lakó hat család közös udvarára, az utcára, amelyen a várfal tövében ott állt Kőrösi Csoma

Sándor szobrának üres talapzata. Később az egész világra. Ez utóbbiban sokat segített, hogy elsős koromban felfedeztem a könyveket, tízévesen a futballt, szőrösödő kamaszként a matematikát, kevéssel utána a színházat is.

A futballt szerettem a legjobban. Úgy éreztem, ami a pályán történik, az az élet maga. Tizenennyolc voltam, amikor egy középhátvéd két lábbal egyszerre csúszott rá a bal bokámra. Még a csonttörés, szalagszakadás fájdalomtól átjárva s a lábadozást közben sem gondoltam volna, hogy ez másképpen van. Csak akkor ocsúdtam rá, hogy a pályán meghalni nem nekem való sors, amikor egy évre rá négy, kivénhedőben levő csapattársam csúszott rá egyszerre két lábbal az önérzetemre. Még nem voltam húsz. Elbizonytalanodtam, és – lesz, ami lesz alapon, bár közben már a színházzal is kacérkodtam – elkezdtem hinni apámnak, hogy mérnöknek lenni az igazi.

Huszonhárom voltam, gyerek még, amikor a temesvári műegyetem ezt a nevemre kiállított oklevéllel igazolta. Egy év úszólecke szárazon, aztán bedobtak a mély vízbe: hetvenharmadmagammal téglát vetni, égetni egy Maros menti faluban. Attól kezdve többnyire alulnézetből láttam a világot. Pedig néhány évvel később már „komolyabb” feladatokkal is megbíztak. A harminc volt a kritikus kor, noha akkorra már megszoktam, hogy a dolgok és történések másképpen is értelmezhetők, mint ahogyan elsődlegesen megnyilvánulnak. De előtte is sokszor visszacsengett apám mondása, valahányszor számon kértem tőle gyermekkoromban, hogy azonos esetekben miért nem cselekedhetnek egyformán az emberek: „Amit szabad Jupiternek, nem szabad az ökörnek.” Nem tudtam (és azóta sem tudom) eldönteni, minek jobb lenni: Jupiternek vagy ökörnek. Ez is lehetne talán magyarázat arra, hogy választott mesterségem miért nem tudta kitölteni az életemet.

Az alulról nézés-látás nyomását valahol ki kellett engedni ahhoz, hogy ne okozzon káros, maradandó nyomot. Így szereltem be mindennapjaimba, magam nyugtatására, a biztonsági szelepet: az írást. 1973 októberében, egy nyirkos kora estén összetalálkoztam gyerekkori barátommal, Vári Attilával, ő akkorra már elismert író volt. Elhúzódtunk az eső elől egy korty ital mellé, szó szót követett, óra múltán már nálunk voltunk, újabb két órával később, miután

végigolvasta irományaimat, a teljes paksamétával a hóna alatt távozott. 1975 júliusában ért a meglepetés: a párhuzamos életemben – Ata ötletéből – Káli lettem. Az első közlés után sem igazán hittem, hogy talán mást is érdekelhet, ki az, *Akit a mezei nyúl szeret*. Aztán 1979-ben, amikor egy kis könyvvel a „világ”-ba kiáltottam az újabb kérdést, *Mit tud az a nagy sárga gép?*, mégis úgy véltem, akár író is lehetek.

De nem lehettem. Hiába éreztem-láttam, hogy mindannyian gyarlók vagyunk, szóltam ki magamból a többiekhez, hogy csak az éli túl közülünk, *Akinek megbocsájtjátok*, mert a *Tisztítótűz* nem elég ahhoz, hogy az *Üres napok* átkát sérülések nélkül átvészeljük, hiszen a *Közzjáték*, amelynek mindannyian áldozatai vagyunk, semmi jóval, semmi igazán élhetővel nem kecsegtet. És már-már beletörődtem a magatehetetlen elmúlásba, amikor jött a fordulat, és megnyílt előttem a választás kapuja. Ez az!, ujjongtam fel, és mindenestül adtam oda magam a remélt tiszta jövőnek. Hogy aztán 1990 márciusában szemtől szemben lássam a halált. (Azóta nekem, aki előtte a zizzenő levél hangjára is összerendeztem, nincs félelemérzetem.)

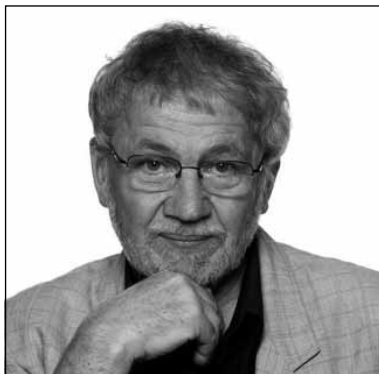
Még két évig tartott ez az ostobán öntelt önfeláldozás, amikor olyasmi történt, ami miatt fel kellett tennem magamnak az undok kérdést: az ellenségeimmel az utolsó csepp véremig, de a vélt sorstársaimmal miért?! Kiszálltam. A meghasonulásba persze majdnem belepusztultam. Ám a Gondviselésnek még dolga volt velem. El kellett mondanom, milyen volt a *Századélet*, miért nem nyílnak-hervadnak a *Vasvirágok*, hogyan használható a sorsolvasáshoz a *Helyzetábécé*, és „állva” kellett kihordanom, megszülnöm kései gyermekeimet, *Bíbort*. Közben az élet csodája mellé újabb kihívás-ajándékokat kaptam: negyvenöt voltam, amikor a Mentor Kiadót, a maga későbbi kilencszáznál több kötetével, negyvennyolc, amikor az első marosvásárhelyi könyvvásárt, amely mostanra már a huszonkettedikig jutott.

Aztán minderre ráadásként az igazit: a magam békéjét. 2002 júliusának egyik kora reggelén kimentem a kis kertünkbe, és szokásom szerint, példázataul annak, hogy én is csak parányi része vagyok a végtelen teremtet világnak, átöleltem a nagy almafa törzsét. Cinkék, csízek, rigók, fülemülék árasztották felém az életöröm zenéjét. Odaszóltam hát nekik, hogy a Jóisten tartsa meg a drága kicsi hangotokat. Akkor a szomszéd ház tv-antennáján károgni kezdett egy varjú. A tiédet is, drága, mondtam neki spontánul. Az volt az a pillanat, amikor már majdnem megérkeztem.

Forgács József (Joseph Paul Forgas)

szociálpszichológus (Budapest, 1947. május 16.)

Édesanyám 1947-ben rakott össze engem, többnyire az akkor rendelkezésre álló csökkent értékű alapanyagokból (paprikás krumpli, zsíros kenyér), de még így is négykilósra sikeredtem. Édesapám szociáldemokrata érzelmű idealista szakszerve-

zetis volt, nemzetközi kapcsolatokkal, több nyelven beszélt. Akkoriban a SZOT-ban dolgozott, de a moszkovita elvtársak hamarosan kirúgták osztályidegen polgári származása miatt. Így lett előbb segédmunkás egy ideig a Stühmer-gyárban, később csapos a Dagály utcai strandon, majd bohém büfés Inotán. Eme gazdag munkásmozgalmi tapasztalatok után a népi demokráciáról már csak maró iróniával beszélt, és levonta a következtetést, hogy ebből a rendszerből majd mindenképpen el kell menni. Ez a bölcsesség termékeny talajra talált, én és a húgom ezt később meg is valósítottuk, de ő mégis itt maradt; mégiscsak túl mélyek voltak a polgári gyökerei... Idealizmusát és lelkesedését csak a nyolcvanas évek vége felé nyerte vissza, ideiglenesen, akkor mint tapasztalt szakszervezetist őt választották meg a TDDSZ és később a LIGA alapító elnökének. Nem sokkal utána meghalt, mielőtt még másodszor is úgy igazán és véglegesen kiábrándulhatott volna...

Én Budapesten a Marczibányi térre és az Ady Endre utcába jártam általános iskolába, többnyire az akkori ega-

litárius divat szerint mackónadrágban és viharkabátban, nyáron néha klottnadrágban is. Középiskolába a Vendéglátóipari Technikumba kerültem, fantasztikusan jó iskola volt, sok deklasszált család ambiciózus gyereke járt oda, akiket kitűnő deklasszált ta-

nárok tanítottak. Annyira, hogy, mint később kiderült, még az igazgató elvtárs is Rákosi veje volt hajdanán.

Innen a Kereskedelmi és Vendéglátóipari Főiskolán folytattam, és ott is diplomáztam. A pszichológia már akkor is érdekelt, a diplomamunkám az értékesítés lélektanáról szólt (elég paradox témaválasztás volt ez még akkoriban, hiszen mindenből állandóan hiány volt, így a korabeli értékesítés leginkább olyan furfangos állami reklámművekből állt, hogy „Ruhát a ruházati boltból” meg „Írószert az Ápiszból”). Közben szereztem négy nyelvvizsgát, majd pár évig a szállodáiparban építettem, mint utóbb kiderült, eléggé eredménytelenül, a nép országát.

Az 1968-as prágai tavasz leverése kulcsélmény volt számomra. 21 éves voltam – ezután semmi remény nem maradt valami pozitív változásra. Addigra már a néphadsereg is komolyan számított rám, és így 1969-re jutottam el oda, hogy édesapám tanácsát megfogadjam; semmiképpen nem akartam az életemet egy diktatórikus rendszerben, végig hazugságban és félelemben leélni. Nem is volt

igazán tehetségem hozzá, mert sem a diplomatikus beilleszkedés, sem a kettős gondolkodás nem ment könnyen, inkább mindig szókimondó és vitatkozó hajlamú voltam. Így aztán egy augusztusi este felültem az éjszakai gyorsra, és egy Jugoszláviára érvényes betétlappal elindultam az Adriához azzal a tervvel, hogy onnan majd átúszom Olaszországba. De átúszás helyett mégis inkább a zöldhatáron próbáltam átsétálni egy sötét éjszaka Ausztriába. Itt simán elfogtak a határőrök, börtönben is ültem, de csak egy napot... Végül is egy bérelt kocsis csomagtartójában hatoltam be a szabad világba az osztrák határon, néhány gitározó amerikai hippi diák társaságában. Néhány hónap idegtépő várakozás Bécsben, politikai menekült státus, utána – Ausztrália elfogadott mint támogatott bevándorlót.

Sydneyben telepedtem le. Én is végigjártam az új immigráns kötelező karrierállomásait mint mosogató, konyhai segédmunkás, később már mint – kétbalkezes – pincér. De pár hónap múlva már beiratkoztam az ottani Macquarie Egyetemre, végre pszichológiát tanulni, ami serdülőkorom óta érdekelt. 22 évesen nagyon öregnek éreztem magam a 18 évesek között, nem volt könnyű beilleszkedni egy egészen más rendszerbe, de azért csakhamar beletanultam. Másodévesen már állami ösztöndíjat is kaptam, így már csak esténként meg hétvégeken pincérkedtem. A diplomamunkámat már sikerült is publikálnom egy nemzetközi lapban. Kaptam egy német állami DAAD ösztöndíjat, ezután Mannheimben tanultam egy évig, innen pedig az Oxfordi Egyetemen kaptam egy doktorandusz-ösztöndíjat.

Oxford hatalmas élmény volt, örökre anglofil lettem. Doktori kutatásaimból is már több cikkem jelent

meg nemzetközi folyóiratokban, és ezzel az indulással kaptam meg első állandó egyetemi állásomat a sydneyi University of New South Wales pszichológia szakán. Nagy szerencsém volt, egy kitűnő és világszinten is elismert intézetbe kerültem, mindig minden támogatást és segítséget megkaptam, végig volt kutatási pénzem, jó diákokkal dolgoztam, valamint végig nagyszerű kollégáim voltak. Így hát itt is maradtam mindmáig, kivéve néhány évet, amit Németországban, a Giesseini Egyetemen töltöttem mint professzor. Voltam még vendégprofesszor a Stanfordi Egyetemen, Heidelbergben, Oxfordban, és hosszabb-rövidebb ideig látogató számtalan más egyetemen is. Kutatási területem a kísérleti szociálpszichológia, pontosabban, legutóbbi laboratóriumi munkáim az érzelmeknek a megismerésre, gondolkodásra, memóriára, ítélezésre és a társas viselkedésre való hatásaival foglalkoznak. Úgy érzem, sikeres és nemzetközileg is elismert tudományos pályát futottam be, több mint kétszáz cikkem, majdnem harminc könyvem jelent meg, a munkáimra eddig több mint húszezer referencia található az irodalomban, és tagjai közé választott az ausztrál és a Magyar Tudományos Akadémia is, megkaptam a német Alexander von Humboldt Kutatási Díjat, a Rockefeller-díjat, az ausztrál Kiváló Kutató Díjat, és – aminek talán a legjobban örültem – pár évvel ezelőtt megkaptam az egyik legrangosabb nemzeti kitüntetést, az Ausztrália-rendet is.

(Akit pályafutásom részletei is érdekelnek, a Wikipédián találhat rólam további információt.)

Mostanában sokat járok Magyarországra, mindig közel éreztem magamhoz a magyar történelmet, irodalmat, kultúrát, nagyon szeretem a magyar

színházat, és sok kedves régi és új barátom van itt, akikkel szeretek jókat beszélgetni. Mindig nagyon érdekelt a közélet és a politika. 2010 óta egyre nagyobb megdöbbenéssel figyelem, hogy milyen mértékben tűnnek el Magyarországon a normális demokratikus intézmények. Mint szociálpszichológus, keresem a magyarázatot arra, hogy a keserű történelmi tapasztalatok ellenére is, miért tud ennyire sikeres lenni a demagóg, hazug, nacionalista és népbutító propaganda ebben az országban. Erről is írtam cikkeket, és ha megkérnek, szívesen beszélek a jelenlegi politikai rendszer szociálpszichológiai vonatkozásairól a médiában is – persze leginkább a Klub Rádióba és az ATV-be hívnak.

Ami igazán elkeserítő számomra, az az, hogy ha ma újra huszonkét éves lennék, valószínűleg úgy érezném, hogy újra el kellene mennem, mint azt százezrek meg is tették az utóbbi

években. Akkor egy idegen csapatok által ránk kényszerített elnyomó diktatúra elől kellett menekülni, ma viszont az önként választott illiberális autokrácia elől. Talán ez még fájdalmasabb is lehet... Hogy egy kicsit optimistább hangon fejezzem be, úgy gondolom, egy nagyon szerencsés generáció tagja vagyok. Nem érzem magamat sem öregnek, sem csalódottnak, nagyon színes, érdekes kalandokban és tapasztalatokban gazdag az életem, több országban is otthon érezhettem magamat. Ahogyan egy pszichológia-professzor barátom mondta, ha metaforikusan úgy tekintjük, hogy az élet egy nagy vidámpark, akkor mindenképpen fel kell ülni a hullámvasútra is, többször is, és én, azt hiszem, ezt meg is tettem...

Csavlek Etelka

énekművész, szoprán, keramikus (Budapest, 1947. május 29.)

W. A. Mozart, *Varázsfuvola*,
az Éj királynője

Édesapám, Csavlek András építészmérnök volt. Tőle a manuális képességemet örököltem, továbbá az általa kitalált esti mesék varázsát, a vásárnapi múzeumlátogatásokat, a Nagycirkusz, az állatkert színes világának emlékét. Az ott látottak a mai napig táplálják fantáziámat és megjelennek munkáimban. Édesanyám a családi fészek melegét, biztonságát jelentette, melyet erős, kitartó hittel védett. Amióta az eszemet tudom, operaénekes akartam lenni. Semmi más a zenei pálya lehetőségei közül nem vonzott. Zongorázni tanultam, szolfézsórákra jártam Bárdos Kornélhoz, készültem a jövőre. Nagyon szerettem rajzolni, vagy éppen gyurmából kis figurákat formázni.

Mivel 14 éves korban még nem ajánlott a rendszeres énektanulás, hangképzés, ezért a

Képző- és Iparművészeti Gimnázium-ba felvételiztem, és 1965-ben kerámia szakon érettségiztem. Közben elkezdtem a rendszeres énektanulást, először Szilágyi Erzsébetnél, majd Tutsek Piroskánál folytattam. Az Iparművészeti Főiskolán, ahová elsőre felvettek, Csekovszky Árpádnál diplomáztam 1970-ben. Diplomamunkám, Kodály Zoltán *Kis emberek dalai* énekfüzetének illusztrációja, 15 négyzetméteres kerámia falikép, Budapesten a Bogdányfai utcai óvoda falát díszíti.

1968-ban ismertem meg a férjemet, Németh Zoltánt, aki a Budapesti Porcelángyár főmérnöke volt. Ebben a gyárban töltöttünk kötelező szakmai gyakorlatot mint végzős keramikushallgatók. Az ismeretségből szerelem lett, majd házasság. A világ legtermészetesebb vágya volt, hogy gyerekeink legyenek, így nem mentem a Zeneakadémia ének tanszakára. 1971-ben született Zsuzsi, majd 1974-ben Viki lányunk.

Saját műhelyemben kezdtem dolgozni, figuráimat az akkor működő Képcsarnok Vállalat forgalmazta. A gyerekek nőttek, a világ kerek volt. Hét évig nem énekeltem egy hangot sem, mígnem megszületett bennem az elhatározás, hogy önálló kiállításom legyen, és én ezen a kiállításon énekelni szeretnék. Jó sorsom Pauk Annához vezetett, akiben egy csodálatos emberre és pedagógusra találtam. 1979-ben Budapesten, a Paál László Teremben Bereczki Lóránt, a Magyar Nemzeti Galéria főigazgatója nyitotta meg a tárlatot. Három magyar népdalt énekeltem, melyeket kerámiatálaimban, korongozott figurákkal meg is komponáltam.

Ettől kezdve elválaszthatatlanul összefonódott bennem az éneklés és a kerámia. Óriási segítséget kaptam a férjemtől, édesanyámtól, a családomtól, hogy azt csinálhassam, amire születtem. Letettem a filharmóniavizsgát, hogy hivatalosan is énekelhessek a kiállításaimon. Akkor én még csak erre gondoltam. Pauk Anni néni unszolására és Polgár László, a neves basszista biztatására meghallgatásra jelentkeztem a Magyar Állami Operaházba. Az éneklés után Mikó András főrendező úr azt kérdezte tőlem: „Hol volt maga eddig?”

Rekonstrukciós munkák miatt az Operaház ideiglenesen bezárt, csak az Erkel Színház működött. Mihály András ennyit fűzött még mondandójához: „Ha a szopránok megtudják, hogy én egy keramikust vettem fel, amikor nekik is kevesebb a fellépésük, holnap rám török az ajtót.” Mihály András igazgató úr 1982 augusztusában szerződöttem, így indult operai pályafutásom és lettem a dalszínház magánénekesese. Egymás után jöttek a feladatok. Első színpadra lépésem Wagner *Parsifaljának* egyik viráglánya volt, Ferencsik János fő-zene-

W. A. Mozart, *Così fan tutte* (Fiordiligi szerepében, San Francisco, 1988)

„Csodálatos ajándéka a sorsnak, hogy mindkét művészetben alkothatok. Mindig az élet kínálta lehetőség állította fel a sorrendet.”

igazgató úr vezényletével. Majd Verdi: *Lombardok* Giseldája, majd Erkel: *Bánk bán* Melindája, Ilosfalvy Róbert mint Bánk bán oldalán. Hosszú idő után új háromfelvonásos opera született, Bozay Attila *Csongor és Tündéje*. Tündét énekeltem, Csongort Molnár András alakította. Ekkor érkezett a felkérés Párizsból, Verdi Zeffirelli által rendezett *Traviatájának* címszerepére 1985-ben, melynek folytatása San Franciscóban (8 alkalommal) Mozart *Varázsfuvolájának* Paminája volt 1987-ben, majd 1988-ban Mozart *Così fan tutte* Fiordiligije voltam ugyanitt (egy szezonon keresztül). Legkedvesebb szerepemmé vált Wagner: *Tannhäuser* Erzsébeta, Verdi: *Don Carlos* Erzsébeta és Donizetti Anna Bolenája. Felléptem továbbá a Szegedi Ünnepi Játékokon mint Erkel *Bánk Bán* Melindája és mint Mozart *Varázsfuvolájának* Paminája.

A színházban hagyomány volt, hogy a kollégák egymást találó becenévvel illették. Kedves anekdota: Annát hárman énekeltek, Szűcs Márta, Pitti Katalin és én. Próbán a szünetben beszélgettünk a kollégákkal. Akkor tudtam meg, hogy a kórustagok megkérdezték előadás előtt egymástól: „Ki éneklí ma Annát?” „Hát a Cserepes Margit” – volt a válasz. Így került Fejes Endre hősnője az operaszínpadra. 1991-ben Mozart *C-moll* miséjének szopránszólóját, majd 2000-ben Liszt Ferenc *Esztergomi* miséjének szopránszólóját énekeltem II. János Pál őszentsége előtt a Vatikánban. Rendszeresen szerepeltem koncertpódiumokon itthon és külföldön. Többek között: Grazban, Kairóban, Londonban, Rómában, Párizsban és St. Gallenben.

1991-ben a Magyar Televízió portréfilmet készített velem. A televízió *Zenés Színházának* produkcióiban is lehetőséget kaptam. A Szinetár Miklós rendezte, Offenbach: *Hoffmann* meséiben Giuliettát alakítottam. Beethoven *Fidelio* operájában a címszereplő szolamát énekeltem. Énektechnikai fejlődésemhez nagyban hozzájárult, hogy Sipos Jenő tanítványa lettem. Művészetemet 1987-ben Liszt Ferenc-díjjal, '90-ben Székely Mihály-emlékplakettal, 1997-ben Erdemes Művész díjjal jutalmazták.

Tagja vagyok a Magyar Keramikusok Társaságának, a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesületének, a Képző- és Iparművészek Szövetségének. Egy kompozícióm jelenleg is látható a *Kortársunk*, *Szent Márton* című kiállításon, Szombathelyen, a Savaria Múzeumban. *Szent Lukács gyógyítja a betegeket* című domborművem Tapolcán, a Csobánc u. 5. számú ház homlokzatát díszíti. Kékesd közadakozásból felépített templomába, melyet Dévényi Sándor Kossuth- és Ybl-díjas építész tervezett, keresztutat készítettem. Az énekléstől 25 éves pályafutás után visszavonultam, ez idő alatt számtalan, a hangomnak megfelelő jelentős operairodalmi, szoprán főszerepet elénekeltem, de a zene tovább él a kerámiáimban. Puccini *Tosca* szerepével búcsúztam el a színpadtól. Rendszeresen kiállítottam hazai és külföldi, egyéni és csoportos kiállításokon.

Többször volt kiállításunk testvéremmel, Csavlek András Munkácsy-díjas festőművésszel. Legutóbb: MAOE, 2012, Cirkusz Budapest, 2013 *Négy elem*, 2014 *Labirintus*, 2015 *Harmónia*, Szentendrén a MűvészetMalomban. Repertoárom mára új szereppel bővült, a nagymamáéval. Négy fantasztikus unokánk született: Barnabás (19), Anna (13), Mátyás (13) és Angéla (9).

Anna Erkel

Benkő Péter

színművész (Budapest, 1947. június 1.)

Hiszek a világmindenség erejéhez kapcsolódó emberi szellemenben. Amely része a mindenségnek. Van hová fordulni. Nem kell szervezetekhez, pap, titkár vagy elnök bácsikhoz csapódni. Hiszek a nagy erőben. A végtelen energiában, jó szándékú és gondolkodó fajtársaimban. Hiszek a természetben, ahová földi otthonomban tartozom. És hiszek az állatokban, akik még közelebb állnak a természethez, mint én. Hiszek abban, hogy az írni-olvasni nem tudó, a természethez legközelebb álló afrikai vagy ausztráliai „bennszülött” szintén az ég felé tekint, még ha nem is okoskodik ennyit, mint én. Ő az én szellemi rokonom.

Nem vagyok okos. Ember vagyok, akivel sok minden történt. Mindez tapasztalás csupán. Mármint az, hogy velem – és azt hiszem, mindenkivel – nagyjából ugyanannyi rossz történik, mint amennyi jó. A létezés egy nagy-

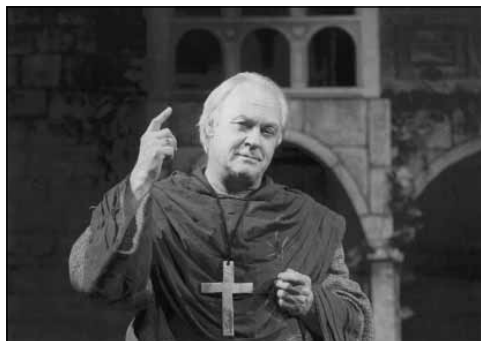

nagy egyensúly. Mint maga a természet. Ha kiszárad a föld, a nedvesség felszáll, és esőként visszahull a földre. Nem kell pánikba esni a rossztól. A rossz tanít. És a tanult dolgok visszajönnek a jó oldalra. Ezt persze nem én találtam ki. Nem mernék belemenni a jin-jang tanába. Nem ismerem

eléggé. De valahol azt érzem, hogy az a fekete-fehér ábra maga a világ. A mindenség. Az egyensúly a kulcsszó, a kulcs. A legzseniálisabb drámaírónál – Shakespeare olyan, mint a Kincsem nevű kanca, hiszen soha senki nem tudta felülmúlni a teljesítményét, a tehetségét –, Shakespeare-nél tehát, azt mondja Lőrinc barát:

*Két ellenséges király táboroz
Emberben, fűben: A Jó és a Rossz.
És hol a rossz erősebb haddal áll,
Az élet hervad – tort ül a Halál.*

Az egyensúly helyreáll. Elpusztulhat az ellenség, elpusztulhat a bolygó. (Számomra a fű jelenti a bolygót.) Valahol a világmindenségben új élet csírázik. Új fű nő. És az egésznek ez az egyensúly az értelme. Az ember boldog, ha egyensúlyban van. A mindenség boldog, mert egyensúlyban van. Fogadjuk el ezt az egyensúlyt! Nézzék el nekem az okoskodást, mert amit mondok, az nem kinyilatkoztatás. Én így érzem. Nem biztos, hogy igazam van. Sokszor hallom a médiában a nagyokosokat, akik a reinkarnációt,

Egyik kedvence szerepem: Lőrinc barát a Rómeó és Júliában (Turay Ida Színház, 2013)

annak állomásait, a halál utáni életet úgy vezetik elő, mint kész tényeket. Lehet hinni benne. De – könyörgöm! – járt már ott valaki, akitől mindezt megtanulhatta? Ennek ellenére hisznek a lélek halhatatlanságában. De ez csak hit. Jézus legendáját azért tudom elfogadni, mert ő bizonyíthatóan élt. És új utat próbált mutatni – nem az emberiségnek, csupán saját népének. A kufárkodás, a pénz hatalma helyett mutatott alternatívát. Nem jött be. Győzött a gyarlóság. A Rossz erősebb haddal állt. De a tan, a Jó fennmaradt. És a mai napig hat. Fékezi az Istentől, az egyensúlytól elrugaszkodott embert, még ha az nem is tud róla.

A dolgok fogják magukat és megtörténnek. Mint már említettem, nem én éltem az életet. Az élet élt engem. És úgy tűnik, én inkább állat vagyok, mint ember.

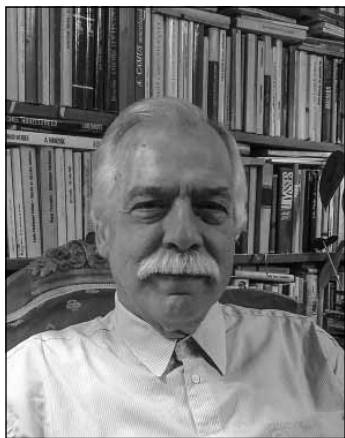
Soha nem felejttem el azt a rengeteg értéket, amit a sorstól, Istentől kaptam. Most nagyon-nagyon gazdag vagyok. Vagyonos – szellemi, lelki értelemben. És, hála Istennek, a nagy egyensúly fenntartójának, nem vagyok egyedül. Sok-sok embertársammal együtt apró lelki aranyrögöket mostunk a nagy folyóból. Az életből. Mert az élet ajándék. És az ajándékot ki kell csomagolni, meglátni benne a szépet, a jó szándékot és az odafigyelést, amivel adták. És szeretni kell. Ha nem szereted az ajándékot – hát, neked legyen mondván!

(Részlet a Színház, lovak, szerelmek
[Susinet Kiadó, 2015] című kötetből)

Feledy Balázs

művészeti író, művészetkritikus (Budapest, 1947. június 6.)

Sejtettem, valahol mélyen, hogy a hiúság sem került el életem során, de valahogy mindig úgy gondoltam, hogy ez az amúgy nem túl rokonszenves tulajdonság nem jellemző rám. És tessék! Íme, egy kis történet: hosszú évek óta olvasom a Napút folyóirat aktuális hetveneséinek különszámát. Kifejezetten kedvelem olvasni, lapozgatni, megnézni, ki milyen jegyben született, kedveltem megdöbbenni, hogy „úristen, ő is már hetven?” És ahogy teltek az évek, egyre inkább erősödött bennem a gondolat (mint mindjárt kiderül: vágy...), hogy hát: ha egyszer majd én is szerepelhetnék egy ilyen kiadványban, milyen nagy dolog is lenne az... Nos, megéltem e kort (legalábbis a közelébe kerültem), s Szondi uram

levele jólesően simogatott. Észrevet! Megkért, hogy írjak! Öröm. Nos, kedves olvasó: íme, a hiúság bizonyítéka! Öröm, és írok (négy évvel bátyám, Feledy Péter sorait követve)...

Írok, mert szeretek írni, bár nem ez talán a fő hivatásom, s szakmai megjelölésemben mégiscsak ez a szó is szerepel: művészeti író. Sokan felteszik a

kérdést: mi ez a szó? Mit jelent? Ki használja? Miért? Nos, izgalmas kérdések. Azt hiszem, az a legpontosabb válasz, hogy olyan íróember, aki művészetről ír. Ez ugyan tautológiának tűnik, de mégsem az. Pontos. Szeretek művészetről írni, mert szenvedélyem is a művészet (élvezete, átélése, elemzése), és szeretek művészetről beszélni. Ezt a mi szakmánkban (képzőművészet, iparművészet, fotográfia) sokan tudják, hiszen sok kiállítást nyitok meg. Miért? Így alakult.

Sosem felejttem el, az első kiállítást akkori munkahelyemen (Magyar Képzőművészeti Főiskola) főnököm, Somogyi József Kossuth-díjas szobrász, rektor munkáiból nyitottam, még hozzá 1979 őszén. Kényszerhelyzet volt. Beszélgetünk arról, hogy itt van ez az újpalotai kiállítás, mester, ki nyissa meg, tettem fel a kérdést, az egyéb megbeszélendő ügyek mellett. Elmosolyodott, rám mutatott: te! Nem tudhatta, hogy milyen jeles folyamatot indított el, bár amíg a Képzőművészeti Főiskola főtitkára voltam (1978–1987), végül csak egy-két kiállítást nyitottam, ezek azonban nagyon fontosak voltak, s így is közelebb kerülhettem nagy művészegyéniségekhez, akkori tanárokhoz (Kokas Ignác, Gerzson Pál, Raszler Károly, Szinte Gábor), főiskolai hallgatókhoz, akik ma „fősodort” jelentenek a kortárs képzőművészetben. „Beindult valami” a Művészeti Alapnál, ahol a képzőművészeti területet „gondoztam” (1988–1992), Békés Imre néhai egyetemi évfolyamtársam hívására. Sokat foglalkoztam a Vigadó és a Duna Galéria, a Várszínház Galéria történéseivel.

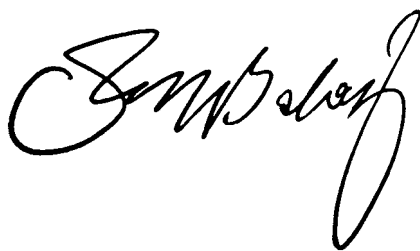
Aztán egy kis fordulat következett (nem teljesen önszántamból), amikor az akkor tervezett budapesti világkiállítás kulturális igazgatója lehettem. Remek két év volt, sok kitűnő embert ismerhettem meg, szorosan vett szakmámon kívül, bekerültek ebbe a körbe építészek, közgazdászok, ötletadók, művészek, álmodozók – ám az álom szertefoszlott az 1994-es választásokat követően. Tudtam, hogy a helyem valahol művészet-, képzőművészet-közelben kell hogy folytatódjon, s fellélegzés volt találkozni Gallyas Csabával, az akkor Vigadót működtető Művészeti és Szabadművelődési Alapítvány igazgatójával, aki előbb a teljes Vigadó művészeti vezetői feladataival bízott meg, majd „a helyemre kerültem”, s mintegy tíz évig vezethettem a Vigadó Galériát, a hozzákapcsolt Duna Galériával együtt. Kiállítási nagyüzem lettünk. Háromhetenkénti váltásban ontottuk a kiállításokat, mert így tudtunk valamelyest eleget tenni annak az óriási kiállítási igénynek, amely a magyar művésztsadalomban felgyülemlett, s melyet erősen befolyásolt a Műcsarnok körül kialakult sok vita.

A Vigadó Galéria hiánypótló funkciót töltött be, ám – mint közismert – 2004-ben bezárt, az egész épület hosszan tartó felújítása miatt. Kicsit sajnálom, hogy az egész Vigadó, s benne a Vigadó Galéria 1980 és 2004 közötti időszakáról manapság kevés szó esik. Ám az élet ment tovább, s én belekóstoltam a műkereskedelembé mint az akkor még létező budapesti Csók Galéria művészeti vezetője. Ezek is szép évek voltak. Míg azonban a Vigadó megnyílt, a Csók Galéria elsüllyedt a Váci utca privatizálásának tengerében.

Igaz, már akkor, amikor én nyugdíjba vonultam, bár ez a nyugdíjas minősítés nem igazán pontos. Lehet, hogy aktívabb szakmai életet élek azóta, mióta nem vagyok „munkaviszonyban” (ez a szó is milyen csúnya kifejezés). Írok, nyitok, rendezek, műtermeket járok, s természetesen kiállításokat nézek. Gazdag ember vagyok abban az értelemben, ahogy Vörösváry Ákos fogalmazott (jövőre, remélem, ő is sorra kerül a hetvenesek vallomásaiban...),

nevezetesen, hogy nem műveket kell gyűjtenünk, hanem kiállításokat. Remek gondolat. Gondoljunk bele! Persze hogy jó, ha szeretett művek otthon láthatók a környezetünkben, de egy-egy kiállítás élménye „gyűjteményünkben” szintén életre szóló lehet. Gazdaggá tesz. Nem én találtam ki a kifejezést, mert Rényi András könyvének a címe, de engem is „az értelmezés tébolya” vezérel. Küzdök azért, hogy az olyannyira központban lévő irodalom, zene, színház, film mellett a képzőművészet, iparművészet ne legyen másodhegedűs.

S hogy miért fontos a művészet? Erre persze millió okosabbnál okosabb válasz van a világtörténelemben, ám hozzám nagyon közel áll Krasznahorkai László egy kérdésre adott (kétségtelenül némi szépségszissal is átítatott) válasza: „A művészet... a legmélyebb vigasz, a legvonzóbb önámítás, kárpótlás azért a csalódásért, hogy ide születtünk.” Mindamellett jó tudni, hogy felnőtt gyermekeim, menyem, vőm szintén a kultúra, a testkultúra, a művészet „munkásai”, hogy unokáim – Zotmund és Zente – figyelnek rám, miközben én is figyelem, figyelhetem őket.

Falus András

immunológus (Budapest, 1947. június 9.)

Apám kucs mája.

...a Feneketlen-tó körül sétálok, január valahányadika, várom az egyik volt osztálytársam apját. Volt osztálytársam, S. Endre, úgy 20 éve, gyanús autóbalesetben meghalt. Évekig ivott, súlyos alkoholista volt, otthonról kirúgták, mindenkitől pénzt kért, tőlem is. Majdnem biztos, hogy öngyilkos lett. Apja megjött, költözik, egy régi

könyvet hozott el, amelyet Bandi régi holmijai közt talált, s a nevem volt benne. Pilinszky. Alig beszél az apa, kezembe nyomja, megfordul, hallom,

csukladozik, nem erőltetem a beszélgetést. Eltűnik. Megyek még egy kört, havazni kezd, első hó. Ekkor eszembe jut egy még korábbi tél, 1962...

Téli tábor... Kisinóc felett... Szénszünet, február eleje... Osztályfőnök – Pufi bácsi –, 3 osztálytárs: Z. Béci, P. Jóska és ő, S. Endre. Este van, Pufi elment telefonálni Kóspallagra, bent szénnel fűtött vaskály-

ha és nedves paplan szagának keveréke, a fiúk Triple Secet öntenek baracklevárba, én is megkóstolom, felfordul a gyomrom, kimegyek a fi-

nom, élesen hideg levegőre, az jó. Bemegyek a fák közé, most havazik először. A ház mellett kancsal reflektorok, belebámulnak a levegőbe, a csóvába befele és kifele szállnak a hópelyhek. Jó volt eljönni otthonról, épp hangosság volt a felnőttek között. Egy nagy, széles törzsű fa mellett bokrok, hajladoznak, táncolnak. Eszembe jut, hogy sose láttam táncolni anyámat és apámat. Hát táncoljatok! – és odaképelem őket. Anyám vékony teste repked, apám kucsmában, hátát a fának döntve, mosolyogva nézi. Mint azon a régi fényképen, amikor karácsonykor megint meggyulladt otthon a függöny, nagyanyám szódavízzel oltotta, apám meg csak nevetett.

Másnap Nagy-Hideg-hegy... Hegynek fel, a meredeken szembevágódó hideg levegő belehasít a mellkasomba. Megyünk felfele valahova. P. Jóska egyszer csak lehuppan csendesen a hóba. Nem akar felállni. Hülye vagy, megfagysz – és felrángatjuk. Z. Béci még jobban kínlódik, belekarolok, zihál. Jó segíteni, támaszkodás testileg-lelkileg. Számolok, ha százig eljutok, elérek a bukkanóig. Hetvenháromnál botlom meg először, most Z. Béci tart meg engem. Összeröhögünk, majd lefagy az orrom. Z. Béci orvos lett később, majd maszekolt, valami gyógyszer-kipróbálási céget buherált össze, mostanában veszetül magyarkodik, és valami eszement összeesküvésre hivatkozva lezsidózta a fél osztályt. A gimnázium alatt azt se tudtuk, ki zsidó, ki nem az. Száztíznel érek a bukkanóhoz. Innen kicsit lefele, az iménti botlásnál, most kezdem érezni, megrándult a bokám.

„Megrándult”, mondta Mamó gyerekkoromban, a valahában, ha panaszkodtam. „Lazák a szalagjaid – mondja apám –, sétálj többet.” Pedig én teniszezni szeretnék az Uvater-vá-

lyán, a Feneketlen mellett. Mamó egyszer azt mondja a konyhában, hogy apámat megint kirúgták. Nekem nem mondják, de sunnyognak, amikor teniszre szeretnék pénzt kérni. Azt hiszem, értem, drága, túl drága. Anyám különgépelést is vállal, engem álomba kopog minden este, félévente ínhüvelygyulladásra lesz, akkor fásilit használnál. Apámmal vasárnaponként az utca végére kell mennünk, a rendőrségre, ref-es, mondják, lassan megtanulom, mit jelent. Útközben az egyszereget kérdezi, gyorsan, pattogósan, hatszor hét, kilencszer nyolc, jó napot kívánok, ötször hat, maga meg mit morog – mordulnak rá. Visszafele is kérdeget. Meleg a keze, mint régen, az állatkertben, mielőtt elvesztem. '56-ban lőttek a Gellért-hegyről, el is talált két jegenyét a ház előtt, és becsapódott egy házba, évekig látszott a nyoma, míg házat nem építettek eléje.

Akkor, '56-ban, le kellett menni a pincébe, hokedlin ültünk a faskamrák előtt. Sz. Mikivel órákig sakkoztunk és malmoztunk. Hallottam dübörögni a Bartókon a tankokat, és nem kellett iskolába menni. Apám kivitt a Körterre, ma is tudom, hol volt felírva, hogy „hazudik a rádió, gyilkol az ávó”. Szemben kenyeret dobáltak le egy teherautóról. Aztán (vagy előbb, nem emlékszem) odajött lakni, aludni, enni hozzánk pár napra egy sápadt néni, apám megvédte bent, mert félt hazamenni. Aztán, pár hét múlva, feljelentette apámat. Anyám egész életében átkozta, V.-nének hívták, személyzetis volt. Emlékszem később apám arcára, amikor bemondták a rádióban, hogy Nagy Imrét kivégezték. Ez borzalmas, ez borzalmas, motyogja. Nem merem megkérdezni, mi borzalmas. Volt egy hamutartónk, alumínium lehetett, középen egy régi meghajlítás nyoma, nem lehet visszaegyenésíteni,

állítólag az elvesztett foci-vb-döntőn izgultam még annyira a rádió mellett, hogy meghajlítottam. Biztos ez a borzalmas.

Felérünk a csúcsra. Lassan elkezd esni, ez már hó. Lefele S. Endre énekelni kezd. *House of rising sun*. Állatok, mondja, és húz egyet a kulacsából. Ja, Animals. A kulacsot később az emeletes ágyam mellé teszi. Nagyon

büdös, rum volt benne. Mint a spejzban, olyan a szaga, amikor elrepedt az az olvadt gyertyakönnyekkel borított üveg, amelyben valami pálinka, talán szilva volt. Apám kapta egy hentestől, akinek könyvelt feketén. Inkább húst hozott volna, morogja nagyanyám.

Eszembe jut, apámnak nem is volt kucsmája, csak kalapja, de abból kettő is.

Dr. Falus András (1947), nő, három gyermeke és tizenkét unokája van. Biológus, az ELTE-n végzett 1970-ben.

A Semmelweis Egyetem egyetemi tanára, a Genetikai, Sejt- és Immunbiológiai Intézet igazgatója 1994–2012 között, Széchenyi-díjas, az MTA és az Academia Europaea rendes tagja.

Fő kutatási területe az immungenomika és az epigenetika. Hosszabb ideig dolgozott Odensében (Dánia), a bostoni Harvard és az Osakai Egyetemen.

Tizenkét nemzetközi és magyar tudományos könyvet írt és szerkesztett. Több mint 390 tudományos publikációjára mintegy 9800 idézetet kapott, h-indexe: 45, kumulatív impakt faktora: kb. 980.

Kutatási tevékenysége mellett tudományos ismeretterjesztéssel is foglalkozik. Társalapítója az EDUVITAL Nonprofit Egészségnevelési Társaságnak.

Hangai B. Artúr néven eddig két verseskötete jelent meg. Prózákat is ír, ezek nem jelentek meg.

Időszomj

A reggel rád borul mint egy szemhunyasnyi fény
A szomjas délelőtt már irigylő a delet
Hangoddal terpeszt egy lópvirág költemény
Mint emlékmorzsa hull az antik kikelet
A délután torkán még lenyomod az estét
A csönd szülhet neked rozsdarőt álmokat
De arcod vásznáról már pattogzik a festék
És a holdfény mögül már ördögraj látogat
Kővé vált álomarc malomkövét hordod
Az éj karjai lassan Gólemmé sodornak
Cérnába fűzhetsz tűt, vagy zabkása sorsod
A mélyből kibiceg a virradat, a holnap.

Perjés Klára

műsorvezető, szerkesztő, riporter (Székesfehérvár, 1947. június 11.)

Burokban születtem, Ikrek havában, bába segédletével odahaza, Székesfehérváron. Szerencsés vagyok, hogy életben maradtam. Hiszem, hogy Istennek nemcsak velem volt, van terve, senki sem érkezik véletlenül a Földre.

Családom testén, lelkében éreztem már gyerekként a XX. század skizofrén vonaglásait. Édesapámék Kassáról érkeztek fivéreivel, édesanyjuk meghalt, apjuk kitántorgott Amerikába aranyat keresni. Egyetlen képet küldött, hatalmas hölgykoszorúban lustán heverészik a fövényen, valahol az óceánon túl. A fiukat Trianon kivette a Felvidékről,

Édesanyám meg akkor született Zalában, Iharosberényben. Pista nagybátyám ludovikás tiszt volt, eltűnt a Donnál, Pali bátyámnak, a katolikus papnak ellőtték a lábát, egyik lábán mindig magasított talpú cipőt viselt, évente más faluba helyezték, mi, gyerekek meg élveztük, mert sokat nyaraltunk nála, bejárhattuk a nagy magyar Alföldet.

Édesapám kertészmérnök-tanár lett, és elvette huszár nagyapám legidősebb és legszebb lányát, Jolánkát, az én drága Édesanyámat, aki hat polgárijával Reményik Sándort idézte nekünk: „Egy lángot adok, ápolod, add tovább!” Debrecenben a bombázáskor mindenük odaveszett, Székesfehérváron '53-ban elbocsátották a Mezőgazdasági Technikum tanári karából Apámat, később Pesten, már rádiósként, a Városligetben, a múzeum igazgatójaként találkoztam azzal az emberrel, aki akkor Rákosi titkáráként aláírta a papírját.

Dísz tárgyai, szobraim és könyvtáryemem között őrzöm egy 1956-os szovjet harckocsiból kilőtt lövedék darabját. Ott álltak a tankok a téren, a megyei tanácssal szemközt, és parancsra, vagy csak szórakozásból belőttek az ablakokon, s ez a repesz megállt apa íróasztalán, de ő éppen nem volt a szobában, így életben maradt. A börtönt már nem úszta meg, államellenes szervezkedésért négy évre ítélték. Tökölön és Kőbányán látogatta Édesanyám, együtt állt sorba Tolnai Klárral, a híres színésznővel, fonott kosárcájával Darvas Ivánt látogatta. Aki (ezt már évekkel később Édesapám mesélte) a börtönkönyvtárban is mélabúsan pengette bekönyörgött gitárját, és énekelte Szimonov versét: „Várj reám s én megjövök, hogyha vársz nagyon...” Most készülök felvenni a Karc FM-nek egy 50 perces műsort Buda Ferenc költőnkkel, aki Budapesten, a forradalom alatt írott három verséért két év börtönt kapott. Abszurd, hogy a *Pesten esik a hó* vagy a *Mécsesszemű remény* verseit talán kevesebben ismerik, mint az orosz költőét! A lövedékrepeszre egy szépen csiszolt hegyikristályt tettem, hogy jelképezze a forradalmárok tisztaságát, a „levegő”, a szabadság utáni hősi sóhajukat.

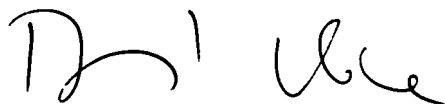
Soha nem akartam rádiós lenni, még kevésbé újságíró! Isten ujjá finom erőszakkal terelgetett erre, akaratom ellenére. Győrbe költöztünk, mert Apám,

szabadulása után, csak ott kapott állást, s lett agronómus a Szabad Élet (!) Termelőszövetkezetben. Akkor már harmadikos gimnazista voltam, és az ott rendezett első *Kazinczy Szép magyar beszéd* versenyen csak második lettem, de tetszett a hangom a zsűrinek, s a Magyar Rádió Győri Stúdiójának bemondója megkért, helyettesítsem a nyáron. Így kerültem 17 évesen mikrofonközelbe. Akkor azt hittem, csak egy könnyű kis flört lesz ez a rádióval, aztán egy életen át tartó hűség lett belőle. Pécssett délelőtt főiskolára jártam, délután a stúdióban dolgoztam. Magyar-rajz szakos diplomával nem a kulturális rovathoz, hanem a Falurádióhoz hívtak, Budapestre, de ezt legalább nem irigyelte tőlem senki.

Az első csalódottság után megcsillant előttem a lehetőség: bejárhattam az országot, megismerhettem a magyarság igazi életét, amit a hamisított történelemkönyvek még sokáig elhallgattak. Rab (Rockenbauer) Nóra, Fábíán Gyula és Búzás Andor, ők voltak a tanárain, barátaim, neveltek újságírói tisztességre és okítottak a szakma fortélyaira. A nagyot akaró, alkotni vágyó embereket szerettem már akkor is, akik szegett szárnnyal is tudtak repülni, akik őrizték hagyományainkat, ünnepeinket, kultúránkat. Majd, amikor még rizikós volt, a határon túl kerestem az elszakított nemzetrészeket, a magyarság végvári hőseit Erdélyben, Csallóközben, a Felvidéken, Kárpátalján és a Vajdaságban. „Persona non grata” lettem Ceaușescu Romániájában, be is pecsételték az útlevelembe, szerencsére túléltem a diktátort, és bejárhattam Székelyföldet is. Azt mondják, műsoraimmal (*Kopogtató, Vajúdó falvak, Magvetők, Vasárnapi Újság, Arcvonalások, Az én hazám*) hoztam róluk a híreket és vittem a reményt. Az igazság az, hogy én töltöttem föl náluk. Több ezer műsoram szereplőitől jóval többet kaptam „egy csepp emberség”-nél, örök adósuk vagyok. Nekik köszönhetem, hogy ma már a hazát sem magamon kívül keresem, a hazám bennem van. Magamban hordozom a vén diófát a fehérvári udvarból és a fenyőt a Hargitáról.

Hiszek a csodákban, a tehetségben, a szépségben, a túlélésben, a magyarság fennmaradásában, az erőben, az akaratban, a tévedhetőségben, a derűben és a büszkeségben, de utálok a semmittevőket, az alkotni, adni képteleneket, a tehetségtelenséget, a zűrzavart és a nyavalygás alkalmazottait.

Családommal mindent felülmúló, izgalmas várakozásban élünk. Várjuk a babát. Ambrus fiam – állandó mosollyal – a föld felett jár. Felesége, Erika már hozott nekünk két stramm gyermeket a családba, és készülődik most a harmadik fiú is. Simogatom, nézem kis menyem egyre domborodó pocakját, s azt gondolom, „tapinthatóvá vált, itt van a jövőm”.

Wolf Péter

zeneszerző, előadóművész (Budapest, 1947. június 21.)

Most, amikor e sorokat írom, még csak hatvankilenc éves vagyok, de remélem, hogy hamarosan „hetvenkedhetek”.

A zenei pályát nem én választottam: édesapám zenész volt, édesanyám énekelt, hát mi más is juthatott volna eszembe? Állítólag legkedvesebb

(egyben első) játékszerem a zongora volt. A zongorát szerettem, ezért elfogadtam a gyakorlás szükségességét. Tanulóéveim dupla terheléssel teltek: a közismereti tárgyak mellett zenei tanulmányok töltötték ki napjaimat. Iskola napi 5-6 óra; gyakorlás 3-4 óra; zongora- vagy zeneelméleti óra hetente 4 alkalommal. Hogy ne unatkozzak, emellett angolt tanultam, és kétszer egy héten külföldi torna. Fogalmam sincs, hogy a reggelenkénti úszás (egyik héten a Margitszigeten, másik héten a Csasziban) hogy fért bele az életembe. De belefért.

Döntő változást a Zenegimnázium jelentett: a hangsúly teljesen a zenére tevődött, fantasztikus tanárokkal. Zongoratanáiraik Zempléni Kornél, Rados Ferenc és Vásárhelyi Magda voltak. Elméletet Huzella Elektől, zeneirodalmat Szekeres Kálmántól, zeneszerzést vendéghallgatóként Sugár Rezsőtől tanultam. Utólag bevallom, talán nem is érdemeltem ilyen jó tanárokat. Érdeklődésem tudniillik egyre inkább a könnyűzene felé fordult: akkor robbant be a Beatles együttes. Zenéjük felülírt minden addigi kedvencet. Beethoven hátrébb került,

a beatzene előrébb. (Ez mára teljesen visszafordult, szinte kizárólag komolyzenét hallgatok, írok.)

A Beatles-mánia egybeesett rádiós pályafutásom kezdetével. Édesapám gyakran működött közre felvételeken, de ha az ütközött más elfoglaltságával, akkor engem

küldött maga helyett. Kinyílt a világ: ezerféle zenét zongoráztam, vokáloztam, később rendeztem a stúdiókban. Álmodni való partnerekkel: a Stúdió 11 és a Rádió Szimfonikus Zenekara tagjaival. Rendeztem az összes hazai énekest, együtttest, a legtöbb színészt. Megismertem, sőt barátságba kerültem olyan nagyaggyúkkal, mint Fényes Szabolcs, Bágya András vagy a szimfonikus könnyűzenei rovat szerkesztője, Gyulai Gaál János.

Emellett elindult zeneszerzői pályám. Vokális és instrumentális műveket egyaránt alkottam, némelyik azóta is megtalálható a rádió kotta-, illetve hangtárában. Slágereket is sikerült írnom (máig éneklük például a *Most kéne abba hagyni*-t), de már akkor kacsingattam a komolyzene felé. Így lettem producere Sass Sylvia lemezének, amelyen elénekelt *Ave Maria* című kompozíciomat.

Még 1969-ben csatlakoztam a Hacki Tamás vezette Ex Antiquis együtteshez, amellyel a nyolcvanas évek közepéig bejártuk a világot. A zenekar repertoárját klasszikus darabok tették ki, modern köntösbe öltöztetve. Ezeknek a köntösöknek én lettem a

„szabója”. Kiváló kollégákkal muzsikálhattam együtt: Czidra Lászlóval, a blockflöte virtuózával, vagy a jazzvilágban nagy elismertségnek örvendő Jávori Vil móssal.

Mialatt jártam a világot, itthon lassacskán megtaláltak azok, akiket már vártam: Bánki Iván szinte összes tévés munkájának én voltam a zeneszerzője, de rám mosolygott a rajzfilm is, Dargay Attila rendelt zenét *Vuk* című filmjéhez. A Pannónia Filmstúdió számtalan megbízást jelentett, számtalan rendezővel. Mindet nagyon szerettem, mindet rendkívüli tehetségnek tartottam-tartom.

A Liszt Ferenc Kamarazenekar külföldön fejezet az életemben. Nemcsak előadták műveimet, átíratam, de révükön kapcsolatba kerültem Isaac Sternnel is, akinek Kreisler-lemezét én hangszereltem. Jandó Jenő szólójával felvették műveimet, de magam is koncerteztem velük: Rolla János felkért Bartók Zenéjének zongoraszólamára.

Visszanézve nagyon soknak tűnik a tennivalóm, hiszen a munka mellett három gyereknek vagyok apja. Feleségemmel, akivel mindjárt ötven éve élünk együtt, a Zeneakadémián voltunk osztálytársak. Ő el is végezte a középiskolai énektanár, karvezető szakot. Én csak jóval később vettem magam a tanulásba: 2007-től elvégeztem a jazz-zeneszerzői szakot, 2015-ben le is doktoráltam. Itt is szenzációs tanárom volt, Oláh Kálmán. Biztos jobb lett volna először tanulni, aztán dolgozni, de a jazz csak nemrégiben lett egyetemmen tanulható művészeti ág.

Ha egyetlen zeneszerzőt kéne megjelölnöm, Johann Sebastian Bachot választanám. Az ő zenéje ellenállhatatlanul levesz a lábamról. Nem is állok ellen. Nemcsak neki, sokaknak. Számomra nincs nagyobb varázslat, mint a zene. A sors kegyeltjének tar-

tom magam, hogy a családommal, feleségemmel, gyerekeimmel, unokáimmal töltött idő mellett a zene is folyamatosan jelen van az életemben.

Nagyon nem szívesen adnám föl életelvemet: mindegy, hány éves vagy, élj úgy, mintha életed első felét élnéd! Eddig ez nagyon jól bevált. Nem gondoltam a korommal, ugyan éreztem néha fáradtságot, de energiahányt sosem. Aktív rádiós éveimben szinte alvás nélkül éltem a 8-as stúdióban, évente több tv-film zenéjét megkomponálva; sok-sok lemezt felvéve; rádiójátékok és filmzenék stúdiómunkáit elvégezve.

Ma is szívesen dolgozom. Nagyon inspirál, hogy olyan művészeknek írhatok darabokat, mint Miklósa Erika, Baráti Kristóf vagy Balog József. Dienes Gábornak közel húsz éve írt oboaversenyemet egyre többen választják diplomakoncertjükre, ez igazolja törekvésemet, hogy ötvözzem a komolyzenét a jazz elemeivel; a hagyományos zenekari összeállításokat más műfajokhoz sorolt hangszerekkel.

Munkásságomért minden, a szakma által megítélhető díjat megkaptam, az Erkel-díjtól az Artisjus-díjig. Nagyon büszke vagyok kollégáim elismerésére. Teljes a kép: a közönség is szívesen fogadja zenéimet. Legtöbbször nem is tudják, hogy az adott dalt, filmzenét én komponáltam, de ez rendben van: a szerzők ismertsége nem vetekedhet az előadókéval. Így lettem mára nem saját jogon ismert zeneszerző, hanem „a Wolf Kati apukája”. De hol az a szülő, aki nem lenne büszke a helyemben!

Szigethy Anna

pszichiáter, addiktológus (Pestszentlőrinc, 1947. június 26.)

Nincs igen keresnivalóm ebben a nemes-jeles társaságban!! S ezt szívből-igazán gondolom, mondom így! Nem tettem én semmi olyat a nemzet-nép asztalára, ami sokak érdeklődésére tarthatna számot. Tettem a dolgom a szakmámban, szűk pátriámban, sokszor jól – néha rosszul. Útnak indítottam a gyerekeimet. Mindezt sok millió magyar emberhez hasonlóan, semmi világmegváltás.

Szigethy Anna

Csaplár Vilmos

író (Újpest, 1947. június 29.)

Abban az évben születtem, amikor elkezdődött a Rákosi-korszak.

Kilencéves elmúltam, mikor részt vettem a Sztálin-szobor ledöntésében. Sajnos csak nézőként, egy távoli középület lépcsőjén állva, anyám oldalán.

Tíz év múlva (1966) egy ifjúsági klub előtt vártam, többekkel együtt, hogy bemehessek. Jött egy rendőrautó, kiugráltak belőle a rendőrök, és ütlegetni kezdték minket a gumibotjukkal. Tőlük tudtam meg, hogy aznap van a tízéves „évforduló”, és tilos „csoportosulni”. Én nem tartottam számon. Addig.

Később, íróként, hosszú évtizedekre foglyul ejtett az a gondolat,

Fotó: Márkus Éva

hogy regényt kell írnom az 1956-os forradalomról. Már az 1971-ben megjelent első könyvembe bekerült egy novellám (*A bolond*), átcsúsztva az akkori idők cenzúráján, amelyben a főhős sorsa kapcsolódott a forradalomhoz. Első könyv volt, persze mindenütt azt lestem, hol lehet kapni. A Hold utcai piacon egy utcai árus asztalán is meg-

láttam. Kézbe vettem, nézegettem. Az árus lehalkított hangon, úgyszólván suttogva kínálta: vegyem meg, '56-ról is szó van benne. Ez némileg kárpótolt; egy másik novellából kivették velem egy bekezdést. Ebben leírom, hogy hősm (aki majdnem

én voltam) elmegy Lengyelországba, ott egy kollégiumban kap szállást, és lefekvés előtt a kollégium igazgatója vodkával itatja. Koccintanak „Imre Nagj egészségére”. Sík Csaba, a Magvető Könyvkiadó főszerkesztője berendelt, „beszélgetésre”. Lába az asztalon, ahogy mindig. Fölolvasta ezt a bekezdést, és kérte, hogy hagyjam ki. Miért?, kérdeztem, épp így történt. Te hülye vagy?, ezt meg ő kérdezte. Tulajdonképpen szeretne volna benne hagyni. Meg én is.

Szép idők voltak, amikor „vártunk” a rendszerváltásra. Nem tudtuk, hogy arra várunk, csak azt éreztük, hogy egyre többet merünk, és egyre többet lehet. Az 1986-os írószövetségi közgyűlés is egyfajta csomópont volt. Kiharcoltuk, hogy a szakmai szövetség választmányába mi, tagok jelölhessünk személyeket, és ne csak a pártközpont előzetes listájából. Micsoda nagy célnak látszott akkor! Szünetben beszélgettem a pártközpont egyik munkatársával, kérdeztem tőle, miért nem hagyják, hogy mindenki indíthasson folyóiratot, aki akar. Ő is ugyanazt kérdezte, mint Sík Csaba egykor: hogy hülye vagyok-e. Hát nem én voltam a hülye, mert egy év múlva én lettem az ország első „választott” főszerkesztője. A nálam fiatalabb kortársaim indítani akartak egy, A Lap című irodalmi folyóiratot, és engem kértek föl. Miután igent mondtam, bejelentették a megfélelő hivatalban, hogy én leszek a főszerkesztő. Ekkor már ezt is lehetett.

Őrült időszak volt, szinte egy percig nem tudtam a fenekemen ülni. Tüntetések, gyűlések, irodalmi táborok, házibulik követték egymást, sokat tartózkodtam nyilvános helyeken, vitatkoztunk, tervezgettünk, szervezkedtünk.

Sok mindent megírtam erről, cikksorozatokot vállaltam, például olyan nagy példányszámú napilapban, mint

a Népszabadság. A reményeimről, a baljós jelekről, a lelkesedéssel szinte egy időben bekövetkező csalódásokról. Később megmagyaráztam, hogy én nem csalódtam, mert nem is reménykedtem. Annyira.

De, visszatérve az eredeti témához, az 1956-os forradalomról nem írtam regényt. Ekkoriban (1987, 1988, 1990) jelentek meg a tényregényeim, melyeket karriertörténeteknek neveztem. Óriási példányszámokat értem el, mindegyikben érintettem, súroltam a témát, de magáról a forradalomról, úgy egészében, nem akaródzott kialakulni szöveg.

Közben mindenén áthasított az a meggyőződés, hogy Magyarország jó ország lesz, tényleg, és betagozódik a Nyugatba, ahogy azt 1956 forradalmárai is szerették volna.

1982 és 1989 között családi okból (a legnagyobb gyerekem és az anyja máig Hollandiában él) sok időt töltöttem Hollandiában.

1989-ben úgy éreztem, itthon van dolgom. Azt képzeltem, hogy lehet liberális kormányunk (Fidesz, SZDSZ). E célból a Demokratikus Charta szöveveje is lettem.

Később kiderült, hogy másról volt szó.

Mindig másról.

Mint nálam is, nem 1956-ról.

A 2000-es évektől végre újra a folyamatos munka ideje következett. És közben rájöttem: nem kell hogy a forradalom legyen egy regény fő szervező eseménye. De mindenbe „belát-szik”. Így is lett az *Igazságos Kádár Jánosban* meg a *Vadregényben*, de leginkább a *Hitler lányában* és az *Edd meg a barátodat!*-ban.

Farkas Pál

szobrászművész (Szeged, 1947. július 1.)

Nagy önbizalom és optimizmus kell bő fél év megélését előlegezni, munkálkodást tervezni, amikor a hetvenedik közeledik. Mint ahogy rejtély megjövendőlni a csecsemő sorsát, életútját születése pillanatában. Talán – ahogy a régiek mondták – a burokban született esélyesebb a boldogulásra. Hiszen az újszülöttet mint az ősök génhalmazát a sors alakítja, farigcsálja, csiszolja a testet-lelket képezve. Előbb azonban, a lélegzetvétel első pillanatait után az élelem forrását kell megtalálni. Ez a tapintás útján megy, a kéz használatának nagy élménye a létezéshez szükséges

érzék. Meglehet, hogy ebből az első élményből fakad az anyagalakítás későbbi igénye, és az is, hogy az anyag szoborrá formálható. Addig azonban, míg az emberi kéz művészi kifejezésre is képes lesz, hosszú út vezet.

Az iszap ősidők óta a folyó hordaléka, a termékenységet hozta, az életet jelentette. És még valamire nagyon jó volt: belegázolni, pancsolni benne. Az iszapos part a folyó tavaszi áradása és visszahúzódása után a mezítlábas, klottgatás seregnek maga volt a mennyei paradicsom. A tűző nap melegénél az iszap sűrűsödött, gyúrhatóvá, formálhatóvá vált. Születtek kezünk nyomán kígyók, békák, mindenféle plasztikus nyomhagyások, még női akt is, melyet az arra kószáló más csapatbeliek leromboltak. A természet testi közelsége, mindennapos élménye mimetikus játékokra is ösztökölt, a jól kenhető iszap az arcon szétmázolva remek álarcot képzett, melyet diadalordítással a vízbe rohanva lehetett valódi arccá változtatni. Ez volt talán a portrékészítés játékos-komoly előérzete.

Ezután már a szigorúbb tanulmányok sora következett. A művészeti középiskola szabadabb légkörében az iskolaalapító, igazi atyamester, Tápai Antal irányításával belső igénnyé vált bennünk az anyagalakítás lehetősége. Az agyag, gipsz, fa, kő kezdett engedelmeskedni az ifjonti akaratsnak. Moziélmény vagy történelemóra hatására készült el Julius Caesar portréja, igazi archaikus fejecske jellegzetes mosollyal, szemekkel, még „aranyozást” is kapott. Anyám büszkén vitte mesteremnek mutatni, aki derűvel idézte a népi mondást: „A kutya első kölykeit is eldobják.” Ennek nyomán került Caesar portréja – hosszú töprengés után – nagy csobbanással a Tisza hullámai közé. Ez volt az első nagy önkritika története. Három év múlva elkészült vizsgamunkaként Juhász Gyula portréja, kőből, már köztérre tehető minőségben.

A portré, az emberi fej mintázása tudatos-ösztönös lélektapogató munka. A karakter legjellemzőbb kifejezését megtalálni rokon a színészmesterséggel. A belső habitus anyagba rögzítése, szuggesztív ereje a sikerült portré záloga. A felszín formája már egyéni, stílusbeli változatok sokasága lehet. A portré készítése egy elmélyült dialógus a modell és a szobrász között a munkálan-

dó anyag közvetítésével. Több évtized távolából visszatekintve látom, milyen gyakran készült e műfajban szobor családi gyermekportrétól a köztéri bronzokig. Mert közben az ifjúkori szerelmi fellángolásból család alakult, a mai napig összetartó, sikeres szakmai úton járó gyermekeink már családanyák. A feleségem, az első számú kritikus óvó tekintete mellett működik a közösség.

A portré műfaja az egész alakos plasztikáig terjedhet. Belső kényszer hatására készült Babits Mihály kőfotelben ülő bronzalakja, ez az első híresebb mű. Csányi László írja méltatásában: „Elesettségében is a diadalmas Babitsot mintáztta meg a szobrász, s nem állhatna méltóbb emlékmű a szülőház udvarán...”

A fiatalabb művészeleket könnyen érik különböző hatások, szellemi áramlatok, míg kialakul az egyéni hang. Ferenczy Béni lírai attitűdje ugyanúgy megérintett, mint Somogyi mester határozott, erőteljes komponálása. Azután nonfiguratív kirándulás következett, melynek nagyobb méretű dokumentumai is készültek, mint a villányi szoborparkban vagy a szekszárdi köztéren láthatók.

Az otthonteremtés, műteremépítés igénye készítetett a téglapakolás, a betonkeverés, az építés csínjának-bínjának kitanulására. Végül indulhatott a munka az új földel alatt, ahol jó néhány kisebb-nagyobb szobor készült az elmúlt évtizedekben.

Az embert formáló feladatok mintázásában nagy segítség a modell személyes jelenléte, feledhetetlen élmény volt a Teller Edével való találkozás is, ami a *Paksi disputa* többi tagjával már csak a fennmaradt dokumentumok útján volt lehetséges. Különös figyelemmel kellett a tudósportrékat a csobogókút sziklájából előtörő „atomportré” köré telepíteni, a nem hagyományos talapzatokkal együtt. Végül a park növényzete beérlelte a környezetet is.

Az állatbarátság érzése valahol a csatangolós, természetközeli kamaszkorban gyökerezhet, és a sors különös mosolya, hogy szoborba formálhattam az állatvilág néhány alakját is: a Tisza felszínén születő és elmúló rovarok raját, a gemenci csodaszarvast fenséges trófeájával, az üszögi méncsikók játékos egymásnak ugrását.

Egy emlékmű állításának háttérében közösségi igény állhat, a megvalósulás többféle lehet: jelszerű, alakábrázoló, természeti forma, egyéb variációk. A szekszárdi Szent István-emlékmű története kiemelkedő közösségsszervező erőről tett tanúságot. Itt kell megemlékezni Szigetvári Ernőről, aki kezdeményezte az emlékmű állítását, és emberfeletti erővel, önfeláldozással gyűjtötte össze a szükséges összeget. Több száz egyén, vállalat, közintézmény teremtette meg az emlékmű anyagi talapzatát. Az avatásra hatalmas tömeg gyűlt össze, Szent István emlékéhez méltó, igazi ünnep volt.

Az elmúlt évtizedekben készült érmek, kisplasztikák, nagyplasztikák mellett közel négy évtized jutott a katedrára is. A mesterség két oldalának nevezem a műtermi munkát és az onnan átszűrődő tapasztalatok átadását az ifjabb generációnak. Sikerült meghonosítani pedagógusszinten Szekszárdon a mintázás-formaalakítás módszertanát. Amikor hallgatóim segítségével felépítettünk egy mászóka-labirintust, és a gyerekek birtokba vették, az ugyanolyan felemelő érzés volt számomra, mint egy köztéri szobor avatása.

Kiss Endre

filozófus, germanista (Debrecen, 1947. július 2.)

A huszadik század képtelennek bizonyult az előző civilizációs csúcspont, az előző századforduló eredményeinek stabilizálására és hiányosságainak kiegészítésére. Ezáltal a modernizáció és a globalizáció folyamatait nemcsak

azoknak teljesen inadekvát, de még inadekvátságukban is szélsőségesen destruktív keretekbe terelte, amelyek megalkották a huszadik század sajátos, apokaliptikus alapképletét.

E képtelenséget követi a rossz fejlődési pályákról való kiugrás képtelensége, az inadekvát válaszoknak még inadekvátabb válaszokkal való állandó meghaladása.

A huszadik század mindent jól oldott meg, ami a társadalmi haladás, a civilizáció normális rutinja, ha tetszik, aprómunkája volt, és semmit sem oldott meg, ami a rutinlépéseken túlmutató kihívás vagy rendkívüli feladvány lett volna.

A huszadik század lerombolta a tizenkilencedik század második felétől felépült civilizációt. Tökéletesen előredolgozott a huszonegyedik századnak a globális társadalom monetarista változatának kiépítésében.

A minden konkrét korszakban újra és másképpen definiálанд csoportértékek folyamatos destruktivitását a nagy diktatúrák antropológiai pusztításai folytatták, amelyeknek „eredményeit” azután a fogyasztói társadalom, majd a monetarizmus magától értetődő módon állította a maga eltérő

rő funkcionálásának szolgálatába.

A szegénység felszámolásában és az esélyek ezzel kapcsolatos kiegyenlítésében ért el a század eredményeket. Ez a kétségtelen fejlődési folyamat azonban részben önmaga is áldozatává vált saját

bürokratikus alapkarakterének. A bürokratikus kiegyenlítés több szempontból is önmagát juttatta a sírba: 1) intézményeinek megmerevedésével maga vált a továbblépés akadályává, 2) nem tudta termékeny társadalomalkotó elvvé emelni a kiegyenlítő újraelosztást, 3) nem ismerte fel az új, individualizáló tendenciákat, 4) gyanútlanul a „történelem vége”-ként élte meg saját magát, 5) lekéste azt a globalizációt, ami minden körülmények között kritikus kihívást jelentett volna számára.

Az összes nagy ideológia sokszor jutott hatalomra, sokszor bukott meg, sokszor árulták el és sokszor árulta el a benne hívőket, sokszor változtatott célt, hordozókat, szövetségeseiket vagy útítársakat. A legegyszerűbb volna ezeket a történeteket a maguk teljességében narratíván megírni. Az ideológia folytonosságának megszakadása, létmódjának megkérdőjeleződése kegyetlen élességgel világítja meg az ideológiának mint tudatformának a jelen valóságával való illúzióromboló össze nem illését. Mindent előlről kellene kezdeni, aminek két hatalmas akadálya van: 1) az „örök tegnapi” ideológiák elkötelezett kép-

viselői az első, akik nyomban meghíúsítanak minden valódi újrakezdést, 2) a jelen igazi haszonélvezői már kényelmesen berendezkedtek egy „ideológia nélküli” világra.

A kettéosztottság korának viszonyai tehetnek róla, hogy a nemzetközi politikai rendszer érdemileg nem jutott túl Kant és a francia forradalom korszakán. Az egypólusú világ csökken a globális háborúk és szembenállások veszélyét, az egyenlőtlenségek újabb rendszerét azonban nemcsak viseli, de elő is hívja.

Életem nagy céljainak felidézése nehezebbnek bizonyult, mint gondoltam. Nem szabad ezeket romantikusabbaknak vagy gyerekesebbeknek ábrázolnom, mint amilyenek voltak (mert nem voltak sem romantikusak, sem gyermetegek). De nem szabad „valóságosabbaknak” sem ábrázolnom, mint amilyeneknek már akkor gondoltam őket, hiszen ha valamiben biztos lehettem, az éppen a valóban nagy álom valódi lehetetlensége volt nekem, Magyarországon, mondjuk az 1961 és 1965 közötti évek perspektívájából.

Az állandóan engem kísérő nagy cél az volt, hogy megközelítsem a legnagyobbakat.

Nem akartam jobb lenni, mint a legnagyobbak (természetesen azokról van szó, akiket én tartottam legnagyobbaknak, de azért túlságosan sok személyes elem ebben nem volt, legfeljebb én rendre olyanokat tartottam a legnagyobbaknak, akiket rajtam kívül csak kevesen, teljesen egyedül azonban sohasem voltam).

Nem akartam olyan (akkora) lenni, mint a legnagyobbak. Az „éppen olyan nagy”-összevetést kikerültem, el sem jutottam az egyenlőség vagy egyenértékűség lehetséges felvetéséig, azért sem, mert tudtam: az értékek és for-

mák állandó változásában az ilyesféle összehasonlítás módszeres végigvitele eleve lehetetlen is lett volna.

Értelmet adtam annak a lehetőségnek, hogy közel, a lehető legközelebb akartam kerülni a legnagyobbakhoz.

Ez azt jelentette, hogy mindent, de mindent azzal az igénnyel csináltam, hogy éppen az a lehető legközelebb legyen a legnagyobbakhoz.

A napi munka és a nagy célok állandó jelenlétének kettőssége voltaképpen teljesen ki is töltötte az életemet.

Minden csak ehhez jött.

Filozófiai és filozófusi tevékenységem három korszakra bontható.

Az első korszakban az Osztrák-Magyar Monarchia filozófia- és eszmétörténetével, illetve a magyar filozófia- és eszmétörténet ezzel kapcsolatos problémáival foglalkoztam. Történelmi és politikai okok magyarázzák, miként lehetett ez a történelmi munka egyszerre felfedező és utópikus tevékenység is a létező szocializmus második szakaszában. Két összefoglaló könyvet írtam erről a szellemi miliőről (magyarul: 1978, németül: 1986), három könyvet Hermann Brochról (a másodikat magyarul és németül is megjelentettem), két másik könyvet a századforduló magyar kultúrájáról európai, s azon belül közép-európai keretben.

Filozófiai tevékenységem második korszakának középpontjában Nietzsche állt. 1982-ben könyvet írtam filozófiájának magyarországi recepciójáról, 1993-ban monográfiát Nietzsche filozófiájáról, 2005-ben kiadtam e monográfia kétszeres terjedelműre növelt végleges változatát. Az egykori keleti blokk területén nem utolsósor-

ban az erőfeszítéseim nyomán lett Friedrich Nietzsche többszörösen és több oldalról meghamisított filozófiája rehabilitálva.

Filozófiai tevékenységem *harmadik* korszakának középpontjában az 1989 utáni kelet-európai és egyben a globális fejlődés komplex proble-

matikáján kívül a klasszikus német idealizmus komplex problémája áll. 2013-ban monográfiát írtam Marxról.

Kiss Endre

S. Sárdi Margit

irodalomtörténész, tanár (Budapest, 1947. július 2.)

Hanyas vagy? Negyvenhetes? Akkor nem is csoda, hogy nem értjük meg egymást. Félszavakból sem...

Ez nem volt egészen igaz fiatalon sem, ma pedig végképp nem az. Összeköti a generációkat a közösen megélt történelem.

Olyan szűkös családi kasszához szoktunk, hogy vígan fölneveltünk három gyermeket tanári vagy más kis fizetésekből. Középiskolás lettem, mire rájöttem, hogy a főzelékre lehet feltétet tenni. Amikor én lettem háziasszony, már volt feltét, csak nem húsból. Még ma is jó vagyok húspótló feltétekből.

Tekintélytisztülethez szoktunk. Kibírtunk háromféle rendszert, hivatalok packázásait, főnőkök tenyérbe mászó orcátlanságát, kollégák fúrását. Még most is van munkánk, pedig már *hetvenkedő* legények vagyunk.

Hamar megtanultunk a sorok között olvasni. Úgy szocializálódtunk, hogy a szavak jelentésárnyalatait is fölismertük. Még ma is átlátunk a szítán, és nem könnyű velünk bármit elhítenni.

Minket még nem kellett a zöld értékekre tanítani, zöld volt az életünk. Még nem találták föl a nejloncekkert, kosárral, fém- vagy műanyag hálókkaal jártunk vásárolni. Nem volt szekrényünk dugig játékokkal, az utcán fociztunk, sokszor harisnyából kitömött labdával. A játékainkat, ahogy a ruháinkat is, a testvéreinktől örököltük. (Rólam, harmadik gyermek lévén, az a hiedelem járta, hogy ég rajtam a ruha...) Nem volt minden szobában tévé (hogy lett volna? a hatvanas évek első felében az utcában csak egy családnak volt, oda jártunk tévét nézni), nem volt minden gyereknek maroktelefonja (a szomszéd utcában volt vezetékes nyilvános, kettő is, az elején és a végén, közte két buszmegálló), nem volt eldobható pelenka, s a füzeteinket csomagolópapírba kötöttük. Amikor megjelent a zacskós tej, minden háziasszony kimosta a zacskót, és fölhasználta tárolásra; volt, aki csíkokra vágta és lábtörlőket horgolt belőle.

Valamiért mindenki tudta, hogy a közös érdekekért közösen kell cselekedni. Amikor az utcánk középső házait nagy esőben elöntötte a víz, az egész utca (nemcsak az elöntöttek) kiment az utca végére csákánnyal-lapáttal, barázdát húzni a víznek, hogy lefolyhasson. Az iskolánkban nem volt tornaterme, az udvaron tornáztunk, rossz időben a teremben végeztünk némi gimnasztikát; amikor mód nyílt tornaterem építésére, a környék összes szülője ott dolgozott vasárnaponként, az én édesapám is, hogy mire felsős leszek, tornateremben tornázhassak.

Mindenkinek volt munkája. Mégis becsültük és megbecsültük a munkát.

Alapvetően szerencsés ember vagyok. Mért rám a sors nehéz csapásokat, de örökké hálás lehetek, hogy egész életemben azt a munkát végezhettem, amit szerettem. Sok minden akartam lenni gyermekkoromban: amire emlékszem, az, hogy lehessen régész (ezért még egy mezei csokrot is tettem le a Mátyás-templomban), könyvtáros és versmondó, miközben mindenki tudta (engem is beleértve), hogy tanár leszek.

Tanár lettem. És vele lettem régész, régi könyveket, kéziratokat, rég halott emberek életútját tártam és tárom föl. Lettem könyvtáros, könyvek és könyvtárak bensőséges ismerője, ismertetője. Lettem versmondó, minden óránom költők és írók szövegeit adom át a hallgatóknak. Tanár lettem, s ez minden egyéb álmot magában foglal.

Tanárnak lenni nem munka, hanem élethivatás, életforma. Nehéz időkben segített és segít egyenesen tartani a gerincemet. Hihetetlenül sokat kaptam a tanítványaimtól. Különösen jó, mondhatni, munkatársi viszonyom volt az egyetemen korábban létező kiegészítő szakosokkal. Nekik volt már főiskolai diplomájuk, de az csak általános iskolában való tanításra jogosított. A középiskolai álláshoz kiegészítő két-három évi tanulásra és egyetemi diplomára volt szükségük. Ez egész embert kívánó vállalkozás volt részükről: munka és többnyire család mellett tanulni, készülni. (Érdekes, nem panaszkodtak annyit, mint a nappali tagozatosok.) Sokat adott nekem a velük végzett munka, velük, felnőtt emberekkel cseréltem gondolatokat, amelyekből én is tanultam. És volt egy nappali tagozatos csoportom a kilencvenes évek elején, tagjai akkora kihívást jelentettek nekem, hogy hozzásegítettek tudományos pályafutásom új lépcsőjéhez. Nagy gyászaimat leányomért, férjemért a hallgatók segítettek elviselni azzal, hogy értelmet adtak a létezésemnek. Barátaim többsége egykor a tanítványom volt.

Már nincs meg a gimnázium, amelybe Pesterzsébeten jártam, és nemrég meghalt az utolsó tanár is, aki ott engem tanított. Kiváló példaképeket találtam köztük: Lonci néni, Andrea néni, Erzsike néni – bennem él az ő tanári örökségük, és remélem, én is tudtam továbbadni belőle valamit.

Hallgatom a most dolgozó fiatalokat. Mennyien dolgoznak csak pénzért, csak átmenetileg, mennyien maradnak a helyükön pusztán a megélhetésért, és mennyien csapódnak munkából munkába, folyton keresve, de soha meg nem találva álmaik hivatását. Elgondolom: szörnyű lehet úgy kelni föl hétfőn, hogy péntek délutánig utáljuk, amit csinálni kell. Milyen szerencsés vagyok! Bennem tartja a lelket, hogy pénteken megint óráim lesz.

S. Salódi Margit

Sáros László György

építész, fotográfus (Jászberény, 1947. július 2.)

**MINDÖSSZE HETVEN SORBAN ELMESÉLNI HETVEN ÉVET,
LEHET ÉRDEKES KÍSÉRLET, DE NEM TÖBB
(amolyan akrosztichon-féle)**

Megszülettem Jászberényben, 1947. július 2-án, szerdai napon, kora délután, két testvérem mellé.

Iskoláztatásomon is, meg minden kikerülhetetlen, mint kanyarón és bárányhimlőn, átestem.

Nem kell tán mondanom, hogy a végén, a Műegyetem előtt katonának persze elvittek.

De ez mindössze csak a kor egyik zseniális találmánya volt, amolyan szocialista emberré faragás.

Összességében arra jó volt, hogy az eljövő öt évre „rendelt” sorstársaimmal megismerkedhettem.

S ma már mondhatom: „nagyon is”, ha ez még egyáltalán jelent valakinek valamit.

Szükséges volt megtalálnom, hogy mit tegyek, mert tenni nagyon akartam, már csak magam miatt is.

Zeneileg képzetlen vagyok s maradtam, mert félrehittem, hogy a zenehallgatás ezt majd pótolja.

Elkezdtem hát az egyetemet, ahol hamar kiderült, lett jó öt évem arra, hogy kitaláljam magam.

Hihetetlen lehet, de a gyerekként kezdett fotózást, változó módon ugyan, egy percre sem adtam fel.

Ez sokfelé vitt, még barátokra is leltem általa, meg mesterekre, amilyen néhai Lőrinczy Gyuri is volt.

Tudtam ugyanis, hogy magamnak kell megkeresnem azokat, akikre szükségem lesz az életemben.

Viszonyomról a zenével már írtam, s innen tudható, hogy legfeljebb „megfagyott” muzsikus lettem.

Egyszerűen persze csak építész meg fotográfus, aki látni és láttatni is akar, de mindezt egyszerre.

Nem hittem én még akkor, hogy fotóalbumokat is csinállok majd, pedig így lett, persze később.

S eljött végre a nap, mikor későbbi feleségem, Tenkács Márta révén találkoztam Makovecz Imrével.

Onnantól kezdve új fejezete nyílt az életemnek, amibe bevontam Gerle Jánost, volt katonatársamat.

Rendszeres tanulásra alakult Makovecz Imre első magán-mesteriskolája, amelyhez sokan csatlakoztak.

Bevallom, nekem még máig is hihetetlen, hogy rendőrileg ezt is megfigyelték, mert gyanús volt.

Azt például tetszenek-e tudni, hogy mióta van internet, úgy, mindenki számára, mint most?

Nem hiszem, de azt tudom, hogy azokban az időkben, amiről beszélek, annak híre sem volt.

Elvégeztem hivatalos tanulmányaim, így építésmérnöké lettem, mikor is újra jelentkezett a „haza”.

Legyek megint katona, mert ők úgy szeretnék újfent azt, amit én az elején sem szerettem – na neee!

Mire le tudtam magamat győzni, hogy állásba menjek, Makovecz Imre már rég elment a Szövtervtől.

Ennek előtte egy évet voltam a Műegyetemen tudományos segédmunkatárs, csak el ne vigyenek.

Szövterv. Tizennyolc év. Majdnem egy élet, rengeteg munkával, sok tanulás-sal, kiváló kollégákkal.

És ezenközben adatott, hogy óraadó lehettem a Török Pál utcai „kis képzőben”, Fekete Györgynél.

Legizgalmasabb éveimnek is nevezhetném, mert azok is voltak: azt tanítani, amit a legjobban szeretek.

Na, jött a „kapitali”, minden bajával és bájával, hogy legyél vállalkozó, csak azt ne hidd, hogy könnyű.

Imigyen lettünk ügyvezetők és igazgatók, munkáltatók és földönfutók, al- és fővállalkozók, akárkik.

Hát persze, hogy mindenhez kapcsolódik valami, történet vagy tanulság, keserv, de öröm is, néha.

Elérni, hogy jussunk valahová, együtt és egymással, azok, akik ezt így akartuk, nem volt egyszerű.

Tanulni ugyanis sosem késő, és mindig kell is, mert a létnek mi értelme lenne, főleg egymás nélkül.

Vihettem rákgyógyszert Kós Károlynak, Makovecz Imrével, mert segíteni kell, segíteni – az élet maga.

Eközben voltak munkák, szépek és szép számmal, büszkévé tevők és tartást adók, mert ez is kell.

Nem kevés öröm, hogy tagjai lettünk a Kós Károly Egyesülésnek, amolyan félig-meddig alapítóként.

És jöttek a vándoriskolások, akikből nálunk vagy harminchét megfordult, ami megtisztelő szám.

Voltak sikerek, jóllehet jóval később, mint az „jólesik”. Lett Pro Architectura meg Ybl-díj, lett más is.

Ezt hogy folytassam, az Év Főépítésze díj, a Hazáért Érdemkereszt, Kós Károly-díj meg Év Háza.

Több is, de legalább ilyen fontos, hogy megszerezhettem a DLA-t, ami a szakma doktorija.

Lehet ezt dicsekvésnek is venni, de nem kell, csak ténynek, mert kapaszkodók is kellenek, ha nem is...

Ez a legfontosabb az életben, de néha jó kicsit hátranézni: vannak-e még utánunk, s ők kik?

Hogy van-e még, aki követ, aki még érdemesnek tart, mert ez is a segítség egy fajtája, ami jó.

Ehhez persze még az is kell, hogy legyen az emberben önismeret, hitelesség és szeretet, így együtt.

Teljes-e az élete a fogyatékos-sággal élőnek, teszik fel gyakorta a kérdést, mert oda akarnak kijutni, igen.

És azzal mi a helyzet, akinek nincs fogyatéka, csak keze, lába meg esze, hogy teljes-e az élete?

Rémes, de már 31 sorral ezelőtt megígértem, hogy írok a könyveimről is, amik csak „úgy lettek”.

Deskével fotóztam zsidó temetőket, amúgy külön-külön, de a végén egy könyv lett belőle.

El nem múlhatott úgy év, hogy ne jártunk volna Mireille-nél, Belgiumban a tanyán, az azóta...

Kivágott fűzfánál, hogy oda se menjek többet, mert azokhoz, akik ezt „újként” tették, minek menni?

Ezt követte a *Canyonewyork*, amit azért tartok fontosnak, mert arra ráta-láltam mint leleményre.

S állításomban senki nem próbált meggyőzni, hogy micsoda marhaság, mert talán igaz... én hiszem.

Kellenek a kísérletek.

Így bizonyosság lelhető igazunk felől,

S ha néha így se megy,

És kell az igazunk,

Ráérünk talán a következővel.

Lesz, mert ezt tudom,

Ehhez azonban iparkodni kell.

Te Jóisten, mennyit fecsegek, pedig a SÁROS és Társa Építészirodáról egy szót se szóltam!

De jó, hogy még vagyok, mert még akarok egy kicsit, addig legalábbis, amíg nem nyűg.

El kell dicsekednem azzal is, hogy az MMA rendes tagja lettem, mert ez nekem kitüntetés, nem más.

Nem kilépek meg belépek, mert, jaj, Istenem, ez mennyire nem ilyen. „Incognito ergo sum”? Nem.

Elkötelezettség. Egy közösségnek. Amely kitart mellettem, s teszem ezt én is velük. „Aztán”...

Makovecz Imrének tett ígéretemként elvállaltam a MÉSZ elnökségét egy ciklusra, ami négy év volt.

Tudják, most itt vagyok mint afféle „visszatérő”, hogy tehessem, ami még rám vár, ki tudja, meddig.

Örülhetek, ha addig, ami kiszabott, mert mi székről lefordulók vagyunk, pedig annyi még a teendő.

Bizony, az első Mesteriskolából mára egyedül maradtam, de utolsónak is kell lenni, néha, úgy tudom.

Biztosan szeretnél még többet is, de egy ilyen korú embertől érd be most ennyivel!

S. H.

Pérel Zsuzsa

textilművész (Budapest, 1947. július 8.)

Négyéves korom óta festőművészek készültem. Abban az időben a földre terített egész íves csomagolópapírra festettem. Mindig csak embereket. Bármilyen eszköz állt rendelkezésemre, akár egy kávéházi szalvéta vagy egy füzet hátoldala, mindig rajzoltam.

Javában felvételizgettem a Képzőművészeti Főiskola festő szakára, amikor egy barátom azt mondta, hogy olyanok a festményeim, mintha szöve lennének. Felajánlotta, hogy

szívesen elvisz Tarján Hédi kárpitművész műtermébe, akit nagyra becsül és különösen jó művészeknek tart. A falikárpitról mint műfajról a lehető legrosszabb véleménnyel voltam, a szövést rabszolgamunkának, a végeredményt luxusnak tartottam. A kortárs kárpitművészetet pedig nem ismertem.

Hédi műveit meglátva azonnal beleszerettem ebbe a műfajba. El sem tudtam addig képzelni, hogy létezik nem „monumentális” gobelin, és főképpen azt, hogy bármit meg lehet szőni festői módon.

Mikor képeim előkerültek a mappából, ő tanítványává fogadott, megtanított szőni és „gobelinül látni”. Sok ajándékot kaptam az élettől, de ez volt az egyik legnagyobb.

Ez a technika, amit én „munkaterápiás festészet”-nek nevezek, megszabadított festőművészségem addigi kételyeitől.

1968-ban felvettek az Iparművészeti Főiskola gobelin szakára, 1974-ben diplomáztam.

Valahonnan került egy nagyon ócska szövőszék, korai darabjaimat azon szőttem. Az a helyzet, hogy más szője meg képeimet, nálam fel sem merülhetett, mivel képzeletemben már kész a kárpit, amikor elkezdem szőni, ezért nem készítek színes tervet sem, csak egy kis ceruzarajzocskát. Az a titok, hogy ez a kis rajz milyen metamorfózison megy át szövés közben, milyen lelkiállapotban vagyok, miért akarom, hogy a „világra jöjjön”, akkor válik nyilvánossá, amikor a gobelin elkészül.

Bár festőművésznek készültem, de amióta megismertem az ősidók óta változatlan technikájú kárpitszövést, képeim szövőszéken készülnek. Ez a klasszikus technika megköveteli, hogy csak természetes anyagokat – gyapjút, selymet, pamutot vagy akár fémszálat – használjak a szövéshez.

Igyekszem megőrizni művészi szabadságomat, abban is, hogy áthágjak műfaji határokat, ha ezzel a mondanivalót szolgálom.

Csak akkor kezdek szőni, ha már felrobban bennem, nyomaszt vagy nem hagy békén a téma. Azért sohasem szövök, mert az „olyan szép”.

Az egyik legújabb kárpitom, a *Belső zárandoklat* ébresztett rá, hogy minden munkám egy-egy stációt idéz a valóságos életemből.

A belső és külső inspirációk rajzolásra, festésre, szövésre készítetnek.

Néha egy parasztporta padlásán talált nyírfakéregre írt első világháborús katonalevél (*A szolgálati idő emlékére*) vagy a pesti aluljáró mozgólépcsőjén szembejövő, önmagukba fordult arcok (*Ikon, XX. század vége*), vagy akár egy krétai ikonosztázra vetülő fénysugár (*Boldogasszony*) küld zárandoklatom következő állomására.

A kárpit a „nehézfegyverzet” műfaja, hónapokig tartó munkával, nemes anyagból készül, feltételezve, hogy sokáig fennmarad. Számomra lelkiismereti kérdés, hogy fontos dolgokról szóljon.

Soha nem dolgoztam művésztelepen, mert a társaság zavar az elmélyült munkában, talán ettől alakult ki rólam az a képzet, hogy nem vagyok közösségi ember. De, az vagyok... – csak egyedül.

A hosszú magányosan eltöltött idő a szövőszék mellett arra sarkall, hogy kiállítsak. Most, hogy túl vagyok a hetvenedik önálló kiállításon, örömmel érzékelem, kárpitjaim képesek egy láthatatlan szállal összekötni teljesen ismeretlen emberekkel.

Ilyen alkalom volt a Műcsarnokban 1987-ben megrendezett kiállításom, ahol az általam gyűjtött tárgyak – néha múzsáim – egy áttetsző függönnyel elválasztva, de mégis együtt szerepeltek kárpitjaimmal,

Nagyon szerettem az Ernst Múzeumban 1997-ben a *Gobelin-liget, Gobelin-kert* címűt, ahol az egész kiállítótér padlóját összefüggő valódi fű borította,

fasorral és a kertemből beültetett növényekkel. Illusztrálva a számomra fontosat: a természet és a művészet elválaszthatatlan kapcsolatát.

A franciaországi Aubussonban lehettem tanúja a kárpitok természetes és kortalan együtt lélegzésének. Itt a 16–19. századi falikárpitok, valamint Jean Lurcat, Picasso és más 20. századi francia alkotók művei falközösséget vállaltak az én munkáimmal, amikor Michele Giffault, a múzeum igazgatója meghívta a *Szegény angyal* és az 1989 *Karácsony* című gobelinjeimet, a *Szentség a kárpitművészetben* című kiállításra. A rá következő évben önálló kiállításom volt ugyanott, „a gobelin fővárosában”.

Emlékezetes 2004-ben a KOGART Házban rendezett gyűjteményes kiállításom is. Sokszor belelapozok még most is a több száz oldalas vendégkönyvbe, amelyből ihlető visszajelzéseket kapok a látogatóktól.

A legnagyobb szabású kiállításom 2008-ban az Iparművészeti Múzeum teljes földszinti terében volt, ahol mintegy százötven művem ismét megerősített abban, hogy érdemes ezt a műfajt az egyre vadabb rohanás századában művelni, hiszen láthatóan szükség van a művészet e minőségére, a „visszalassításra”, hogy legyen időnk megfajteni: kik vagyunk.

Péteri Imre

Pelsőczy László

színművész (Kiskunlacháza, 1947. július 9.)

Hetven év! Nem hangzik igazán jól! Pedig számomra ez alatt a hetven év alatt több volt a szép és jó, mint a feledhető. Emlékeim szerint már a kezdet is szép volt. Az Alföldön, Kiskunlacházán születtem, igazi alföldinek mondom magam, hisz nekem – éppúgy, mint Petőfinek:

*„Szép vagy, Alföld, legalább nekem szép!
Itt ringatták bölcsőm, itt születtem.”*

Itt kezdtem általános iskolai tanulmányaimat, aztán alig töltöttem be a nyolcat, amikor édesapámnak igazgatóhelyettesi állást kínáltak az akkor nyitó szigetszentmiklósi 2. számú (ma József Attila) Általános Iskolában. Így a harmadik osztálytól már itt folytattam tanulmányaimat.

Részt vettem az édesapám vezette fizika- és csillagász-szakkör munkájában; az irodalmi színpad és a szavalóversenyek állandó résztvevője voltam, s én voltam az úttörőcsapat első dobosa. Itt ért 1956 októbere, amelyet ugyan korom miatt még nem tudtam igazán értelmezni – hiszen

szüleim nem avattak és nem avathattak a politikába, de éreztem, hogy valami jelentős dolog történik körülöttünk. Igazgatóváltás, Bocskay-ruhák, új nemzeti címer... Akkor még nem tudhattam, hogy családunk is elszenvedője volt az új rendszernek. (Nagybátyám, mint hajdani szerzetes, munkaszolgálatosként szerzett maradandó „emlékeket”, édesapám pedig, aki kántortanítóként kezdte pályáját, szintén az osztályidegenek közé tartozott.)

Gimnazistaként a számomra ugyancsak nagyon kedves ráckevei Ady Endre Gimnáziumban érettségiztem, amelynek szellemisége igen közel állt hozzám. A Duna-parti gimnázium rengeteg emlékekkel ajándékozott meg, amelyek örökre belém vésődtek. Valójában, édesapám útját követve, szintén a pedagógushivatást céloztam meg. Be is adtam jelentkezésemet a Szegedi Pedagógiai Főiskolára, amikor osztálytársaim rávettek, hogy pályázzam meg a Színművészeti Főiskolát, hisz a gimnázium szinte valamennyi irodalmi megmozdulásán folyamatosan részt vettem. (A színház- és irodalomszeretetet otthonról hoztam.) Tehát: megtettem, feladva a másik pályát. Ám miután az első nekifutásom sikertelen volt, egy átbulizott nyár után új lehetőségek után kellett néznom. No, nem maradt sok, mivel már augusztus végét írtuk, csak a pótfelvételi jöhetett számításba. Itt is csak egy lehetőségem volt; egy felsőfokú szakiskolára, ahol viszont a számomra nem túl kedves tárgyakból volt a felvételi: matematika, fizika, kémia. Időm sem volt a felkészülésre, így igazán váratlanul ért, hogy tizenharmad-magammal fölvettek!... (Olyanok közé, akik kevesebb pontszámuk miatt épphogy csak lemaradtak a Műszaki Egyetemről, vagy „politikai megbízhatatlanságuk” miatt nem juthattak be oda – mert ilyen is volt akkoriban...) Három év elteltével sikeresen letettem a vizsgát. Így lett az én első szakmám *repülőgép rádió-lokátor műszerész*. Közben Szigetszentmiklóson – az akkori idők trendjét követve – beatzenekart alapítottunk, s szórakoztattuk a helyi és a környező települések lakóit. De hiába a „nagy zenei előképzettség”, a színművészeti felvételin ismét elcsúsztam. Most is a harmadik fordulón, ahogyan korábban, majd a későbbiekben is. Viszont felvettek az akkoriban egyetlen, színházi körülményeket is nyújtó Nemzeti Színház stúdiójába, méghozzá a kor talán legnagyobb színésszpedagógusa, Bodnár Sándor osztályába. Válogatottan kitűnő osztály- és évfolyamtársakkal tanulhattam együtt a szakmát. Csak néhányukat említve: Andorai Péter, Barbinek Péter, Halasi Imre, Ivánka Csaba, Lázár Kati, Sáfár Anikó, Trokán Péter, Usztics Mátyás! Életre szóló barátságok szövődtek. Valamennyien egy nagy közösségnek vagyunk részei... A stúdiót elvégezve – mivel nem akartam akkor még vidéki színházhoz szerződni –, ismét némi pályamódosítással, üvegtechnikusnak tanultam. Végül ezt követően vezetett utam az akkori első hivatásos avantgárd társulathoz, a Huszonötödik Színházhoz. (1978-ban fuzionált a Déryné Színházzal, így jött létre a Népszínház – Várszínház.)

Az itt eltöltött hét esztendő igen nagy mértékben meghatározta későbbi pályafutásomat, hiszen itt éreztem meg igazán a színházi csapatszellemet, itt kaptam első jelentős főszerepeimet Kőmíves Kelemtől Rómeóig. A Békés megyei Jókai Színházban éreztem rá az operettek hangulatára mint táncos-komikus, de itt játszottam először musicalekben is.

1983-ban megéltem a csodát, az *István, a király* rockopera címszerepét a Királydombon és a Szegedi Szabadtéri Játékokon éppúgy, mint a filmben. Pedig nem egyszerű próbafelvételeket követően jutottam István szerepéhez. Koltay Gá-

Szörényi Levente – Bródy János, *István, a király* (Királydomb, 1983)

bor rendező először az egyik nemes úr szerepére hívott – utolsó próbafelvételként. A felvételek alatt változtatta meg elképzelését. Estére már össze is hívta az alkotógárdát, akik meglátván a felvételt, egy emberként kiáltottak fel: ott az István, a király! (Végre valami elsőre sikerült!...)

Ez a szerep és idea követi mindmáig egész pályafutásomat, hiszen 2004 októberében mutattam be, s játszom azóta is rendszeresen *Sorsidéző – Ezeréves Magyar Ámen* című önálló estemet, amely Szent István-i látomás-

ként kutatja a magyar történelmet az államalapítástól napjainkig. Mi több, Sík Sándor *István király* című drámájában az utolsó napjait élő Istvánt játszhatom mind a mai napig – teljes ívet írva láttatni Szent István életútját.

1991 óta vezetem társtulajdonosként a Saxon reklámügynökséget. Életem javát azonban ma is, és egyre inkább a színházi jelenlét alakítja. Szerencsésnek mondhatom magam, mert pillanatnyilag tíz színház, ill. társulat munkájában vehetek részt, összesen huszonkét darabban – jobbnál jobb szerepekben.

Igen fontos része személyes és színészi életutamnak az elszakított ország-részek lakóinak sorsa, amelyet hosszú évek óta figyelemmel kísérek, mi több, olykor részese is vagyok. Mint színész, a magam lehetőségein belül igyekszem segítségükre lenni. Közel tíz éve csaknem minden ősszel és tavasszal útnak indulok a Nemzeti Kamara Színház társulatával a határokon túlra. Valamennyi közül azonban talán a legkülönlegesebbek a csángóföldi turnéink. Olyan helyeken lépünk föl a legkülönbözőbb körülmények között, ahol korábban soha nem játszott színházi társulat. Ezekről visszatérve, mindig jóleső érzéssel gondolunk arra: talán mi is tettünk valamit a nemzet és a magyar nyelv megőrzéséért...

Itthon pedig három, nevemet viselő leányomnak igyekszem példát és útmutatást adni. Ketten közülük édesapjuk hivatását választották. Réka felnőtt pályatársként színtanulmányainak befejezése óta a budapesti Katona József Színház tagja színészként, ugyanakkor egyre jobb és érettebb rendező. Luca lányom a Magyar Táncművészeti Főiskola balett-tagozatának növendékeként élte meg első színpadi élményeit, majd egy éles váltással a színipályát célozta meg. Színészi ambícióit kettős irányultságúnak mondhatjuk. Édesanyja, Szentesi Nóra – aki jelenleg neves lakberendezőként tevékenykedik – egyetemista korában a Pincészház sokat foglalkoztatott színésznője volt. Luca pedig ma már a Marosvásárhelyi Színművészeti Egyetem színész szakának hallgatója.

Én pedig várom, hogy talán eljön az idő, amikor mindhárman együtt játszhatunk – nemcsak az élet színpadán.

Scherer József

ipari formatervező (Kölesd, 1947. július 14.)

*Suaviter in modo,
fortiter in re.
(Szelíden a módban,
szilárdan a lényegben.)
(Acquaviva)*

Szerencsésen meg-
érkeztem Kölesdre a
csodálatos tolnai dom-
bok közé, a Zönge
„hegy” lábához. Szü-
leim itt kezdték orvosi
pályájukat, édesapám
körorvosi, édesanyám
fogorvosi beosztásban.
Kilencéves koromig a falusi gyerekek
gondtalan és szabad életét éltem.

1956 nyarán beköltöztünk Szek-
szárdra, nagyanyám házába. A szőlé-
szet-borászat átítatta az egész várost,
és megtartotta természetközelinek,
ugyanakkor komoly kulturális lehető-
ségeket is biztosított.

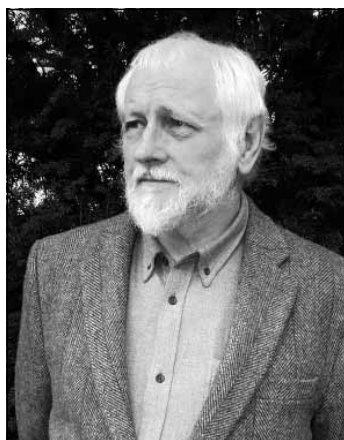
Múzeumi szakkör, hajómodelle-
zés, őcsényi reptér, uszoda, szertorna,
birkózás, vadászkürtörák – csupa von-
zó lehetőség. Mindezek fölött, szere-
tett osztályfőnökünk, László Nusi néni
és Makk József rajztanárunk biztatá-
sára, a rajzolásé lett a főszerep.

Lázár Pál festőművész különórái
és az általa szervezett nyári művészte-
lepek Dunaföldváron és Pakson egy új
világot nyitottak meg előttem.

1962-ben felvettek a budapesti
Képző- és Iparművészeti Gimnáziumba.

Hatalmas változás, nagy kihívás és
egész életemre kiható esemény volt ez.

A grafika szakon inspiráló ver-
senyszellemben, nagy lelkesedéssel
dolgoztunk.

A betűrajz, plakát-
tervezés, litográfia-,
rézkarc-, linómetszet-
készítés alapjait itt
megtanultuk. Szak-
körben a mintázást és
üvegablak-készítést is
kipróbálhattam.

Eljött a főiskolai
felvételi ideje. Techni-
kai érdeklődésem vál-
tásra bátorított, és az
Iparművészeti Főisko-
la formatervező szaká-
ra jelentkeztem.

1965.– még mindig tart a szeren-
csém, előfelvételt nyertem a M. I. F.
szerszám- és gépipari formatervező
tanszékére. Ez azt jelentette, hogy
egy évet az iparban kellett dolgoz-
ni gyakorlatszerzés céljából. A Ma-
gyar Optikai Művekben találkoztam
a hatvanas évek ipari valóságával.
A gépipari ismeretek megszerzését
Szendrei Róbert osztályvezetőnek kö-
szönhetem.

A főiskolai évek nagy változást
hoztak, a formatervezéshez szüksé-
ges racionális, gyakorlatias szemlé-
letmód elsajátításával az esztétikum
szerepe új értelmet nyert. Tanárain,
Dózsa-Farkas András, Németh Aladár,
Gerzson Pál utat mutattak és segítet-
tek szakmai fejlődésemben.

Diploma, 1970 – „Telepíthető mű-
holdfigyelő állomás formaterve” – már
a cím is mutatja a nagyra törő, bizako-
dó hangulatot, ami akkor jellemezte
ezt a hazánkban új és fontosnak vélt
szakmát. A következő évek nem iga-
zolták ezt az optimizmust.

1976-ban, hat évvel a diploma után a Japan Foundation ösztöndíjával eljutottam Japánba. A gondviselés a 3000 lakosú faluból a 30 milliós Tokióba röpített. Ennek előzménye és egyben előjele az lehetett, hogy a gimnáziumi rajzversenyeken kétszer is megkaptam az általam nagyon kedvelt Hokusai Kacusika japán fametsző albumát.

Rövidebb utazások után egy teljes év külföldön. Kulturális sokk. Nyelvtanulással, a japán design, kézművésesség és képzőművészet tanulmányozásával gyorsan eltelt az idő. A földrajzi és szellemi eltávolodás lehetővé tette az európai és benne a magyar kultúra teljesebb megértését és értékelését.

1978-ban Németh Aladár tanszékvezető meghívott a főiskolára, ami meglepetésként ért. Korábban nem gondolkoztam ilyen lehetőségén.

Ebben az időben kiváló alkotótársakkal, Nagy Zsolt építész vezetésével a kiállítástervezés területén sikeresen dolgoztunk. Mindeközben családot alapítva építkezésbe fogtunk, nem igazán tudva, hogy évtizedekig tartó vállalkozásba kezdünk.

1983-ban Gergely István rektor vezetésével mélyreható reformok kezdődtek a főiskolán. Megalakult az Alapképző Intézet, melynek feladata a vizuális nyelv és a tervezési módszertan alapjainak megismertetése volt a rajz-plasztika-tervezés hármas egységében. Meggyőződéseim szerint, a módszeresség és a kreativitás egy-

mást kiegészítő szerepének felismerése és gyakorlása eredményezi a későbbi tervezői munka sikerét. Tartalmas, élményekben gazdag 17 év telt el, tehetséges kollégák körében. A kétezredik évre bejártam az egyetemi számlámról ösztöndíjas tanársegédől a rektorhelyetteséig.

A millicentenáriumi évfordulót a *100 év formatan* című könyvvel ünnepeltem, amelyben rangos szerzőkkel együtt mutattuk be kedvenc tantárgyainak munkásságát.

2000-ben visszatértem a formatervező/design tanszékre mint a formatanára.

És újra Fortuna kegyeiben részesültem: 2003-ban Lengyel István professzor kezdeményezésére a tanszék kapcsolatba lépett a Mercedes Benz designközpontjával. A jármű-formatervező mesterképzés vezetője lehettem.

Ezzel megkezdődött jutalomjátékom, amit talán az örömmeléhez hasonlíthatok, hiszen, mint sok fiúgyermek, én is autók rajzolásával kezdtem.

2014-ben az a megtiszteltetés ért, hogy a Magyar Művészeti Akadémia tagjává választottak.

Hálás vagyok a sorsnak, hogy az elmúlt, közel 40 évben fiatalok között lehettem, jókedvük és kreativitásuk mindig erőt adott.

Juhász János

Rokay Zoltán

teológiai tanár (Szabadka, Jugoszlávia – ma: Szerbia, 1947. július 20.)

Tisztelt Napút-szerkesztőség!

Hálásan megköszönöm megtisztelő megkeresésüket, amelyre magamat nem tartom méltónak, de alkalmassá tesz a 70. életév, amelyet, ha a Jóisten éltet, jövőre töltök be. – Mindjárt az első szépséghiba: az elektronika kimaradt az életemből, így valamiképpen a kéziratommal kell boldogulniuk.

Római katolikus pap vagyok, a budapesti Római Katolikus Egyetem Hittudományi Karán tanítok, amíg le nem telnek napjaim. 1947. július 20-án születtem (ez a jogcím) Szabadkán (akkor Jugoszlávia, ma Szerbia). Elemi iskolámat ott végeztem, majd ugyancsak az ottani Paulinum klasszikus gimnáziumban érettségiztem. Teológiai és filozófiai tanulmányaimat Zágrábban kezdtem, majd katonai szolgálatot teljesítettem. Ezután Innsbruckban folytattam tanulmányaimat, ahol később teológiai doktori címet szereztem. Ezután különböző lelkipásztori feladatokat teljesítettem, és Kielben ledoktoráltam filozófiából. 1997 óta működöm Budapesten.

Hálás vagyok a Gondviselésnek, és mindazoknak, akik bármiben megkönynyítotték helyzetemet. – „Életünk éveinek száma 70 év, vagy ha egészségesek vagyunk, 80 év!” Seneca szerint az élet olyan, mint egy színdarab, nem az a fontos, meddig tart, hanem, hogyan alakítják, hogyan adják elő. (Ami nem jelenti, hogy bármit is siettetnék.)

Hálás vagyok a Gondviselésnek, és mindazoknak, akik bármiben megkönynyítotték helyzetemet. – „Életünk éveinek száma 70 év, vagy ha egészségesek vagyunk, 80 év!” Seneca szerint az élet olyan, mint egy színdarab, nem az a fontos, meddig tart, hanem, hogyan alakítják, hogyan adják elő. (Ami nem jelenti, hogy bármit is siettetnék.)

Számomra a legnagyobb öröm, ha olyan derűs élő közösséget láthatok, mint a „Napút évkönyv élő oldalain”. Biztos sokat tanulhatunk egymás élettapasztalatából. – A legnagyobb sikerélmény számomra, mikor megtapasztalom: hallgatóim többet tudnak, és jobban tudják, amit tudnak, mint én (pl. angol nyelv, számítógép, gépkocsivezetés).

Kívánom, hogy a 70-esek, a Napút olvasói és mindenki számára igyekezzünk minél gazdagabbá vagy legalább elviselhetőbbé tenni az életet a továbbiakban is.

Rokay Zoltán

Lukács Sándor

színművész, költő (Miskolc, 1947. július 21.)

Mondják, hogy az idő haladtával a régmúlt könnyebben felidéződik, mint a tegnapi történetek. Előttem van ilyenkor Major Tamás szikár alakja, ahogy instruál mint nemzeti színházi stúdióist a *Tragédiában*: „Dicső, dicső bosszantni a filisztert!”

Akkor bizony álomban sem gondoltam volna, hogy jó pár évvel később a *Császárlátogatás* című tévéfilmben a szolgámat alakítja majd, akit Napóleonként még fenéken is kellett billentenem az egyik jelenetben.

Eszembe villan az a feledhetetlen júniusi délelőtt, mikor, még meg sem száradt diplomával a zsebemben, Várkonyi Zoltán leszerződött a Vígszínház társulatába. Huszonévesen, egyik pillanatról a másikra Páger Antal, Sulyok Mária, Darvas Iván, Ruttkai Éva, Latinovits Zoltán kollégája lehettem, hogy nagy hirtelen csak ötüket említsem...

Woland szerepében a Vígszínház *Mester és Margarita*-előadásában. A háttérben Csőre Gábor (fotó: Dömölky Dániel)

Majd Szeged és Gyula! A Dóm téren Lucifer, a Várszínházban Caligula helytartója és Vak Béla király. Találkozás Harag Györggyel és Székely Jánossal. Ahogy előadásonként Őze Lajossal vitáztunk a boltívek alatt, s közben elszállt felettünk egy-két denevér...

A filmek közül a *Madárkák*, a *Szarvas-sá változott fiúk*, a *141 perc...*, A megbízható

úriember, melynek kapcsán Darvassal egy hétig Londonban forgattunk, s ott ünnepeltük Iván születésnapját...

Aztán '85-ben az első verseskötet, a *Szökés*, a *Magvetőnél*, melyet azóta még öt követett: *Elrejtett hangszerek*, *A mulasztás ideje*, *Valaki szólított*, *Hajad tengerén*, *Az elűzött álom*. 2017-ben a könyvhétre pedig megjelenik *A végtelen felé*.

Publikációk az *Élet és Irodalomban*, *Kortársban*, *Új Írásban*. Kálnoky László atyai barátsága, levélváltások Tandori Dezsővel, és persze közben folyamatosan a mai napig a vígszínházi szerepek, a *Játék a kastélyban* Almádyjától a *Mester és Margarita* Wolandjáig.

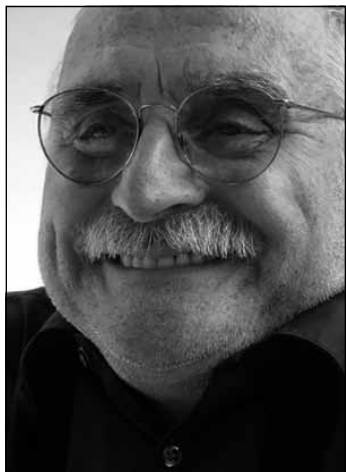
És természetesen az ember még reménykedik a folytatásban.

Szerencsémre és nagy örömömre a díjak sem maradtak el munkám elismeréseként: Jászai-díj, érdemes és kiváló művész, Prima Primissima díj és 2016-ban Kossuth-díj.

Lukács Sándor

Cserna Csaba

informatikus, előadóművész, egykoron színművész (Pécs, 1947. július 26.)

Hetven év! Pécsen születtem, pedagógus édesanyám és jogász édesapám boldogságára. Általános, középiskola, egyetem: Enyingen, Székesfehérváron és Budapesten. 20 éves koromban a katonaságnál kaptam, váratlan betegség tolokocsiba kényszerített, amelyből édesanyám rendíthetetlen önfeláldozása és egy csongrádi csodadoktor állított lábra, s indított a Budapesti Műszaki Egyetem Villamosmérnöki Kar híradástechnika szak felé. A vári kollégiumban, azóta is mesterem, Debreczeni Tibor Vári Színpad néven társulatot szervezett egyetemistáknak. Hozzájuk csatlakozva tettem meg első lépéseimet a magyar irodalom, a pódium és a színművészet világában. Közben tanulmányaimra koncentrálni, 1973-ban diplomamunkámmal első díjat

nyertem a Híradástechnikai Tudományos Egyesület diplomatervezési pályázatán. Egyetemi éveim után megházasodtam. A Videoton Fejlesztési Intézet informatikusa mellett nevelőtanár voltam a Műszaki Egyetem vári kollégiumában. Feleségem világra hozta fiúgyermekünket, életem legnagyobb ajándékát.

Ezután egy időre hátat fordítottam a műszaki tudományoknak, és Thália szolgálatába szegődtem. A Vári Színpad hangulata a Kaposvári Csiky Gergely Színházig repített. Játszottam a *Mario* és a *varázslóban*, a *Csereasznyéskertben*, a *Bánk bánban*, a *Liliomban*, a *Mester és Margaritában*, Shakespeare *Viharjában*, Euripidész *Alkésztisz* és Fielding *Tom Jones* című drámájának előadásában, és a színháztörténeti jelentőségű *Marat halála* előadásba is beugrottam. E darabokban a szakma legkiválóbb rendezői irányítottak: Lukács Andor, Ascher Tamás, Mohácsi János, Babarczy László, Ács János, Gothár Péter és Gazdag Gyula.

Négy év kitérő után visszavédtem informatikussá, és családommal együtt Németországban próbáltam szerencsét. Itt fejlesztőmérnökként 27 éve építem immár közös kapitalizmusunkat.

Írok is, ebben fogadott testvérem, Füle Péter és Kovács katáng Ferenc barátom terelgetnek. Közben megtanultam németül, nagyapa lettem, és bár életkedvem néha gyűrődik, optimizmusom mégis elpusztíthatatlan, negyedik önálló estemre készülök Darvas Ferenc zeneszerző barátommal.

Töretlen életutam elismeréseként először, a Kaposvári Csiky Gergely Színház felterjesztésére, a forradalmi munkás-paraszt kormánytól megkaptam a Szocialista Kultúraért érdemérmet, a rendszerváltás után frankfurti és oslói, a közösségért élő barátaim javaslatára pedig a Falvak Kultúrájáért Alapítványtól a Magyar Kultúra Lovagja kitüntetést a magyar kultúra külföldi népszerűsítéséért. Legnagyobb kitüntetésem három évvel ezelőtt a sorstól kaptam, életem őszén szerető társra leltem.

Őrzök egy fotót szobám falán a Petőfi Irodalmi Múzeum kiállításáról. Három részre szétvágva – talán utalva szétszabdaltságunkra – jutottam hozzá, összeragasztottam. A Nyugat 25 éves jubileumi ünnepének szünetében a Zeneakadémián készült. Lengyel Menyhért, Ascher Oszkár, Szép Ernő, Erdélyi József, Gellért Oszkár, Móricz Zsigmond, Laczkó Géza, Babits Mihály, Tóth Aladár, Török Sophie, Schöpflin Aladár, Füst Milán, Kosztolányi Dezső és Karinthy Frigyes, mai szóhasználattal, népies és urbánus költők és írók békében, szeretetben álltak körül a művészszoba zongoráját. De jó lenne ugyanezt békétlen honunkban ma is megélni!

Hátralévő napjaimat szeretteim meglegedésére törekedve, magammal hozott küldetésem parancsaként, valamint szüleim példája alapján embertársaim iránti szeretetben, hídszerepben és az örökkévalóságra készülve kívánom leélni.

Cserna Csaba

Szelestei Nagy László

irodalomtörténész (Szombathely, 1947. július 30.)

Faluról érkeztem a győri bencés gimnáziumba, onnan megtalpalva indultam a bölcsészkarra. Esélyem a felvételre csak úgy volt, ha orosz szakra jelentkezem. Második nekifutásra felvettek. Beiratkozás után átnyergettem latin szakra, végül magyar–latin–levéltár–könyvtár szakon végeztem 1972-ben és 1974-ben. Tanítani szerettem volna, de ez akkor és ezzel a múltal nem sikerült. Eddigi életemet az egyetem után két munkahelyen töltöttem. 1996-ig az Országos Széchényi Könyvtárban, azóta a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Karán. Mindkét helyen ifjúságom dédelgetett vágya teljesült: az OSZK régi könyveivel és kézírataival (továbbá a magyarországi egyházi könyvtárak ugyanilyen dokumentumaival)

foglalkoztam, azóta pedig e régi kulturális kincseink tartalmáról oktatok/kutatok, régi magyarországi irodalmakat (elsősorban magyart és latint), magyarországi művelődéstörténetet.

Mit jelentettek, jelentenek számomra életem színterei? Szeleste a szülőhelyet, a kemény, de egyszerű falusi környezetet, ahol az igen igen volt, a nem pedig nem.

Apám szavai jutnak eszembe, akkor mondta, mikor egyetemre indultam: „Fiam, fontosabb a bölcsesség, mint a tudás.” Azóta megtapasztaltam szavainak súlyát, igazát. Megtapasztaltam nagy tudással rendelkezők hajlékony életvitelét, megalkuvásait. Gyermekkorom világának falusi parasztemberei jól látták, ki és mikor vesztette el becsületét. Csodaként emlegették, ha ez a

Apám szavai jutnak eszembe, akkor mondta, mikor egyetemre indultam: „Fiam, fontosabb a bölcsesség, mint a tudás.” Azóta megtapasztaltam szavainak súlyát, igazát. Megtapasztaltam nagy tudással rendelkezők hajlékony életvitelét, megalkuvásait. Gyermekkorom világának falusi parasztemberei jól látták, ki és mikor vesztette el becsületét. Csodaként emlegették, ha ez a

személy az igazság megvallásával, bocsánatkéréssel megtalálta a visszautat, újra ki tudta egyenesíteni a derekát. E gondolatokat erősítette meg bennem a győri bencések gimnáziuma.

A bölcsesség iránti vágygal érkeztem, idegenül, Budapestre, egyetemre. Kezdetben inkább csak szemlélődtem, csodálkoztam – aztán rátaláltam azokra a professzorokra, akik irányt adtak érdeklődésemnek: Mezey Lászlóra, ifj. Horváth Jánosra, már az egyetem után Tarnai Andorra. Ha már személyekről esik szó, a sort munkahelyi neves kollégáimmal folytathatom: Borsa Ge-deonnal, Vizkelety Andrással...

Az Országos Széchényi Könyvtár védőburkot is jelentett. Hála Istennek, nem érték olyan kísértések, amelyeknek nem tudtam ellenállni. Jól éreztem magam régebbi korokba bemerülve. Búvárkodásaim módja eltért a szokásostól. Kéziratban maradt forrásokat olvastam előbb, aztán, ha érdekesnek találtam, megnéztem a szakirodalmat. Talán nem kell mondanom, mennyi ismeretlen vagy félreértett forrás került a kezembe. Nagyon élveztem. Sok régi levelet, naplót elolvastam, sokat közülük publikáltam is. Ott voltam (másodállásban) a Miskolci Egyetem bölcsészkarának indulásánál, már azt is az élet ajándékának tekintettem.

A katolikus egyetemre kerülés (bár nehezen váltam meg az OSZK-ban felügyeletemre bízott nyelvelmélektől, a *Halotti beszéd*től, az *Ómagyar Mária-siralom*tól stb.) örömmel és büszkeséggel töltött el. Ezt még fokozta, hogy a két és fél évtizede kutatott korszakot és témaköröket taníthattam.

Egyetemi koromtól kezdve izgatott, miért mellőzik irodalomtörténeteink a 18. század közepe óta a vallásos ihletű műveket, miért tartják a múlttal foglalkozó szakemberek értéktelenebbnek Istennel foglalkozni, mint a friss diva-

tokkal vagy politikai eszmékkel. Évtizedekig töprengtem az okokon, később kezdtem csak ezekről a kérdésekről írni. Nem véletlen fordult érdeklődésem életem delén a lelkeségi irodalom irányába. Szerettem volna megfejtetni, hogy az általam olyan nagyra tartott régi imádságokra és népénekekre (azok értékesebb darabjaira is) miért tekint a szakma oly megvetően. Nem hagytam magam. Érzelmi világom, vallási érzéseim helyes irányvonalának támogatására jókor tette közzé Erdélyi Zsuzsanna az általa gyűjtött archaikus népi imádságokat. Hiszen én is ezekben gyönyörködöm, ezek többnyire kéziratos, ritkábban nyomtatott változataiban! Azóta sikerült az irodalom e feltáratlan értékeinek napvilágra hozásához akadémiai kutatócsoportot alapítanom, amelyben régi imádságainkat, elmélkedéseket, énekeket, prédikációkat dolgozunk fel és teszünk közzé (<https://bt.k.ppke.hu/tudomanyos-kozelet/kutatasok/mta-ppke-barokk-irodalom-es-lelkiseg-kutato-csoport>).

Igazán jól, önfeledten érzem magam, ha régi könyv (esetleg annak hasonmása) van a kezemben, vagy kedvemre barkácsolhatok, kertészkedhetek érdi házamban. Nem szerettem, ha hivatalt kellett viselnem, bár voltam dékán is. Életem nehéz helyzeteiben az otthonról hozott kötelességtudat segített. Mindaz, amit leírtam, jó családi háttér nélkül esetleg csak örömtelen kötelességteljesítés volna. Feleségem, Hubert Ildikó, vérbeli tanár (velem kapcsolatban is!), szintén régi magyarországi irodalommal foglalkozik, az ELTE-ről ment nyugdíjba. Lányunk Rómában utolsó éves doktoriskolai hallgató ókori filozófiából.

Nagy László

Tábor Ádám

költő, esszéíró (Budapest, 1947. augusztus 1.)

Elsősorban is emberként legbelsőmben azonos vagyok a teremtmény Névvel, nagyobb részben és többnyire ellenben mindenféle más, alacsonyabb teremtmény által befolyásolt. Jobb pillanataimban és időszakaimban ez utóbbiak hipnózisa alól próbálok szabadulni. Az igazi írás ennek a szabadulási kísérletnek az eszköze számomra, amint az igazi beszélgetések, kapcsolatok és más alkotók szabadulási

kísérleteinek befogadása is. E szabadulási kísérleteim révén vagyok polarításban élő embertársaimhoz hasonló, tőlük ugyanakkor különböző individuum. Karmatikusan speciális konstellációban, mivel apám, Tábor Béla egyben mesterem is volt ebben az egyetlen, emberhez méltó élet-erőfeszítésben. Előbb idősebb játszópajtásom, majd szelíd nevelőm, aki életkoromnak mindig megfelelő, észrevétlen fokozatossággal avatott be, aztán idősebb barátként segített tapintatosan, ha úgy látta, szükségem van rá. A magam temperamentuma és ereje szerint több szálon próbálok folytatni az ő életművét. A művészre jellemző szakadozott kábultságból fel-felébredve versben; folyamatosan ébe-rebb életperiódusaimban aktív olvasással, művészet-befogadással, legjobb társaimmal beszélgetve és alkotó gondolkodással, e gondolkodás feljegyzett nyomaival, olykor megformált teóriás szövegekkel. Végül, de nem utolsósorban apám gondolatait továbbgondolva és továbbbadva, valamint Surányi László barátom ösztökélő segítségével szellemi hagyatékának, írásainak gondozásával, közvetítésével.

Másrészt költő vagyok, amit szintén karmatikusan az anyám, Mándy Stefánia által kisgyerekkoromban felolvasott versek és gyerekkönyvek, nekem és húgomnak írott akkori gyerekversei és későbbi versei döntően befolyásoltak. Apám a teória, anyám a poézis magvát ültette el bennem, legjobb törekvéseim – mind a költészetben, mind a szövegírásban – ennek a két hajtásnak a keresztezéséből születtek. 16–23 éves koromban írott, ma is vállalt szürreális lírámm, 23–26 éves kori neoavantgárd „epiciklikus” verseim, zömmel 26–35 évesen írt avantgárd szövegverseim – Szabó Lajos kifejezését műfajnévvé keresztelve: „nyelvmatéziseim” –, az utóbbi közel 35 évben pedig a szubjektív lírát gondolati szikársággal beoltani megkísérítő költészetem mind a különböző életfázisaimban történt-történő szabadulási kísérleteim az univerzális mammonisztikus és pszichológiai lét-hipnózisokból.

Az indító és kapott kettős-egy örökség folytatása mellett alkotóként nem kerülhettem-kerülhetem meg az azzal szembeni lázadást sem – hiszen individuum vagyok. Azaz a folytatás és lázadás forradalmi dialektikáját próbáltam-próbálok realizálni egész életemben. Amint 16 éves koromban írtam *Én 32 évig élhetek* címmel egy hosszabb – még a kezdetek gyerekbetegségeivel

terhes, de a kezdet frissességének és őszinteségének előnyét is élvező – versemben:

*„Apám szívéből kipattantam,
Anyám szeméből kipattantam,
Teljes nagy sorsunk súlya rajtam.
Létem akartam. Hidd: én akartam.”*

Harmadszor, nyilván ugyancsak karmatikus szerencsés voltam-vagyok, mert mindig találtam nekem való szellemi-lelki társakat és társnőket, akikkel gondolat-, szó- és szeretetcsereben folyton gazdagodtam belül, válságaimat pedig segítettek (fel)oldani. Sokszor animáltam közösségeket vagy ilyenekbe bekapcsolódtam: ez szintén többszörözte erőmet, segíthetett másoknak és nekem, emellett szélesebb sugarú körben terjeszthette azokat a szellemi energiákat, amelyek így még több érzékeny embert érhetek-érhetnek el, valamint egy nagyobb – bár társadalmisága folytán nyilván vegyesebb – közösséget szolgálhattak. Emberként – és költőként különösen – a hiúság és sikervágy persze folyton kísértettek-kísértenek, olykor engedek is nekik, de alapjában talán sikerült-sikerül hátrább szorítani magamban őket, úrrá lenni rajtuk, hogy ne felejtsem igazi céljaim, okaim, feladataim, örömeim. Hogy ne felejtsem, Kivel vagyok legbensőmben azonos.

Tábor Ádám

Fröhlich Ida

őkortörténész, hebraista (Szeged, 1947. szeptember 1.)

Családfám ágai – felvidéki cipszerek, erdélyi örmények, 1849-ben Kiskunhalasra menekült bácsfeketehegyi reformátusok, nyugat-dunántúli katolikusok – szinte az egész történelmi Magyarországot behálózzák. Szüleim – a Székelyudvarhelyről származó gyógyszerész és a kiskunhalasi óvónő – ismeretsége és házassága a Harz-hegységbeli

házak egyesítésének volt köszönhető, ahol mindketten dolgoztak. Én már a visszatérésük után, Szegeden születtem. Hasonlóan a háború után születettekhez, anyagiakban nem, élményekben viszont annál gazdagabb gyerekkorom volt. Édesanyámmal egyévestől – évvesztes lévén – hétéves koromig jártam az óvodába. Hittanra viszont

Clausthal-Zellerfeldben a háború végén Nyugatra menekített magyar kór-

– hiszen már tudtam írni-olvasni – óvodásként, Szamosvölgyi „tiszéhez”,

a móravárosi templomba. Olvasmányaim a halasi szőlőben az ottani nagyszülőknél töltött szünidők alatt, a későbbi erdélyi kirándulások az apai nagyszülőknél való látogatások idején, a szegedi Tisza-part és strand, korcsolyázások a befagyott Lóúsztatón (útközben betérő a paprikamalomba), a családban csak ketten az öcsémmel beszélt ö-ző nyelvjárás – mind meghatározó emlékek maradnak.

A Gutenberg utcai iskola, ahol Ésik Zoltánné osztályfőnököm kezdett ismertetni a mitológiával és a világirodalommal, kéretlenül is olvasnivalót adva – nyolcadik év végén pedig saját jutalomkönyvet végig kitűnő eredményemért, mivel, értelmiségi gyerek lévén, ilyen hivatalos elismerésben az iskola részéről nem részesülhettem. Zenetanulás, ami gondolkodni és érezni tanított. A Radnóti Miklós Gimnázium akkor induló francia tagozata, ahová 1962-től jártam. Osztályfőnökünk, Kovács Béla francia estjei, amelyeken – temérdek szöveget memorizálva – felléptünk, így élve a nyelvgyakorlás lehetőségével az akkori körülmények között (a közel százéves Béla bácsit éppen most készülök fölkeresni, platinadiplomáját megünneplendő). Ésik Zoltán biológiatanárunk (hajdani osztályfőnököm férje) és Bánkúti Szilveszter matematikatanár, akik nemcsak tárgyaikat, de szemléletet és gondolkodást is tanítottak. Múzeumi munka Trogmayer Ottó irányításával, cserépmosóból rajzolóvá és cikkek illusztrátorává avanzsálva. Mindeközben rengeteg olvasás Szerb Antal irodalomtörténeteinek vezérfonalán és eszmecserék Vedres Zsuzsa barátnőmmel. Ógörög nyelvtanulás másik barátnőm, Pelle Zsuzsa édesapjánál (a Homéroszt szlengben fordító görög csoport harmadik tagja Szécsi Jóska volt).

Minthogy orvos-gyógyszerész családból származom, mindenki azt tartotta természetesnek, hogy orvosira menjek. Pár hétig itt is pihent a jelentkezésem, azonban úgy gondoltam, mégis megpróbálkozom a bölcsészettel, és átkértem azt az ELTE történelem-francia szakára. Előfelvéttként a szegedi Egyetemi Könyvtárban dolgoztam, rengeteget olvasva, és (hogyan ne teljen haszontalanul az idő) év végén érettségi vizsgát téve görögből és latinból. Az egyetemen Hahn István magával ragadó előadásai és görög szövegolvasásai mellett más ókori keleti nyelveket tanultam – hébert és akkádót Komoróczy Gézánál, később szírt Hahnnál. Ő adta szakdolgozatom témáját is, egy addig alig kutatott, latin fordításban fennmaradt, bibliai történeteket feldolgozó zsidó irat, a *Liber Antiquitatum Biblicarum* elemzését. A téma valóságos kincsnek bizonyult, olyan saját eredményeket hozva, amelyekre később is támaszkodhattam – szeretnék én is ilyen témát adni minden tanítványomnak.

Egy év munka a Nemzeti Bankban (beteg voltam, viszont rendesen megtanultam adminisztrálni), majd az ELTE ókortörténeti tanszéke, ahol húsz évet töltöttem el. Előbb, még a banki időszak alatt doktoráltam (hogyan ne teljen haszontalanul). A szakdolgozat és disszertáció összehozott Scheiber Sándorral, a Rabbiképző Intézet akkori igazgatójával is – szakmai kapcsolatunk haláláig tartott. Kutatási területemmel kapcsolatban Hahnnak aggályai voltak (ehhez „mellékelni kellene a maga keresztlevelét is” – mondta) – engem viszont mindennél jobban érdekelt ez a terület, a perzsa és hellenisztikus kori zsidóság, az ún. „második szentély korának” hagyománya. Ehhez persze külföldi tanulmányok is szükségesek voltak, de a francia

nyelvterületre szóló ösztöndíjakat nem a magamfajtnak írták ki, sőt, még az NDK-ba való próbálkozásom (Rudolf Meyerhez) sem járt sikerrel. 1976-ban sikerült ösztöndíjat kapnom Lenin-grádba, ott Joszif Davidovics Amuszinnál tanulhattam. Amuszin a holt-tengeri tekercsek világszerte ismert (noha külföldre soha nem engedett) kutatója volt. Néhány évvel később levelező aspirantúra keretében nála készíthettem kandidátusi disszertációm a „második szentély kora” irodalmának történeti emlékezetéről. Ekkor már férjnél voltam – férjemet, Kapusi Gyulát az Eötvös-kollégiumban ismertem meg. Eszter lányunk 1978-ban, Dávid fiunk 1981-ben született. A gyerekek a gondoskodás mellett nagyon sok erőt is adtak a disszertáció készítéséhez. Az oroszul írt, magyarul átdolgozott munka könyv formájában angolul jelent meg. A lektor Vermes Géza volt, aki egyedülálló magyartudása révén tudott az angol kiadónak ajánlást adni. Munkakapcsolatom vele is haláláig tartott.

1992/93-ban a családdal együtt egy évet töltöttem Philadelphiában az Annenberg Research Institute kutatócsoportjának tagjaként. Témánk a qumráni szövegek (holt-tengeri tekercsek) volt. A remek könyvtári körülmények között folyó munka minden percét élveztem, és lehetőségem volt arra is, hogy az akkor még jórészt publikálatlan szövegek előzetes kiadásait és kéziratait tanulmányozhassam és összegyűjthessem. Ez lett az alapja a később két kiadásban is megjelent, a holt-tengeri tekercsek csaknem teljes anyagát tartalmazó fordításomnak (*A qumráni szövegek magyarul*, PPKE

BTK, Piliscsaba, 1998; Szent István Társulat, Budapest, 2000). A qumráni peser-ekről (prófétai szövegek történeti interpretációi) írt nagydoktori disszertációm a korábbi évek idegen nyelvű közleményeire épül. Számomra ezek az ókori szövegek varázslatos világot jelentenek – olyan kultúra képviselői, amelynek titkai ma még távolról sem megfegtettek.

Nélkülözhetetlen ehhez a munkához a tanítás is, az ismeretek összefoglalása és a diákokkal való közös munka, együtt gondolkodás. Több mint negyven évig tanítottam ókortörténetet, ókori keleti vallások történetét, valamint a „második szentély” korának forrásait az ELTE-n, majd a kilencvenes évek elején induló PPKE-n. Utóbbin hebraisztika szakot és vallástörténet mesterszakot alapítottam. Rendszeres résztvevője és időnkénti szervezője vagyok nemzetközi konferenciáknak. Másfél száz publikációm nagyobb része külföldön és idegen nyelven jelent meg. Sikerült egyengetnem néhány fiatal, nemzetközileg máris ismert kutató útját. Csak reménykedem, hogy lesz majd lehetőségük itthon is tanítani és kutatni.

Jelenleg a qumráni mágikus, bajelhárító szövegeket tárgyaló könyvemmen dolgozom, amely ennek a kultúrának egy korábban ismeretlen oldalát kívánja megmutatni. Közben igyekszem minél több időt tölteni a családommal, közöttük a sajnos nem itthon, de szerencsére nem túl messze, Bécsben élő két unokámmal, Áronnal és Nórával.

Imre

Szemereki Teréz

keramikusművész (Tata, 1947. szeptember 11.)

Sokan sodródhatnak az érzéketlennek tűnő, felgyorsult világban, kergetik a fontosnak hitt álmokat, s közben nem mernek megállni, hogy észrevegyék a természet csodáit, az élet ajándékait.

A kerek évforduló – ennyi év után – két fontos kérdése: vajon jól használtam-e a kapott talentumot? Mi az, ami kimaradt, s amit még lehetne, amit még tenni kéne?...

(Tata.) Fazekasközpontban (genius loci) születtem, iskoláimat Komáromban kezdtem.

Nyolc éven át zongoráztam és öt évet klasszikus balettet tanultam. Eközben folyamatosan rajzoltam és mintáztam, tücsköt, bogarat, felhőket bámultam. Amikor középiskolát kellett választanom, főleg a rajzolás foglalkoztatott. Ebben két festőművész tanár – Nagy Márton és Angyal Kálmán – segítettek, ők készítettek fel a budapesti kisképzőbe. Szép hivatásom választásában bátorított édesanyám és önbizalmat sugárzó nagymamám, aki mellett még elleshettem a szabás-varrás titkait is.

(1962–66.) Képző- és Iparművészeti Gimnázium és kollégium. Új, ismeretlen környezet, új művészeti koncepciók – Bauhaus irányzat – rajzban, tervezésben, mintázásban. Nyári szünetekben egy hónapos szakmai gyakorlatok: Mezőtúr, Kaposvár, Pécs (Zsolnay-gyár) és mellette Tata (a népművészeti szövetkezetekben a tájegységek minta- és motívumkincseinek gyűjtése, valamint a mázak, égetések technikáinak megismerése).

(1966–67.) Egy év kötelező szakmai gyakorlat a Műtexben, a főiskola előtt, plusz fejmintázás, rajztanulmányok a Dési Huber Képzőművész Körben, Laborcz Ferenc szobrászművész-tanár szakmai irányításával, felkészülés a főiskolai felvételire.

(1967–72.) Iparművészeti Főiskola, Szilikát Tanszék, kerámia szak (MOME). Mestereim: Csekovszky Árpád keramikusművész, Jánossy György építész, Litkey József festőművész, Kovács Ferenc szobrászművész, Schrammel Imre keramikusművész. Újabb radikális szemléleti változások (korongolás helyett épített formák) a kerámia műfajának megítélésében. (Grand art) rusztikus samottos agyagok megjelenése, szobrászi kifejezőmód és építészethez kötődő alkotások előtérbe kerülése. Folytatódnak a nyári szakmai gyakorlatok, Hódmezővásárhely, plusz esténként a korongolási munkák idősebb kollégák műhelyeiben.

(1972.) Diplomamunkám egyrészt építészeti kerámia volt, 12 féle, geometrikus, sokszorosítható, falburkoló csempéből kialakítva, amelyen a tenger lágy és viharos hullámozását érzékeltettem. Magas tűzön kiégetve, fagyálló agyagból készítettem. Másrészt használati és díszedényekből állt.

A diploma után igyekeztem mielőbb egy saját műhelyt kiépíteni (két mérnökember, öcsém és férjem sok-sok segítségével).

IPARMŰVÉSZET = IPAR + MŰVÉSZET, hol az egyik, hol a másik a dominánsabb (gyárak helyett kerámiastúdiók).

(1972-’80-as évek.) Használati edények, enteriőr-tárgyak, design-szériák szín-, forma-, technológiai változtatásokkal, sikeres kiállításokkal. Szép, de nagyon munkás, feladatokkal teli időszak. Közben épületkerámiai megbízások, küzdelem az agyaggal, tűzzel, határidővel. Utazások, nemzetközi kiállítások, ösztöndíjak, szimpóziumok (1976, Komárom, 3 db 220×150 cm, templom bejárat dombormű, 1979, Körmend, 3 m magas csavart oszlopplasztika, iskola elé), Avignon (F), Négy magyar iparművész kiállítása – Lehoczky János, Pauli Anna, Buczkó György és én – (La Maison des Pays du Vaucluse), Helsinki (SF) Magyar Kultúra Háza, Tallinn (Est), Városi Könyvtár...

Nemzetközi Biennálékra is beválasztották munkáimat: Faenza, Vallauris, Valencia, Eindhoven...

(’90-es évek.) Folyamatos tanulás, értékes találkozások, hazai és nemzetközi mesterekkel. Helsinki (Arabia gyár) tanulmányutak, Goa-Bicholim (India) nemzetközi résztvevőkkel, Tokoname (Japán) IWCAT-workshop, hagyományos japán festési technológia és mázak használatával, „norigama” égetések és kalligráfiai tanulmányok, Auckland (Új-Zéland) Fletcher Challenge Award munkadíjra kiválasztás Takeshi Yasuda kerámiaprofesszor által, Kairó (Egyiptom) III. Kerámia Biennále és Konferencia. Siklós, Kecskemét, Hódmezővásárhely Kerámia Szimpóziumain több alkalommal vettem részt, ahol lehetőségem nyílt az új gyári technológiai kísérleteket megfigyelni.

(2000-es évek.) A nagy önálló kiállítások kora, Bp., Vigadó Galéria, Győr, Esterházy-palota, Tamsweg (A), Raiffeisen Bank Galéria, Párizs (F), Magyar Intézet, Trencsén, Ágyúbástya Terem, Igló (SK), M. I. Galéria, Tihanyi Apátság Kőtár, Tata, Kuny Domonkos Múzeum, Komárom, Kisgaléria, Zalaegerszeg, Gönczi Galéria, Tamási, Művelődési Ház Galériája, Budapest, Csók István Terem és vidéki galériák...

(Díjak.) Vásárhely Őszi Tárlat „Galyasi Miklós-díj”, Keszthely, Pelso, Zala Megye díja, Keszthely város díja, Gádor István-díj, Kecskemét Kodály-díja, Ferenczy Noémi-díj, Rotary elismerése.

(2014.) MMA köztestületi tagság.

A pályám kezdetén sokat tanultam a népművészetből, Csiszár József fazekasmestertől, aki családjának már a harmadik generációjában folytatta ezt a mesterséget feleségével. A korongolt edények után lapelemekből építettem, alakítottam formáimat, szobraimat. Kezdetben a lapokat különféle plasztikus, szimbolikus motívumokkal, organikus vagy geometrikus formákkal díszítettem, karcolva, hengerelve, áttörve, ahogy a korai kultúrák agyagművesei hagyták ránk. Mindig vonzott az ősi kultúrák archaikus díszítőművészete, a mesés Kelet világa. A jelképek rendszerében a hasonlóságokat igyekeztem megtalálni, ami egyetemes a nyugati és a keleti forma- és díszítőrendszerben. Ilyen a kör, a csigavonal, az állatábrázolások, a szarvas vagy a fönix, a LÉLEK-madár, aki a kétlábúságával az emberre hasonlító lény. Amíg a madaraknak a teste, az embernek a lelke képes a szárnyalásra, a repülésre. Az áttört formákban a beszűrődő fény egyfajta szakralitást éreztet a fény-árnyék játékával. A murális

munkáknál az ellentétek, a káosz és a rend, a harmónia és a diszharmónia ütköztetése vagy egyensúlyozása foglalkoztatott. Az utazások, a távoli tájakon eltöltött idő, a „honnan, hová?” s a „mi végre vagyunk itt, átutazóban?” kérdése, az útkeresések vezettek el a népvándorlás kori kincsek (László Gyula régészeti leletei) motívumvilágába. Ez nem véletlen, hiszen a példaképem Zsolnay Vilmos, a gyáralapító, kísérletező, a keleti művészetet kutató és jól ismerő polihisztor személye volt. A fénoxidos mázkísérletek, a különféle égetési eljárások, a redukciós, fatüzeléses fahamus, sómázás eljárások megismerése, megtanulásának vágya volt az, ami elindított Japánba.

A természet formáinak, pozitív-negatív lenyomatainak játéka vezetett el a plasztikus tárgyak tapintás útján való felismerésének nagy titkához. Ezért kezdtem el foglalkozni látássérült, gyengén, illetve nem látó emberekkel.

A Budapest Budavár Rotary Club megbízásából elindítottuk a *Tapintható láthatatlan* projektet (Cseri Miklós, a Skanzen igazgatója és Nagy Gyula támogatásával).

Első térképmunkám Szentendrén a Szabadtéri Múzeum teljes területét „ábrázolta”, amit követett a tájegységek bejáratánál felállított, egyedi térképek sorozata (7 db). Munkáim során sokat tanultam nem látó barátainktól, a fontos-pontos felületi kiképzések megértetéséhez (erősebb színek, finom, változatos felületi kialakítások, a jól értelmezhető pozitív-negatív plasztikák „leolvashatósága”).

2003-ban a Földtani Intézet homlokzati tapintható képe következett (angol-magyar Braille-írással).

2010-ben Hódmezővásárhely, a Kossuth tér ábrázolása, a Városháza, szálloda, bank, templom, szobrok, 1×1 m-es, magas plasztikával való érzékeltetése. Később egy külön térkép a sétálóutcába.

„Úton járni, láttatni a szépet, a csodát, mások örömeire, javára lenni, – tenni – segíteni... – dolgozni mindennap, hogy munka közben találjon az ihlet”. Továbbá, hogy a nehézségekből és problémákból is ki tudjuk hozni a JÓT!

Az önálló kiállítások és köztéri munkák folytatásaként, Győr Városi Könyvtárban, Budapesten a Klebelsberg Kultúrkúriában, Verőcén a Gorka-házban voltak jelentősebb egyéni kiállításaim, és számos csoportos tárlaton vettem részt.

(Köztéri munkák.) Lőrincze Lajos és Klebelsberg Kunó portré-domborműve Hódmezővásárhelyen, a Ginkgo Szállodában bejáratí és homlokzati reliefek, Piliscsaba, a PPKE dékáni termében „Fény” kereszt, a Nemzetközi Könyvfesztivál Budai-díjai, Komárom templomkapu domborműve, Urunk Színeváltozása (220×150 cm), Sümegcsehi Madaras kút, budapesti Klebelsberg-kastély tetőcserépdíszai (Kálmán Ernő építész által tervezett épületegyüttes).

Több hazai és nemzetközi kortárskerámia-könyvben, képes folyóiratban szerepeltem, és magam is nyitottam meg fiatal kollégák tárlatait. Több kortárs kerámia kiállítás szervezését segítettam és rendeztem, pl. a komáromi monostori erődben és Budapesten, a Klebelsberg Kultúrkúriában.

Terveim, munkáim megvalósításához sok segítséget kaptam családomtól, szigorú nagymamámtól, mindenben segítő édesanyámtól, akikkel együtt élhettünk, akik mindig mögöttem álltak, és felváltottak a gyerekek felnevelésében, amikor tőlük távol voltam. Balázs fiunk 1976-ban, Borbála lányunk 1981-ben született. Munkájuk, hivatásuk mellett mindketten a művészetek

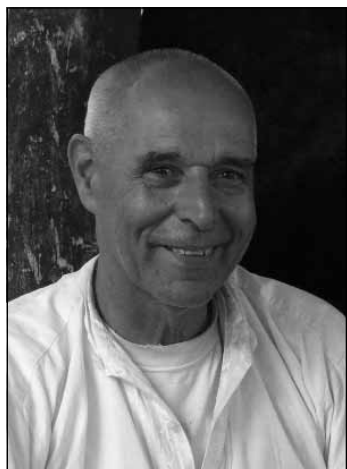
szeretetében, ismeretében dolgoznak. Két kislányunkánk örökölte a rajz, az alkotás készségét és a művészetek iránti érdeklődést. A sikerek mögött mindig ott állt mellettem a hosszú, együtt töltött éveink harcostársa, a segítő, gyakorlatias férj.

Köszönöm az égieknek és a földi szellemi társaimnak, akik munkám során segítségemre voltak. Ott, és ahol kellett, bátorítottak, átlendítettek a nehézségeken, és bízva bennem, egyre nagyobb feladatokkal láttak el.

SE Szemereji Tere

Vidák István

textil-, nemez- és népművész (Budapest, 1947. szeptember 11.)

*Hetvenen túl, nyolcvanon innen
fura kérdés, hogy mire vittem.
Dudorászva, néha morogva
láboltam a sárba, homokba,
nekidőltem, kőre ha leltem,
le-legördült – visszacipeltem...*

(Buda Ferenc)

(A tárgyak arca.) Gimnazista koromban, egy alkalommal hazaérve az iskolából nem ismertem rá a szobámra. Amikor jobban körülnéztem, észrevettem, hogy minden tárgy a régi, de más helyre került. Édesanyám hazaért, feltettem neki a kérdést:

- Miért változtattad meg a szoba képét?
- Tudod, kisfiam, egy idő után a tárgyak el-

vesztik arcukat, odafigyelés nélkül sétálunk közöttük, és semmi örömet nem okoznak. Még akkor sem, ha szépek és hasznosak a számunkra – mondta.

Ezzel valami nagyon fontosat adott át nekem.

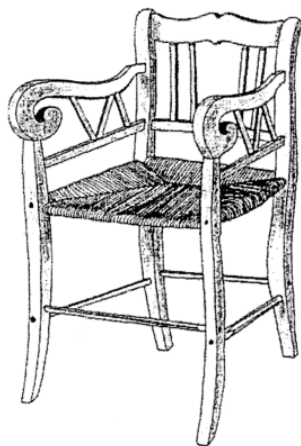
Erre a gondolatra bukkantam rá Cébely Lajos egyik írásában:

„A megtörtént dolgokra, bármennyire is ügyelünk, ha egyáltalán ügyelünk, az idő múltával ráakódik egy kis por, amely tompítja lényeges vonásait... Azért kell olykor felfrissíteni a múltat, mert nagy szükségünk van arra, hogy szembe-süljünk egykori önmagunkkal.”

(Felejtés.) Állok a vasútállomáson, Kecskeméten, és várok valakire. Megáll a vonat, leszállnak az utasok, beérnek a váróterembe, majd átsétálnak rajta. Ennyi időm van arra, hogy megfigyeljem az embereket. Akire várok, őt már sok éve nem láttam. Úgy, mint az égbe költözött szüleimet. Lehet, hogy már elsétált előttem, és én nem ismertem meg? Változunk mindannyian, ki így, ki úgy, ki sokat, ki keveset, vajon Téged megismerlek-e még?

(Az én akadémiai székem.) Gödöllőn az 1970-es évek közepén meglátogatott bennünket egy középmagas, 50 év körüli, budapesti belső-építész. Egyetlen szobából álló, szinte üres lakásunkban szétnézve, megakadt a szeme szalacsi széünkön. Körbenézte, ráült, majd azt mondta: „Lehet, hogy ez Európa legjobb és legszebb széke.” Lerajzolta, méretet vett róla, majd elment.

Egész életünkben vártuk az ilyen felfedezéseket. Vártunk arra, hogy valami nagyszerű újjászüllessen a magyar múltból. Tényleg Európa legjobb széke lenne a miénk? Pár év múlva megtudtuk, egykori látogatónk beteg lett, hirtelen meghalt. Máig hálásak vagyunk szavaiért, Isten nyugosztalja. Talán Bedécs Sándor volt a neve.

(Nagybátyám muzsikál – Vidák Sándor zongorajátékáról.) Hallgatom a zenét, a levegőn átszüremlő hangulatokat, érzéseket, és szeretném képekké változtatni őket. Nagybátyám zongorajátékában talán a keresgélés a legszebb, a dallamok közötti hosszabb, rövidebb átmenet. (Keresgél a zongora billentyűin, de valójában a lelkében teszi ezt.) A lelkében kutat, és a dallammal elmond valamit a világról, és benne önmagáról. Életünk gyönyörű pillanatairól, értékeiről, és kacatjairól, kudarcairól... Jó hallgatni, mert szépen, lassan és értelmesen mesél. Így keresem én is magamat, hangulataimat, képességeimet az élet apró, kis szüneteiben. Majd hozzákezek valamihez.

(Hogyan értsünk meg egy elvont gondolatot?) Gyakran egy tömör, szép gondolat jól hangzik, újnak és hihetőnek véljük, de a tartalmát, mint egy bezárt dologét, csomagét, nem tudjuk kibontani. Olyan, mint egy ételdarab, amelyet folyamatosan rágunk, de nem tudjuk lenyelni. Úgy nézünk egy ilyen igaz mondatra, mint egy drágakőre. A gondolat megértése, a megvilágosodás, két irányból jöhet. Az egyik magunkban zajlik le, úgy is mondhatnánk: „A búzának meg kell érnie.” A megvilágosodás jöhet hajnalban, az álomban, ezt nevezhetjük isteni sugallatnak. A megoldás jöhet egy lelki vezetőtől, egy bölcs embertől, aki a mondatot kifejtí, érthetővé teszi. Az a legjobb, ha nem mondja ki, amit gondol, hanem vezetgeti hallgatóját, mire aztán az egyszer csak felkiált: „Hú, mi van ittl!”

(A művészet születése.) A művészet úgy születik, hogy az ember lelke alakot ölt, képpé, hanggá, tárgyá válik. Valaha a művészet azonos volt a hitvilággal. Egy fészekben ültek, mint két tojás. Egyszerre születtek és egyszerre nőttek fel. Mára ez megváltozott.

Vidák István

Ifj. Kollányi Ágoston

rendező, szerkesztő, biológus (Budapest, 1947. szeptember 16.)

Mit tehetek a 70 évemmel? Szeretem, mert nagyon sok volt benne a jó... Persze, persze mesélhetném a csalódásokat – de az nem én lennék, azt majd máskor.

45 éve rendezek ismeretterjesztő műsorokat: a *Deltát*, *Deltácskát*, és sorolhatnám sokáig, de nekem mindegyik érdekes volt! Erre mondják, hogyha nem kaptam volna egy fillért se, akkor is megérte! Azt játszottam, hogy a világot – pontosabban mindent, amit csak a tudósok, a mérnökök értenek, azt a filmes lehetőségekkel közelebb hozom a nézőkhöz.

Ehhez kellett egy csodás gyerekkor, a szüleim.

Apu, Kollányi Ágoston, korának egyik legkiemelkedőbb népszerű-tudományos filmrendezője, nemzetközileg elismert mestere. A hazai lehetőségeket maximálisan kihasználta, egy angol kolléga szerint: *felfedezte a természet kamaraszínpadát*. A világ leglátványosabb helyszínei helyett kis történetekben mesélt az élet csodáiról... Mellette felnőni, látni, hogy mit és hogyan csinál, erre sokan mondják: így könnyű, persze ez nem is történhetett másként. Anyu (akiről kevesen tudják, hogy sokat segített Apunak a szövegírásban is) meg arra vigyázott, hogy ne legyek okostojás – csak normális gyerek. Ezért, ha megkérdezték „na, mi leszel?“, azonnal azt mondtam: *a filmes szakma zűrös...*

Aztán elkezdtem fotózni. Segítettem a vizek „ékszerreit” – az algákat – begyűjteni, sőt ellestem, hogyan lehet mikroszkóppal lefilmezni a parányok életét. Ha kellett, órákon keresztül nyomkodtam egy kapcsolót olyan tempóban, hogy a virág kinyílása a lehető legszebb legyen majd a vetítövászonon. S mire elvégeztem az egyetemet és biológus lettem – már elfelejtettem a filmezés zűrrösségét, de más gondom lett. Nem akartam a filmgyárban protekciós gyerek lenni, bekopogtam hát a Magyar Királyi TV-be, Sylvester Andráshoz, aki rögtön letegezett: „...csak külsős ügyelőre van szükségünk, és három év múlva ne gyere ide, hogy még nem vagy tévés rendező...” (Kezdetben tehát én vittem a párizsis zsemlét a rendezőknek.) Jó főnök volt, minket szidott, felfelé megvédett. Az MTV nagy korszakában – amikor már sokan nézték az adást, de még nem volt konkurencia – a kulturális élet legnagyobbjait csábította be a műsorainkba!

Kicsiny családomban is azt folytattam, amit bent csináltam: tudományos meséket meséltem a három gyerekemnek esténként, méghozzá fejből. Az ágyon köztük fekve, a mesébe kevertem a tudományt és a gyerekkoromat. Napról napra szőttem a történeteket Frucsról, a delfinről, aki füttyszavával hív minket a vízpartra, és az erdésről, aki megmenti a kis állatokat... S azután jött: „Guszt, csak azt magyarázd el...”, merthogy én imádom magyarázni, ők meg nem akartak aludni... Ezeket a meséket le kellett volna írni, azután lehetett volna arról vitatkozni, jók-e az ilyen mesék. A gyerekek egész jól túléltek...

Nehéz arról beszélni, írni, hogy mi a szépsége az ismeretterjesztésben a rendezésnek. Apu jó barátja, filmjeiben segítőtársa, dr. Lovas Béla mindig azt mondta nekünk, fiatal tévéseknek: *Fiacskám, mutasd meg, amit nem láthatnak mások!*

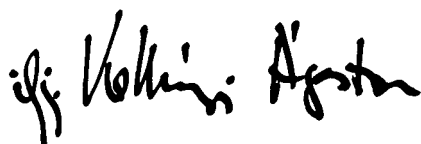
Kezdetben a legegyszerűbb tévés megoldás – a beszélő fej – pont ez ellen hatott. S legyünk őszinték, az okos tudós lehet nagyon érdekes – vagy lehet nagyon unalmas. Nem hiszem, hogy bárkit is érdekelne a hajdan készült műsorok felsorolása, helyette inkább arról beszélnék, mit szerettem a tudományos műsorok rendezésében. Tudtam, minden témában titkok vannak, amiket meg kell mutatni. Ehhez menet közben el kellett képzelnem, mi lesz majd a képernyőn. Sejtettem, mit ad majd hozzá az operatőr, a vágó, a zenei szerkesztő, a szerkesztő, a bemondó, vagy éppen egy különleges felvétel. Amikor jól megy a szekér, látszólag semmi dolgom sincs, mindenki hozza magából a legjobbat, tudja, hogy én mit szeretnék. És ez semmit sem változott az évek során – pedig a műsorkészítés stílusa állandóan megújult! Úgy érzem, ha nem szólnak bele feleslegesen, a hozzánk hasonló műsorkészítő szakemberek maguktól is tudják, mi a jó, a fontos, aminek van értelme.

A sors úgy hozta, hogy már javában nyugdíjas voltam, amikor megszűnt a *Delta* és a kapcsolatom a Magyar Televízióval. A tévés műsorok elszálltak, de sokszor mesélek arról, ami nagyon jó volt. Egy régi történet: Farkas Berci úrutazása előtt a Csillagvárosban – a Moszkva melletti űrhajósközpontban – stúdiónak használtuk a Szaljut űrállomás gyakorlópéldányát. Néhány éve pedig építész-rendező kollégámmal olyan díszletet csináltunk a mindig megújuló *Delta* stúdiójában, ahol a forgó, liftező asztalkán valóban be lehetett mutatni minden kísérletet. Nem sorolom tovább, mert filmek, képek, nevek nélkül nagyon nehéz,

Most, 70 felé közeledve váltani kellene, de nem igazán megy. A *Deltá*-s éveimet, meg az ilyen sztorikat még fel lehetne frissíteni – de hogyan? Vagy inkább új lehetőségeket keresek, itthon talán megcsinállok néhány elfelejtett ötletet, titkot, amit egykor kihagytam.

Adataim: biológiát az ELTE-n, televíziós adásrendezést a Színház- és Film-művészeti Főiskolán tanultam.

1975–2013 közt a *Deltát*, az MTV tudományos heti műsorát rendeztem, mintegy másfél ezer adást. Eközben száznál több filmem témája az űrkutatástól a régészetig kalandozott. 2009-ben Balázs Béla-díjat kaptam, és a Filmszemlén díjat nyert az ősciprusokról szóló filmem. Legutóbb, 2015-ben a *Hulámvadászok* az ASTROFILM fesztivál díját hozta el. A Pusztaszeri Természetfilm Fesztivál zsűrijének háromszor voltam elnöke.

Hegedűs Erzsébet – Pataki Edit

tanár, anyanyelvőr (Magyardombegyház, 1947. szeptember 18.)

Hegedűs Erzsébet vagyok, Pataki Edit néven írok.

Szüülőhelyem Magyardombegyház, Békés megyei haldokló zsákfalu.

Apám, Hegedűs Sándor (1921–99), félárva utcagyerekből lett csendőr, internálták. Édesanyám Pataki Erzsébet (1924–2001). Húgaim: Katalin (1949–2013) és Julianna (1957). Katica születésekor apám már vasutas.

Anyai nagyszüleim: Pataki Sándor (1899–1977) és Bordás Julianna (1893–1973) kisparasztok. Kilencéves koromig élek velük, egyéniségem alapjait nekik köszönhetem.

Szüleim, nagyszüleim szekta tagjai. Bénító műveltségbeli hátránnyal indítanak, de köztük tanulom meg, hogy kimondott szavaim mögött életem a fedezet.

Az első két tanévet otthon végzem el, osztatlan iskolában. Az általánost Tótkomlóson fejezem be.

Eszmélésem óta a pedagóguspályára készülök. Az orosházi Táncsics Mihály Gimnázium diákjaként minden szünetben korrepetálok. Harmadikban közösségi munkáért tantestületi dicséretben részesítenek.

Az utolsó szülői értekezleten osztályfőnökünk édesanyámat a nyilvánosság előtt alázza meg. Felolvasott jellemzésemből:

‘Maradi szülők gyermeke, visszahúzódó, alkalmatlan a pedagóguspályára’, továbbtanulásra nem javasol.

Családom első érettségizett tagja vagyok.

Háromszor felvételizek a JATE magyar-orosz szakára, kétszer utasítanak el helyhiány miatt. Kilenc kérvényt és fellebbezést írok. (Második felvételim után az egyetemen Barna Dezső megmutatja vizsgám anyagát: ‘Magyar nyelvészetből az évfolyam kiemelkedően legjobb dolgozatát írta’.)

Érettségihez kötött munkát keresek, a papírom megelőz, mindenütt alkalmatlan vagyok.

Júliustól februárig hagymát tisztítok. Tavasszal négy hold kukoricát vállalom művelésre.

Szegeden az építőiparba vesznek fel takarító-ételfelszolgálónak. Olyan rendet teremtek, mintha életem függne rajta.

Egy rutinvizsgálaton kiderül, hogy nem lehet gyerekem. Újabb sürgetés, hogy mások gyermekeiért éljek.

1968–1973 között vagyunk egyetemisták Katica húgommal. Ő magyar-angol szakos.

Megrendült önbizalommal kerülök az egyetemre, akkorra már én is hiszek a papírnak. Az első félév végén Ferincz István tanár úr győz meg, hogy ne szökjem el.

Bizottság előtt vonnak felelősségre, mert a kollégiumban nálam van Bibliám. Mindennapjaimat lehetetlenítik el, mintha nagyító alatt lennék.

Az orosz tanszéken maximális tisztelettel figyelnek ránk. Fenyvesiné

Jelizaveta Konyajeva észreveszi fuldoklásomat, mellettem áll. Laki Éva tanárnővel előkészítőn segítjük a felvételizőket. Szőke György tanszékvezető írásaim értő olvasója.

Szalamín Edit (elkérem keresztnevét) emberként és tanárként támogat önmagam felépítésében. Írásaimat odaadja a Tiszatáj főszerkesztőjének, Ilia Mihálynak. Két elbeszélésem megjelenik. Ilia Mihály – lehallgatások közben, létbizonytalanságában is – csendjével, megtörhetetlen emberségével sokunk mentora évtizedeken át.

Novellaciklust írok építőipari élményeimből: Icáról, a tizenhét éves csecsemőgyilkos anyáról; az intézetis Erzsiről, akit tizenhárman gyaláznak meg nemzeti ünnepünkön... A szerkesztőhelyettes szerint a szocializmusban pozitív írásokra van szükség.

Az ötödévet Leningrádban végzem. Felderítem a várost, gyakorolom az élő nyelvet, pótolom műveltségbeli hiányaimat.

A főiskola orosz tanszéke várna. Békés megye hátrányos helyzetű nagyközségét választom. Magyarból két elsőm van, osztályfőnökként is kezdek.

Negyvenhét éves kollégám meghal. Dupla munka szakad rám. A tanév végén már érettségiztek. A túlterhelés állandósul.

Óriási lelkesedéssel dolgozom. Tanítványaim többsége bizalommal járja velem tapasztalatlanságom zsákutcáit.

Minden levelem felpattan, eltűnnek küldeményeim. Postámat hamarabb látja a párttitkár kollégiumigazgató, mint én. Itt is nagyító alatt vagyok...

1983-ban szüleim háza, portája leég, elpusztul harminc disznó is.

Egy nagykönyvtárba menekülök a pedagóguspályáról. Mindennapjaim emberi segítője Tóth Béla igazgató.

Békés megye ipari kisvárosába kérem át magam. Gáspár László

(1937–98) kísérleti középiskolájában megújítjuk a szaktárgyakat, az értékelést, a közéletet... A diák a középpont. A kísérletet felszámolják, a gyerekeket „átzsilipeljük” (a minisztériumi ügynéző szava) a régi rendszerbe, Gáspár László, aki az óvodától az egyetemig újította meg a magyar pedagógiát, infarktuszban meghal.

Orosz szakom kiesése után csak magyarosnak lenni embertelen teher. A postaforgalmi szakközepesek minden második évfolyama az enyém, negyvenes létszámú osztályok. Leveszem a diákot a futószalagról. A legjobbakat tehetséggondozáson, a leggyengébbeket sokféle korrepetálással várom. A közepesben is megkeresem, mivel emelkedik az átlag fölé. Igazi pedagógiai kihívás: motiválni az alvó lelket, hogy önmaga és a világ gazdagságára ráébredjen. Megszállottan bizonyítom – már nem önmagamért, hanem értük –, hogy a kisvárosi diák nem kevesebb megyeszékhelyi társánál – s a dél-békési sem a fővárosinál.

Ügyeletes érettségiztető vagyok. A legtöbb 98 fő egy évben. Sokszor veszek át végzős osztályokat. Javítómunkámat, „tanulmány szintű” szaktanári összefoglalóimat az elnökök kiemelik, megyeszerte páratlan precizitásomról ismernek.

Szépirodalmi alkotók, vers- és prózamondók, színjátszók, az iskolaúj-ság gazdái találhatnak meg. Tömegeket mozgatok. Húsz évem alatt gyűjtött diákírásokból kötet áll össze – nincs pénz a kiadásra.

Utolsó húsz évem tehetségeivel százötvennél több zsűri előtt kétszázannál több – nem szaktárgyi – eredményt érünk el.

Hat évig félállásban *Szókinszfejllesztő gyakorlatok és Nyelvhelyességi feladatok* címen, anyanyelvünk romlása ellen, tanulást könnyítő se-

gédanyagot állítok össze. Az aktuálpolitikát szolgáló tankönyvekhez kellene igazítanom, holott az összmagyarságot szolgálnám vele.

Az igazgató írásbeli figyelmeztést ad: utolsó nappal is – huszadik – osztályomat nem(!) készítem fel az érettségire.

– Nem kell elvégezni, amit Hegedűs tanárnő kitalál. – A diákok kétharmadát téveszti meg.

– Nagy humorérzék kell hozzá, Erzsike! – biztat Velcsov Mártonné, az egyetlen volt tanárom, ekkor nyelvi írásaim lektora.

Megalázó körülmények között kényszerül nyugdíjba a hat legidősebb tanár. Nekem irányzottan külön megszégyenítés: orosz szakommal a Kádár-rendszer szekértolója(!) voltam.

Több munkahelyemen megtapasztalom, hogy uszítható az ember.

Nem bizonyíthatom tizenhárom hónapos helytállásomat a senki földjén: a hagymatisztítás és a kukoricaművelés dokumentumai elégtek. A Legfelső Munkaügyi Bíróság – távollétemben – elmarasztal. Nyugdíjam kevesebb, mint kortársaimé.

Kertész Imre *Sorstalanság*ából értem meg, hogy csak a hatalom által meghagyott élet lehetett enyém, embertelen önkény áldozata vagyok. Ám akik jelenemet tönkreteszik, jövőmet elveszik, megsemmisíthetnek,

de múltamtól, helytállásom tudatától nem foszthatnak meg. S amíg lelkiismeretem ellen nem vétettem, nem pusztulhatok bele abba, hogy mások ártnak.

Hatalmas humorérzékem kérdi: mi lett volna, ha nehezítések nélkül élhetem saját sorsomat? Ha kortársaimmal kezdhettek, ha jubileumi jutalom jár a bő három és fél évtizedes helytállásért? Ha ezt a rám jellemző lendületet végig a lelkesedés kíséri, nem a kétségbeesés? Csodákban gazdag életemnél többet akkor sem adhatnék. „Csupán” az arányok lennének emberiek. Mert magánéletemmel fizettem ezért a másokat kiteljesítő szolgálatért.

Kötetlenség író-költő vagyok, 1973 óta kezdő, életművem nagy részét a szeghalmi diákság tizenegy, a sarkadiak húsz éve őrzi – nem papírra írt sorokban, hanem jellemekbe építetten. Formáltam néhány (néhányszor tíz? néhány száz?) megalkuvást nem ismerő embert saját képmásomra, akik az önzetlenséget, a közösséget, mások szolgálatát fontosabbnak tartják saját érdekeiknél, s képesek a mindennapok csodáit megteremteni.

Jelenlegi lelkiállapotom a „mennyi torzó van köröttem!” életérzése; agyi infarktusz látogatása után rendszeresen újra kell értelmeznem a kegyelmet: a maradék időt.

Hegedűs Erzsébet – Palotai Edit

Stefanovits Péter

képzőművész (Budapest, 1947. szeptember 18.)

Tizenévesen úgy gondolkodtunk a felnőttek világáról, mint minden valamirevaló forrongó ifjú, miszerint az egy vállalhatatlan világ, inkább azt kellene eldönteni – gondoltuk akkoriban –, hogy Beatles vagy Rolling Stones? Fiatalságunk fekete-fehér világa a korra jellemző „ideológiai tartalmú” jelenségeivel befolyásolta akkori életünket, idomultunk is hozzá, mint afféle fejlett, gerinces...

„A tanulás is fegyver az imperializmus elleni harcban”, származás, osztályharc, „Gyűjtsd a vasat és a fémet, ezzel is a békét véded!”, a szocialista embertípus és később a szocia-

lista realizmus! Jelszavak, kommunista szombat, a május elsejei „Felvonulók kérték”, „Jó ebédhez szól a nóta”, november 4-én mécsesek az ablakokban, tömegek a Mártírok útján a ferenceseknél a húsvéti feltámadási körmenetben.

Egyúttal azt is észlelhettük, hogy a legzártabb rendszeren is vannak rések, ahonnan más szögben látható a valóság. Ebben fontos szerepet játszottak a tanárok, barátok, rokonok – illetve szellemiségük, a ki nem mondott szavak, érzelmek –, akik elmagyaráztak, rámutattak, és életvitelükkel is példát adtak. A középiskola néhány kiváló tanára, akik ellensúlyozták a szovjet mintájú technikai képzés materiális egyoldalúságát, majd az operaházi díszletfestő évekbeli munkatársak (köztük az '56-os forradalom aktív résztvevői) mind hatottak a valamikori ifjú emberre, egykori önmagamra...

Emlékeztetőül a kortársaknak, hasznos recept volt akkoriban (1965-ben): utazz autóstoppal Lengyelországban, és többet megtudsz az addigi életedről, a korábbi meg nem élt évtizedekről, a történelemről, a jazzről, a krakkói Rynek klubjának kedves lányairól, mint valaha is remélted volna, és ráadásként megnézheted a varsói Kultúra és Tudomány Palotájában vetített *A Hard Day's Night* Beatles-filmet.

1970-ben apád Zsigulijával, barátnőddel járd körbe a régi határait Erdélynek, hallgasd meg az ortodox szerzetesek hajnali énekét a Fogarasi-havasokban, hallgasd anyanyelvedet azoktól, akik a vegyes közösségben második nyelvként tanulták és használják. Csodáld a pusztuló szász erődtemplomok szárnyas oltárait, ha ismét hazajöttél, járj az Egyetemi Színpadra, hallgasd Perneszy András jazztörténeti előadásait, fordulj meg Petri Galla lakásában, és a Ciki Parkban is. Ne feledkezz meg a balatonföldvári „hippitalálkozóóról” sem, és ha a zsaruk visszaraknak a vonatra, akkor a következővel gyere vissza, és ugorj le hátul, az ellenkező oldalon.

Látogass Kassára, ahonnan apád származik, találkozz az ottani rokonokkal, rakj kis, színes csempemozaikot a festőművész Jakoby Gyulánál, aki éppen ezzel keresi a pénzt, díszítve a tömeglakások házfalát... Ne engedd a szlovák rendőrnek elvenni a filmedet a gépedből az ócskapiacra, mert szerinte csak

a szegényeket fotóztad ahelyett, hogy a szépet örökítenéd meg, a Tátrát vagy Krasznahorka várát.

Mindenképpen utazz gyerekeiddel Székelyföldre, lakjatok kis, csendes faluban, mint a sóvidéki Siklód, ahol olyan nagy a csend, hogy a madarak szárnycsapásai megriasztanak, és a csorda szépséges és bölcs vonulása a nyári este legfőbb eseménye. A következő évek valamelyikén menjetek el Rómába, egy hosszú imára Szent Péterhez – ravennai megállóval a mozaikoknál még akkor is, ha a gyerekek a livornói tengerpartot várták leginkább.

Az úgynevezett kelet-közép-európai létet ugyan ki fejezte ki teljesebben, mint Pepin bácsi, Svejik távoli rokona, Bohumil Hrabal jó pajtása, aki a végtelen mondatok nagymestere, a széplányok csodálójá, és annak a humornak a hordozója volt, amivel a lét elviselhetővé vált e részén a világnak. Olyan jámboran és olyan szeretettel senki nem láttatta a „létező szocializmusban” zajló élet szereplőit és csalt könnyeket a szemekbe a nevetéstől, mint Hrabal mester, igaz, a következő pillanatban e könnyek már a sírás könnyeivé váltak...

Ha eljön az idő, fess meg barátoddal a székelyföldi református templom kazettáit, annak a templomnak a mennyezetét, amelyet annak idején Kós Károly tervezett meg, azonban még ő sem számított arra, hogy a kommunizmus epizódja ilyen hosszúra nyúlik, és az avatásra egészen 1994 tavaszáig kell várni. Ezután a gyilkos-tói Szent Kristóf-kápolna 34 méter hosszú képét kell megálmodni, amelyet szintén Elekes Károllyal alkottatok, és Anthony Gall barátotok volt az építészeti forma megálmodója.

Ne hanyagold el a kertet Pákozdon, engedd, hogy ő neveljen immár harminc éve, mert a REND, a teremtet világ rendje számodra így is megmutakozik, engedelmeskedj!

Figyeld magad, és észreveheted, hogy egyre jobban vágysz a csendre, közelebb áll hozzád a provinciális barokk egyszerű szépsége manapság, mint korábban a szemképráztató gótika, szívesebben hallgatsz bonyolult nagyzenekari műveket, igaz, a mongol siratóénekek is szívedbe találnak. A tárogató hangzása, akár Krúdy novelláiból szóljon, szíves vendége fülednek, nem feledve az örök szerelmet: a fekete muzsikuskok blues-zenéjét.

És mi van a képzőművészettel? Nem ez a legfontosabb számodra az életben?

Nem volt hiábavaló a kutatás, a földi szépségek, a művészetek európai kincseinek szenvedélyes keresése. Élvezet a „csinálás” is, művek létrehozása, a teremtés gyermeki léptékű változata, és – ne legyünk kishitűek és elégedetlenek – jó érzéssel tölt el az emlékezés az elmúlt évtizedekre – de biztosan nem ez a legfontosabb a létünkben. Hogy mi? Azt még nem tudom, csak abban vagyok biztos, hogy sokféleképpen lehetünk javára-hasznára a körülöttünk élőknek és ez a „hasznosság”-tudat egyre többet jelent számomra.

Figyeld a nagy diófát hátul a kertben, mindig látsz fontosat rajta vagy alatta. Ismerkedjetek, légy jóban vele, nemsokára együtt töltötök hosszú éveket majd, befogadja hamvaikat, erős törzsére bizton számíthatsz.

Stephan

Mihály Tamás

basszusgitáros, zeneszerző (Budapest, 1947. szeptember 24.)

– *Mihály András fia. A zene vérében kellett hogy legyen – egyfajta lázadás, hogy a beat felé fordult?*

– Nem lázadásból fordultam a beatzene felé, hanem mert érdekelt ez a vadozatú közlési forma, a maga őszinteségével, nyersségével, harsányságával, és ami a legfontosabb, a közönségközeliségével. Azzal az érzéssel, hogy a zenész és közönsége egybeforr, összeolvad, és együtt élnek meg közösen a koncert élményét.

– *Mindketten – apa és fiú – Kossuth- és Erkel-díjasok. Az ön esetében e díjak csoportosak voltak: többedmagával, az Omega együttes tagjaként kapta meg. Számít az ilyenfajta elismerés is? Más díjnak is birtokosa.*

– Középkeresztem van még, ami mostanában nem egy dicsőséges dolog. A kitüntetés egyfajta jelzés, jelentés, de nem szabad túl komolyan venni. Mácsai Pali szerint – és én evvel egyetértek –, „csak nehogy elkezdjek úgy viselkedni, mint egy Kossuth-díjas”. A Pro Urbe díjat meg át sem vettem, tiltakozásul az Újszínházban történtek miatt.

– *Budapest, a városi, a fővárosi születés és élet – jelent-e ez valami meghatározottságot? Vetett számot ezzel a kérdéssel?*

– Budapesti vagyok, itt születtem, imádom a várost, nemigen tudnék máshol élni (na, mondjuk Rómában igen), ahányszor elutazom, alig vá-

rom, hogy hazajöj-jek. Csak remélni tudom, hogy élhető város marad, egy normális vezetéssel.

– *Ifjúkorában az Illés-együttes híve volt. Aztán az Omega tagja lett, s maradt az csaknem fél évszázadig.*

– Illés-rajongó nem voltam, a Beatlesé annál inkább.

Persze szeretem és becsülöm Bródyt, és még sok mindenki mást is.

– *Az utóbbi évek a színpadi zeneszerzés jegyében is telnek. Könyvet is írt az Omegáról. Harminc év után új szólólemezt adott ki. Váltásról beszélhetünk?*

– Mindig is voltak egyéni ambícióim, ezek az utóbbi 10 évben realizálódtak. Zenés darabok (56 csepp vér), könyv (Basszus! Omega!), szólólemez (Last Minute). Ugye, milyen jó, hogy össze-szedtem a szakma krémjét a lemezemre: Somló, Charlie, Presser, Nagy Feró, Meződi fater, Szirtes Edina, Pásztor Anna, Maróthy Zoli, Balogh Lacika, Cséry Zolika, Mihály Andris, aki a fiam. Ha az Omega már nem akart velem zenélni, hát zenéltem másokkal.

– *Követ-e zeneszerzői és magánéletében valami egy mondatba sűrít-hető alapelvet?*

– Tiszteld a közönséget, ne csapd be, se hazugsággal, se playbackkel, próbálj meg igazi élményt adni! Meghallják a hamisságot. Minden értelem-ben.

(Kérdező: Szondi György)

Erdélyi Z. János

műfordító, költő (Debrecen, 1947. szeptember 26.)

Hatéves lehettem, amikor elhatároztam, hogy mérnök leszek. Szüleim mesélték, hogy amikor állatkertbe vittek minket a nővéremmel, engem jobban érdekelt a radiátor csapja, mint a majmok és oroszánok. Műszaki érdeklődésemet mindvégig megtartottam.

Szekszárdon jártam általános iskolába és gimnáziumba. Akkor számomra még nem jelentett túl sokat, hogy Babits Mihály szülővárosában élek. Ahhoz, hogy gyermekkori elha-

tározásomat valóra váltsam és mérnök legyek, a Budapesti Műszaki Egyetemen tanultam tovább, majd nyugdíjazásomig mérnökként dolgoztam.

Amikor 1972 májusában műszaki egyetemistaként megalkottam első műfordításomat – jelesül Shakespeare XVIII. szonettjének magyarítását –, még csak nem is sejtettem, hogy az elkövetkező több mint negyven évem „dualista” jelleget ölt; hogy attól kezdve párhuzamosan élem a mérnök és az irodalmár egyaránt izgalmas életét. (Az írásra való hajlamot gyaníthatóan nagyapám testvérébátyjától, Erdélyi Zoltántól örököltam, aki a maga korában, a 19–20. század fordulóján kétszeres Nádasy-díjas költő volt.)

Ekkor már állt mögöttem némi poétai gyakorlat (még ha a hatesztendőskoromban írott két verset nem is számítom), ugyanis sorkatonai szolgálatom alatt versírással tettem elviselhetővé az őrségek hosszú és egyhangú, gondolkodásra amúgy tökéletesen alkalmas óráit. Itt született verseim kétséget kizáróan rém gyengék voltak, de legalább stabilizálták a honvédségi drill okozta ingatag lelkiállapotomat.

Az említett szonettel kezdődő angol fordítási periódusom túlélte műegyetemi tanulmányaimat, átívelt az egyetem utáni tartalékos tiszti kiképzésen is. Ez utóbbi időszak legkiemelkedőbb irodalmi tette részéről az volt, hogy ott, a Petőfi emléket idéző Szabadszálláson kezdtem fordítani Shakespeare *Rómeó és Júliáját*. Minden szabad percemet a laktanya meglepően jól ellátott könyvtárában töltöttem. Fél évvel később már mint kezdő, de lelkes mérnök fejeztem be a színművet.

Különös módon, munkáltatóim erőteljes hatással voltak műfordítói tevékenységemre. Első munkahelyem jellegeből eredően (KGST-orientáltságú kutatóintézet lévén) a preferált nyelv az orosz volt, amely fokozatosan kiszorította lelkemből a korábbi angolt, és Shakespeare lassan átadta a helyét Nyekraszovnak, Lermontovnak és más orosz költőknek, akik közül Jeszenyin lett a kiválasztott; tőle a későbbi évtizedek alatt sok verset fordítottam, egy kétnyelvű kötet formájában meg is jelentek.

Még egyszer kerültem közelebbi kapcsolatba orosz nyelvű költő verseivel, nevezetesen Vlagyimir Viszockijével. Néhány éven belül három fordításkötet

jelent meg a kalandos és zilált sorsú, terjedelmes életművet hátrahagyó poéta válogatott dalaiból. A köteteket változó létszámú csapatban fordítottuk. Én 27 verssel vettem ki részemet a közös munkából.

Második munkahelyem egy tervezőintézet volt, ahol 23 évet töltöttem el. Nagy pozitívuma számomra a gyakori konzultációs utazási lehetőségekben rejlett. E „szolgálati utak” kedvező hozadéka a nyelv gyakorlásán kívül tekintélyes mennyiségű, kisebb könyvtárra rúgó könyv „importálása” lett. Ezek alapozták meg harmadik fordítói korszakomat, német nyelvről készülő fordításaimat.

„Dualista” életmódom láttán sokan kérdezték, hogyan működik nálam ez a „szellemi meghasonlás”. Hát úgy működött, hogy nappal a napi nyolc (nemritkán tíz-tizenkét) órai mérnöki munka mellett rendszerint hajnalban és kora reggel alkottam fordításaimat, illetve saját verseimet.

A német korszak bizonyult a leghosszabbnak. Közel huszonöt esztendő terméséből tizenegy kötetet publikálhattam, verseket, prózát és színműveket egyaránt. Első (épp ezért szívemnek legkedvesebb), 1993-ban megjelent kötetem az osztrák Georg Trakl verseiből készült válogatás volt. Vele kezdődött az említett periódus, amely idővel kiteljesedett, és szinte az egész 20. századot átfogó tabló rajzolódott ki a mintegy 60-70 osztrák, német és svájci német költő több ezer versének tolmácsolásából. Thomas Bernhard három kötetével van jelen eddigi „életművemben”: összegyűjtött verseivel, egyperces novelláival és négy színművével. További két osztrák költő, Christine Busta és Gerhard Fritsch költeményeiből állítottam össze válogatást és fordítottam le.

Prózafordításaim sorát Rainer Maria Rilke 43 korai elbeszélése nyitotta meg. Később érdekes feladatra kért fel az egyik kiadó: egy autista fiatalember visszaemlékezéseit magyarítottam. Izgalmas munka volt: a gyermekszereplő állapotából következően gyakran adódott lehetőség (avagy vitt rá a szükség) kedves foglalatosságomra, új magyar szavak alkotására (Axel Brauns: *Cifrárnnyak és Denevérek*).

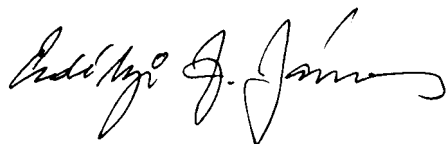
Eleddig utolsó prózakötetem egy német tudósítónak a Kennedyekről írott családtörténete volt.

Amikor másfél évre munkanélküli lettem, „megélhetési bűnözésként” a híres német füvesasszony, Maria Treben több könyvét fordítottam.

Fordításaimmal párhuzamosan saját verseim, írásaim is jelentek (jelennek) meg folyóiratokban. Számomra érzelmileg a legjelentősebb – nyilván mert az első kötetszerű „saját” volt – *A Cet könyve*, amely főként feleségem hitének és kitartásának köszönhetően „ölthetett borítót”. Zoltán fiunk – három és fél évesen – tökéletes Cet-illusztrációt alkotott, amely a kötetbemutató plakátját is díszítette.

Negyvenkét évnyi budapesti lét után néhány esztendeje családommal visszaköltöztem régebbi pátriámba, Szekszárdra. (*A Cet könyve* – nyilván a hely szellemének és Babitsnak köszönhetően – már itt született.)

Természetesen vannak további terveim. De hogy mit hoz a következő hetven év? Az itt a kérdés...

Maros Gábor

színművész, operaénekes, tenor (Budapest, 1947. szeptember 27.)

Pár sort írni e jeles és egyben szomorú eseményhez megtisztelő, és talán nehéz is.

Gyönyörű életem volt. Csodás anyával, édes nagymamával, elvált apukával, testvérekkel. Igen nagy szégyenségben, és mégis boldogan.

Művészi hajlam? A zongora jól ment. Konzervatórium. Tragedia: bal csuklóm egy korcsolyapályán eltörött. Hosszú lábadozás, majd Pauk Anna¹ átvett ének szakra, így sikerült elvégeznem az iskolát. Barátságba kerültem egy szobrászművésszel: Rátonyi Józseffel,² az ő szerelme volt Monori Lili – akkor már színiakadémista növendék –, aki rábeszélte és fel is készítette a felvételig, és jóslata bevált: felvettek a Színművészetre. Békés András osztályába kerültem, de itt találkoztam életem meghatározó mesterével, Nádasdy Kálmánnal³ is. Harmadévesen már az Operettszínházban játszottam a *La Mancha lovagjában* Sancho szerepét Darvas Iván oldalán. Igen nagy szakmai és közönségsiker volt. Emellett a Thália Színházban Kazimir Károlynál csupa prózát játszott-

tam: *Akiért a harang szól*, Csúrka István: *Ki lesz a bálanya?* (Juhász), *Kalevala* (játék-mester). Ki is vittek a Magyar Színház egyik nagy diadalmenetére, Finnországba. Negyedévesen – ismét az Operettszínházban – Vámos László rám osztotta *Mótel*, a kis szabólegény szerepét a *Hegedűs a háztetőn*ben, Bessenyei Ferenc játszotta *Tejvét*.

Egészen kivételes siker volt. Néhány hét után Vámos László rendező úr a kezembe nyomott egy New York-i színházi szaklapot, benne egy teljes oldalas méltatással a pesti *Mótel*ről, és egy nagy fotóval rólam.

Még hátravolt a diploma: Molière *Amphytryonja* volt, és egy óriás, Major Tamás rendezte. Az egyik előadás után bejött az öltözőmbe egy kedves tekintetű ember, Fodor Imre színingazgató, kiváltképp dicsért, majd leszerződtetett a József Attila Színházhoz. Itt az első szerepem Szigligeti *Liliomfi*jában mindjárt a címszerep volt. Hihetetlenül boldog voltam! A második szerepem O'Neill *Vágy a szilfák alatt*-jában *Eben* alakja volt. Itt Szemes Ma-

¹ Pauk Anna (1910–2000) legendás zenepedagógus volt. Már 14 évesen kiválóan zongorázott. 25 éves korában hangképzést, zongorát és nagybőgőt oktatott. Zsidó származása miatt a második világháborúban elhurcolták. A lágerből szerencsésen szabadulva, a háború után énekesek jó pár generációját képezte.

² Rátonyi József (1942–) Munkácsy-díjas szobrászművész, szobrásztanár volt, legismertebbek a köztéri szobrai.

³ Nádasdy Kálmán (1904–1980) háromszoros Kossuth-díjas magyar filmrendező, színészpedagógus, színházigazgató, műfordító.

rival játszhattam, százhuszszor ment. Ezt követte még négy boldog év, ami után szeretett igazgatónk a színház előtt, egy premier napján összeesett és meghalt. Visszamentem Vámos Lászlóhoz, aki azt mondta, már várt rám. Mindent eljátszatott velem, amit csak lehetett. Rám osztotta a *János vitéz* címszerepét is, bár akkor már játszottam a *Denevérben* *Alfrédet*, a tenort, és *Orlowszkyt* is.

Az egyik *János vitéz*-előadáson két illusztris vendég is ült a nézőtérben: Mihály András⁴ és Mikó András.⁵ Egy szopránt jöttek meghallgatni, de aztán az én öltözőmbe jöttek be. Arra kértek, hogy a „Mesternek” énekeljek az Operában. Tudtam jól, hogy ki a „Mester”: Ferencsik János. Egy hét múlva ott álltam az Operaház színpadán, és két Mozart-áriát énekeltem, majd Ferencsik felvett! Az Operettszínháznál ez példátlan volt. Ez 1980 májusában történt, majd ősszel a Mester felújította a *Varázsfuvolát* Gulyás Dénes, Kalmár Magda, Gregor József, Melis György főszereplésével. Én *Monostatost*, a gonosz karaktert énekelhettem. Ezután sok boldog év következett. Huszonnégy szerepet énekeltem el, volt ebben kisebb is, nagyobb is. Beppo a *Bajazzóból*, *Sporting Life* a *Porgy és Bess*-ből, és közben a *Zeneszín TV Színházban* kilenc főszerepet énekeltem és játszottam el. Többet azért nem tudtam, mert ez időközben megszűnt. A legemlékezetesebb, hogy Offenbachot énekelhettem Rost Andrea partnereként.

1982-ben debütáltam Bécsben, a Theater an der Wienben, a *100 éves*

George Gershwin: *Porgy és Bess*
(Erkel Színház, 1981); *Sporting Life* és *Jake*:
Maros Gábor és Póka Balázs

Kálmán Imre koncertsorozatban. Innen egyenesen Klagensfurtba kerültem, ott *Kálmán Imre Marica grófnőjében* játszottam főszerepet. Részt vehettem Giuseppe di Stefano⁶ búcsúkoncert-sorozatában Oszvald Marika oldalán, Európa 15 nagyszínházában. Koncertturnén vettem részt Amszterdamban, Sydneyben, Melbourne-ben, oda kétszer is visszahívtak. Amszterdamban a Concertgebouw-ban mint szólista, főként Strauss interpretálójaként. Már jóval 60 év felett meghívtak Los Angelesbe. Ott a Magyar Házban nagy sikerű koncertet adtam, majd onnan átvittek San Diegóba, tőlük van egy konzuli oklevelem – az egyetlen magyar elismerésem. Külföldön sokszor, sok helyen kitüntettek, elismertek, ez itthon soha nem történt meg. Talán mert mindig, mindenütt megmondtam a véleményemet, ha kérdezték.

Ha az interneten járnak, megláthatják, mennyi film-, tv-játék-fellépés, szinkronszerp kötődik a nevemhez. Néhányszor rendeztem is: főleg Molnár

⁴ Mihály András (1917–1993) Kossuth-, Liszt Ferenc- és négyszeres Erkel Ferenc-díjas zeneszerző, karmester, gordonkaművész, egyetemi tanár, az Operaház főtítkára, majd igazgatója.

⁵ Mikó András (1922–1998) az Operaház Kossuth-díjas főrendezője.

⁶ Giuseppe Di Stefano (1921–2008) világhírű olasz (tenor) operaénekes.

Ferencet, Kálmán Imrét. Soha nem engedtek tanítani. Akiket rendeztem, azoktól visszahallom, hogy „soha annyit nem tanultam, mint tőled”. Jó érzés!

Gyönyörű életem volt! Bejártam a világot, és még fizettek is érte. Köszönöm, köszönöm, köszönöm!

Ez a vége... ez most nehéz. Sokat fázom és éhezem. 32 000 Ft-ot hoz a postás havonta. Mindenemet

szétosztottam, azt hittem, életem végéig játszani fogok. Talán megérem a 70-et? Egy Gyöngyös melletti kis faluban élek.

Egész életemben tanultam. Amit csak lehetett, odaadtam.

Böndör Pál

író, költő, dramaturg (Újvidék, Jugoszlávia – ma: Szerbia, 1947. szeptember 28.)

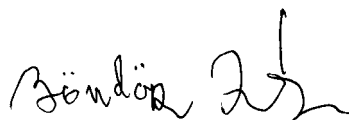

„Foglalkozása?” „Nyugdíjas”, válaszolom mostanság, felszabadultan, vidáman, harmadik éve már, ha valahol felteszik ezt a kérdést. Nem volt ez mindig így. A hetvenes években magyaráznom, magyarázkodnom kellett: programozó – komputerek, bit, byte, assembler, mágnesszalag, lyukkártya, kutyagumi... Legtöbbször úgy néztek rám, mint aki nek nincsen ki az összes kereke.

A dramaturggal sem volt sokkal több szerencsém. Dramaturg, még hozzá a

rádióban! Meglepően sokan képzelték azt, hogy reggel bemegyek a munkahelyemre, és körölni kezdek egy drámát: a *Rómeó és Júliát* vagy a *Kurácsi mamát*, egyenesen a rádiónak. Megint hallom a kelepelést. Közel tíz éve, hogy háromháznyira tőlünk, de az utca túlsó oldalán, megjön tavasszal a gólya. Jó látni, mikor néha elrepül a fejünk felett a Jegricska felé röptében. Vagy mikor jön vissza a vadászatból. Sűrűn hallom napközben a kelepelést, ha valahol nem bömböltetik éppen a rádiót, az elviselhetetlen műnépzenével. Fura szerkezet az agyam, a kelepelésre nem a gólya képe jelenik meg előttem, hanem egy gyermekkori játék, fából volt, forgatni kellett, és az akkor kelepelt. Talán kelepelőnek is hívták – vagy mégsem, hanem kerepelőnek? Ilyen művacakkokkal tele az én fejem is.

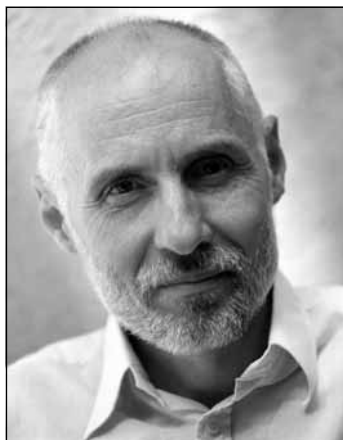
Sohasem válaszoltam úgy, hogy költő, író. Talán most, hogy betöltöm ma holnap a hetvenet, és összegyűjtött verseim kiadását tervezi a kiadó, leírhatom: költő, író voltam. Vagy vagyok is még mindig, hiszen némi terveim, ambícióim még lennének. Mennyi időm és erőm maradt, azt persze nem tudhatom. Mellesleg, nekem senki sem szólt, hogy az öregség ilyen gyorsan itt lesz. Ha ezt tudom, talán másképpen osztom be az időmet. Vagy nem.

Miskolczy Ambrus

történész (Marosvásárhely, Románia, 1947. szeptember 29.)

Egyszerű történész vagyok, tehát fantáziátlan író, mert nem kell kitalálnom semmit; az anyag adja magát. Munkánk mégis állandó küzdelem az anyaggal, és közben kísért a kérdés: minek mindez? Van, aki azt tartja, azért, mert a szabadságot szereti, van, aki az ellenkezőjét – és a két pólus között sok az átmeneti

gettólégkör fojtogató mivoltát. Egy mondat volt benne, ami tetszett, és arról szólt, hogy paradox módon az 1950-es években előtérbe került a nemzeti függetlenség kultusza. Ki is húzták, és igazuk volt.

Egyébként a hazai történetírás szemétségei nem izgattak, mert lekötöttek a még nagyobb disznóságok:

képlet. Szabadságunk abban rejlik, hogy azt írjuk, amit igaznak hiszünk. Az igaz feltételezi a hamisat – és ezt hol megnevezzük, hol nem, mert nem mindig tanácsos. A történelemről alkotott képzetek ugyanis hatalmi képződményeket és vágyakat legitimálnak, és hol világosak a frontvonalak, hol nem, ilyenkor pedig (újra) beköszönt a *bellum omnium contra omnes* állapota, de azért ne izguljunk, okos maffiózók azért csak strukturálják a világot. Akár saját korunk kortársa akarunk lenni, akár nem, abban, amit írunk, sok mindent elmondunk saját magunkról, de legalább némileg háttérben maradva, és talán kevesebb naivitással.

Mindent, amit írtam (több mint 30 könyv és több mint 300 cikk), szeretek ma is – egy kivételével, ez a bukaresti történészkongresszusi kötetbe készült, és „történetírásunk” 1711–1848-as időszakra vonatkozó eredményeit kellett áttekintennem. Hányingerrel folyt akkor a küzdelem, mert a rendszeren még lehetett röhögni, de írás közben megtapasztaltam a

a román nacionálkommunista történelemhamisítás. Így Erdély története valamiféle menedékhely lehetett. Vonzott az erdélyi világ multikulturalizmusa, ha ezen nem a mai átpolitizált machinációkat értjük, hanem az együttműködésnek és a szolidaritásnak osztály- és nemzeti-etnikai határokon átívelő megnyilvánulásait. Ez így halandzsaként hathat, de a konkrétum: a 18–19. századi Brassó kereskedővilágának megjelenítése.

Aztán az *Erdély története* reformkori és 1848–49-es fejezete. Ez már a konfliktusokról szól, amelyekkel a mai napig kufárkodnak. Példa erre az egykori kolozsvári Biasini-fogadó kapujánál díszelgő emléktábla, mely szerint 40 ezer románt mészároltak le a magyar arisztokraták. Hiába írtam meg a valós számokat a polgárháborús veszteségekről, kit érdekel. A tábla helyválasztása nem véletlen, mellette ott áll az az emléktábla, amely arra emlékeztet, hogy Petőfi Segesvárra menet itt szállt meg, és ezért ez a hely március 15-i emlékhely. Lehet ezen röhögni, de az emberéletekkel

való szórakozás nem mulatságos, bár örök sport.

Örök a kíváncsiság is. Ez vitt Jules Michelet műhelyébe. A modern francia történetírás alapító egyéniségeként tekint a Mesterre, Flaubert igazi romantikusnak tartotta, Baudelaire undorító kandúrnak, a freudisták és a nő-történet művelői nyelvüket és tolvakat köszörülik rajta. Persze engem az érdekelt, ahogy a '48-as magyar és román emigráció jelesei veszekedtek, alkudoztak, és ahogy ebbe a Mestert is be akarták vonni, aki alighanem kora legnyitottabb franciája volt, miközben Franciaország volt számára a világ közepe és mérvadó példája, de csak a szavakkal zsonglörködött, míg a mai dumamesterek bombáikkal szórakoztatják és keserítik a világot.

Oh! Párizs, egykori reményeink és vágyaink városa. Szörnyű garázs! – hogy idézzem Ciorant, aki innen szórta átkait a világra, és érthetően megmondta, mi a történelem – büntetés azért, mert az ember elárulta testvéreit, az állatokat –, a részletek boncolgatását pedig a történészekre bízta. Vettem is a fáradságot, hogy meséljek az ő hosszú kamaszkoráról, hiszen a fasiszmus elég tartós kór, de azt tegyük hozzá, hogy a nagy fasiszta írástudók közül ő volt az egyetlen, aki saját múltját nem tagadta le egészen... Valamikor minden út Párizsba vezetett. Én is a román népballada, *A bárányka* útját Moldvából idáig követtem, amikor 150 év román eszmé-történetéből idéztem fel kisebb-nagyobb epizódokat. Innen sugárzott szerteszét a demokratikus kultúra, és azt, hogy nálunk miként érvényesült, több megközelítésben próbáltam felidézni. Nyugati magyar történészekhez kapcsolódva, annak részleteiből tártam fel valamit, hogy a felvilágosodás miként váltott át a szabadel-

vűségbe. A folyamatosságot valom a megszakítottsággal szemben.

És ebbe a vitába a történész életútja is belejátszik, akinek váltania kellett, múltjából egyet és mást elfelejteni, a megszakítottságot dogmatizálta, és lekáderezte nagyjainkat, a felvilágosodás túlélő nemzedékét reakciónak minősítette, holott családi körben, kiadatlan kéziratokban sok mindent éltettek és adtak tovább, szóban pedig a családi körben és az iskolában. Így aztán Kossuth és nemzedéke nem hirtelen megvilágosodás révén jutott el a szabadelvűséghez, mint az a történészcsapat, amely eljutott a marxizmusig, aztán tovább... és vissza... Személyes ügy: Wesselényi Miklós anyai ágon ősöm, és különben is, „tiszteld atyádat és anyádat, hogy hosszú életű légy a földön!” Hát igen, nem tudom, hogy Gyulay Lajos gróf naplójából mindent kiadtam volna-e az 1848–49-es kötetekből, ha felmenőm lett volna, de az egész önmagában szép, valakit szeretettel is meg lehet mosolyogni, ha az valósággal négykézláb mászik a szépasszony előtt, hogy kegyeiből részesüljön. És mennyivel fölötte álltak ezek a bohém arisztokraták a burzsoá és pseudo-polgár kaméleonoknak, szellemtelen idők szellemtelen termékeinek.

Szellem és jellem olykor találkoznak, és ennek látványa a történész számára privilegizált időszak. Talán ezért lesz Kazinczy személyes ügye annak, aki vele mélyebben foglalkozik, és látja azt a hihetetlen szívósságot, amellyel terjesztette azt, amit fénynek nevezünk, többek között az emberi jogok és szabadság képzetét. Szellem és jellem kérdése az önkorrekció is.

Zolnai Béla stíluskutató és irodalmár életművét így olvastam, könyvolvasmányai lapszéli kemény megjegy-

zéseit szembeesítve azzal, amit a nyilvánosságnak finomabban adott tudtára, amikor a magyar nyelv és stílus alkatáról értekezett, és meg kellett válaszolni a kérdést: mi a magyar? Nem tagadom, az is vonzott hozzá, hogy Apámmal jó viszonyban állt, betege is volt, és együtt rúgták ki őket az akadémiáról az új fészekrakók. Az egyetemi világban a Hitler-ellenes táborhoz tartoztak, és miután Apám olykor beszélt a *Mein Kampf*-ról, Washingtonban nem tudtam megállni, hogy ne nézzek be Hitler könyvtárába, és a nézelődésből lett egy kis könyv, az első a Führer könyvtáráról. Ez pedig egyik előtanulmánya a Vaszgárda-monográfiámnak. Aktuális, mementónak nem árt. Jó, ha tudják a terroristák is, hogy csak használják, majd lemészárolják vagy sirtre vágják őket is...

A legkellemesebb évem az volt, amikor a *Cantata profana* történetét írtam. Fantasztikus a mű földrajzi és szellemi háttere: az archaikus román falu és a szecsesszió világvárosa, Budapest; a mágiában élő ismeretlen énekmondó és Ady, meg Rousseau, továbbá Lukács György, aki olykor dogmatikus korlátoltsággal nyilatkozott a műről, hogy aztán magánkörben ezt is megkérdőjelezzék, amikor baráti körben megvallotta, hogy Bartóknál „ígéret van ebben a zenében és nagy-nagy fiatalság, mintha előlről kezdődne minden, és mindent, ami elveszett, újra jóvá lehetne tenni...”.

Nagy önelégültség kell ahhoz, hogy ne érezzük azt a sok mindent, amit jóvá kellene tenni. De azért, ha újrakezdeném, semmit sem tennék másképpen. Igaz, túl sok idő elment az erdélyi levéltári kotorászásra, de végül is összekapartam egész sor 18. századi népszéirást, amelyeket

Varga E. Árpád barátom statisztikailag hasznosítható táblázatokba foglalt (három nagy kötetbe), és miután az egyoldalas összesítő táblázatot összeállította, kórházba ment, ahonnan többé nem jött ki. (Ezek után a bevezető tanulmányban nem is kíméltem II. József rendszerét, igaz, a demográfiai helyzetről szóló történetírást sem.) A kutatói szerencse kezembe adta azt az 1789-es erdélyi babonagyűjteményt is, amely a maga nemében kivételes élességű bepillantást enged a saját hiedelmeivel küszködő ember világába. Ennek a szerencsének köszönhetem a talán első magyar sci-fi kiadatlan részét 1838-ból, amelyben Európa már romokban álló amerikai gyarmat. Sokan azt hitték, én írtam, de ismétlem, nincs fantáziám.

Fantáziátlanságra vall az is, hogy most egy összefoglaló román történeten dolgozom, és ebben számot adok arról is, amit a román Henri H. Stahltól és Lucian Boiától, valamint tanáromtól, Szabad Györgytől, és apósomtól, Makkai Lászlótól tanultam. Na meg az élettől. Mert közben elkapott a Lyme-kór, és megtanultam, hogy az ember mindent magának köszönhet, és csak az öngyógyítás hatékony – ha családja ápolja és tartja benne a lelket. A nagy betegek, Camus, Dosztojevszkij és Rousseau voltak útítársaim a pokol felé vezető utazásban, Camus iránti tiszteletemet csak két kisebb tanulmányban róttam le, viszont megírtam régóta tervezett kis könyvecskémet Gustave d'Eichtalról, aki magát a bolygó zsidó szerepébe is képzelve próbálta boldogítani a világot. Ráfér! Mégis minden új nap Isten ajándéka...

Miskolczi Árpád

Matkócsik András

filmoperatőr (Megyehíd, 1947. október 8.)

Gépészkovács nagyapám házában születtem, Vas megyében.

Szüleimmel egy év múlva már Budapesten voltunk, egy zuglói, kissé romos kertes ház társbérletében. Itt átestem a klasszikus gyerekkori betegségeken, sokat játszottunk a nagynak tűnő kertben, és 1956 novemberében masszív egy hetet töltöttünk sokakkal együtt a zsúfolt pincében, mert a Thököly úton végtelen sorokban özönlöttek az orosz tankok a belvárosba.

Az iskolák vége már a Gellért-hegy tövében talált, a mai Újbudán, közel a Feneketlen-tóhoz, ahol az első amatőr filmemet forgatva eldöntöttem, hogy filmes szeretnék lenni, amiről munkásigazgató apám polgári származású barátai jóindulatúan próbáltak lebeszélni, de mindennél erősebb volt bennem Andrzej Wajda *Hamu és gyémánt* és Federico Fellini *Országúton* című filmjének hatása. (A későbbiekben a francia új hullám és az Antonioni-filmek szédítettek el, de nem maradhatnak ki a felsorolásból Jancsó Miklós filmjei sem.)

Ami a független filmezést illeti, 1966 és '75 között 25 filmet készítettem, számos fesztiváldíjat bezsebelve, és ezeken az eseményeken sok biztatást kaptam Bán Róberttől, Huszárik Zoltántól, Rényi Tamástól és az operatőr Tóth Jánostól.

Mindezek ellenére a barátaimnak volt igazuk, mert a majd 10 év alatt (négy-szeri próbálkozás a filmfőiskola operatőr szakán) találkozhattam a tökéletes kontrasztelekcióval, így minden alkalommal elvéreztem az utolsó rostán, és soha nem kerülhettem volna a főiskolára, ha 1975-ben a fellebbezésemre a minisztérium nem biztosít egy helyet.

Nagyszerű négy év következett Makk Károly tanár úr és Illés György osztályában, ahol egy sikeres vizsgafilm hosszú évekre összekötött Xantus Jánossal, akivel később a Balázs Béla Stúdió vezetésében is együtt dolgoztunk.

A BBS-ben készített sajátos hangvételű kisfilmjeink (*Diorissimo*, *Női kezekben*) jelentették a rástartolást az első egész estés játékfilmre, az 1984-ben bemutatott *Eszkimó asszony fázik* c. mozira, amely rövid idő alatt meghaladta a mozikban a 200 ezres nézőszámot, és igazán kultikus filmmé vált egy bizonyos nézőréteg szemében, az alternatív zenét játszó Trabant zenekar számaival együtt, melyekben jelentős szerepet vállaltak olyan zenészek is, mint Lukin Gábor, Másik János és nemkülönben Víg Mihály.

Xantus Jánosnak szerte a világban nagy sikere volt a mozival, és a szomorúságát csak az jelentette, hogy Cannes-ban paraszthajszálynnyra volt az Arany Kamera elismeréstől, amit végül Jim Jarmusch *Florida, a paradicsom* c. mozija vihetett haza.

Egy kicsit visszaugorva az időben, az én életemben mindig jelentős szerepet játszott a színház, így alakulhatott ki az a faramucinak tűnő helyzet, hogy végzett operatőr létemre mégis színházi rendezőként debütáltam a pályán. Ez persze nem ment volna Gálffi László segítségével nélkül, aki akkor már a Vígszín-

ház sikeres színésze volt. A színház vezetősége tolerálta a majd évtizedes közös munkánkat, és a Pesti Színházban színre vihettük a *Rimbaud* című előadást, mely a francia költő két, általunk dramatizált anyagát tartalmazta.

A Vígben még lehetőségem volt a Házi Színpadon megrendezni Samuel Beckett *Az utolsó tekercs* c. drámáját, melyben Gálffi mellett Eszenyi Enikő is színre lépett. Örömmel jegyzem meg, hogy mindkét előadás elég szép szériát ért el.

Nos, visszatérve a filmhez, nekem a Filmgyárban 1989-ben rendezőként kínálkozott volna még egy lehetőség. Bólya Péter *Alagsorban* című novellájával volt egy aláírt előszerződésünk a Bacsó Péter vezette Dialóg Stúdióban, de az író váratlan és buta halála megghiúsította ezt az ügynökkérdéssel komolyan foglalkozó filmlehetőséget.

1992-ben a MAFILM művészi gárdáját (írók, dramaturgok, rendezők és operatőrök) végleg szélnak eresztették, de a Magyar Mozgókép Alapítványnál működő szakmai kuratóriumoknál még évekig egzisztálhattunk viszonylag demokratikus körülmények között.

Ma a kortársaim jó része az ún. egyablakos és nyomasztóan csak a forgatókönyvre koncentráló rendszer miatt visszavonult vagy végleg abbahagyta a pályát. Aki fiatal és teheti, jórészt külföldön próbálkozik.

Fazekas László

labdarúgó, edző (Budapest, 1947. október 15.)

Unokámmal

Az általános iskola után a Bánki Donát Gépipari Technikumot végeztem el.

Az Újpesti Dózsa kölyökcsoportjában kezdtem, 12 évesen. 18 évesen kerültem az első csapathoz, és másfél évtized alatt 408 bajnoki mérkőzésen, 210 gólt rúgtam. Az 1960-as, 70-es években a csapattal kilenc, sorozatban hétszer egymás után bajnoki címet nyertünk. Háromszor lettem gólkirály (1976, 1978, 1980). Becenevem, Fazek vagy Kapa, rövidített neve a Fazekasnak, véletlen jött egy bábjáték, a *Futrinka utca* után.

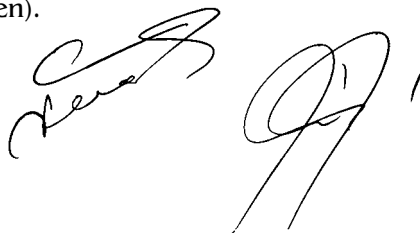
A második legjobb európai góllövőnek járó Ezüstcipő nyertese lettem az 1979–80-as idényben. 92 alkalommal szerepeltem a válogatottban, és 24 gólt szereztem. 1968-ban Mexikóvárosban olimpiai aranyérmet szereztünk. Kétszer

szerepeltem világbajnokságon: 1978-ban Argentínában, 1982-ben Spanyolországban. A Salvador elleni 10-1-es győzelemből 2 góllal vettem ki a részem.

A válogatottságot tekintve, Király Gábor és Bozsik József mögött a harmadik, míg a rúgott gólokat tekintve a 16. vagyok az örökranglistán.

1980-ban kaptam meg a lehetőséget, 33 évesen, hogy külföldön, Belgiumban játszhaszak. Négy éven át a belga Royal Antwerpen csapatára voltam. Ott minden idők három legjobb antwerpeni játékosa között tartanak számon. Az aktív labdarúgást a St. Truiden csapatában fejeztem be 1985-ben. A belga élvonalban 105 mérkőzésen összesen 34 gólt szereztem. 1996-ig edzősködtem itt, Belgiumban. Furcsállottam, hogy idehaza nincs szükség a tapasztalataimra...

A család nagyon fontos! Természetesen nem jutottam volna el idáig a családnélkül. Először apám, később a feleségem nélkül nem jutottam volna el idáig. 1980 óta Antwerpenben lakom a feleségemmel. Három felnőtt lányom, Liliana, Éva és Caroline szintén Belgiumban él. Unokám, Angelina 13 éves. Jelenleg sporttal kapcsolatos reklámmal foglalkozom. Továbbra is követem a focit, járok mérkőzésekre (Royal FC Antwerpen).

Szemadám György

festőművész, író (Budapest, 1947. október 25.)

(Számvetés 70 sorban.)

1. Hetvenéves korban már valóban illő, hogy az ember elszámoljon önmagával és a világgal,
2. s megkerülhetetlenül fontos néhány kérdés feltevése is.
3. Ilyenek például: mit tettem eddig?
4. Milyen utat jártam be?

5. Hová jutottam végül, és mi értelmé volt?
6. Mi tagadás: e kérdésekre csak némi feszingéssel tudok válaszolni.
7. Elsősorban talán azért, mert az életem kissé kalandosabbra sikerült a szokásosnál.
8. Ugyanakkor: ha valaki megkérdezte volna azt a húszéves, velem azonos nevet viselő
9. fiatalembert arról, hogy mi lenne az a maximum, amit az élettől vár, a felét sem mondta
10. volna el annak, amiben nekem ma részem van.
11. Néha azt hiszem, hogy érdemtelenül kényeztetett el a sors.
12. Pedig minden meglehetősen rosszszul indult.

13. Eredetileg rendes tudósembernek – ornitológusnak – készültem.
14. Már középiskolás koromban külső munkatársa voltam a Madártani Intézetnek, hülye
15. módon latin nyelvet tanultam (gondoltam: egy tudóshoz ez illik), de Isten ujjá, a Sors,
16. vagy maga az élet egy sikertelen felvételi vizsga képében arra figyelmeztetett, hogy ez
17. nem az én utam.
18. Utólag úgy látom, hogy e kudarcomért bőségesen kárpótolt az, hogy színészi
19. képességeimnek köszönhetően, kibújtam a kötelező katonai szolgálat alól.
20. Életem egyik nagy adománya, hogy egy véletlennek köszönhetően (persze sincsenek
21. véletlenek) megismerkedhettem Vaszkó Erzsébet festőművésszel, aki egy rövid ideig a
22. főbérlőm, majd ezt követően, egészen a haláláig a mesterem volt, bár ennek a
23. találkozásnak a jelentőségét én akkor még nem fogtam fel.
24. A másik nagy adomány, amelyet az élettől kaptam, az volt, hogy egy másik véletlennek
25. (lásd fentebb) köszönhetően, a budapesti állatkert medvéinek és oroszlánjainak az ápolója
26. lehettem.
27. Aztán a nagyragadozók főápolójának neveztek ki, s ettől kezdve úgy érezhettem, hogy
28. még lehet belőlem valaki.
29. Ekkor kezdtem festeni is, hálgyokovács módjára, minden előképzettség nélkül.
30. Igaz: egyszer elmentem a Képzőművészeti Főiskola felvételijére is, de közben az Aeros
31. Cirkuszban dolgoztam, s utóbbi sokkal inkább érdekelt, mint a modell utáni rajzolgatás.
32. Aztán a kudarcok sora: két fölösleges év egy állattenyésztési főiskolán, szőrallergia miatt
33. az imádott állatkerttől való elszakadás, nyomorgás, zátonyra futott házasságok,
34. disszidálási kísérlet.
35. Húsz évvel később tudtam meg, hogy eközben a III/III ügyosztály „látókörébe kerültem”.
36. Kárpótlásként: született két imádni való kisleányom.
37. Életem mélypontján voltam biztósítási ügynök és kárszakértő is, amivel nem szoktam
38. dicsekedni (nagyon rossz voltam mindkét szerepben).
39. Aztán igazi társat találtam, aki még egy kisleánnyal és egy kisiúval ajándékozott meg.
40. A festészet mellett írni kezdtem publicisztikákat, esszéket, képzőművészeti, fotó- és
41. filmkritikákat, illetve művészetelméleti és kultúrtörténeti tanulmányokat.
42. Egyre több helyre hívtak előadóként, és (megélhetési pedagógusként) felnőtt, illetve
43. gyermek képzőművészeti köröket és alkotótáborokat vezettem.
44. De a Lipótmézön, egy zárt osztály női betegeinek is tartottam művészetterápiás
45. foglalkozásokat.
46. A Terézvárosi és az Újpesti Családsegítő Központban vezettem hátrányos helyzetű –
47. 90%-ban cigány – gyermekek klubját és táborait.
48. Feleségem és máig tartó, fontos barátságok adtak erőt ahhoz, hogy higgyek magamban.

49. Megírtam életem első könyvét, Jankovics Marcellról.
 50. Jankovics Marcell, Hoppál Mihály és Nagy András mellett részt vehettem a hét kiadást
 51. megérett *Jelképtár* című könyv megalkotásában.
 52. Több mint húsz – zoológiával, képzőművészettel, illetve kultúrtörténettel foglalkozó –
 53. könyvem jelent meg eddig.
 54. Mindenféle művészeti egyesületek, szövetségek, társaságok, alapítványok és
 55. közalapítványok tagja lettem.
 56. Lehetőséget kaptam arra, hogy a Magyar Televízióban egy képzőművészeti sorozatot
 57. indítsak el, ami hat évig tartott.
 58. Hat televíziós sorozat megalkotásában vettem részt.
 59. A Magyar Köztársasági Érdemrend lovagkeresztjét vehettem át.
 60. A Magyar Televízió vizuális művészetek szerkesztőségének lettem a vezetője,

61. három év múlva kirúgtak, és ettől kezdve újra kezdődtek az egzisztenciális
 62. bizonytalanságok.
 63. (Talán kárpótlásként?) Munkácsy-díjat kaptam.
 64. Körülbelül hatvan egyéni kiállításom volt Magyarországon, ezenkívül Bécsben,
 65. Prágában és Moszkvában is kiállíthattam.
 66. A Magyar Művészeti Akadémia meghívott a tagjai sorába, amelynek köztestületté válása
 67. után előbb a képzőművészeti tagozat vezetője, később az elnökség tagja lettem.
 68. A Magyar Köztársaság Érdemes Művésze díjat is megkaptam.
 69. Mostanában az ember származásának rejtélyét kutatom.
 70. Végigtekintve e történeten, őszintén szólva, én magam sem értem az egészet.

Imregi István

Mohai Gábor

rádió- és tv-bemondó, előadóművész (Újfehértó, 1947. október 26.)

Vitéz Imregi István 120 éves. Sajnos már harminc évnél is több, hogy odaát él. Ő az én katonatiszt nagyapám. A sírkövére csak néhány évvel ezelőtt írhattuk fel a *vitéz* szót, mert volt idő, amikor szegény volt a vitézség. Csak segéd munkásnak volt jó a ládagyárban. Most az ő karszékében ülve írom ezeket a sorokat. Ez a szék még abból az időből való, amikor bele lehetett vésni, ha valaki vitéz volt, és meg lehetett vele ajándékozni. Még az interneten is rátaláltam azok között, akiknek a neve fölé ezt írták: „Aikre büszkék vagyunk.”

Gyerekkoromban egyszer megkérdeztem tőle: „Nagyapa, te hány éves vagy?” „Hatvanegy, kisonokám.”

Hiába 120 éves, most is 61-nek érzöm a szívemben. Én most már egy kicsit idősebb vagyok, mint a nagyapám. Azt hiszem, kissé zűrösnek gondolható családomban őt szerettem a legjobban.

Imregi Istvánnak három gyönyörű lánya volt: Macuka, Gizi és Kató. Egymást követő években születtek. Kató lett az én édesanyám. A lányok szépek voltak, és ördögien elevenek. Sátoraljaújhelyen élt az Imregi család. Mi a mai napig *Újhelnek* mondjuk, mint az ott születettek.

Sok zsidó család élt Újhelben – békességben a más vallásúakkal. Még csodarabbi is volt a városban. A három Imregi lány szombaton vitte a hitközségből a sóletet Schwarz bácsiéknak. Az úton megették a felét – olyan finom volt.

„Schwarz bácsi, tessék elképzelni, megkergetett minket egy kutya, és ki-lötyögött a sólet!” Schwarz bácsiék természetesen „elhitték”, mert szerették a három csibész lányt.

Nagyapámék szilveszterkor elmentek a bálba. A lányoknak természetesen otthon kellett maradniuk. A lányok természetesen utánuk szöktek. Ott bujkáltak az ajtók mögött. Még tombolát is vettek – és „pechükre” megnyerték a főnyeremény disznót. Örömeikben kénytelek voltak kiabálva kimenni a nyereményért. Persze hogy lebuktak a szülők előtt, de végül együtt örültek a disznónak.

Édesanyám húszévesen feleségül ment apámhoz, aki felszentelés előtt álló görög katolikus pap volt. Nem volt szerelmi házasság, de hát „egy pap jó ember, menj hozzá, lányom!” Harmadik gyerekként szült meg engem Újfehértón. 5 kiló 20 deka voltam, de nem lógtam ki a sorból, két testvérem is hasonló nagyságban látta meg a világot. Otthon születtem, apám keresztelt meg, csak úgy, pólya nélkül, mert nem fértem bele. Anyám csinos, szép asszony volt, egyáltalán nem papné-típus. Ha látogatóba jöttek a magasabb rangú papok, nem ő csókolt nekik kezét, hanem ő nyújtotta kézcsókra a kezét. Apám meg csak röstelkedett. Papi családokban elképzelhetetlen a válás. Édesanyám elhagyta apámat, és hozzáment dr. Czomba Pál orvoshoz, aki engem világra segített, s közben egymásba szerettek. Még azt is meg tudom bocsátani neki, hogy három gyerek után tette ezt.

Rettenetes lehetett a helyzet. A falu papjának felesége elhagyja az urát, és hozzámegy a falu orvosához. És ott a falu szája. Apámat elhelyezték, édesanyámat pedig nagyon szerették a faluban.

Négyévesforma lehettem, amikor vendégségbe mentünk Szerencsre, anyám testvéérékhez. Letelt a nyaralás, és én nem akartam hazamenni. Tíz évig tartott a vendégségem. Anyám állandóan jött értem, de nem mentem vele haza, pedig szerettem őt is, meg a férjét is.

Nagynéném férje pénzügyőr volt. Egyik helyről a másikra helyezgették, keresztül-kasul az országban. Szerencs után Kőszeg, Szentgotthárd, Vasvár, Gyöngyös. És én mentem velük. Anyunak és apunak szólítottam őket.

Szerettem őket, de édesanyámat és az ő férjét is. Dúskáltam a szülőkhöz. Volt három apám és két anyám.

Mohai apám soha nem látogatott meg, persze hogy nem alakult ki közöttünk igazi apa-fiú kapcsolat. Édesanyám állandóan jött.

Kőszegből a sok száz éves szelídgesztenyefákra emlékszem.

Szentgotthárdon a kaszagyári óvoda utolsó évében ilyesmit énekeltünk: „Tito banditái, Truman fasisztái át nem léphetik a határt.” Úgy emlékszem, mintha tegnap lett volna. Talán csúfság ilyet mondani, de hatévesen Szentgotthárdon, szinte már Ausztriában, szerettem az orosz katonákat. A szomszéd Sári Jucival kiálltunk a kapuba, és lestük az orosz katonákat. „Kárándás” – ez volt az első orosz szó, amit megtanultam, mert az orosz katona mindig a csizmája szárába

dugott két ceruzát. Az egyiket Sári Juci kapta, a másikat én. Mit tudtam én akkor, hogy nem turistaként jöttek Magyarországra.

Mindszenti bácsira is emlékszem Szentgotthárdról, akit a közeli elmeógyógyintézetben ápoltak. (Nem volt rokona a hercegprímásnak.) Sokat beszélgettünk a kerítésen át. Meg azt is szerettem, hogy mindennap bemondta a rádió: „...a Rába Szentgotthárdnál”. (Talán ezért lett később rádióbemondóként egyik kedvenc műsorom a vízállásjelentés.)

Szentgotthárdon kezdtem iskolába járni. Akkor mondtam először, hogy Mohai Gábor a nevem. Addig mindig Sipos Gábornak hívtam magamat a nevelőszüleim után.

Vasvár következett második koromtól. '56 is ott ért. Emlékszem rá.

A vasvári szentkúti Mária-napi búcsúkat nagyon szerettem. Jöttek a búcsúsok messziről, mondták a szent énekeket. Minden háznál szívesen látták őket, a szalmakazlakban aludtak, az udvarokon. Vasvárt nagyon szerettem, ma is visszajárok.

Aztán jött Gyöngyös. Akkorra a nevelőszüleimnek már volt két gyerekük, mégis maradtam harmadiknak. Ma is testvérként szeretjük egymást.

Vasvárhoz képest Gyöngyös nagyváros volt. Írtam is vasvári barátomnak, Varga Mikinek, hogy Gyöngyös olyan nagy város, hogy már tehenek sem járnak az utcán, és a boltban betűtészta lehet kapni. Tüske, Csofi, Hann Miska – ők voltak a legjobb barátaim Gyöngyösön. Mindig együtt lógtunk. Ők muzsikáló fiúk voltak, s hogy zenei „fellépéseik” alatt a váltógyári ünnepségen is együtt lehessünk, rávettek, hogy én „szilofonozzak” (vagy talán xilofonozzak). Azt mondták, csak csináljak úgy, mintha... – az ütőt ne érintsem a fémlapocskákhoz, csak imitáljam.

Nem buktunk le. Gyöngyösön őrsvezető is voltam az Úrhajós őrben, de nagyon hamar leváltottak, mert nem tudtam őröt vezetni. Pedig kitűnő tanuló voltam. Lehet, hogy a kettőnek semmi köze sincs egymáshoz?

1962-ben, amikor nyolcadikos voltam, apám küldött nekem egy menő bőrkabátot. Ez volt az első „kapcsolatom” vele. Elutaztam hozzá megköszönni. Kb. tíz év után akkor láttam őt először. Idegennek tűnt. Sem akkor, sem azután soha nem haragudtam rá. Szabad-e ilyet mondani: nem hiányzott. Később lassan-lassan összebarátkoztunk. Aztán még azt is megértem, hogy büszke volt rám.

Sokan gondolhatták, mondhatták – gondolhatják, mondhatják –, hogy nekem nehéz, hányatott gyermekkorom volt. Nem. Nekem boldog gyerekkorom volt.

Elvégeztem a nyolcadik osztályt, és „hazakerültem”. Debrecenben a Tóth Árpád Gimnázium tanulója lettem.

Fábry Szabolcs és a későbbi híres orvosprofesszor, Csécsei Gyuri lett a legjobb barátom. Sajnos már csak emlékezni tudok mindkettőjükre. „Tatunak” neveztük magunkat!? Mindhármunk padjára odavéstünk körzövel egy tatut. Hallgattuk a *Tinédzser partyt* a Szabad Európában. Írtunk egy levelet Cseke Lászlónak, és kértünk tőle egy akkor divatos számot, de nem mertük feladni, mert féltünk, hogy elkapnak minket, és úgysem kapná meg a levelet. Aztán egyszer elmentünk osztálykirándulásra Csehszlovákiába, és onnan küldtük el a levelet Münchenbe. Miért gondoltuk, hogy Csehszlovákia más, mint az akkori Magyarország, nem tudom. Aztán ott ültünk a recsegő rádiónál, és ugráltunk örömeinkben, mikor Cseke László „Tatu” jelígre elküldte nekünk a kért nótát.

Érettségi után nem vettek fel egyetemre, de nem is tudtam igazából, hogy mi akarok lenni. Csak azt tudtam, hogy verset akarok mondani. Elvégeztem

hát a népművelő–könyvtáros szakot. Az tulajdonképpen egy nagy nulla volt (legalábbis nekem). Mindenbe belekóstoltatott. A mozigépészetbe, a kukorica-termesztésbe, talán felületesen még egy kicsit a művészetekbe is. Igazi tudást semmiből nem adott, de egy papírt mégis.

Voltam műtősegéd szülészetben. Voltam ápoló a kijózanítóban. Voltam könyvtáros. Voltam segédszínész.

1978 óta rádió- és tévébemondó vagyok. A Magyar Rádióban olyan, nagy műveltségű, ma már legendásnak mondható bemondóóriások társaságának tagja lehettem, mint Körmendy László (†), dr. Bózsöny Ferenc (86), Debrenti Piroska (91), Erdei Klári (92), Erőss Anna (86). Mindannyian mestereim voltak, ma már barátaim. A Magyar Televízióban 1979-ben volt az első képernyős megjelenésem. Attól kezdve sok műsor vezetőjeként, bemondóként tevékenykedtem. Megtisztelő volt Takács Marika és Tamási Eszter kollégájának lenni. Az egykor megbecsült szakmát tőlük tanultam meg, anélkül hogy konkrétan egy percig is tanítottak volna. Pláne hogy „kioktattak” volna. Ezt a két tüneményes-kedves embert, a televíziózás történetének két meghatározó személyiségét – ma már mondhatjuk: nagyasszonyát – csak szeretni, tisztelni lehetett. Hosszú évekig voltam a Híradó hírolvasója, műsorvezetője. A Duna Televízió megalakulásakor másfél éven át ott is vezettem egy naponta kétszer jelentkező kulturális műsort.

Amikor a Magyar Televízióban megszüntették a bemondók foglalkoztatását, megszűnt az a közvetlen, családias, már-már bizalmas (nem közvetlenkedő, nem bizalmaskodó) kapcsolat, amely az évtizedek alatt kialakult köztünk és a nézők között. Tapasztalatból mondhatom, ennek a szeretettel teli kapcsolatnak számos jelét adták a nézők levélben, telefonon és sok-sok személyes találkozás alkalmával. És adják még ma is. Most már nyugdíj mellett dolgozom a Magyar Rádióban (MTVA), de 38 éve ugyanolyan töretlen kedvvel. Bózsöny Feri kollégámtól megörökölvén, naponta mondom a Kossuth rádióban a déli harangszó előtti helytörténeti ismertetőket, a Bartók rádióban pedig heti rendszerességgel vezetek komolyzenei kamarakonzerteket a Márványteremből. Két éve felkértek az immár hat éve működő, országos sugárzású Bonum Tv, az első magyar katolikus televízió „hangjának”, műsorvezetőjének. Örömmel vállaltam. Kaptam mindenféle díjat meg kitüntetést (Radnóti-díj, Magyar Köztársasági Arany Érdemkereszt, 2001). Persze hogy jólesett. Rádiós és tévés munkámat a kezdetektől szolgálatnak tekintem.

A Jóisten azonban egy másik szolgálattal is megbízott. Hála Neki, nagyon sokszor mondat velem verset. Azóta, hogy a gimnázium első osztályában Debreczeni Tibor tanár úrnak azt füllentettem, hogy nekem Petőfi Sándor a kedvenc költőm. A Tanár úr elhitte, elhitette velem is, és végül én is elhittem magammal. Legutóbb néhány hete tartottam előadóestet Petőfi verseiből.

Belegondolni is rossz, mi lenne, ha akkor Debreczeni Tibor nem teszi fel nekem a kérdést: „Neked, fiam, ki a kedvenc költő?” (Vagy ha nem ő kérdezi ezt meg.)

Köszönöm, Tanár úr!

Évtizedek óta szerkesztek és mutatok be irodalmi előadóesteket. Hol egyedül, hol énekes, zenész művészekkel, Pitti Katalinnal, Dévai Nagy Kamillával, Binder Károllyal együtt járjuk az országot. Több verses CD-m jelent meg. Köztük: *Szárnyakon fekszem* (Nagy László, Szécsi Margit, Kondor Béla versei

– közreműködött Sebestyén Márta és Binder Károly zongoraművész), *Elmondom mind a sok tréfát* (József Attila szerelmes versei, levelei, közreműködött Dévai Nagy Kamilla), *Krisztus békéje* (Barsi Balázs tudós-szerzetes naplójának hangoskönyvváltozata).

Legutoljára november 27-én mutattuk be Binder Károllyal közösen készített *Ne szólj, csak jóravalót* című, Kondor Béla verseiből összeállított, most megjelent lemezünket.

Nekünk, bemondóknak a televízióban és a rádióban is nagy szerepet szántak. Ismertségünket, népszerűségünket a médiának köszönhetjük. Még most, sok év után is. A mikrofont, a képernyőt megtanultuk tisztelni. Ügyelnünk kellett a megjelenésre, a helyes, választékos, szép magyar beszédre. Mindannyian éreztük, hogy ebben példát kell mutatnunk.

A legelső, legfontosabb szakmai követelménynek kellene lennie ma is az érthető, szép magyar beszédnek. Ez a legfontosabb ebben a hivatásban. Minden egyéb csak ezután következhetne. Gyakran hívtak és hívnak tanítani. Nem akarok tanítani, és kedvem sincs hozzá. Előfordul, hogy olyan kollégától hallok valamit helytelenül, rosszul mondani, akit egyébként szeretek, alkalmasnak, tehetségesnek tartok – felhívom, és tapintatosan, finoman figyelmeztetem. Megköszöni, én pedig örülök, hogy segíthetek. Persze vannak olyanok is, akikkel állandó telefon-összeköttetésben kellene lennem, ám rajtuk úgysem lehet segíteni.

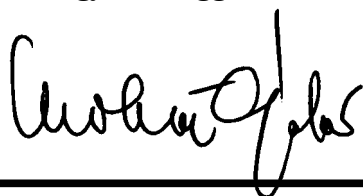
Nekünk még voltak mestereink, talán példaképeink is. Mi már nemigen leszünk példaképei egyetlen bemondónak sem. Nem lesz kinek. Az anyanyelvünkön szépen, érthetően, szabatosan beszélő, fogalmazó bemondóra már nincs igazán szükség, hiszen egy kicsit nagyobb odafigyeléssel, koncentrációval azokat is meg lehet érteni, akik nincsenek birtokában ennek a képességnek.

Mondják, ha valakinek megadatik a képesség – beszélni mindenki tud. Igen, de egy hivatásos beszélő esetében nem mindegy, hogyan szólal meg! Bizonyos fokig talán meg lehet tanulni, de ki merem jelenteni: az embernek veleszületett képesség nélkül – nagyon nehéz. Jó énekes sem lesz valakiből alapvető, született muzikalitás nélkül.

Nekem a beszéd a kenyerem. Vallom, hogy a szó nemcsak üres fecsegés vagy szónoklás, hanem képes arra, hogy a lélek melegségét, szeretetét is hordozza. Érzem a felelősségemet, amikor beszélni kezdek. Igaznak vagy hamisnak a szavaink által is ítélnék minket. Hiszek a szép és igaz szóban.

Hosszú évek óta szép hagyományként minden év februárjában Balázs-nap alkalmából néhány kollégámmal, barátommal, akik a szóból, a szóval élnek, elmegyünk az Üllői úti Szent Kereszt templomba (vallási hovatartozás nélkül) Balázs-áldásra. Bíró László püspök úr ilyenkor külön köszönti a jelen lévő újságírókat, bemondókat, színészeket, énekeseket, és kéri tőlünk, hogy ne hagyja el ajkunkat igaztalan, piszkos beszéd, csak igaz szóval éljünk! Végül a torkunk elé keresztbe tett gyertyával Isten áldását kéri ránk és munkánkra. Aztán, hogy a következő évig mennyire sikerül ennek szellemében élnünk, az már az egyéntől függ.

2017-ben február 5-én lesz Balázs-áldás...

Szacsvay László

színművész, a Nemzet Színésze (Budapest, 1947. október 27.)

– A *Katona József Színházban vagyunk, amely színháznak az egyik alapítója volt...*

– Így igaz. Annak idején együtt jöttünk át az akkori Nemzeti Színházból, amely most a Magyar Színház, akkor lettem magam is alapító tagja. Azt hiszem, '82-től létezik a Katona. Előtte '71-től a Nemzeti Színházban játszottam, azt

megelőzően főiskolai gyakorlaton is ott voltam, és '66-tól egy évig stúdiós is ott. Másodszorra vettek fel a főiskolára, hála Istennek, mert különben nem lettem volna stúdiós, ami viszont életem egyik kedves éve volt. Találkoztam közelről a színházzal, amelynek elképesztő társulata volt: Major Tamás, Gobbi Hilda, Básti Lajos, Őze Lajos, Sinkovits Imre... Velük lehettem egy színpadon. Fantasztikus színészek; az akkori fiatalok közül ott volt Törőcsik Mari, Moór Marianna, Császárné Angéla, a korosztályomhoz közelebb lévők közül Benedek Miklós, mellette öltöztem... Amikor ő is átjött a Katonába, itt még lehúztunk egy tízest együtt. Hát ennek már harminckettő éve.

– *Benedek Miklóssal, Császárné Angélaival való közös munkájuk...*

– ...a *Budapest Orfeum*, az még a Nemzeti Színházban készült. Pontosabban, egy előadásra készült, a Fészek Klubba. Annak idején péntekenként ott irodalmi esteket rendeztek, és így mutattuk be ezt a produkciót, amelynek akkora sikere volt,

hogy a Nemzeti Színház átvette. Az igazgató Sziládi János volt, és Zsámbéki Gábor, Székely Gábor a két főrendező. Az akkori Nemzeti Színházban a nézőtéri büfé – több irodalmi est helyszínéül – bejáratott hely volt Ott játszhattuk a *Budapest Orfeumot*. A gazdasági igazgató Czapkó Endre volt, aki azt mondta: miért néz-

ze ezt száz ember? A Katona átépítés alatt állt, a Fővárosi Művelődési Ház volt a Nemzeti kamaraszínháza, s ő mondta, hogy inkább ott játsszuk, és nézzék hatszázan egy este. Kicsit más lett a hangulata, de hát ez gazdasági okokból előnyösebb volt a színháznak (mi egy fillért nem kaptunk belőle, előadásszámmért játszottuk, de hát annyira imádtuk, hogy eszünkbe sem jutott pénzt kérni érte). Aztán nagyon sok pénz állt a házhoz azáltal, hogy mindhármunkat tulajdonképpen ez a produkció vezetett be a szakma krémje felé, általa váltunk ismertté. Nagyon nagy sikere volt, és hát számtalan kabaréműsor meg más felkérés vélhetően ennek hatására ért el minket. Arról nem is beszélve, hogy rengeteget utaztunk vele: voltunk skandináv körúton, izraeli körúton, eljutottunk Ausztráliába, de még Pozsonyba is. A nagyobb városokba, az országon belül, szinte mindenhová. Mindmáig azt vallom, hogy mindhármunk életének ez bizonyos csúcspontja volt. A naptáramba mindig pirossal volt beírva, ha a *Budapest Orfeum* ment.

– Most milyen színnel szerepel abban a bizonyos naptárban a Szép Ernő-est, az új produkció, amelyet ismét Benedek Miklóssal készített?

– Ez egy kicsit fájó dolog, mert a Szép Ernő-est már nincs. A színház levette a műsorról, nem kérdeztem, hogy miért.

– Mindig olyat mond, hogy „nem kérdeztem”, „nem tettem az asztalra”. Ilyen visszahúzódo, beletörődő alkat?

– Valószínűleg igen. Olyan vagyok, amilyen, nem akarok változtatni rajta. A fiatalkori neveltetésem nem azonos a mai neveléssel. Első évtizedemet „haptákszínjátszásnak” hívtam: az volt az „Igen, főrendező, igen, igazgató”-korszak... Ma a fiatalokat kreativitásra nevelik, színházi demokráciáról beszélnek nekik, én viszont úgy gondolom, hogy a demokrácia a színház halála. Mindenkit meg kell hallgatni, amire iszonyú sok energia megy el. Persze, aki okosat szól, azt meg kell hallgatni. De nálunk nem lehetett beszélni, a főrendezőnek azt mondani, hogy „kérem, én ezt másként gondolom”... A korosztályom neveltetése valószínűleg más. Persze nem biztos, hogy mindenkire vonatkozik ez a megállapítás. Én akkoriban azt találtam ki, hogy ha valaki valamit mond, az az egyik fülemben be – ami kell, az marad, a többi meg a másikon ki. Sokszor fordult elő, hogy egy jelenetet megcsináltam ugyanúgy, mondták, hogy nem jó, nem jó, s amikor ötödszörre megcsináltam változatlanul, akkor meg azt mondták: „na, látod!”

– Többször beszélt arról is, hogy a színház nemcsak kultúrát ad, hanem néha el is vár...

– Pontosan. Ez tulajdonképpen a Katona József Színházra vonatkozik. Itt is voltak kevésbé sikeres előadások az elmúlt harminc évben, de az biztos,

Tersánszky Józsi Jenő – Grecsó Krisztián, *Cigányok* (Katona József Színház, Harkocsány szerepében, partnere Keresztes Tamás, fotó: Dömölky Dániel)

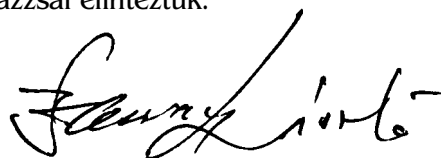
hogy a gondolat mindig jelen volt. Ez alatt azt értem, hogy ha például elhangzik egy név, egy történelmi helyzet felidézése, vagy bármi, amit a néző nem tud, akkor az azzal jár, hogy kisebb lesz az élménye, mint annak, aki tájékozottabb. A műveltebb közönség jár általában a Katonába, s a cél is mindig ez volt. A fiatal egyetemisták voltak a célközönség, most is vannak a színházban ifjúsági nevelő programok, beavató színház, meg ilyesmi. Ebben én nem veszek részt, mert senki sem kért rá, de vannak. Ezek a programok nem feltétlenül színészeket akarnak nevelni, hanem olyan embereket, akik kicsit zárkózottabbak, megnyitni. Az emberek nagy többsége ma beszélni sem tud. Olyan szókincshiányú emberek járkálnak a világban, még pozícióban is, hogy az szörnyű. Ennek sok oka van, elég kinyitni a televíziót, hogy megértsük. Régen létezett a képernyőképeség követelménye, ami nem is annyira az emberek küllemére vonatkozott, mint inkább arra, hogy mit és hogyan mondtak, hogyan hangsúlyoztak. Ma már más a helyzet...

– Amikor a neveltetésről beszélt, inkább a színházi múltra gondolt, én

meg arra, hogy a családból hozott értékek... Fehér Tibor az édesapja, és megnézve kiadott könyveinek lajstromát, az tiszteletre méltóan nem kevés...

– Főleg ifjúsági regényt írt sokat, amelyeket imádtam, s imádok mindmáig. Próbálkoztam több kiadónál, hogy esetleg újra megjelentessék némelyiküket, de mindenhol elutasítottak. Verseket is írt, több százat el is égetett, mert elvitte Babitshoz, aki valamit fanyalgott, és apám, aki más típusú ember volt, mint én, ezen felháborodott, hazament és elégette az összeset. Édesanyám pedagógus volt, tanító néni. Hozzá jártam első elemibe, ami rémes volt, de másként nem tudták megoldani a helyzetet. Az én nemzedékem éppen akkor lett első,

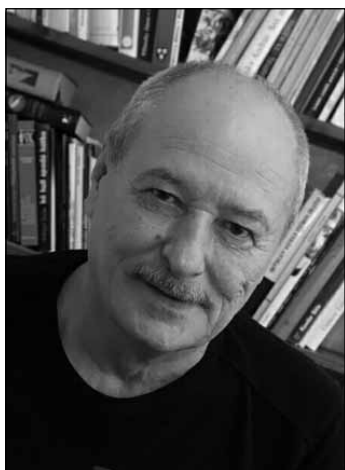
amikor ő első osztályt kapott, s hát csak hozzá járhattam. Szenvedés volt az neki is, nekem is. Azt hiszem, én voltam az egyetlen, aki az iskolában igazgatói intőt kapott. Habár nem voltam én annyira rossz gyerek, csak hát az ötvenes években elég sok dolog tilos volt. Anyám angol–német szakos tanár is volt, tanított „schwarzban”, természetesen, sokat... Ezért nem tudok én sem angolul, sem németül: mire rám került volna a sor, olyan fáradt volt szegény, hogy egy talpmaszszázzsal elintéztük.

(Kérdező: Szondi György)

Pátkai Tivadar

költő (Sokorópátka, 1947. november 1.)

(OTTHONRÓL HAZA – 7.0 verzió.)

Mert ősz van, és eljött a vándorlások, keresgélések ideje: megyek.

Át, keresztül-kasul a városon. Keresek valamit ezen a nyárutói, füstölgő délutánon.

Vagy csupán régi nyarak előhívott képei után loholok?

A híres győri Kossuth utcán jönnek fölöttem a lovak, jönnek alattam is, csak szembe nem jönnek, a *jegesember* lovai.

Patkók koppanásai az októberi ég aszfaltján. Ott állok valahol dinnyétől maszatosan, ragacsosan az utcai gyümölcsáros kofák között.

Talán utolsó jégtábláit rakja le ponyvás szerkeréről a *jeges*.

Szóltan.

A lovak emelgetik lábukat. Szaporán, akár a némafilmekben, akár a burleszkfilmekben. Dolgozik a *jegesember*, mintha csak sejtené, hogy holnap már nem lesz rá szükség.

Még utoljára egyet rikkant: *Jeggeet, jeggeet vegyenek!*

Aztán feszül a gyeplő, elindulnak.

A véges végtelenbe.

Újra azok a kopogások. Furamód, ahogyan távolodnak, úgy erősödik, erőszakoskodik dobhártyámon a hangjuk!

Hiábavalóság most mellettem a motorok förtelmes zaja, tülekedése is. Mindegyre erősebb a dobogás.

Megfeszülnek szívem gyeplői, menni kell!

Most csönd van a vár tövében, de fönt, a Káptalan-dombon kirándulóktól hangos és tarka az ősz. Fotómasinák diszkrét zürrögése.

A Rába is megváltozott. Piszkosabb lett, kisebb.

Vagy kölyökfejjel volt csak tisztább és nagyobb?

Igen, azt hiszem, ezt hívják éveink optikai csalódásának.

Szerettem naphosszat lovagolni a Taverna átforrósodott bronzágyúin.

Akkor dél volt. Horgászok ültek mozdulatlanul csónakjukban. Azóta sem láttam szebb szabadtéri tárlatot. Mintha tüzes kardot nyelt volna a levegő.

Aztán jön valaki nagy sietve. Pajtás szekeret húz maga után, frissen, lendületesen.

Kilóg a nagy *egészképből*.

Festőállványt állít, vásznat vagy papírt tekercsel. Fura ember: pipával a szájában, micisapkával a fején.

Gyorsan körbeviháncoljuk, körbeálljuk mi, térdnadrágos gyerekek.

Idegesen, majdhogynem kapkodva keveri a palettán a színeket.

Futnának, dezertálnának a nyár utolsó katonái ecsetje előtt az őszebe. Amikor elkap egyet-egyet közülük, fölrakva a vászonra: méltóságteljesen hátralep, meggyűjtja rég kialudt pipáját.

A kép jobb alsó sarkába betűket rajzol. *Tó-vá-ri*, silabizáljuk, közben már litániára hív a közeli karmelita templom harangja.

Szúnyograjok hullámanak a Rába fölött.

Itt, ezen a rozsdás fotográfián meg néhány klottgatyás, boldog gyerkőc viháncol, miközben lábukat lógálják a *Rosta-féle* csónakház úszómedencéjébe. Közülük valamelyik én vagyok.

Ó, az első tempók! Mindig azok a legnehezebbek.

Egy héttel később hosszában is átúsztam a medencét, majd a stégről keresztirányban a Rábát is. A Radó csücskén kötöttem ki. Ezt, lehet ezt elfelejtetni?! Az úszóvízsga előtt bezzeg megszöktem!

Otthon, Sokorópátkán, később irigykedtek is a falubeli srácok, amikor a Pap-réten bemutattam új „tudományomat”. Igaz, a Pap-réten csak nagy ritkán, a hatalmas felhőszakadások után lehetett úszkálni. Legtöbbször kisebesedtem ezektől a fürdésektől. Mit érdekelt! Amikor én óriásira nőhettem a szemükben. Én, az „úszóbajnok”!

Egy napon baljós levél jött Győrbe: ...*mostmár gyere haza kisfiam a nyaralásból, jóbul is megárt a sok... kezdődik az aratás...* A kötélterítés előtt (hogy utáltam!) egyetlen nyáron sem tudtam megszökni. De ha elbírtam volna a kaszát! Kaszás! Az igen, kaszás mindig szívesebben lettem volna.

Arat most a városi ősz is. Vadgesztenyék gurulnak a lábam elé, október nagy barna szemei. Lüktet, lobog, füstölög, hajszol ez az ősz.

Vagy csak sürgősebb lett valami?

Új honfoglalásra készülődnek a ritkuló madarak.
 Új honfoglalásra szívem madarai.
 Pedig már hány éve, hogy itt röpdöstek ebben a városban!
 Itt röpdöstek, és keresték AZT a *jegesembert*, AZT a *festőt*, AZT a *tempót*
 – hiába.
 Ezen a késő délutánon mégis megtaláltak valakit, valamit.
 Egy másik jegesembert, egy másik festőt, egy másik tempót.
 Nem is vesztek el.
 Tudom már.
 Csak egyiknek elolvadt a jege, a másik elnyűtte pajtás szekerét, én meg,
 azóta, réges-régen letettem az úszóvizsgát.

pallosi tivad

Szanyi Péter

szobrászművész (Rákosszentmihály, 1947. november 2.)

Burokban születtem. No nem úgy értem, hogy különösebben „szerencsés fickó” lennék, hanem a szó valószínű jelentése szerint. És otthon. Ez önmagában szerencsének mondható. Mármint a túlélés.

(’47 Budapestje még romokban, a kórházi viszonyok ennek megfelelőek. Orvosának tanácsára anyám otthon szült meg engem, negyedik, később fogant gyermekét.)

Az ígéretes ómen nem igazolódott maradéktalanul.

Hároméves koromban félárvaságra kerültem, három testvérem akkor 13, 11 és 9 éves volt.

Anyánk – akinek addig „csak” a gyermekek nevelése volt a feladata – egyedül a fővárosban nem tudta biztosítani a korábbi polgári, anyagi gondoktól többé-kevésbé mentes életet számunkra, ezért 1951-ben vidéki rokonainkhoz költözött velünk. Nem gondolt újabb házasságra, kemény

munkával és nagy szeretettel egyedül nevelt minket, és emberfeletti erőfeszítéssel teremtetten elő a mindennapit, és táplálta belénk a tudás igényét.

Kisgyermekkorom tisztes szegénységben, a fészekmeleg önfeledt boldogságában telt, édesanyánk-

nak sikerült megóvnia engem, a „bábát” a külvilág zajától.

Az ő csendes, de bátor rezisztenciája a fennálló rend ellen e nehéz időkben abban állt, hogy (a tanító néni jóakaró figyelmeztetése ellenére) hittanórákra járatott, sőt később még ministráltam is a vasárnapi miséken.

Játszóterem a kert és a közeli erdő, a diósgyőri várrom, kuckóm a szárnyas zongora alatt. A vályogház hátsó szobájában, ahol ötünknek hely híján csak három fekhely jutott, ez a hangszer képviselte azt a múltat, amelyet én csak testvéreim visszavágyó elbeszéléseiből építettem és színezt-

tem varázslatossá, a bőség elsüllyedt Atlantiszává. A zongora fekete korpusza alatt lapozgattam bátyáim Märklin játék-katalógusát, játék pénzemül a csodás ornamentikával rajzolt „igazi” millpengők kötegei szolgáltak.

Reggelente az óvoda és a közeli népbolt tetejéről indulókat harsogott a megafon, időnként légiriadót fújt a szemközti villanyoszlopra szerelt sziréna, jelezve, hogy a béke illúzió, tulajdonképpen nincs is, az imperia-lizmus bármely percben támadhat. Nekem és játszópajtásaimnak tetszett a katonásdi.

A *művészet kiskönyvtára* füzetinek többnyire fekete-fehér, olykor elmosódott reprodukciói jelentették első találkozásomat a festéssel. Ügyesen rajzoltam, már az óvónénik elismerése is „művésszé” avatott. Elhatároztam hát, hogy mégsem kocsis vagy mozdonyvezető, hanem festő-művész leszek. A pályáiv később kissé módosult. 12 évesen eldől: szobrász leszek inkább.

Konok elszánással dolgoztam cé-lom elérésén, a munkás-szakkör Ben-jáminjaként, a szomszéd néni lisztes kötényével a hónom alatt, esőben, hóban gyalogolva, ki nem hagytam volna az esti, nem gyerekidőben tartott foglalkozásokat.

Anyám inkább orvosi, vagy más, komolyabb pályát képzelt nekem, de soha nem próbált eltéríteni a már szinte rögeszmévé vált elhatározásomtól.

’56 ősz. Iskolaszünet... három szovjet tank a diósgyőri főutcán... a család izgalma a recsegő néprádió körül, majd a parókián az amerikai segélycsomagok osztása (ömlesztett sajt, tejpor, sűrített tej, használt ruha).

Anyánk a kezét tördelte, bátyám végül mégsem disszidált

A hatvanas évek eszmélésem ideje.

Nem éreztem, hogy a sors kegyeltje lennék, kísért a jel (ahol jegyeztek), hogy nem vagyok a sarló és kalapács népének ivadéka (osztályidegennek nevezték az olyat, mint én).

A fővárosi Képzőművészeti Gimnáziumba (a jó felvételi eredmény ellenére) nem vettek fel.

A reál-tagozatú gimnáziumi osztályban a szépművészetek iránti vonzódásom meglehetősen elszigetelt, de legalábbis sajátos, külön státuszt biztosított nekem. Osztálytársaim szinte mindnyájan mérnöki pályára készültek, s többnyire azok is lettek.

A csoportba való illeszkedésbe apai minta nem segített, és e minta hiánya egész életemen át fájón kísért.

Érettségi után végre álmaim városába, Budapestre kerültem.

A katonai szolgálatot az első főiskolai sikertelen felvételem után úgy sikerült elkerülnöm, hogy kőfaragóinak álltam. Ez a szakma akkoriban – mint építőipari tevékenység – halasztó hatályú mentességet biztosított a katonaság alól. Két évig a Dési Huber Körbe jártam, 1968-ban, a párizsi diáklázadás idején, a magyar csapatok csehszlovákiai bevonulásának nyarán – már végzett kőfaragóként – felvételt nyertem a Képzőművészeti Főiskolára. A siker és az elégtétel éve volt ez számomra, hiszen – bár két művészeti főiskolára egyidejűleg jelentkezni tiltva volt – felvételiztem az Iparművészetire is, és csodák csodája, oda is felvettek.

A „nagy generáció” előttem haladt (bár erről én akkor mit sem tudtam), a Ratkó-gyerekek a sarkamban. Utóbbiak azután utol is értek, legalábbis a sorozóirodákban, hiszen mire lediplomáztam, addigra se bakancs, se vaságy nem jutott nekem a seregben. Így hát, hála a gondviselésnek, ma nem tudnék elsütni egy kispuskát sem.

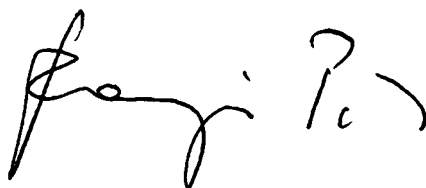
A főiskola évei csodások voltak. Soha azelőtt, és jószerével azóta sem éreztem annyira stabilnak az egzisztenciámat és biztatónak a jövőt. Somogyi-növendék voltam, és ezért akkor sokan irigyeltek. A mesterképző után mindjárt két köztéri pályázatot is nyertem, majd egy évre rá műteremlakáshoz is jutottam, igaz, így megint távol kerültem szeretett szülővárosomtól.

És az évek szálltak, mint a percek. Siker és kudarcok váltakozva követték egymást, a gyermekek cseperedtek. Munkáim szaporodtak köztereken, gyűjteményekben, a műteremben leginkább, aztán a pincében is. '91 óta

ismét Budapesten élek. Barátaim száma megcsappant. Ki eltávozott örökre, ki pedig megcsalt.

Időközben a világ is nagyot változott. Egy pillanatra felizzott a remény, jobb lesz talán. De ez a pillanat csak az atomháború veszélyének korát a terror veszélyének korszakától volt hivatva elválasztani. És úgy tűnik, nincs megállás.

Aggódva figyelek.

Bencze Ilona

színművész (Nagykanizsa, 1947. november 3.)

Fotó: Kovács Szilvia

Mindig is érdekelt, mi végre vagyunk a világban, hogyan alakul, változik életünk abban a nem túl hosszúnak mondható időszakban, amíg egy átlagos emberi élet során az újszülött csecsemő idős emberré válik. A saját hetven évemre visszatekintve, ez már több mint érdekes és izgalmas.

Azt tartják, hogy az ember hétéves ciklusokban változik, ezek a változások biológiai és lelki szempontból egyaránt hatással vannak ránk. Ráadásul mentálisan az első hét évünk a legmeghatározóbb, minden ott dől el, utána már csak annak a hatásait bontogatjuk, gyűrjük, szenvedjük, korrigáljuk egy életen át, vagy éppen örülünk és élvezzük minden adományát, és építjük rá egész derűs, boldog életünket, melyet a további években már csak ki kell teljesíteni.

Valóban így lenne?

Akkor induljunk el ezen a mezsgyén, megkísérelve valamiféle összegzést az elmúlt tíz ciklusról.

(1–7.) Nehéz születés, gyors fejlődés, erős, minden szempontból jól fejlett leánygyermek. Az első 3 év nagyszülőkkel, szülőkkel, fiú-, majd lánytestvérkével, önfeledt, boldog évek. 3–7-ig nagyszülőkkel, nagynénikkel nevelkedés új környezetben, sok kaland az imádott nagypapával, de... az újabb leánytestvérrel bővült családom nélkül. Nagy kérdőjelek!

(8–14.) Hazaköltözés, egymásra hangolódás a családdal, iskola, gyakran beteg édesanya, igyekvő, csupa szeretet édesapa, testvérekkel kalandok, izgalmak, szép és tartalmas gyermekkor. A ciklus végén még egy leánytestvérke.

(15–21.) Részleges szakadás a családtól, középiskola új városban, kollégium, új barátok, új impulzusok, találkozás a színházzal, beleszeretés, érettségi, 2 év munka, felvételi, győzelem!, fővárosba költözés, első igazi, nagy szerelem.

Andrew Lloyd Webber, *Macskák*, Madách Színház

(22–28.) Kiteljesedés! Diploma, házasság, önálló felnőtt élet, jó szerződés, szakmai sikerek, barátságok, kalandok, rossz és jó döntések, fájdalmas felismerések.

(29–35.) Zuhanó magánélet, felcsillanó remény, a csodálatos gyermek sok örömmel, szakmai sikerek. Amúgy hullámvasút!

(36–42.) Válás, munkahelyi változások, zűrzavar a fejben és lélekben, költözések, utazások, sikerek, kudarcok. Nagy örömök, nagy sírások – igazi libikóka.

(43–49.) Útkeresés! Minden szinten. Rátalálás új utakra, örömteli felismerések, sok tapasztalás, tanulás, aztán tévedés, elbizonytalanodás, közben persze siker is. Tiszta olyan, „mint az élet”!

(50–56.) Változás, költözés, a gyermek felnőtté válása, az elszakadás gyötrelme, sok aggodás, sok munka, veszteségek a családban, bukdácsolás, talpra állás, az „egyedül” kipróbálása.

(57–63.) Az „egyedülben” magamra találás, magam kipróbálása egészen új dolgokban, sok-sok munka sok örömmel, sok sikerrel, a nagy család fontossága.

(64–70.) Termékeny időszak rengeteg változatos munkával, fájdalmas veszteségek, családtagok és barátok eltávovása, közben határtalan öröm a bővülő család. Új „szerepkör”.

(70–...) A Remény! A nagy talány! Az erő keresése új forrásokból!

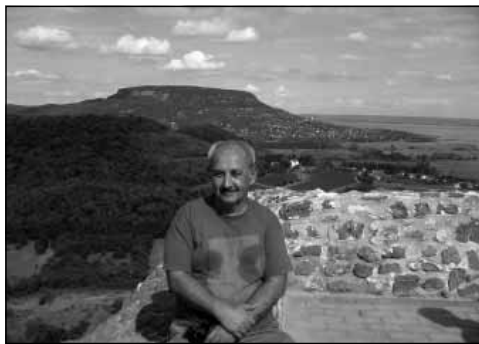
Ez egy váz. Vázlat. Az életem a sorok között, mögött zajlott kevés csenddel és sok eseménnyel, mindig mindenért hálát adva Sorsomnak.

Eddig ennyi! Lelkemben csendes várakozás. Bármí lehet.

Beuue Iloea

Árokszállásy Zoltán

újságíró, szerkesztő, műfordító (Miskolc, 1947. november 6.)

Foglalkozásomra nézve fordító, szerkesztő és publicista vagyok. Ma már jószerivel csak az elsőt művelem, de amikor felkértek a közreműködésre ebben a kiadványban, arra gondoltam: mivel arról kérdeznak, hogy milyennek láttam az elmúlt hetven évemet, talán az lesz a leghelyesebb, ha a harmadik minőségemben mutakozom be, és az alábbi írást küldöm el, amely ugyan lényegében már 40 éve megszületett, de 13 évvel később, amikor már kivehettem az asztalfiókból, leporoltam egy kicsit. Pont ideillik, mert összefoglaltam benne életem első felének lényegét, és ma úgy látom, hogy az fontosabb és meghatározóbb volt a másodiknál. Ezért csak egy-két apró változtatással adom most közre az 1991-es változatot. Mindent, amit akkor leírtam, ma is ugyanúgy gondolok.

(HANYAS VAGYOK? – kései válasz Szilágyi Györgynek.) Hanyas vagyok? Nem '28-as, hanem '48-as (én, személy szerint, speciel '47-es, de ennyit nyugodtan lehet hazudni a szimmetria kedvéért). Tudod, én még frissiben, 1978-ban válaszoltam a te írásodra, de az enyém nem jelenhetett

meg, szemétkosárba vágta a cenzúra – a ti cenzúrátok.

Ti már csak ilyen kemény fiúk voltatok. Mint írtad, még a meséket sem hittétek el. Mi bizony elhittük. Nekünk persze nem a háborúról meséltek, hanem a Kis hercegről, Maugliról, Micimackóról és Mirkó királyfiról. Elhittük, hogy nem a szemmel, hanem a szívvel kell látni, hogy csak az egy vérből valókkal kell igazán törődni (megadva persze másoknak is a köteles tiszteletet); elhittük, hogy mindig lesz még egy csupor méz a polcon, és hogy mindig lesz időnk megtörni még egy zsák diót. Aztán, mire munkába álltunk, mindent – amint töletek, azaz a főnökeinktől értesültünk – „tegnapra” kellett megcsinálni, mert már akkor is késő volt, és ti úgy tettetek, mintha ez a mi hibánk lenne.

A mi szüleink nem meséltek nekünk a háborúról, mert gyűlölték, és el akarták felejteni. Apám, ha a tévében lőni kezdtek, felállt, és kiment a konyhába olvasni. Azt is csak sutytyomban (jó volt tudni, hogy legalább ez – mármint a suttó – csakugyan az enyém) hallgattuk ki, mit beszélnek a felnőttek Sztálinról meg Rákosiról. De az nem volt ám mese, mert ők bámultak ránk mindenhol: a képes újságokból és a kátrányos deszkakerítések oldaláról is, kicsiben és nagyban. Az újságban azt is láthattuk, hogy Sztálin halálakor megbénult a forgalom a budapesti utcán (és tényleg: a képen *senki sem mozgott*), de a terror szele (a ti fényes szellőtök) csak akkor csapott meg bennünket, amikor anyánk ebben a vészterhes pillanatban félbehagyta a térszatyúrát, nehogy még valaki, aki beles

az ablakon, följelentse (de miért is? felségsértésért?).

Ezt a gyász hírt bemondták az örökké szóló utcai hangszórók, így mindenki hallhatta, az is, aki éppen otthon volt, hiszen *senki sem merte nem hallgatni* a rádiót. (És ezt mi már akkor felfogtuk azzal a gyermekeszközzel, ami akkor volt nekünk.) A mi szüleink bizony hallgattak, mert féltek, és bennünket is arra tanítottak, hogy félni kell.

Ezzel szemben az iskolában (főleg az általános felső tagozatában; az én életemben az elemi szerencsés kivétel volt) azt sulykolták belénk, hogy nem kell félni senkitől és semmitől, mert *úgyis* gyógyzni fogunk, ami akkor öröm, hogy dalra kell tőle fakadni minduntalan, így aztán mi voltunk azok az *érctorkú* gyermekek, akik *harsogva* zúgták a szélnek a felszabadítók hősi nevét – illetve ez csak felelőtlen ígéret maradt, hiszen ezeket a neveket nem is ismertük, ellentétben a világbajnok brazil csatársorával: Garrincha, Didi, Vavá, Pelé, Zagallo.

Nekünk nem volt részünk forradalomban, csak egy röpké pillanatra, amikor (szüleink jólértesültségi sorrendjében: először a kórházigazgató fiáért jöttek) hazavittek bennünket az iskolából, és akkor az utcán ordító tömeggel együtt ki akartuk űzni a ruszkit és el akartuk veszejteni Gerőt (azt persze máig nem értem, hogy miért *pont* őt, és Rákosit, Farkast, Révait meg Pétert miért nem). Nem sokkal később közölték velünk, hogy ez *ellenforradalom* volt, és akkor még nem volt bennünk annyi rálátás, hogy erre csak vállat rándítsunk, mert hát melyik forradalom nincs valami ellen?

Nekünk mindez *izgi* volt (ne tessék felháborodni: egy nyolcéves gyerek szempontja is szempont!), és nagyon örültünk a karácsonyi hosszú szén-

szünetnek, mert többet lehetett szánkozni (hó, az volt bőven, ellentétben a szénnel). És örültünk a régi magyar címernek is az újságban, no persze nem reakcionizmusból, hanem mert sokkal szín pompásabb, ugyanakkor egyszerűbb volt, mint az a *kalászos*, amelyet kínlódva reprodukáltunk a rajzórán.

Akkor, átmenetileg, bevezették nekünk a hittant, és templomba – veletek ellentétben – később is járhattunk, ha nagyon akartunk. Nyilvánosházba viszont nem, mivel olyanok nem voltak. Talán a bátyáinktól kellett volna megtanulnunk, hogy miről lehet fölismerni a kurvákat, csakhogy a bátyáink a háború miatt meg sem születtek, így aztán volt egy fiúnemzedék, amelyik szűzen érettségizett. Ez persze nem olyan nagy baj, de azért mulasztás, hiszen *man kann gar nicht genug vögeln*, ahogy egy bécsi pszichiáter (már nem emlékszem, melyik) mondta. Akkoriban egy gimnazista fiú meg egy lány még akkor sem feküdt le egymással, ha nagyon szerelmesek voltak (ezt persze a maiak talán el sem fogják hinni, vagy ha mégis, kiröhögnek miatta). Szűkebb baráti körömből ketten estek át még gimnazista korukban a tűzkeresztségen; különösen az egyiket irigyeltük, aki Normandiában, *a laval* *hentes lányával!*

Egyébként ritka prúd egy rendszerben nőttünk fel – bennünket egyáltalán nem neveltek a nemi életre. Ehhez képest később elvárták tőlünk a serény gyerekcsinálást, még *lakást* is osztogattak érte – azt hiszem, ezt az egyet nem fogjuk soha megbocsátani a kommunistáknak, hogy egy ilyen elemi létszükségletet *kegydíjként* osztogattak.

Ti a havat lapátoló ügyvédeken csodálkoztatok. Nekünk ez nem állt módunkban, mert *mi* lapátoltunk, *mi*

raktuk ki a vagonokat az állomáson, *mi* törtük az aszfaltot és vágtuk a rézsút az épülő M7-esen – mindezt ingyen vagy bagóért. Ezért, amikor felnőttünk, bizony könnyen rászoktunk a meg nem szolgáltat fizetésre is – de hát dolgozni, *igazán* dolgozni éppen ti nem hagyatok minket, nektek csak a mi jelenlétünk kellett, nyilván nehogy még elcsellengjünk; külföldre sem nagyon küldözgettetek bennünket, pedig mi is visszajöttünk volna. Mi sem vagyunk többek (sem kevesebbek) fel-feldobott köveknél.

Apropó, dobás: nekünk senki sem hajigált cigarettát a vagonokból, legfeljebb fordítva: amikor mi utaztunk a vagonokban az „*imp'zm's*” megdöntését célzó hadgyakorlatokon, a jelenkori történelem fintonaként korosodó „*imp'sta*” turisták dobáltak be Philip Morrist, talán a *fellazítás* végett, de szerintem inkább merő jóindulatból, mert azt hitték, hogy arra nekünk nem telik. Pedig, ha nagyon akartuk, tellett. (Ma már nem telik, viszont nem is dobálnak.)

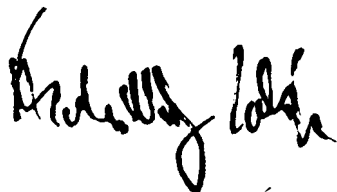
Elszívtuk a Philip Morrist, mert jólesett: hogyan is gátolhattak volna meg ebben minket a *ti* elveitek? Ti bizony hiába löktétek nekünk a sódert a KISZ-tanfolyamokon, attól nekünk a szívünk lett hideg és az agyunk forró, a mondás fordítottjáról pedig a törté-

nelmi hitelesség kedvéért (amelyre ti oly sokszor *szartatok*) megjegyezzük: *nem* Dzerzsinszkijtől származik, hanem Ady Endrétől.

Egyvalami azért közös bennetek és bennünk: velünk is tele lettek az idegrendelők, mi is meg-megőrülünk, mi is iszunk. Csak éppen nekünk erre nem volt *jogsink*, mint nektek: elvégre mi békében és jólétben nőttünk fel, és a mi csomagunk súlyát – mármint hogy a ti társadalmatokban éretlen, taknyos hülyegyerekként kezelték bennünket – a ti mérlegeitek nem bírták kimutatni.

Nem baj. Elmúlt, fátylat rá. Ne féljete többé a mi tarkóra csapó leheletüinktől. Eleve nem is kellett volna: mi nem akartuk veletek énekelni a Dalt (tényleg, melyiket is: csak nem a *Szuli*kót?), és hiába ismertük a ti Harcotoakat, nekünk jobban tetszett ükapáink passzív rezisztenciája.

Mondom: nem volt könnyű. De azért, most már, kösz' szép', jól vagyunk. Legyetek jól ti is!

(Eredetileg megjelent az *Élet és Irodalom* 1991. 7. 19-i számában)

Nagy Bandó András

humorista, író (Deszk, 1947. november 12.)

No, akkor könnyítsünk a nekrológírónak! Bár, úgy vélem, senki sem írhatná meg szebben és jobban a nekrológomat, mint én. Olyan sincs, aki különül mondaná el. Szem nem maradna szárazon. Végre jól meghatódhatnék magamtól. Meg is érdemelnék egy jó kis nekrológot, elvégre nem akárkit temetünk: én volnék, kérem, igen, én, akiről annyi mindent tudnék mesélni, és olyan történeteket, mint senki más, elvégre valamennyit én éltem meg, egyedül, és ez akkor is igaz, ha mások társaságában és sokakkal együtt.

Amikor kisgyermekként élhettem meg a minőségi, a tisztán tartott és szegényérzet nélkül viselt szegénységet, a falusi létet, még nem tudtam, hogy ebből fakad és táplálkozik majd az erőm és akaratom, a vágyaim és a terveim java.

Azt tudtam, hogy „valamire” születtem (észleli

azt, aki megéli), és azt is tudtam, hogy „valakivé” leszek. Annak, aki egyszer beteljesíti az álmait, ezzel gyermekként is tisztában kellett lennie, másképp hogy is foghatott volna a törekedéshez, a vágyai megvalósításához?

Ekkoriban, sihederként környékezett meg először a halál, amikor egy rozsdás korcsolya sebet ütött a bokámba, és csak másnap kerültem Tempfli doktor bácsink kezei közé. Ő mentett meg, nélküle ezt a mesét sem írom.

Versmondóként mutogattam magam, színjátszóként voltak emlékezetes sikereim, írtam is jó néhány „verset”, egy füzetnyit sikerült fölfelelnem, rajzoltam és festettem, és tudom, ha akkoriban focizni lát egy jó szemű edző, befuthattam volna egy szép sportolói pályát. Ehelyett maradt a birkózás, három éven át nyertem és győztem, de megtanultam veszíteni is, és tisztelni a nálam jobb ellenfeleket. Középiskolásként minden középtávú futást és az összes dobószámot kipróbáltam, harminc év múltán pedig a maratoni távot akartam teljesíteni, végül tízszer sikerült is. Később a napi futás és a tenisz maradt meg, sok úszással egybekötve.

Ép testben ép lelket hordoztam, és ez máig így maradt. Lélekben, ugyancsak középiskolásként, az irodalmi színpadok erősítettek, közben már karikatúristaként is befutottam, ezt a tudásomat akkor kamatoztattam igazán, amikor már előadóművészi igazolvánnyal léptem föl, kezdő humoristaként, és összeraktam a *Szénnel a kézben* című, zenei montázsra készült rajzos estemet. Színjátszóként gyakorolhattam a szép és tiszta beszédet, és gyarapíthattam irodalmi tudásomat, írhattam egyfelvonásost és rendezhettem is, közben pedig megismerkedhettem életem első harmadának meghatározó személyiségeivel. 1966 őszétől a bevonulásomig kőművesként igyekeztem megtanulni a szakmát, 5 forint 20 filléres órabérért. Ez havi 1050 forintot jelentett.

1967-ben a „vasfüggöny” építésére vezényelték a szegedi alakulatomat, és még a következő nyarat is a Balfi-erdőben tölthettem, ahol elindultak fa-

szobrászi próbálkozásaim. Minden érdekelt, mindenben ki akartam próbálni magamat, egykori színjátszótársam, Molnár Judit figyelmeztetett rá: vigyázzak, nehogy szétforgácsoljam magam. Később döbbsenem rá: forgácsoknak születtem, és lám, hetven év alatt egy törzssé álltam össze.

1968-ban egy komoly kapcsolatomból Mónika nevű kislányom született, ősszel leszereltem, és műszaki rajzoló lettem Szegeden, havi 1600 forintért. Korán (időben?) lettem házassá, 1969-ben, egy év múlva megszületett a később népszerűvé vált Natália lányom, fizikai munkára kényszerültem, pénzt kellett keresnem, előbb Balástyán, majd Csengelén lettem építésvezető és gyakorló kőműves. Napi 14–16 órát dolgoztam, hétvégeken maszekoltam a brigádommal, tízszer annyit kerestem, mint a tervezővállalatnál. Az építésztechnikusi oklevelem mellé kőművesmesteri oklevelet is szereztem, így hát kisiparosként dolgozhattam, mínusból indulva, embertelen hajtással, adóval kizsigerelve, hiszen aljas kis kapitalista voltam. Mindezek mellett próbáltam visszafizetni a tartozásaimat.

Ezek tovább növekedtek, amikor munka hiányában szüneteltetni kellett az iparomat, miközben sikerült egy újszegedi lakáshoz jutnunk. Ahhoz, hogy ne maradjunk szegényben a kölcsönöket adó barátaim előtt, újságkézbesítőnek álltam be, hajnalban kezdtem, reggel fejeztem be (Szeged, Béke telep), aztán kezdtük a Tömörkény István lányától, Erzsébet nénitől bérelt kertünkben a munkát. A leszedett gyümölcsöket és a konyhakerti termésünket kétkerekű kordémon húztam végig a városon, hogy átadjam a viszonteladóként működő ABC-knek, és kicsomagolva adjam el a gyárakba befelé és a gyárakból kifelé tartó asszonyoknak.

Újraindult az iparom, reggeltől estig melóztam, és mellette heti kétszer voltak irodalmi színpadi próbáim. 1973-ban, egy karikatúrákiállításom nyitásakor mutattam be első önálló estemet, ettől kezdve folyamatosan fölléptem, konferáltam nótaesteken, a Szeged bárban, és írtam, előadtam új estjeimet. Mivel szaporodtak a föllépéseim, továbbadtam az iparomat az egyik kőművesemnek, és 1978-tól kezdve már csak a föllépéseimből éltünk.

1980-ban, a Rátóti Humorfesztiválon mutattam be a rajzos műsorom 10 perces részletét, ezt mondhatom az én „fölfedezésem” napjának. 1981-ben mutattam be a *Kocka utca 13.* című estem részletét a Magyar Rádió 2. humorfesztiválján, sikerrel jutottam túl a középdöntőn is. Végül a rádió fődíját nyertem el, és szerződést kaptam a Mikroszkóp Színpadra. 1982-ben Budapestre költöztünk. 1983-ban fölmondtam a Mikroszkópnál, és újra országjáró szabadúszóvá lettem. Ugyanekkor mondhattam el a *Telepohár* című tévéműsorban a *Szópanel* című számomat (Vártunk, vártunk, vártunk...), egy hónapra rá a *Kocka utca 13.* egyik részletét, és ezekkel végképp befutottam. Még ebben az évben szerepelhettem a *Kész cirkusz* című produkcióban, ahol újabb oldalamról mutakozhattam be: egyensúlyozó számom átütő sikert aratott.

Évente mintegy ötszázszor szerepeltem estjeimmal, egymást követték a Rádiókabarében és a Telepódiumokban bemutatott monológjaim, ennek hozadéka lett 1988-ban a Karinthy Frigyes-emlékgyűű. 1986-ben a Juhász Ferenc stílusában írt, *Trabant vers* című költői dühkitörésem az év kabarészáma lett. Ekkor írtam meg a *Hanyas vagy, 47-es?* című monológomat, Szilágyi György 28-asának méltó folytatásaként, többen mondták róla, hogy korosztályom „kabaréhimnuszává” lett. Ugyancsak 1986-ben jelent meg az első könyvem, az *Úton-útfélen*. Önálló estjeimet telt házas sportcsarnokokban mutattam be, és a

turné befejezéseként, négyévenként adtam dupla műsort a zsúfolásig megtelt Erkel Színházban. A *40 éves a forint* című szilveszteri tévéműsorom, 86 százalékos nézettséggel, örök időkre a legnagyobb nézettségű tévéműsor maradt.

1989 telén mintegy 500 hajléktalan mellé álltam, és létrehoztam az ország első hajléktalanszállását Budaörsön. Három hónapot töltöttem velük együtt az otthonban, melyet később a szociális munkások vittek tovább. Ennek elismeréseként kaptam meg az Aranysszal a hajléktalanokért és a Hajléktalan emberért díjat. Egyéb kitüntetésben (hála istennek!) egyik politikai formáció sem részesített, így egy-egy tiltakozásnál nem kellett visszaadnom semmit. Kaptam még egy Aphelandra díjat odaadó civil létemért, és egy életművemért szóló elismerést, egy aranygyűrűt a Pécsi Ambassador Clubtól.

Humorista-életművem, a négy évtized alatt szült estjeimet és monológjaimat az *Egyedül állók* című, 800 oldalas kötetemben jelentettem meg.

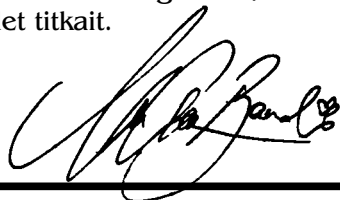
1990-ben Orfűre költöztünk, ahol az ország első megválasztott polgármestere lettem, egy év múlva pedig az első, aki lemondott. Munkamániám az időmet rabolta, föllépésre, írásra és olvasásra sem maradt időm, úgy éreztem, elvesztem.

Ötvenedik születésnapomon, 1997. november 12-én, reggel 8 órakor, azaz a születésem percében, három métert zuhantam egy rosszul rögzített padláslétrával együtt. Hogy egyetlen csontom sem tört, és legfőképp, hogy életben maradtam, annak tudhatom be, hogy nemcsak lélekben, testben is erős voltam: a sok futás és testedzés meghozta gyümölcsét: (hitem szerint) újra megszülettem, újabb 50 évre.

2000-től már főképp az írás érdekelt, negyven kötet követte az egykori első, ennek fele gyermekeknek szóló verseim és meséim, a másik fele pedig az egyéb köteteim. 2002-ben alapítottam meg a Szamárfül Kiadót, azóta magam jelentettem meg a könyveimet, és a www.bando.hu-n kínálom az olvasóimnak. Csabai Katalinnal közösen írtuk meg a *Lexi már olvas* című tankönyvet, sok versemet illesztették be tankönyvekbe, és dalolnak CD-n a Szélkiáltó együttes tagjai, énekelem én is a Kalákával, és nagy örömömre Halász Jutka is. Írtam három regényt (*Sosemvolt Toscana – Vár rád Toscana, Míg meg nem haltak, Arankakor*), két, hittel és vallással foglalkozó kötetet (*András könyve I-II. – Fordított teremtés és Kútásó –*, valamint *Isten bikiniben*), és a többi kötetem is azt mutatja, továbbra is minden érdekel, és a nagyvilág hatalmas játszóháznak maradt meg számomra. Újabb és újabb ötleteimet valósítom meg, ma is több könyvön munkálkodom, és írom a 70. évemre szánt jubileumi önálló estemet.

Most, hogy visszaolvasom, amolyan önfényezésnek, dicsekvésnek is tűnhet(ne) az élettörténetem – nem annak szántam. Csupán elmeséltem, mi mindenben mentem keresztül, mire a gyermek- és ifjúkor forgácsaiból összeállt a fontosabb említett „törzs”.

Miután elváltam, feleségül vettem a hetedik évében járó kislányom, Gvendolin anyukáját, Ritát, akivel már többéves kapcsolat köt össze, és Orfút magam mögött hagyva, Pécssett kerestünk otthont magunknak. Sok együtt töltött esztendőben reménykedünk, ezért minden tőlem telhetőt megteszek, külön kérésre szívesen elmondom a hosszúra tervezett élet titkait.

Juhász Judit

újságíró (Budapest, 1947. november 21.)

Az emberek belső világa érdekelt már gyermekkoromban. És a tanítás: átadása mindannak, amit másoktól megtanultam. Elsősorban a könyvekből, az irodalomból. Meséltem mindenkinek a környezetemben, s boldog szenvedéllyel bújtam a könyveket. Az ötvenes évek ferencvárosi szűrkeségében nem is akadt más vonzerő, mint a könyvtár. Mégsem lettem pedagógus.

1966-ban csupán fél pont hiányzott az eredményes felvételi vizsgához. A bölcsészkar helyett két év múlva – csekély matematikatudásom hiányait ifjú villamosmérnök férjem foltozgatja! – nekiindultam hát a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemnek. Esti tagozaton, munka mellett szereztem diplomát ahhoz a foglalkozáshoz, amelyet egyetlen napig sem gyakoroltam. (Aligha hiányzott az én „szakértelmem” a hetvenes évek külkereskedelmi gyakorlatából!) Erősen foglalkoztatott viszont, hogyan lehetnék mégis tanár. S egy napon felfedeztem az egyetemi hirdetőtáblán a Magyar Rádió felhívását: az Ifjúsági Munkastúdióba keresnek jelentkezőket. Hátha az Iskolarádióban találom meg „az én katedrámat”? Férjem bátorítása, sőt ösztökélése nélkül mégsem merészkedtem volna el a Bródy Sándor utcába. De „titkos ta-

nácsosomnak” – csaknem öt évtizede már! – akkor is igaza volt: a zsűri alkalmasnak talált, s egy tíz hónapos tanfolyam elvégzése után, 1973 januárjában gyakornoki státust kaptam, no nem a gyermekműsorok osztályán, hanem a belpolitikai rovatban. Rádiós lehettem!

Talán fölösleges bőbeszédűséggel idézem meg indulásom éveit, de életem meghatározó fordulópontjáról írok: megtaláltam a hivatásom. Azóta is változatlanul elbűvöl és fogva tart a varázslat, a rádiózás ígérete: pusztán a kimondott szó, a hang erejével eltalálhatok a hallgatók szívéhez! Minden, ami azóta történt velem, innen indult, ebben gyökerezik. Gyönyörűséges és embert próbáló, embert *formáló* feladat volt: megtalálni a saját hangom, a saját mondanivalóm. Jól kérdezni. Nem! Előbb jól hallgatni, *meghallgatni* – a beszélgetőtárs feltárulkozásához szükséges belső csöndet megteremtteni. Valahol itt kezdődik számomra a rádiós mesterség. S hogy a riportalany belső világát megismerhessem, a magaméba is le kell szállnom. Ki vagyok valójában? Hiteles vagy sikeres szeretnék lenni? Kemény kérdés és nagy kísértés ez a pálya kezdetén és a vége felé egyaránt.

Nélkülözhetetlen támasz és erőforrás számomra a család. A gyermekkor otthon, az egyszerűségükben is felülmúlhatatlanul jó nevelőknek bizonyult szüleim szeretete után nagy kegyelem, hogy a férjemmel a viszontagságok ellenére megőrizhettük egymást, negyvenhét éve már, s hogy egyetlen kislányunk – ő lett tanár, klasszikus gitárt tanít – mára hat gyermek édesanyja. Fontos tény: egyetlen édesapától! Az ő családjuk hat pompás unokánkkal (Bence, Ágoston,

Máté, Mária, Judit és Balázs) hihetetlen gazdagság, és a legvalóságosabb, legmaradandóbb siker az életünkben. S talán az ő küzdelmesen boldog életük is hitelesít sok mindent visszafelé is, akárcsak az, hogy ifjúkori barátainkkal is hűségesek maradtunk egymáshoz. Megosztottságtól szétvert világunkban fontos érték ez számunkra.

A hallgatók ragaszkodó figyelme és számos szakmai elismerés is kísérte rádiós életem első tizennyolc esztendejét. Talán ezért is volt olyan megrázó a tapasztalás az első szabadon választott kormány szóvivőjeként (Surján László népjóléti miniszter hívására hagytam el 1990 májusában a rádiót, nehéz szívvel és csak átmenetinek remélve a távozást): a kisszerű gáncsoskodástól az engesztelhetetlen gyűlöletig fölhabzó indulatok ellenében is dolgozni, és kitartani a biztos vereség tudatában is. A súlyosan beteg kormányfő sokféle elárultatásának tanújaként azt is látnom kellett: az ún. értelmiségi elit hangadói elköteleződés helyett a függetlenségüket szeretik hangsúlyozni. Náluk mintha nem létezne nemzeti minimum – sorskérdéseinkben mintha máig megőrizték volna ezt a mentalitást. Életem semmivel sem felcserélhető, legfontosabb próbatételeként és fontos élményeként őrzöm annak a sorsfordító, nehéz négy esztendőnek minden emlékét. Hálás vagyok a Gondviselésnek, hogy egy olyan kivételes államférfi közelében dolgozhattam, mint Antall József. Kegyelettel őrzöm az emlékét.

Ami 1994 után következett: ismét újságírás, illetve rádiózás, de már csak külsősként, a „pálya széléről”, majd egy váratlan felkérés a versenyszférából: s a Westel Rádiótelefon Kft. PR-igazgatójaként ismerkedhettem a „multicégek belső világával”. Alig egy év múltán az 1996-ban megszületett

médiatörvénynek köszönhetően kért fel Hajdu István megválasztott elnök a Magyar Rádió műsorokért felelős alelnökének. Eredményesen dolgoztunk, megőriztük a közrádió vagyonát és szellemi értékeit, mégis mandátumunk letöltése, azaz négy év múltán, nehéz belső konfliktusokat sem nélkülöző történetet lezárva – Papp Miklós gazdasági alelnökkel együtt –, mindhármunknak el kellett kezdenünk egy új korszakot – immár a rádió nélkül.

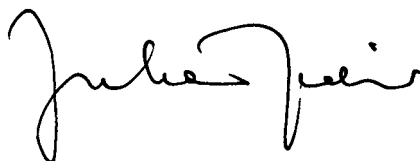
Számomra mégis megadatott, hogy hamarosan ismét „rádiózhattam”. 2000 őszén segítségével megindítottuk az egri Szent István Rádiót, majd a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia sajtófőnökeként – Seregély István érsek és Veres András püspök bizalmának köszönhetően – Spányi Antal püspök-vezérigazgatóval megalapíthattuk az országos sugárzású, kezdetben az egész Kárpát-medencében hallgatható Magyar Katolikus Rádiót. Örömhír mindenkinek! – ezzel a jelszóval indítottuk 2004 pünkösdjén, és ezzel a szándékkal éltetik ma is egykori tanítványaim és kollégáim azt az intézményt, amely a tíz esztendő alatt leírhatatlanul sok örömet, szeretetet és nem kevés harcot hozott számomra. 2011-ben álltam fel a vezérigazgató-helyettesi székbe, hogy a tulajdonosokkal szemben ne kelljen szakmai elképzeléseimet végleg feladnom.

A szakítás mindig törés a lélekben. Makovecz Imre és Fekete György hívó szava segített kikapaszkodni a veszteségtudatból, öt éve dolgozhatom megbecsüléstől övezve a Magyar Művészeti Akadémia köztestületének szóvivőjeként. És természetesen dolgozom csaknem tucatnyi alapítvány és egyesület elnökeként vagy kurátorként, a szívemnek olyan kedves Anyanyelvapolók Szövetségének vezetésétől kezdve tagja vagyok a Mindszenty

Társaságnak, a Magyar Örökség Díj bírálóbizottságának, az Antall József Baráti Társaságnak, a Csengey Dénes és Medgyasszay László által 1991-ben a Parlamentben életre hívott Nemzeti Alapítványnak, de nem sorolom tovább. Férjem szerint javíthatatlanul és vígan „szörfözök” a civil szféra közösségei, a művészeti élet jelesei, a családom és az unokáim között,

miközben egyre erősebben vágyom a lélekmozdító csöndre, az elmélyülést ajándékozó szemlélődésre, a békés olvasgatás gyönyörűségeire.

De hát egyre több feladatot látok magam körül.

Pászthy Júlia

operaénekes, szoprán (Eger, 1947. december 12.)

Nem tudom, ki hogyan tud a gyermekkorára visszagondolni, de ha én megteszem, mindig csak a játék, a játék ugrik elő a féltve őrzött emlékezőmből. Most, az életutam harmadik negyedét élve, úgy érzem, már gyermekkoromban lejátszottam azt, amit a későbbi években éltem, és ez az érzés később már-már profetikus-sá vált, nem lepett meg soha semmi, ami velem történt.

Én is '47-es vagyok, gyermekéveimet a legmeggyötörtebb, embert

próbáló ötvenes években éltem, játszottam át. A szüleim gyötrelmeit csak éreztem, nem értettem, mi történik velünk, velük.

Egerben, a Cifra hóstyán laktunk. Esténként az utcánkban (egy kis, zsákutcaszerű, pár háznyi utcácska) gyülekeztünk és játszottunk együtt, sötétedésig, ott rám ragasztották a művésznő nevet. Miért? Talán az éneklésem miatt.

Mindenki bajban volt, segítettünk egymásnak, ahol tudtunk, a gyerek meg, ahogy látta a nagyoktól; én azt tanultam a szüleimtől, hogyan kell adni.

Bekerültem az első osztályba, az utolsó Klebelsberg építtette iskolába, a 8. számúba. Az első tanáromról nem sok emlékem maradt, csak a vörös lakkozott körme, sohasem láttam azelőtt ilyet. Valahogy túléltem a nyolc általánost, nem volt semmi jövőképem, nem terveztem, mi leszek, ha nagy leszek, eldőlt már születésemkor, a barátaim meghatározták a csúfolkodó nevemben: művésznő.

A gimnáziumba úgy kerültem be, hogy a barátnőm szólt, gyere, ma van felvételi a Gárdonyi-gimnáziumban. Elmentem, a szüleim otthon sem voltak, csak este tudták meg, hogy gimnazista lettem.

A gimnáziumban azután kis énekes pacsirta lettem, az igazgató kedvence, nem lehetett engem megbuktatni még matekból sem. Jártam persze zeneis-

kolába. Ida néni, drága, kezelte a hangomat, minden szépre-jóra nevelt, a szüleim meg tisztességre, ami nem volt könnyű ebben a meghasonlott világban.

Miskolcra kerültem (ez is a gondviselés gyámolító keze) egy szép hangú tanárnőhöz, Pekker Zsuzsához, ő készítette fel a zeneakadémiai felvételire. Miskolcon találtam rá életem párjára, társamra, gyermekeim apjára. Nem tudom, mi lett volna velem nélküle, nem is jó belegondolni. A Zeneakadémiára simán felvettek. Nagyszerű csapat volt a mi osztályunk: Kincses Vera, Budai Livia, Ötvös Csilla, Sass Szilvia, Zempléni Mari. Sokáig nem volt ilyen erős, tehetséges gárda a főiskolán.

Nehéz volt lemaradásomat behozni, hiszen 19 évesen láttam meg először későbbi munkahelyemet, az Operát. Csodás tanáraink a tehetségemre építettek, nem a tudásomra. Keveset tudtam én még akkor (ma sem sokat, de ez már elirányít).

Kutrucz Éva néni volt a mentorom, „pesti anyám”. Emberi nagysága örökké példa marad számomra.

Számos nemzetközi versenyen indultam, mindig hoztam el díjat. A legbüszkébb a lipcsei Bach-versenyre vagyok, annak második helyezésére, amit a fiam, Karosi Bálint 2008-ban orgona első helyezésével koronázott meg.

30 év operai tagság, csodás évek, szerepek, lemezek, filmek, külföldi szereplések, mind-mind voltak bőségesen, semmi panaszra nem lehetett okom. Talán „klerikális” beállítottságom nem hozta meg számomra az állami elismeréseket, de így is számos szakmai és közönségdíjnak vagyok tulajdonosa.

A tanári pályafutásom is tanárainknak, Kutrucz Évának és Varasdy Emminek köszönhetem (örök hála nekik érte!). Éva néni betegsége miatt sokat tanítot-tam helyette, így evidensnek tűnt, hogy én folytassam a munkáját.

Teljes embert kíván a tanítás, látom a még működő kollégáimnál, hogy valamelyik részük megsínyli, vagy a színpad, vagy a tanítás.

Sok fiatalnak adtam kenyeret, megélhetést az éneklés örömeivel. Ma is ezt próbálom tenni, viszont aki nem a pályára való, annak őszintén megmondom, hogy máshol keresse boldogulását. Nehéz feladat, de meg kell tennünk. Most az utolsó évet tanítom végig, és elmegyek a katedrától: otthonom, családom van. Lányom, aki szintén előadóművész, egy unokám, akik várják, hogy teljesen az övék legyenek, és ez így jó.

Ha valaki végigolvassa ezt a pár sort, láthatja, nemcsak én akartam, hogy így legyen. Aki hisz a gondviselésben, az látja, működik. Én végig éreztem az életemben ezt a védőernyőt a fejem felett. Aki viszont a sorsban, a véletlenben hisz, elgondolkozhat azon, hogy van-e egyáltalán véletlen, ha igen, mi is az valójában?... Kíváncsi vagyok, hogy szép, hosszú, boldog éveket!

Pauthy Julia

Szabó Mária

tájökológus, biológus (Nagyfüged, 1947. december 12.)

Édesapám Szabó Jenő (1918–2002), édesanyám Csesznok Ottília (1924–1981). Egy lánytestvérem van, Klára. Két gyermek büszke édesanyja vagyok: Csortos Csaba Ádám (1976); Csortos Terézia Mária (1980). Három unokát kényeztetek, kettőt a fiamtól – Csortos Csaba Zoltán (1998) és Csortos Zsófia Mária (2008) –, valamint egy kislányt, Kovács Viktória Júliát (2002) a lányomtól.

Általános iskolai tanulmányaim szülőfalumban, a Heves megyei Nagyfügeden végeztem, egészen a nyolcadik osztályig. Szerettem vidéken élni, a természet iránti érdeklődésem valószínűleg innen ered. A családom később Budapestre, Mátyásföldre költözött, így az általános iskolát már itt fejeztem be, a Táncsics Mihály Általános Iskolában. Költözésünk alapvető oka az volt, hogy szüleim a gyermekeik továbbtanulását illetően jobbnak látták elmenni abból a faluból, ahol mindkét nagypapám kuláknak volt nyilvánítva, s az akkori „pártpotentátok” számos megjegyzést tettek arra vonatkozólag, hogy kulákivadékoknak nincs helyük gimnáziumban, pláne nem egyetemen.

Utólag értékelve úgy látom, hogy édesapám egyik legjobb döntése volt a budapesti költözés. Itt nem ismert bennünket senki, így a középiskolai tanulmányaimat a mátyásföldi Corvin Mátyás Gimnáziumban végeztem el, ahol a kötelező orosz nyelv mellett

az angolt választottam második idegen nyelvként. Ez a nyelv azóta is végigkíséri az életemet, hiszen a nemzetközi konferenciákon, tanulmányutak során kizárólag ezt a nyelvet használjuk.

A gimnáziumban kiváló tanáraim voltak. Közülük is meghatározó volt számomra a biológiát és kémiát tanító osztályfőnököm, Maráczai Ottó, akinek

hatására jelentkeztem az 1966-ban kitűnően megszerzett érettségit követően az Eötvös Loránd Tudományegyetem Természettudományi Kara biológia–kémia tanári szakára. Osztályfőnököm mellett a történelmet kiváló szemléletben tanító Csaba László tanár úr, matematikatanárom, Szűcs Barna és az angolt megszerettető Vigh Gábor tanár úr, majd később Bobok Endréné, Katinka néni voltak számomra meghatározóak. Gimnáziumi osztályom rendkívül jó közösséggé formálódott a négy év alatt. A baráti kapcsolatok azóta is élnek, rendszeresen szervezünk közös programokat, színház- és koncertlátogatásokat. Gimnáziumi éveim alatt sokat jártunk kirándulni, valamint az operát rajongásig szerető osztályfőnökünk hatására az Operaházba, az Erkel Színházba és a Zeneakadémiára. Az akkor kialakult zeneszeretetem azóta töretlen az életemben. Különösen Wagner operái varázsolnak el mindig. Számos úti cél szerepel a bakancslistámon, ezek egyike megnézni egy (vagy több) Wag-

ner-operát Bayreuthban az Ünnepi Játékok idején.

Egyetemi éveim közepe felé már az ökológia, az életföldrajz, a tájkutatás és a természet- és környezetvédelem kérdései kezdtek intenzíven érdekelni, így bekapcsolódtam a tudományos diákköri munkába és az akkori növényrendszertani és növényföldrajzi tanszéken folyó kutatásokba. Ennek során három tanárom vált iránymotatóvá számomra: Kovácsné Láng Edit, Simon Tibor és Juhász-Nagy Pál, akiktől jó szemléletet, a tudomány és a természet iránti alázatot és a megismerés iránti érdeklődést tanulhattam meg. 1971-ben szereztem meg egyetemi diplomámat mint okleveles biológia-kémia szakos középiskolai tanár. Soha nem tanítottam középiskolában, csupán a gyakorló két féléves tanításom során kerültem kapcsolatba gimnazista diákokkal az ELTE Trefort Ágoston Gyakorlóiskolában, amit határozottan élveztem.

Az egyetem után MTA-ösztöndíjas gyakornokként dolgoztam az ELTE TTK növényrendszertani és növényföldrajzi tanszékén akkori tanszékvezetője, Simon Tibor professzor úr irányítása mellett. További végzettségeim: egyetemi doktori cím, ELTE (1973); a biológiai tudomány kandidátusa, MTA (1981); habilitáció, ELTE (1996); a Magyar Tudományos Akadémia doktora (2006). 2000–2003 között Széchenyi professzori ösztöndíjban részesültem. Három évig (1973–76) dolgoztam Debrecenben a növénytan tanszéken Jakucs Pál professzor mellett, aki szintén erős meghatározója volt az életemnek. 1976 és 1996 között végigjártam az egyetemi oktatói fokozat összes lépcsőfokát: tanársegéd, adjunktus, docens, az ELTE TTK növényrendszertani és ökológiai tanszékén, majd docens és professzor

az ELTE természetföldrajzi tanszékén (1997–2006). 2006-ban megalapítottam a környezet- és tájföldrajzi tanszékét, amelynek 2012-ig a vezetője voltam. 2008–2012 között az ELTE TTK Földrajz- és Földtudományi Intézet igazgatói feladatait is elláttam. Oktatási feladataim ellátása mellett a kutatásnak is nagy jelentőséget szenteltem életemben. Főbb kutatási területeim: tájökológia: vizes élőhelyek tájérzékenysége és tájszerkezeti változásai; antropogén tájelemek tájökológiai szempontú vizsgálata; hazai epikarsztos rendszerek sérülékenysége; középhegységi cseres-tölgyes erdő víz- és ásványianyag-forgalma; homoki gyepek vízgazdálkodása és a primer produkció kapcsolata; megújuló energiaforrások alkalmazásának tájvédelmi vizsgálata.

Eddigi életem során számos hazai és nemzetközi kutatási projektben vettem részt. Pályám során majd 200 tudományos közlemény (ebből 95 idegen nyelven) jelent meg referált folyóiratokban, valamint számos könyvrészlet és konferenciakiadványban megjelent teljes tanulmány, tankönyv, tankönyvrészlet szerzője vagyok. Független hivatkozásaim száma közel 370. Nemzetközi és hazai tudományos bizottságokban való részvétele: SECOTOX (Society of Ecotoxicology and Environmental Safety); CIEC (Centre International des Engrains Chimique); JTET (Journal of Teacher Education and Training); Magyar Földrajzi Társaság; MTA Földtudományok Osztálya Természetföldrajzi Tudományos Bizottság; MTA Földtudományok Osztálya Természetföldrajzi Tudományos Bizottság, Tájföldrajzi Albizottság; MTA nem akadémikus közgyűlési képviselő; MTA Földtudományi Doktori Bizottság; ELTE Földtudományi Doktori Iskola, Földrajz–Meteorológia,

programvezető; ELTE Környezettudományi Doktori Iskola, tag; ELTE Földtudományi Szakterületi Habilitációs Bizottság – elnök; ELTE TTK Kari Habilitációs Bizottság – tag.

Elismeréseim: Trefort Ágoston- emléklap (1994); ELTE TTK Kari TDK-érem (2009); Országos Tudományos Diákköri Tanács emlékérem (2011); ELTE „Pro Universitate” arany fokozat (2015).

Hobbim: túrázás a családommal és a barátaimmal, színház, komoly-

zene (opera), tarokk, nordic walking, kerékpározás, jóga és főzés. Sokan kérdezik tőlem, hogy mi a sikeres élet titka. Erre röviden azt szoktam válaszolni, hogy támogató és harmonikus családi háttér, akarat, elszántság, készség a tanulásra, kíváncsiság az ismeretlen megismerésére – és egy kis „lazaság” az életben, a nem görcsös akarás.

Szabó István

Avanesian Alex

újságíró, rendező, dramaturg (Budapest, 1947. december 20.)

Örmény nemzetiségű vagyok.

A gimnázium elvégzését követően a jereváni Színművészeti Egyetemen színházrendezői és dramaturg diplomát szereztem.

A pályámat egy munkahelyen, a Magyar Rádióban töltöttem. Megszámlálhatatlan rádiójátékot, színdarabot, zenés darabot, sőt operát is rendeztem.

Mindig igyekeztem továbblépni. Így lettem egy idő után a Kossuth Rá-

dió főszerkesztő-helyettese, a körzeti stúdiók és nemzetiségi adások vezetője.

A 6000 éves örmény kultúra ismerete nemcsak büszkeséggel, hanem felelősséggel is jár. A fizikai távolság ellenére próbáltam követni az örmény kultúra és közélet változásait. Az internet világában ez a folyamat leegyszerűsödött. Fordítottam örmény szépirodalmat, szerkesztettem könyveket, rendeztem kiállításokat, fényképek ezreit, filmek tucatjait hagyom örökül.

1993-ban én is részt vettem a Kisebbségi Kerekasztal megalapításában. Én voltam az Országos Örmény Önkormányzat első elnöke.

A történelmi múlt kötelez. Előre kell nézni, és továbbvinni a lángot. 301-ben az örmények a világon elsőként vették fel a kereszténységet és tették államvallássá.

Kapcsolatokat kerestem és találtam a világ sok-sok részén élő örmény közösségekkel. A diaszpórában élőkben erős a nyelvhez, a valláshoz, a kulturális örökséghez fűző kötelék. A Magyarországon élő nemzeti kisebbségekkel hivatásomból, hitemből és foglalkozásomból adódóan is sokat találkozom. Az

Örmény Kulturális Központ rendezvényeire, nagy örömömre, sokan kíváncsiak. Nyugdíjasként is aktívan dolgozom a Magyar Rádióban és a nemzetiségi közéletben.

2015-ben az örmény genocídium 100. évfordulója alkalmából különlegesen szép kiadásban adtuk ki Franz Werfel világhírű regényét, *A Musza Dagh negyven napja* címűt.

Közel a 70. életévemhez, az olvasóknak e könyv előszavát ajánlom (*Bevezető helyett*).

Menekülés, fájdalom, hazátlanság, gyász. Ezek a szavak azon emberek emlékezetébe ivódnak be mélyen, akik e könyv olvasása közben az örmény genocídium 100. évfordulójára emlékeznek. 1913. Avanesian Gurgen. 1921. Jamgosian Szilvia. Ők voltak a szüleim. Belőlük lettem én. Egyke. Nagyszülők, testvér, unokatestvérek nélkül felnőve, a megmaradt családtagoktól több ezer kilométerre, a gyökereimet újra és újra keresve, lelkileg meg-meginogva, majd újra kiegyenesedve kerestem, ki vagyok, mi vagyok. Anyám csonka családjával Anatóliából menekült Kolozsvárig, apámat az ifjútörökök bosszúja elől egy fahordó mentette meg, és árvaházak sokasága után Budapesten talált új házára. Az örmény szőnyeges mindvégig magában hurcolta a gyászt, a félelmet. Elfojtott könnyek, kibeszéletlen múlt. Ez a 20. század, s úgy tűnik, a 21.-ben sem lesz másként. Apám látta az út- és helykeresésem kínját, ezért identitásom megszilárdításához Örményországba küldött. A jereváni Színházi és Művészeti Egyetemen színházrendező és dramaturg szakon diplomáztam.

Sokat gondolkodom arra, hogy a szüleim idegenségükkel, életük végéig tartó erős akcentusukkal hogyan alkalmazkodtak új hazájukhoz, s ez a haza miképp volt befogadó velük. A nyelvük, a hitük hiteles volt. Ezt a kultúrát gyarapítandó, örmény zongoratanár feleségemmel és néhány hónapos Szona lányunkkal hazaköltöztünk a Váci utcai családi otthonba. Ide született néhány év múlva Szilvia lányunk. Istennek hála, a sors négy unokával is megajándékozott. Nekik: Karennek, Szofinak, Narának és Jakabnak ajánlom ezt a könyvet abban a reményben, hogy számukra a genocídium már csak egy fejezet lesz a történelemkönyvekben. Tudniuk kell, honnan jöttek, kik voltak az őseik, milyenek a gyökereik. Boldog, szorongásmentes felnőttkort kívánok nekik!

Piros Ildikó

színművész (Kecskemét, 1947. december 23.)

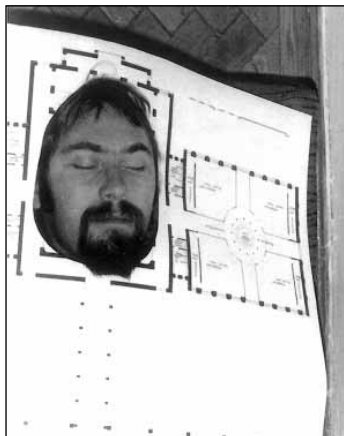
„Nemes” emberek között élhettem le az életem. Ezek tanárain, mestereim, játszótársaim. Írók, barátok és gyönyörű szerepek. Édesanyám, aki elindított pályámon, és párom, Huszti Péter, akivel, partnerek a színpadon és társak a hétköznapi boldog-keserveiben, fölnevelhettük gyerekeinket és unokáinkkal játszhatunk – ez Isten adománya. Úgy érzem, az „Úton” jártam.

Piros Ildikó

Szegő György

építész, látvány- és díszlettervező, művészeti író (Budapest, 1947. december 23.)

Szegő György, önarckép az Ősztónépitészeti Teszt kiállításán, Bercsényi28, 1981

(1968, 1982, 1984, 2016 – fele se tréfa.)

A számmisztikáról mit írhatnék? Jövőre 70? 1982-ben 35 voltam. Jó kis év volt: *fordulatévem*. A Kaposvári Csiky Gergely Színházban 1981 végén bemutatott legendás *Marat halála* előadás – ennek díszlettervezője voltam – nyerte a Belgrádi Világszínházi Találkozó (BITEF) mindhárom fődíját. Jutalmul „részleges szilenciummal” tüntettek ki a kultúrpolitikusok. Írtam 2008-ban egy könyvet a pályáról *Szegő György Álomtervező / Teszt-Vesz album* címen (Ráday Könyvesház). „Minden benne van” több száz fotóval, rajzzal. E könyv bevezetőjéből idéznék itt. Tehát *fordulatévem*:

„...1968-ban volt már egy fordulat: addig *jótanuló* voltam. Sportoló fiú, kitűnő érettségivel. '67-ben előfelvételis katonaként sejteni kezdtem,

hogy *át vagyunk verve*. '68 hangulatában ez a sejtés bizonyossággá vált. Az egyetemen ez állandó, bár egy helyben topogó témánk maradt. '84-re, egy építés- és egy művészdiplomával, Somogyban, sőt Európában – egy akkor »kortárs színházi« szubkultúrában legalábbis –, sikeres *vidéki* alkotó. Akit ezért az állam megfenyít. Dacból még taxisofőr is leszek: ez meg *fővárosi* siker. 20 évre rá, 2004-ben hívtak egy 1984 c. konferenciára: tartsak előadást az Orwell-könyv címadó évének létező honi építészetről, designjáról. (...) 1984 ekkor már rég szimbolikus évszám, fenyegető látomás, história által túlhaladott terminus. Hisz Orwell műve 1949-ben jelent meg, ám magyarul majd csak 1986-tól olvasható. (...) Máig közelmúlt, még testközeli, csupán két tucat [már 30 – megj. Sz. Gy.] év telt el azóta. De leírható-e egy évszám segítségével a meg sem született, akkor már mindenütt bomló, de igencsak *létező szocializmus* záró évtizedének kulturális élete? Láttatja-e azt a színház, a képzőművészet, a *létező architektúra*, és azok kritikája? Miközben egykor zárvány vette körül a minőségek jó részét: a *3T: Támogatás, Túrés és Tiltás* szelekciója fojtogatta a vizuális területek alkotóit, de elemzőit/krónikásait is. Mind a két csoportba beletartoztam: ezeket a mesterségeket belülről is, recenzensként is ismertem és felvállaltam. (...) Szeretném kitágítani 1984 orwelli számszimbolikáját, nem is csak 1981-től – a lengyelországi szükségállapottól – a honi változások felgyorsulásáig, mint akkor, a konferencián, de még szélesebben: a hetvenes éveket is, és a rendszerváltás és az ezredforduló körüli dekádokat is hozzárakva, saját sorsommal pásztázom. Nemcsak színházi, dráma formálta terekről, nem is a *hivatalos* építészet történetéről és nem az akkori profi designról volt szó akkor sem, és most sem lesz így. A szabadság esélye, sorsa érdekel, nem profi szakmák kalodái. A vizuális kultúra csak bizonyos pontokról látható, egyéni metszetét akarom felvázolni. Esendő sorsokhoz tartozó, igazán beszédes fragmentumokat: az alkotókat félresiklító félelem, a szabadsághiány légkörét.

Építészet és design, színház és képek kapcsolatában mégsem valami borongós korszellemet látok, hanem a kreatív, innovatív, a tudomány és a művészetek közötti alkotói metódusokat is fel próbálom villantani. Olyan példákkal, amelyekhez személyesen is közöm volt. Önmagam (pályáját) boncolom. Tehetem, mert jókor voltam jó helyeken. Talán véletlenül, talán a kihívásokat elfogadva."

A színházi eltiltás után lettem kiállításkurátor, művészeti író, kritikus – a nyolcvanas évek Magyar Nemzeténél, majd másfél évtizeden át az ÉS-nél. A színházcsináló kedv megmaradt, de legalább ennyire foglalkoztatott az alkotás szekunder pozíciója.

„...Egykoron se volt egyszerű az ítéletalkotás: nehéz döntéshelyzetek voltak. Nem az utólag kikiáltott *nagy generáció* fölényével leltározok, inkább egy »életem kész regény« piszkozatot kínállok: mikrotörténelmet, vállalt szubjektivitással. Látom a folyamatot, amint a kreativitás és az ezzel – látszólag – szemben álló tradíciók immár egyszerre a középpontba kerülnek. A Janus-arcú helyzet hozza a konfliktust a szürke középsszerrel, a megalkuvó észjárással, a sablonos rutinmunkával. A kreatív metódus célja az *új* lenne, nem a praxisban szokásos *követő*, teljesítő reprodukív/interpretatív formálás. A 20. század új művészeti mozgalmai – ha le is rombolták elődeik ideáljait – igazán *új formát* alig teremtettek. Aki megpróbálta, gyakran ellehetetlenült.

Építésznek tanultam, de sokfelé tájékozódtam. Korábban az architektúra fogta össze a társművészeteket. Mire tanulmányaimmal végeztem, a század

architektúráját a régi metódusok, a kiüresedett formák alapvető változását akarók, és kontra: az építőszakmák kánonját védő tradicionális erők harca dúlt. Sőt, állóháborúvá merevedett. (...)

A számomra szerencsés pillanatban megnyíló színházi alkotómunkában viszont egy eddig itthon soha ki nem alakult, játszó-közönség kortárs kapcsolat állt-áll a polémia centrumában. Ahol ősi dalszínházi klisék vonzzák a publikumot, de egyes műhelyek nem adják fel a szabadság játékos szelleme kínálta lehetőségek illúzióit. E játékban a tér- és tárgyformáláshoz nem a virtuóz festő- vagy iparműves mesteremberként közelítek. Az építészetben a kortársi tradíció felé, a színházban a megújuló hagyomány felé tájékozódtam. Lehet egyszerre jól működni e kettős kötésben? Ez izgat ma is. (...) Két Magyarország, két ízlés. Pedig a leginkább avantgárd: a hagyománnyal való hatékony játék lehetne. Az igazán érdekes új formák épp így születnek. (...)

Két év múlva, 2010-ben: szegogyorgy.hu weboldalra plántáltam a 60 év majd 20 fejezetét. Nézzék meg ott – rákattintva a szöveg közti képre, felnagyítva látják a címben ígért „tesz-vesz” tevékenység kínjait és jobb darabjait.

Szakmai díjak

- 1973 I. díj, a Commune di Ravenna, ökológiai plakátpályázat
- 1982 Fődíj, BITEF Belgrád, P. Weiss: *Marat halála* előadása látványtervezőjeként (rendező: Ács J., jelmez: Szakács Gy.)
- 1983 Ezüst díj, Újvidék/Novi Sad, Szenográfiai Triennálé, Szakács Györggyel és Antal Csabával
- 1986 Az Év előadása díj, Alternatív Színházi Fesztivál, E. Bloch: *Harlekin* látványtervezőjeként (Zalaeegerszegi Refektor Színpad, rendező: Merő B., jelmez: Bajkó A.)
- 1995 Jászai Mari-díj – látványtervező munkásságért
- 1999 I. díj, „Arts 2000” kiállítás, London Polish Institute, Thury Leventével
- 1999 „Dercsényi Dezső” műemlékvédelmi sajtódíj
- 2000 VI. Alternatív Színházi Találkozó díja, Fodor T. – Szeredás A.: *A szűz, a hulla...* (G. G. Márquez: *Egy előre bejelentett gyilkosság...* nyomán) díszlettervezőjeként, Stúdió K (rendező: Fodor T., jelmez: Németh I.)

- 2002 Magyar Köztársaság Érdemes Művésze – látványtervező, képzőművészeti kurátori munkáért
- 2004 Színkritikusok díja – legjobb gyerekelőadás, Mosonyi A.: *Hamupipőke* mesejáték díszlettervezőjeként Rácz Dórával, Nemzeti Színház – Stúdió K. (rendező: Fodor T., jelmez: Németh Ilona)
- 2010 Kós Károly-díj közösségi kategóriában (a régi-új Magyar Építőművészet folyóirat szerkesztőségének)
- 2012 „Waldsee 1944” 2B Galéria, az Art Market Legjobb kiállítás díja, kiállítás-résztevévőként, kurátor: Böröcz László
- 2014 Ybl-díj építészeti publicisztikáért, kiállításrendezésekért, a régi-új Magyar Építőművészet folyóirat szerkesztéséért
- 2016 Magyarország Kiváló Művésze – látványtervező, képzőművészeti, kurátori munkáért

Szalai Lajos

germanista nyelvtörténész, műfordító (Kaposvár, 1947. december 28.)

Magamról

*Harminc éve kertem túrom
a szép Rákoskeresztúron.
Nem téren, vagy más porondon,
csakis a fás Madárdombon.*

További releváns önéletrajzi adataim:

1947–1962: gyermek- és kiskamaszkor, általános iskola, Kapoly

1962–1966: Rudnay Gyula Gimnázium, Tab

1966–1971: Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, orosz–német szakos egyetemi hallgató, Budapest

1971–1989: Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, német nyelv és irodalom tanszék, tudományos továbbképzési ösztöndíjas, tanársegéd, adjunktus

1989–2003: Berzsényi Dániel (Tanárképző) Főiskola, német nyelv és irodalom tanszék, tanszékvezető főiskolai docens, főiskolai tanár, Szombathely

2003–2011: Nyugat-magyarországi Egyetem, (Benedek Elek) Pedagógiai (Főiskolai) Kar, Nyelvi és Kommunikációs Intézet, főiskolai tanár, Sopron

2012 óta: nyugdíjas + egyéni vállalkozó műfordító, Budapest

Mindez versbe szedve:

Hetven felé menet így méltatá magát

Negyvenhetet írtak – Karácsony havában
Somogy vármegyének külsőbbik zugában
zsúpfedeles házunk örömbé öltözött,
mert falai közé új élet költözött.
Sejtem, hogy sejtitek: Rólam szól a fáma,
mért jönne különben ennyi szó a számra.
Ámde látva számos riadt ábrázatot,
mindenkit sürgősen máris megnyugtatok:
nem mondom fel itt a közel hetven évet,
azok közül pusztán kicsit csemegézek.

Ötéves sem voltam – dundi, kerek csávó –,
mikor nagyapámat elvitte az ávó,
mivel cséplőgépe – állt a hamis vádban –
pelyvát hagyott benne a cséplert búzában.

Ötvenhat őszéből kivettem a részem:
orosz katonákkal csevegtem merészen.
Később meg formáltak úttörőcsapatban,
táborban is voltam a kies Bakonyban.
S jött a gimnázium: áldom szüleimet,
kik rojtosra rágták szegény füleimet,
hogy ne töltsen időm lehetőleg másra,
mint a szorgos orosz-, némettanulásra.
S mert az érettségim pófára nem estem,
magához fogadott az egyetem Pesten.

Sorsomat ezután a két Eötvös írta:
Loránd, kinek nevét az egyetem bírta,
s József, a papája – ő volt a prémium:
a nevét viselő híres kollégium.

Miután megjártam Lipcsét s Leningrádot,
s az egyetem végül diplomával áldott,
mentem volna máris tanárkodni menten
haza Somogyba, ámde mégse mentem,
mert a professzorom méltónak tapasztalt,
s germanista létre tanszékén marasztalt.

Most már nem aprózom, csak nagyokat lépek:
feleség, gyerekek – repültek az évek,
mígnem Szombathelyről feltűnt a Berzsenyi –
van-e olyan ember, ki azt nem ismeri?
Oda is szegődtem, s dolgoztam serényen
tizennégy éven át haszonnal – remélem.
Aztán menni vágytam, s nem maradtam hoppon:
kitárta karjait irányomba Sopron.
Gondoltam, ezentúl nyugodtabban élek,
művelem a szakmám, hivatalt nem kérek.
Dőre, hiú ábránd! Utolért a végzet,
mert nyakamba szakadt egy súlyos intézet.
Igaz, nem viseltem sokáig e terhet,
mivel jót az ember abból sose nyerhet,
ha csak nyűgnek érzi, amit csinál, egyre,
s görgeti a sziklát felfelé a hegyre...

Nyugdíjba vonultam, jobban mondva, küldtek
(s egyúttal mások is lapátra kerültek,
kik, bár jól mutattak a rendszeres mustrán,
túl mély nyomot hagytak a sovány bérlistán).
Hogy nyugdíjas lettem, nem jelenti végem,
hisz a lassításra rászolgáltam régen.

Jövőre betöltöm a hetedik ikszet,
ám hiúság bennem ettől dehogy viszket,
hisz a kor nem érdem, pusztán egy állapot,
mit a múltó idő galádul rám rakott.

Azt mondják, unalmas nyugdíjasan élni,
mert más dolgod sincs, csak bízni és remélni,
hogy legyen egészség, a kórság kerüljön,
s étel, ital otthon ki sose merüljön.
Téves ez a nézet, bárhogya is számítom –
s ellene példaként magamat állítom,
ki jó negyven évet ifjak között töltött,
s belőlük magába sok erőt áttöltött.
Ők most hiányoznak, s mégis bennem élnek,
szorgalmas munkára váltig ösztökélnek,
legyen az fanyesés, fűnyírás, gyomlálás,
s főképpen állandó szellemi tornázás.
Régi-új hobbimat nem kell tennem jégre,
könyveket fordítok örömömre végre.
Lehet kortárs, régi, derűs, kriminális,
csak egyre ügyelek: ne legyen banális!
Sivár lenne létem fordítások nélkül,
s munka híján bizton ellustulnék végül.
Kell a tornáztatás a tevékeny agynak,
s teszem is, míg bírom, és ameddig hagynak!

Burokban és partvonalon

Huszadszor gyűjtöttük egybe évkönyvünkbe, idehazulról és a határon túlról, hetvenedik életévük betöltésének küszöbére ért jelességeink kurta életvallomásait. A legelső megszólított évjárattól, a '28-asokétól errefelé kezd mind több személyes közöm lenni a korosztályos mezőnyhöz, engedtessek meg, hogy ezért a jubileumon, kivételesen, két földimet soroljam előre, akikhez egyébként is régi szálak fűznek. (Támpontot kínálva egyúttal olyasfélék majdnem elképzelhetetlen képzetéhez, amit két jubilánsunk örökít meg: Cserna Csaba a Zeneakadémia művészsobájának zongoráját egy jubileumon körülálló nyugatos írókat megjelenítve Szanyi Péter meg gyermekkori kuckóját a szárnyas zongora alatt – egy vályogház ötödik szobájában...)

Három éve nincs már közöttünk (62. születésnapján halt meg) a legendás Új Symposiont átmentő Danyi Magdolna, akinek főszerkesztői bolygóköriében kovályogtunk Újvidéken cimborámmal, **Böndör Pállal**, a legképzettebb szabadverselővel (mestermívű versköteteiből csak néhány: *Vérkép*, *Végeposz*, *A gázló*, *Eleai tanítvány*, *A változásom könyve*). Magdi (akinek első kötete a veretes című *Sötéttszta* volt) nem akármilyen úri sporttal hagyott fel a költészetért: előtte országos és nemzetközi rangon evezett Palicson! Böndör is dédelgette úri sportok álmát: teniszpálya, vagy legalább kosárpálánk temerini telkére a flainak esetleg kennel uszkárokkal. (Nekem az úri sport speciel a sakk lett volna, ha hátat nem fordítok neki jóval a fischeri címszerzés előtt, sihederkoromban. Bravúros kombinációk, pazar áldozatok, feszes végjáték, igen! – de az a rengetegféle megnyitás...)

Hát, nem is tudom, nem érte volna-e meg jobban az úri sportoknál megmaradnunk...

Egyvalami biztos: amivel helyette beértük, az írást azt sohasem tekintettük úri sportnak.

És ott volt közöttünk, ebben a tehetségek palettájának bőségét tekintve a '28-asokkal felérő, majdnem észrevétlen határvidéki nemzedékben az a született úrilány is, aki zongorázni tanult (emlékezetes könyvei a *Műkedvelők* és a *Gyöngyhalászon*), a topolyai Juhász Erzsébet, 51 évesen halt meg, így nem lehet jövőre hetvenéves. Egy másik legendás sajtóorgánumnak, a Képes Ifjúság hetilapnak (mely hetven alatti vesztésglistáján jegyzi Podolszki Józsefet és Hornyik Miklóst) volt munkatársa – melyben itt szereplő másik jubiláns földim, **Dudás Károly** fiatalon nevet szerzett. Őt aztán végképp nem kísértették meg „úri sportok” – hacsak a nemzet, a kisebbség makacs szolgálatát nem tekintjük úri passzióknak, hiszen a riportok mellett a vidékjáró Tanyaszínház, róla a *Ketrecbál*, majd a szabadkai Hét Napban folytatott főszerkesztői küldetése port kavartak.

Történetesen mindkettejüknek szerkesztettem egykor (anno), igen szép, nekem kedves gyermekkönyvét: Böndör Páltól az *Örökhatbét*, Dudás Károlytól *A gyalogtörök* címűt. (Távolabbra nyúló titkos kapcsolatunk pedig: hogy Dudás kibocsátó Csantavérje, a zsákfalu, melynek piacterét apám gyermekkorai játszóhelyeként emlegette, úgy tudom, Böndörnek is a felmenőiről tud.)

Határvidéki barátaimon túl is, azon akadt meg a szemem, a '47-esek jó részét ez jellemezte, partvonalon, majdhogynem észrevétlen munkálkodás a partvonalon. Bár győzték – és győzik – a gyűródést. Optimizmusuk csorbitatlan.

„Megboldogult Esterházy barátom mondta gyakran, ez tud valamit, amit más nem, de alkatilag menedzselhetetlen, innen a magánya” – írja magáról **Aczél Géza. Keszeli Ferenc**, aki magyar szülő gyermekeként Csehszlovákiában „csak háborús bűnös-ként láthatta meg a napvilágot”, „visszavonulva és kirekesztve, szinte szótlanul él”. **Falus András** felidézi: „Apámmal vasárnaponként az utca végére kell mennünk, a rendőrségre, ref-es, mondják, lassan megtanulom, mit jelent.” **Hegedűs Erzsébet** így von mérleget: „Mi lett volna, ha nehezítések nélkül élhetem saját sorsomat? »Csupán« az arányok lennének emberiek. Mert magánéletemmel fizettem ezért a másokat kiteljesítő szolgálatért.” „Mindenemet szétszítottam, azt hittem, életem végéig játszani fogok” – szakad fel **Maros Gáborból**. „Az idő, melyben élnem adott, az emberi nem krízisének kora” – állapítja meg **Mócsi Ferenc**. Keményebben ítél **Kiss Endre**: „A huszadik század mindent jól oldott meg (...), és semmit sem oldott meg.”

„Önvallatásában” **Kelecsényi László** ragadja meg a legszebben ezt a kettősséget. „Megkaptam az élettől a ziccereket, csak éppen akkor és ott nem rúgtam a hálóbba őket” – gyötri magát egyik énje. „Hát mi érdekel?” – kérdez vissza a másik. „Ami lesz, ami még lehetek. – Mi akarnál még lenni? – Hú, ha azt elmondanám, egy toronyba zárnának – ahogy Krúdy írta.” Beszédes az irodalmi konklúzió: „– Merj! – írta Kosztolányi egy Esti Kornél-sztori végén. – Merj, mert késő lesz.” És valóban, nincs még egy korosztály, amely a ’47-esekhez foghatóan tele van hittel, merészséggel. Alább következik, amit ennek alátámasztására vallomásaikból szemezgettem.

Q

A boldog jövőbe vetett hittel bekövetkezett nászban foganhattam. (**Trencsényi László**) – Burokban születtem. (**Szanyi Péter**) – Hiszem, hogy Istennek nemcsak velem volt, van terve, senki sem érkezik véletlenül a Földre. (**Perjés Klára**) – Aki hisz a gondviselésben, akkor látja, működik. Én végig éreztem az életemben ezt a védőernyőt a fejem felett. (**Pászthy Júlia**) – A Mindenható kezét homlokomon tartja. Ha rossz vagyok, felemeli az egyik ujját, ha még rosszabb, a másodikat, harmadikat, negyediket, de az ötödiket mindig magamon érzem. Igen: ez az erőm a mai napig! (**Markó Iván**)

Sokan gondolhatták, mondhatták – gondolhatják, mondhatják –, hogy nekem nehéz, hányatott gyermekkorom volt. Nem. Nekem boldog gyerekkorom volt. (**Mohai Gábor**) – Semmi világmegváltás (**Szigethy Anna**) – Örülök, hogy élek. Örülök, hogy még tudok dolgozni. (**Földeák Iván**) – Alapvetően elégedett vagyok! (**Tarr Kálmán**) – Én a Világot gazdagnak látom (**Balás Eszter**) – Sokféleképpen lehetünk javára-hasznára a körülöttünk élőknek, és ez a „hasznosság”-tudat egyre többet jelent számomra. (**Stefanovits Péter**) Lehet, hogy aktívabb szakmai életet élek azóta, mióta nem vagyok „munkaviszonyban” (**Feledy Balázs**) – Szobrászként, nagyapaként, kosarasként, zenekedvelőként lelkesen aktív (**Fritz Mihály**) – Jelenleg is aktív kutató- és külső oktató-professzor vagyok (**Surányi Dezső**) – Az időmúlás a természetben lassú és végtelen időt sejtet. És ez válik számomra szinte diadalmas érzéssé: így működik a teremtet világ s benne én magam: voltam, vagyok, leszek, de máshogyan. (**Kopócsy Judit**) – Semmi nem tudta elvenni a kedvem (**Gór Nagy Mária**) – Kell a tornáztatás a tevékeny agynak, / s teszem is, míg bírom, és ameddig hagynak! (**Szalai Lajos**)

Ami a jövőt illeti, még nem tudok múlt időben írni. **(Kecskeméti Sándor)** – Hogy mit hoz a következő hetven év? Az itt a kérdés... **(Erdélyi Z. János)** – Az életem a sorok között, mögött zajlott kevés csennel és sok eseménnyel, mindig mindenért hálát adva Sorsomnak. Eddig ennyi! Lelkemben csendes várakozás. Bármi lehet. **(Bencze Ilona)** – Újabb és újabb ötleteimet valósítom meg, ma is több könyvön munkálkodom **(Nagy Bandó András)** – Ma is úgy állok az üres vászon elé, mintha oltár lenne. Talán ma lesz az a nap, amikor sikerül megtalálnom a Képet **(Krajcsovics Éva)** – Szükség van a művészet e minőségére, a „visszalassításra”, hogy legyen időnk megfajteni: kik vagyunk **(Pérel Zsuzsa)** – Miközben egyre erősebben vágyom a lélekmozdító csöndre, egyre több feladatot látok magam körül. **(Juhász Judit)**

Alapvetően szerencsés ember vagyok. Egész életemben azt a munkát végezhettem, amit szerettem. **(S. Sárdi Margit)** – Mégiscsak azt csinálhattam egész életemben, amihez kedvem volt **(Masát András)** – Ha előről kezdhethném, tuti, hogy nem élnék másképpen **(B. Tóth László)** – Ha újakezdeném, semmit sem tennék másképpen. **(Miskolczy Ambrus)** – Nem érzem magamat sem öregnek, sem csalódottnak. Ha az élet egy nagy vidámpark, akkor mindenképpen fel kell ülni a hullámvasútra is, többször is, és én, azt hiszem, ezt meg is tettem... **(Forgács József)** – Úgy érzem, az „Úton” jártam. **(Piros Ildikó)** – A sors kegyeltjének tartom magam. Mindegy, hány éves vagy, élj úgy, mintha életed első felét élnéd! **(Wolf Péter)**

Az élet csodája mellé újabb kihívás-ajándékokat kaptam. Aztán minderre ráadásként az igazit: a magam békéjét. **(Káli Király István)** – Nem kevés feladat vár: hat unokám, akiket szerethetek! **(Horváth Anikó)** – A gyerekek nőttek, a világ kerek volt. Mindig az élet kínálta lehetőség állította fel a sorrendet.” **(Csavlek Etelka)** – Amikor hallgatóim segítségével felépítettünk egy mászóka-labirintust, és a gyerekek birtokba vették, az ugyanolyan felemelő érzés volt számomra, mint egy köztéri szobor avatása. **(Farkas Pál)** – Hálás vagyok a sorsnak, hogy fiatalok között lehettem, jókedvük és kreativitásuk mindig erőt adott. **(Scherer József)** – Ifjúságom dédelgetett vágya teljesült **(Szelestei Nagy László)** – Karmatikusan szerencsés voltam-vagyok, mert mindig találtam nekem való szellemi-lelki társakat **(Tábor Ádám)** – Ahol kellett, bátorítottak, átlendítettek a nehézségeken, és bízva bennem, egyre nagyobb feladatokkal láttak el. **(Szemereki Teréz)**

Hajrá tehát, sötétítsza műkedvelők és gyöngyhalászok, örökhatbések, gyalogtörökök a partvonalon, a gázlón, a szakadónál! – Át?! Ne még! Partvonalról csakis beljebb vezet út a nagy játékban, ami az élet. Fogadja ezt ki-ki szívből jövő marasztalásnak: jövőre, velünk, ugyanitt!

Bognár Antal

Nyolcvankilenc jeles hetvenes

Január Trencsényi László, Cséby Géza, Tarr Kálmán, Dudás Károly, Matuz István, Hámos Ildikó

Február Birkás István, Gát György, Bicsár Vendel, Sebő Ferenc, Fritz Mihály, Oroján István

Március Surányi Dezső, Kelecsényi László, Kraszna László, Szabó Dénes, Kopócsy Judit, Tandi Lajos, Aczél Géza, Földeák Iván, Ágoston András, Prutkay Péter, Leblanc Győző, Markó Iván, Petercsák Tivadar

Április Saitos Lajos, Balás Eszter, Demeter József, Novák László Ferenc, Székely Orsolya, Keszeli Ferenc, Kúnos László, Kecskeméti Sándor, Krajcsovics Éva, Mócsi Ferenc

Május Górnagy Mária, B. Tóth László, Horváth Anikó, Masát András, Káli Király István, Forgács József (Joseph Paul Forgas), Csavlek Etelka

Június Benkő Péter, Feledy Balázs, Falus András, Perjes Klára, Wolf Péter, Szigethy Anna, Csaplár Vilmos

Július Farkas Pál, Kiss Endre, S. Sárdi Margit, Sáros László György, Péreli Zsuzsa, Pelsőczy László, Scherer József, Rokay Zoltán, Lukács Sándor, Cserna Csaba, Szelestei Nagy László

Augusztus Tábor Ádám

Szeptember Fröhlich Ida, Szemereki Teréz, Vidák István, Ifj. Kollányi Ágoston, Hegedűs Erzsébet – Pataki Edit, Stefanovits Péter, Mihály Tamás, Erdélyi Z. János, Maros Gábor, Böndör Pál, Miskolczy Ambrus

Október Matkócsik András, Fazekas László, Szemadám György, Mohai Gábor, Szacsavay László

November Pátkai Tivadar, Szanyi Péter, Bencze Ilona, Árokszállás Zoltán, Nagy Bandó András, Juhász Judit

December Pászthy Júlia, Szabó Mária, Avanesian Alex, Piros Ildikó, Szegő György, Szalai Lajos

Ára: 1490 Ft. Előfizetés: 6000 Ft.

Előfizethető személyesen valamennyi postán és a kézbesítőknél, a Magyar Posta Zrt.

(1) 303-3440-es faxszámán, a hirlapelofizetes@posta.hu e-mail-címen, valamint a szerkesztőségben.

A Napút elérhető az interneten: <http://www.naputonline.hu>

Számlaszám: OTP 11713005-20381185

A folyóirat támogatói:

